

**BASILI GAZETELERİN ABD TEMSİLİNİN İNŞASINA
KATILIM BİÇİMLERİ: JOHNSON MEKTUBU İLE
1 MART TEZKERESİ ÖRNEKLERİ**

Doktora Tezi

İdil İPEK

Eskişehir 2024

**BASILI GAZETELERİN ABD TEMSİLİNİN İNŞASINA KATILIM
BİÇİMLERİ: JOHNSON MEKTUBU İLE 1 MART TEZKERESİ ÖRNEKLERİ**

İdil İPEK

DOKTORA TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bülend Aydın ERTEKİN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Haziran 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

BASILI GAZETELERİN ABD TEMSİLİNİN İNŞASINA KATILIM BİÇİMLERİ: JOHNSON MEKTUBU İLE 1 MART TEZKERESİ ÖRNEKLERİ

İdil İPEK

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Haziran, 2024

Danışman: Prof. Dr. Bülend Aydın Ertekin

Çalışmada, farklı siyasi temsillere sahip olan basılı gazetelerin Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi özelinde, Türk-Amerikan ilişkilerini nasıl çerçevelediği ve ABD temsilinin inşasına katılım biçimleri ortaya konulmuştur. Çalışmanın desenlenmesinde liberal çoğulcu yaklaşım başat konumda olmuştur. Çalışmada, nicel ve nitel çözümlemenin sinerjisinden yararlanılmıştır. İlk olarak, nicel içerik çözümlemesi planlanmıştır. Bu aşamada, bir metin kodlama sistemi oluşturulmuş ve dört tematik başlık altında çözümlenmiştir. Ardından, ABD temsilinin basında çerçeveleme biçimlerine ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Daha sonra, nitel çözümleme için verilerin azaltılması tekniğiyle elde edilen haber türündeki içerikler yorumlanmıştır. Sonuç olarak, Johnson Mektubu özelinde, Türk-Amerikan ilişkilerinin basındaki sunumuna yönelik başvuru haber çerçeveleri ve inşa edilen ABD temsili bakımından, ele alınan birinci dönemde farklı siyasi temsillere sahip gazetelerin benzerlik göstererek anlatı biçimleri yoluyla kolektif ABD temsili inşa ettikleri belirlenmiştir. Mektubun çözümlenen ikinci döneminde ise dengeli ABD temsili inşası sürdürülmüştür. 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin ele alındığı dönemlerde ise ABD temsili üzerinde bir aktör olarak basının yanı sıra siyasi ve ekonomik iktidarın etkisi hissedilmeye başlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk-Amerikan İlişkileri, ABD Temsili, Haber Çerçeveleme, İçerik Çözümlemesi, Johnson Mektubu

ABSTRACT

WAYS OF PARTICIPATION OF PRINTED NEWSPAPERS IN THE CONSTRUCTION OF THE US REPRESENTATION: EXAMPLES OF THE JOHNSON'S LETTER AND MARCH 1 ST MEMORANDUM

İdil İPEK

Department of Journalism

Anadolu University,

Supervisor: Prof. Dr. Bülend Aydın Ertekin

The study focuses on how the printed newspapers, representing different political views, framed Turkish-American relations, specifically regarding the Johnson Letter and March 1st and how they contributed to shaping the representation of the USA. The study was designed based on liberal pluralism, and a combination of quantitative and qualitative analysis was utilized. Initially, a quantitative content analysis was planned. A text coding system was created, and the texts were analyzed under four thematic categories. Then, the findings related to the framing of the USA's representation in the press were assessed. In the following phase, news content obtained through a data reduction technique for qualitative analysis was interpreted. The study revealed that newspapers with different political representations constructed a collective representation of the USA through similar narrative forms during the initial period examined, regarding the referred news frames and constructed representation of the USA in respect to the presentation of the Turkish-American relations in the press, particularly the Johnson Letter. In the second analyzed period of the letter, the construction of a balanced representation of the USA was maintained. However, during the periods covering the March 1st, and the subsequent developments, the influence of the political and economic power, along with the press as an actor on representation of the USA, became more pronounced.

Keywords: Turkish-American Relations, Representation Of The USA, News Framing, Content Analysis, Johnson Letter

TEŞEKKÜR

Öncelikle kapısını çaldığım andan itibaren desteğini esirgemeyen, keyifli ve stressiz bir tez dönemi geçirmemi sağlayan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Bülend Aydın Ertekin'e üzerimdeki emeği ve anlayışı için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Başlangıcından itibaren tez izleme komitemde yer alan, önerileri ve yapıcı eleştirileri ile tezime katkı sağlayan, her izleme komitesine tezimi okuyarak gelen değerli hocalarım Prof. Dr. Erdal Dağtaş ve Doç. Dr. Fatma Bilge Şenyüz'e üzerimdeki emekleri ve katkıları için teşekkürlerimi sunarım. Savunma jürimde yer alarak beni onurlandıran değerli hocam Prof. Dr. Nejdet Atabek'e ve tez savunma jüri başkanlığını gerçekleştiren değerli hocam Prof. Dr. Suat Gezgin'e önerileri ve değerli görüşleri ile tezime sağladıkları katkılardan dolayı ayrı ayrı teşekkür ederim.

Doktora öğrenimime ve bilimsel çalışmalarına 2211/A Yurt İçi Doktora Bursu ile destek vererek çalışmanın tamamlanmasına katkı sağlayan TÜBİTAK ile 100/2000 İletişim Çalışmaları Bursu ile destek veren YÖK'e sağladıkları olanaklar için teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürecimde en gergin olduğum anlarda bile desteklerini esirgemeyen, benimle üzülen, benimle sevinen her zaman varlığını hissettiğim annem Aysel İpek ve biricik kardeşim İzay İpek İsmayilov'a kararlarımın saygı duydukları ve yalnız hissettirmedikleri için teşekkür ederim. Ayrıca, genç yaşta kaybettiğimiz çalışma disiplinini aldığım babam Mehmet İpek'e teşekkür etmek bir borç değil onurdur.

Zihinsel emeğin bir ürünü olarak sosyal bilimler alanyazınına bir kum tanesi bırakma umuduyla tamamlanan bu tezin ilgililerine faydalı olmasını dilerim.

.../02/2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İdil İPEK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
GİRİŞ	1
1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	12
1.1. Erken Dönem Türk-Amerikan İkili İlişkileri.....	12
1.2. Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri.....	19
1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dünya Düzeninde Türk-Amerikan İlişkileri (1991-2003)	46
2. MEDYADA TEMSİL BAĞLAMINDA İKİNCİ AŞAMA GÜNDEM BELİRLEME VE HABER ÇERÇEVELEME	62
2.1. Temsil Kavramı ve Medya	62
2.2. İletişim ve Medya Etki Araştırmaları	65
2.3. Gündem Belirleme Araştırmalarının Gelişimi.....	68
2.4. Geleneksel Gündem Belirleme Yaklaşımı.....	72
2.4.1. Medya gündeminin oluşturulması.....	73
2.4.2. Kamu gündeminin oluşturulması	77
2.4.3. Siyaset gündeminin oluşturulması.....	80
2.5. İkinci Aşama Gündem Belirleme Çalışmalarının Düşünsel Temelleri ve Diğer Yaklaşımlar	83
2.5.1. Çerçeveleme kuramı ve haber çerçeveleme.....	86
2.6. Üçüncü Aşama Gündem Belirleme	97

2.7. Gündem Belirleme ve Haber Çerçeveleme Tartışmaları Ekseninde Çalışmanın Kuramsal Yaklaşımı.....	100
3. SOĞUK SAVAŞ VE SONRASI DÖNEMDE BASILI GAZETELERDEKİ ABD TEMSİLİNİN KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLENMESİ.....	104
3.1. Alanyazındaki İlgili Çalışmaların Değerlendirilmesi	104
3.1.1. Tezler	105
3.1.2. Makaleler	108
3.1.3. Yabancı eserler	111
3.2. Çalışmanın Yöntemi	114
3.3. Veri Toplama Aracı ve Süreci.....	124
3.4. Kodlama Sisteminin Oluşturulması	126
3.5. Geçerlilik ve Güvenirlilik	130
3.6. Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Basılı Gazetelerdeki ABD Temsiline İlişkin Nicel İçerik Çözümlemesiyle Elde Edilen Verilerin Yorumlanması	134
3.6.1. Metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamlarının karşılaştırmalı değerlendirmesi	135
3.6.2. Metinlerde olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirmesi	139
3.6.3. İkili ilişkiler çerçevesinde metinlerin tarihsel bağlamda sunumu....	156
3.6.4. ABD temsiline yönelik gazetelerin anlam üretme biçimleri.....	163
3.7. Soğuk Savaş ve Sonrası Dünya Düzeni: Gerginlik Dönemlerinde Türk- Amerikan İlişkileri ve ABD Temsilinin Basında Çerçevesi	170
3.8. Nitel İçerik Çözümlemesi İçin Verilerin Azaltılması (Downsizing)	190
3.9. Basılı Gazetelerdeki ABD Temsiline İlişkin Nitel İçerik Çözümlemesiyle Elde Edilen Verilerin Yorumlanması.....	191
3.9.1. Soğuk Savaş döneminde basılı gazetelerdeki ABD temsiline ilişkin tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesiyle elde edilen verilerin yorumlanması.....	193

3.9.2. Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde basılı gazetelerdeki ABD temsili hakkında tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesiyle elde edilen verilerin yorumlanması	202
SONUÇ	212
KAYNAKÇA.....	225
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Araştırma nesnelerindeki konuyla ilgili metinlerin genel dağılımı	136
Tablo 3.2. Araştırma nesnelerinde konuyla ilgili haber metinlerinde görsel kullanımı	137
Tablo 3.3. Araştırma nesnelerinde kullanılan görsel türleri.....	137
Tablo 3.4. Johnson mektubuna ilişkin metinlerde kullanılan görsellerin haber metniyle uyumu	138
Tablo 3.5. 1 Mart tezkeresine ilişkin metinlerde görsellerin haber metniyle uyumu..	138
Tablo 3.6. Johnson mektubuna ilişkin metinlerde başvuru kaynaklar	140
Tablo 3.7. 1 Mart tezkeresine ilişkin metinlerde başvuru kaynaklar	141
Tablo 3.8. Johnson mektubuna ilişkin metinlerde ABD temsilinin sunumu	143
Tablo 3.9. 1 Mart tezkeresine ilişkin metinlerde ABD temsilinin sunumu.....	146
Tablo 3.10. Johnson mektubuna ilişkin metinleri niteliği.....	148
Tablo 3.11. 1 Mart tezkeresine ilişkin metinleri niteliği.....	149
Tablo 3.12. Johnson mektubuna ilişkin haberlerin ilk muhatabı	150
Tablo 3.13. 1 Mart tezkeresine ilişkin haberlerin ilk muhatabı	152
Tablo 3.14. Johnson mektubuna ilişkin metinlerin kimin gözünden yazıldığı	153
Tablo 3.15. 1 Mart Tezkeresine ilişkin Metinlerin kimin gözünden yazıldığı.....	154
Tablo 3.16. Konuyla ilgili metinde hatırlatma	158
Tablo 3.17. Konuyla ilgili bir sonraki olaya gönderme	161
Tablo 3.18. Johnson mektubuna ilişkin metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı... 164	
Tablo 3.19. 1 Mart tezkeresine ilişkin metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı.....	165
Tablo 3.20. Johnson mektubuna ilişkin metinlerin rasyonalizasyon biçimleri.....	167
Tablo 3.21. 1 Mart tezkeresine ilişkin metinlerin rasyonalizasyon biçimleri	168
Tablo 3.22. Haberin sunuluşu hakkındaki çerçeveler (Cumhuriyet gazetesi)	172
Tablo 3.23. Haberin Sunuluşu Hakkındaki Çerçeveler (Hürriyet gazetesi).....	173
Tablo 3.24. Haberin sunuluşu hakkındaki çerçeveler (Tercüman gazetesi)	175

Tablo 3.25. Atıl duruma getirme çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi)	177
Tablo 3.26. Atıl duruma getirme çerçevesi (Hürriyet gazetesi).....	178
Tablo 3.27. Atıl duruma getirme çerçevesi (Tercüman gazetesi)	179
Tablo 3.28. Çekim alanında tutma çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi).....	180
Tablo 3.29. Çekim alanında tutma çerçevesi (Hürriyet gazetesi)	181
Tablo 3.30. Çekim Alanında Tutma Çerçevesi (Tercüman gazetesi)	182
Tablo 3.31. Aktörü protesto çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi).....	184
Tablo 3.32. Aktörü protesto çerçevesi (Hürriyet gazetesi)	185
Tablo 3.33. Aktörü protesto çerçevesi (Tercüman gazetesi).....	185
Tablo 3.34. Karikatürize etme çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi)	186
Tablo 3.35. Karikatürize etme çerçevesi (Hürriyet gazetesi).....	187
Tablo 3.36. Karikatürize etme çerçevesi (Tercüman gazetesi)	188
Tablo 3.37. Araştırma nesnelerinde Johnson mektubuyla ilgili haberlerin tematik kategorileri	193
Tablo 3.38. Araştırma nesnelerinde 1 Mart tezkeresi ve sonrası dönemde ilgili haberlerin tematik kategorileri	202

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu, iki kutuplu bir dünya düzeninin var olduğu Soğuk Savaş dönemiyle, 1991’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) tek küresel egemen güç olarak ön plana çıktığı Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde ABD temsilinin Türk basınına yansımaları ve bu temsilin tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümün tartışılması oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası hem Türkiye’nin hem de ABD’nin dış politikalarında önemli değişikliklerin gerçekleşmiş olması ve günümüzdeki anlamıyla ikili ilişkilerin başladığı bir döneme denk gelmesi; Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde ise ABD’nin tek kutuplu düzenin belirleyicisi olarak ön plana çıkması ve bu yeni dönemin Soğuk Savaş döneminden farklı karakteristik özelliklere sahip olması sebebiyle çalışma kapsamına alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, ABD ile SSCB arasında yaşanan güç mücadelesine sahne olan iki kutuplu dünya düzeninde; ABD’nin müttefiki, SSCB’nin ise komşusu olan Türkiye Soğuk Savaş düzeninin önemli ülkelerinden birisi olarak tarihte yerini almıştır (Akalin, 2003, s. 24). Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte hem Türkiye hem de ABD dış politikalarında köklü değişiklikler gerçekleştirmişlerdir. ABD kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar büyük oranda takip ettiği kendisini diğer devletlerden tecrit etme politikasını terk edip, sorumluluklar almaya başlarken tarafsız politikalarla denge sağlamaya çalışan Türkiye ise askeri ve siyasi ittifaklara katılmaya gönüllü hâle gelmiştir (Uslu, 2000a, s.87). Dolayısıyla, güç mücadelelerinin yaşandığı iki kutuplu dünya düzeninde beliren endişeler ve yeni uluslararası sistemdeki gelişmeler, bu dönemde Türkiye’nin ABD ile iyi ilişkiler geliştirmek istemesinde itici güç olmuştur.

Bugünkü anlamıyla 1947’de Truman Doktrini ile temelleri atılan Türk-Amerikan ilişkileri, 1952 yılında Türkiye’nin NATO’ya girmesiyle resmîyet kazanmıştır. Dolayısıyla, stratejik ittifakın kurulduğu ve geliştiği bu dönem iki ülke arasındaki ilişkilerin altın çağı ya da balayı dönemi olarak nitelendirilen dostluk dönemini olarak nitelendirilen bir dönemin başlangıcı olmuştur (Türkmen, 2012, s. 64-65 ve Uslu, 2016, s. 9). Böylelikle, stratejik ittifakın geliştiği 1950’liler ikili ilişkilerde iyi bir uyumun yakalandığı yıllar olarak kabul görmektedir. Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte Truman Doktrini ile temelleri atılan Türk-Amerikan müttefiklik ilişkisinde

1960'lı yıllara gelindiğinde ciddi bunalımlar yaşanmış ve karşılıklı güven problemleri ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, Türk-Amerikan ilişkilerinde derin sarsıntılara sebep olan ve dünyanın iki süper gücü olan ABD ve SSCB arasındaki gerilimin en ciddi şekilde kendini gösterdiği 1962 Küba Füze Krizi ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin önlenmesi çerçevesinde gelişen Johnson Mektubu ikili ilişkilerde kırılmaya yol açmakla birlikte bu dönemde ABD ile olan müttefiklik ilişkisinin de sorgulanmasına sebep olmuştur (Örmeci, 2021, s. 57-58 ve Hook ve Spanier, 2021, s. 86-87).

Johnson Mektubu 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştirebileceği olası bir askeri müdahaleyi engellemek amacıyla gönderilmiştir. Johnson Mektubunun tarihi önemi 1950'li yıllar boyunca mükemmel yakın seyreden ikili ilişkilerde ve Türkiye'nin ABD'ye bakışında ciddi bir kırılma noktası olmasından kaynaklanmaktadır. ABD'li yetkililer her ne kadar Türk yöneticileri hayal kırıklığına uğratarak kamuoyunda geniş çaplı eleştirilerin merkezinde yer alsalar da Türkiye'yi Kıbrıs'a müdahale fikrinden uzaklaştırabildikleri için Mektubu göndermiş olmaktan pişmanlık duymamışlardır. Öte yandan, ABD'li yetkililerin memnuniyetine karşın Türkiye açısından ise ABD ile olan ikili ilişkilerde o güne kadar olabileceğini düşünmedikleri çeşitli konular gündeme gelmiştir. İlk olarak, bu mektupla ABD Türkiye'nin kiminle problem yaşayabileceğine ya da kimi düşman olarak nitelendirebileceğine kendisinin karar verebileceğini ortaya koymuştur. Mektupla işaret edilen bir diğer önemli konu ise Türkiye'nin ABD'den aldığı silahları kendi güvenliği için kullanmaması gerektiği yönündedir. Ayrıca, Johnson Mektubunun vurguda bulunduğu en önemli nokta ise Kıbrıs kaynaklı bir durumdan dolayı Sovyetler Birliği Türkiye'ye bir saldırıda bulunması durumunda NATO'nun Türkiye'nin yardımına gelmeyeceği yönündedir (Uslu, 2000b, s. 97- 103 ve Uslu, 2016, s. 179). Dolayısıyla, Türkiye'nin gözünde hem üslubu hem de içeriğiyle oldukça sarsıcı bir deneyim olan bu mektupla, ABD karar alma mekanizmasının kendisi olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Kaldı ki, Türkiye'nin dünyaya Amerikan penceresinden bakmasının istenildiğinin ipuçları da verilmiştir (İlhan, 2015, s. 267). Nitekim, 1960'ların ilk yarısında beliren olumsuz gelişmeler tarihe kendi bakış açısıyla şahitlik eden basın da ilgisini çekmiş ve Türk-Amerikan ilişkilerinde karar alma mekanizmasının dışında yer alan bir aktör olsa da kamuoyunun düşünce ve kanaatlerini şekillendirme yetisini güçlü bir şekilde elinde tutan basında da sesler yükselmeye başlamıştır.

1960'lı yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gerginlikler Türkiye'de ABD'nin politikalarına karşı getirilen eleştirilerin önünü açarken aynı zamanda Türkiye'nin gözünde egemenlik haklarının ihlal edildiğine ilişkin endişeler yaratmıştır. Bu anlamda, 1970'li yıllara gelindiğinde ABD'nin sadık müttefiki olan Türkiye'de ABD karşıtlığı yükselişe geçmiştir. Bir başka deyişle, Sovyet tehdidi altında gelişen Türk-Amerikan ittifakı ABD'nin izlediği politikalarla Türkiye'nin güvenliğinin öncelenmemesi ve onurunun zedelenmesi sonucu ulusal çıkarların terazisinde de tartılmakla kalmamış eşgüdümlü olarak duygusal zeminde de Amerikan karşıtlığı hissedilmeye başlanmıştır (Özata, 2017, s.78-79). Johnson Mektubunun Türkiye'ye gönderilmesi sonrası belirgin bir şekilde gerginleşen Türk-Amerikan ilişkileri 1970'li yıllarda ciddi şekilde bozulmaya başlamakla birlikte tam anlamıyla kopmasa da 1980'li yıllara gelinene kadar normalleşme sürecine girememiştir (Sönmezoğlu, 2016, s. 298-299). Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Türk-Amerikan dostluğu 1960'lı ve 1970'li yıllarda en sıkıntılı dönemlerinden birini yaşamıştır.

1980'ler özellikle 12 Eylül sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin hızla düzelmeye eğilimine girmiş ve sıkı müttefiklik ilişkisi yeniden inşa edilemeye başlanmıştır. Bu gelişmeler ise siyasi ve iktisadi bağlamlarda olmak üzere iki ana eksen etrafında şekillenmiştir. Siyasal olarak bu dönemde uluslararası arenada meydana gelen gelişmeler ışığında Türkiye'nin stratejik öneminin değer kazanmasıyla açıklanırken iktisadi bağlamda ise Türkiye'nin 24 Ocak 1980 kararlarını uygulamaya başlamasıyla uluslararası kapitalist sisteme uyum sağlama sürecine girmesiyle açıklanabilir. Bir başka ifadeyle, 1950'li yıllarda Türkiye ABD ile müttefiklik ilişkisine girerken taşıdığı endişeler 1980'lere gelindiğinde benzer şekilde yine sıkı müttefiklik ilişkisinin itici gücünü oluşturmuş (Uzgel, 2018, s. 34). Dolayısıyla, tarihsel seyrinde ikili ilişkilerinin siyasi, ekonomi ve güvenlik gibi alanlarda şekillendiği söylenebilir. Bu anlamda, kamuoyunun düşüncelerini etkilemek ve yönlendirmek için inşa edilen söylemin de siyasi ve ekonomik iktidarın lehine ağırlıklı olarak dolaşıma sokulduğunu söylemek mümkündür.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise ABD Soğuk Savaş'ın sonunu George H. W. Bush'un başkanlığında karşılarken Türkiye'de ise Soğuk Savaş'ın Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığında gerçekleşmiştir. Bu anlamda, Soğuk Savaş sonrası dönem, Soğuk Savaş döneminden oldukça farklı bir görünüme sahiptir (Ertekin, 2005, s. 203). Soğuk

Savaş sonrası dönemde dünya sistemi değişirken 1993 yılında Bush'tan başkanlığı devralarak Bill Clinton Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin ilk ABD başkanı olmuştur. Bu ilk belirsizlik dalgasında Türkiye Sovyetler Birliği'nin komşusu olmaktan kaynaklanan stratejik öneminin azalarak Türk-Amerikan ilişkilerinin önem kaybedebileceği yönünde endişeler geliştirse de kısa sürede bu durumun böyle olmadığı ve aksine Türk-Amerikan ilişkilerinin güçlendiği düşüncesi hakim olmuştur. Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası dönem bir kriz ile başlamıştır. 1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez Krizi Türk-Amerikan ilişkileri açısından da yeni dünya sistemindeki ilk önemli gelişme olmuştur (Özer, 2019, s. 161- 163). Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında ve Türkiye'nin stratejik öneminden endişe duyulan bir dönemde beliren Körfez Savaşı'nda Türkiye ABD'nin yanında yer alarak değişen dünya düzeninde ABD ile iş birliğinin ilk adımını atmıştır. Bu kapsamda, Türkiye Körfez Savaşı'nda NATO üslerini ABD'ye açarak önemli bir kolaylık sağlamıştır. Öte yandan, genel bağlamda bakıldığında ise Körfez Savaşı Türkiye'yi siyasal ve ekonomik açıdan ciddi kayıplara uğratmıştır (Uzgel, 2018, s. 254- 259).

Son olarak 2000'li yıllara girilmesiyle birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir süreç başlamıştır. Türkiye'de 3 Kasım 2002'de gerçekleşen seçimlerle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) tek başına iktidara gelmiştir. AK Parti'nin iktidara geldiği dönem hem iç politikada hem de dış politikada zorlayıcı meselelerin belirlediği bir dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortak tehdit algısını merkeze alarak birçok alanda bazı istisna durumlar hariç Türkiye ile ABD ortak hareket etmiştir. Soğuk Savaş reflekslerinin geçerli olmadığı bu yeni dönemde ise ABD'nin Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve kuzeyden Irak'a Türkiye topraklarını kullanarak girişini konu edinen tezkerenin 1 Mart 2003'te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından reddedilmesiyle Türk-Amerikan ilişkilerinde yapıcı olmayan gelişmeler ortaya çıkarak ilişkilerde ciddi bir kırılma yaşanmıştır (Akçay, 2019, s. 187).

Öte yandan, köklü tarihsel geçmişe sahip olan Türk-Amerikan ilişkilerinde sorunlu alanlar bulunmasına ve gerginlik dönemleri yaşanmasına rağmen hiçbir zaman savaş durumu var olmamıştır (Örmeci, 2021, s.16). Ancak, söz konusu gerginlik dönemleri basında ve kamuoyunda Türk-Amerikan ilişkilerinin ve dolayısıyla ABD temsilinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, hükümetlerin politika ve eylemlerine meşruiyet kazandırmak için başvurdukları araçlar arasında basın yer

almaktadır. Dolayısıyla, kamuoyunun düşünce ve kanaatlerini şekillendirmek ve ikna etmek amacıyla tasarılanmış iletiler, basın aracılığıyla mesajın ulaşılmasının hedeflendiği topluluğa iletilmektedir. Bununla birlikte, metnin ilk muhatabına ulaşan tasarılanmış iletiler eşgüdümlü olarak farklı bakış açılarını merkeze alarak da kamuoyunu mobilize edebilmektedir. Herhangi bir olay hakkında kamuoyunu güdülemek için başvurulabilecek temel araçlardan birinin basın olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, hem siyasi hem de ekonomik iktidarın gereksinim duyduğu desteği sağlamada basın oldukça işlevsel bir araçtır. Bu çalışmada da basın çerçeveleme faaliyetlerine başvurarak Türk-Amerikan ilişkileri hakkında enformasyonun üretim, dağıtım ve yorum aşamalarını denetleyen, siyasi ve ekonomik iktidar için kullanışlı temsili inşa eden bir araç olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, çalışmaya konu olan ABD temsilinin makro ve mikro düzeylerde nasıl inşa edildiğinin belirlenmesine ise ayrı bir önem atfedilmektedir.

Bir anlamlandırma pratiği olan çerçeveleme faaliyetinin hem liberal yaklaşım hem de eleştirel medya çalışmaları alanında farklı bakış açılarıyla ele alındığı görülmektedir (Durur, 2011, s. 22). Temel olarak seçme ve belirginleştirmeyi içeren çerçeveleme, algılanan bir gerçekliğin belli yönlerini öne çıkararak bir sorunun tanımı, yorumu ya da işaret edilen öğeye ilişkin önerilerin haber metinlerinde belirgin hale gelmesi (Entman, 1993, s. 52) şeklinde açıklanmaktadır. Bu anlamda, öne çıkarma ya da geride bırakma reflekslerine dayanan haber çerçevelemede algısal süreçlerin devreye girdiği görülmektedir. Dolayısıyla, gündelik yaşamın boyunduruğuna koşulmamış ya da rutin yaşam düzeni bilgisi içermeyen siyasal, ekonomik ya da kültürel iktidarların etkisi altında inşa edilen ABD temsiline deneyimlenen yaşamın doğallığını vermenin yollarından birisinin çerçeveleme faaliyeti olduğu söylenebilir. Böylelikle, bireylerin olayları ve temsilleri algılaması ve belli bakış açılarına yerleştirmeleri kolaylaşacaktır.

Belirli temsil biçimleri ve düşünce kalıpları inşa eden basın, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel seyrinde gözleyen akıl olarak ön plana çıkmakta ve ikili ilişkilerde hem bir aktör hem de stratejik bir araç olarak varlık göstermektedir. Dolayısıyla, ikili ilişkilerde meydana gelen gelişmeleri gözleyen basın aynı zamanda gözlediği olayı değiştirip dönüştürme yetisine de sahiptir. Ayrıca, stratejik bir araç olarak ise kurguladığı temsile meşru zemin kazandırma konusunda ise yetkindir. Bu noktada, kökleri aynı ülkede bulunan ancak farklı siyasi temsil biçimlerine sahip olan basılı

gazetelerin Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde, dönemsel olarak inşa ettikleri ABD temsilinin ve sergiledikleri tutumun belirlenmesi önemlidir. Buradan hareketle, farklı siyasi temsillere sahip basılı gazetelerin, ulusal meseleler söz konusu olunca inşa ettikleri ABD temsiline yönelik tutumlarındaki benzerliklerin ve farklılıkların irdelenmesi çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Çalışma, varsayımlardan değil araştırma sorularından hareketle oluşturulmuştur. Çalışmanın bu şekilde tasarlanması temel sebebi konuya daha geniş bir bakış açısıyla bakılabildiğini sağlamak ve çalışmanın sonucuna işaret etme riskinden kaçınmaktır. Bunun yanı sıra çalışmanın bağlamı, sorunsalı ve amaçları doğrultusunda en uygun birimlerin çalışmaya dahil edilebilmesi için amaçsal örnekleme tekniğiyle seçim yapılmıştır. 1945-1991 ve 1991- 2003 yılları arasında Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen gelişmeler içerisinde en uygun olan olaylar çalışmaya dahil edilmiştir. Bu anlamda, Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılmaya sebep olan Johnson Mektubu ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ikili ilişkilerde yapıcı olmayan gelişmelere yol açan 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmeler özelinde Türk- Amerikan ilişkilerinin ve ABD temsilinin basılı gazetelerde anlatı yoluyla nasıl çerçevelendiği ve bu doğrultuda, dönemsel olarak inşa edilen ABD temsilinin karşılaştırmalı olarak çözümlenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu genel amaçlardan hareketle, çalışmanın alt amaçlarına işaret eden şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi özelinde, farklı siyasi temsillere sahip basın kuruluşlarında ABD temsili nasıl sunulmaktadır?
2. Türk-Amerikan ilişkileri anlatı biçimleri temel alınarak nasıl çerçevelenmiştir? Söz konusu çerçeveleme biçimlerinin ABD temsilinin inşasındaki rolü nasıldır?
3. Türk-Amerikan ilişkilerinin çerçevesi bakımından dönemlere göre basılı gazeteler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
4. Araştırma nesnelerinde haber içeriklerinin kimin gözünden yazıldığı ve ilk muhataplarının kim olduğu ABD temsilinin inşası çerçevesinde nasıl yorumlanabilir?
5. Haber içeriklerinde başvurulan hatırlatma eylemi gözleyen bellek olarak ön plana çıkan basının inşa ettiği ABD temsili anlamında nasıl değerlendirilebilir?

6. Haber içeriklerinde başvurulan bir sonraki olaya gönderme pratikleri gündem belirleme ve çerçeveleme ilişkisi doğrultusunda ne yönde bir etki yaratmaktadır?

Bu çalışmada ise Johnson mektubu ve 1 Mart Tezkeresi özelinde, Türk-Amerikan ilişkilerinin ve ABD temsilinin basılı gazetelerde anlatı yoluyla nasıl çerçvelendiğinin ve bu doğrultuda inşa edilen ABD temsilinin yansımalarının karşılaştırmalı şekilde çözümlenmesinin “iletişim çalışmaları” alanına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Ayrıca, çalışmada benimsenen kuramsal yaklaşıma yönelik tutum ve kodlama sisteminde tümevarım esasına dayalı olarak geliştirilen ve dış haberlerle ilgili gerçekleştirilebilecek olan diğer çalışmalarda da kullanılması mümkün olan yeni haber çerçevelerinin inşa edilmiş olması çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye-ABD ilişkilerinin tarihsel seyri; Osmanlı Devleti-ABD ilişkilerinden başlatılarak; Türkiye-ABD ilişkilerinin temellerinin atıldığı Atatürk dönemi ile devam ettirilmiştir. Daha sonra, yaklaşık olarak yarım yüzyıl süren Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemde ABD ile ilişkiler ve 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin küresel egemen bir süper güç olarak ortaya çıktığı Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ile ilişkiler çerçevesinde irdelenmiştir.

İkinci bölüm, gündem belirleme ve haber çerçeveleme yaklaşımları temelinde inşa edilmiştir. Öncelikle, ele alındığı çalışma alanına göre farklı anlamlara gelen temsil kavramı ve medya ile ilişkisi açıklanmıştır. Ardından, basında liberal düşünceyi besleyen kaynaklara değinilerek basında liberal yaklaşımının düşünsel temellerinden bahsedilmiştir. Ardından, kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi ve bu etkiye karşı geliştirdikleri direncin değerlendirildiği medya etki araştırmalarına değinilmiştir. Devamında, gündem belirleme çalışmalarının tarihsel seyrine yer verilerek geleneksel gündem belirleme yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Medya, kamu ve siyaset gündemlerinin oluşturulması değerlendirildikten sonra liberal yaklaşımı merkeze alan bakış açısı ile inşacı yaklaşımın çözümlene işlemlerini öncelikli duruma getiren görüşler ekseninde gündem belirleme ve haber çerçevelemeye ilişkin tartışmalara yer verilmiş, çalışmanın kuramsal yaklaşımı açıklanmıştır. Son olarak, zihindeki bir nesnenin bellek ağındaki diğer bilgilerle birleştirildiğini ileri süren üçüncü aşama gündem belirleme pratiklerine değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise metin düzeyinde gerçekleştirilen çözümlenmeden elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çözümlemeye geçmeden önce ilk olarak Türk-Amerikan ilişkilerinin basındaki sunumu ve ABD temsilinin inşasına yönelik alanyazında gerçekleştirilen çalışmalar irdelenmiştir. Ardından, bu bölümde kuram ve yöntem bağıntısı açıklanmış, araştırmacının çalışmadaki konumu vurgulanmıştır. Daha sonra, veri toplama aracı ve süreci tüm ayrıntılarıyla tasvir edilmiştir. Bu aşamada, verilerin toplanmasına ne kadar bir süre ayrıldığı, hangi ölçütlerin göz önünde bulundurulduğu ve nasıl tasnif edildiği tüm şeffaflığı ile açıklanmıştır. Metin kodlama sisteminin ve kategorilerinin nasıl oluşturulduğu, kategorilerin belirlenmesinde dikkate alınan ölçütler ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Ayrıca, hem nicel hem de nitel olarak desenlenen bu çalışmanın birbirlerinden farklılık gösteren geçerlilik ve güvenilirlik sağlama yolları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu anlamda, nicel çözümlemenin gerçekleştiği kısım için güvenilirlik, nitel çözümleme için ise iç geçerlilik /iç inanırılık ve dış geçerlilik/dış inanırılık sağlama biçimleri açıklanmıştır.

Bu çalışmanın desenlenmesinde liberal çoğulcu yaklaşım başat konumdadır. Bununla birlikte, çalışmada öne sürülen liberal damardan kopmadan eleştirel bir tutum izlenmesine yönelik iddia çözümleme bölümünün itici gücünü oluşturmuştur. Bu anlamda, çalışmada nicel ve nitel çözümlenin sinerjisinden yararlanılmıştır.¹ Çalışmanın temel amaçları ve araştırmaları sorularından hareketle, araştırmacının kişisel yargıları doğrultusunda seçim yapmasına olanak tanıyan amaçsal örnekleme tekniğine başvurulmuştur. Soğuk Savaş ve sonrası dönemde Türkiye-ABD ikili ilişkileri dahilinde gerçekleşen olaylar içerisinden amaçsal örnekleme ile araştırma sorularına en iyi yanıt veren olaylar içerik çözümlemesi için belirlenmiştir. Buradan hareketle, Johnson Mektubu ile 1 Mart Tezkeresi ve devamındaki gelişmelere ilişkin haber içerikleri nicel ve nitel içerik çözümlemesine başvurularak incelenmiştir. Temel çıkış noktası sistematikleştirmeye ve sınıflandırmaya dayalı olan içerik çözümlemesinin uygulanabilmesi için hem nicel içerik çözümlemesi hem de haber çerçeveleri için ayrı ayrı metin kodlama sistemi ve yönergesi oluşturulmuştur. Farklı dönemlerde inşa edilen ABD temsilini değerlendirmek için seçilen her iki örnek olayda da aynı kodlama sistemine bağlı kalınmıştır.

¹ Çalışmanın yöntem ve sınırlıklarına ilişkin açıklamalara, tezin üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Çalışmada, Türk basınıni temsilen seçilen araştırma nesneleri Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazeteleridir. Söz konusu gazetelerin seçiminde gözetilen temel ölçüt ise siyasal temsil özelliği olmuştur. Bu anlamda, sol basını temsilen Cumhuriyet, merkez/liberal basını temsilen Hürriyet ve muhafazakar basını temsilen Tercüman gazetesi çalışmaya dahil edilmiştir.

Her iki örnek olay için iki ayrı dönemde çözümleme gerçekleştirilmiştir. Johnson mektubuna ilişkin 5-30 Haziran 1964 ve 27 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihleri ve 1 Mart tezkeresi ile ilgili olarak da 1-20 Mart 2003 ve 21-30 Mart 2003 tarihleri arasındaki haber türündeki içerikler çözümlenmiştir. Bahse konu olan zaman aralıklarından ilki, Johnson mektubunun ABD Başkanı Lyndon Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderildiği ve mektubun içeriğinin kamuoyu ile paylaşıldığı; ikincisi ise ABD'nin Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması şeklinde hükümetten istediği yetkinin Meclis'te oylanması ve reddedilmesi ile ABD'nin Kuzey Irak'a tek taraflı müdahaleyi başlattığı dönemi ifade etmektedir.

Sözü edilen zaman aralıkları kapsamında, çalışmanın araştırma nesneleri olarak belirlenen basılı gazetelerde Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi ve devamındaki gelişmelerle ilgili haber türündeki metinlere sistematik ve bütüncül bir bakış açısıyla bakabilmek amacıyla nicel içerik çözümlemesinin bulgularının değerlendirileceği bölüm 4 tematik başlığa ayrılmıştır. Bu tematik başlıklar: (1) metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamlarının karşılaştırmalı değerlendirilmesi, (2) metinlerde olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi, (3) metinlerin tarihsel bağlamda sunumu ve (4) ABD temsiline yönelik gazetelerin anlam üretme biçimleri şeklindedir. Bu çerçevede, metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamlarının karşılaştırmalı değerlendirildiği birinci başlık altında, araştırma nesnesi olan basılı gazetelerdeki Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi ve devamındaki gelişmelerle ilgili haber türündeki içeriklerin genel dağılımına, görsel kullanımının, görsel türlerinin ve görsellerin haber içeriğiyle uyumunun sayısal dağılıma yer verilmiştir.

İkinci tematik başlık olan metinlerde olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi adlı başlık altında basılı gazetelerin ABD temsilinin inşasına katılım biçimlerini sorgulamak amacıyla haberlerin menşei ve başvuru kaynaklarının irdelenmiştir. Devamında, ABD temsilinin olumlu, olumsuz ya da dengeli

sunumunu belirleyebilmek adına metinlerde ABD temsilinin sunumuna ilişkin çözümlene gerçekleştirilmiştir. Ardından, metinlerin niteliği ele alınmıştır. Basılı gazetelerin inşa ettikleri ABD temsili ile etkilemek istedikleri başat öznenin kim ya da kimler olduğunu belirleyebilmek adına haberlerin ilk muhatabı ve metinlerin siyasal yanlılığını ortaya koyabilmek için ise kimin gözünden yazıldıkları çözümlenmiştir.

Metinlerin tarihsel bağlamda sunumunun değerlendirildiği üçüncü tematik başlık alt başlıkta ise bağlamına göre bir çarpıtma dinamiği olarak kabul edilebilecek olan metinde hatırlatma eylemi çözümlenmiştir. Metinde hatırlatma kategorisinde, hatırlatma ya da unutturma eylemleri ile geçmişte araçsallaştırma pratiklerinin yanı sıra mevcut durumu maskeleyerek olumlu ya da olumsuz bir ABD temsili kurgulanmasına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca, bu tematik başlık altında, bir sonraki olaya gönderme şeklinde bir kategori oluşturularak içeriklerde konunun gündemde tutularak bir baskı oluşturulduğu ön kabulünden hareketle, basılı gazetelerin gündemi kendi inşa etmek istedikleri ABD temsili doğrultusunda şekillendirip şekillendirmediklerine ilişkin belirlemelerde bulunulmuştur. Nicel içerik çözümlemesine ilişkin bölümün son tematik başlığı olan basılı gazetelerde ABD temsiline yönelik gazetelerin anlam üretme biçimlerinin irdelendiği kısımda ilk olarak Türkiye-ABD ilişkilerinin basına hangi eksende yansıdığını belirleyebilmek amacıyla araştırma nesnelere metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağına ilişkin veriler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Ardından, inşa edilen temsilin akla uygun hale getirilme biçimleri çözümlenmiştir.

Ayrı bir önem verilerek araştırma nesnesi olarak belirlenen gazetelerin Türkiye-ABD ilişkilerini ve bu doğrultuda da ABD temsilini çerçeveleme biçimlerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca, haberlerde anlatı yoluyla oluşturulan haber çerçeveleri aracılığıyla ABD temsilinin nasıl inşa edildiğine ilişkin belirlemelerde bulunmak ve farklı siyasal temsillere sahip gazetelerdeki haber çerçevelerinin inşasındaki benzerlikleri ve farklılıkları da belirlemek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, tümevarım ve tümdengelim esasına dayalı olarak başvuru olan ya da geliştirilen haber çerçevelerinden yararlanılmıştır. Bu anlamda, haberin sunuluşu hakkındaki çerçeveler (olaysal ya da konusal), zarara uğrama tehlikesi, atıl duruma getirme, çekim alanında tutma, aktörü protesto ve karikatürize etme haber çerçeveleri ön plana çıkmıştır.

Bu çerçevelerden zarara uğrama tehlikesi çerçevesi ABD'nin eylem ve sonuçlarının ulusal ya da evrensel düzeyde yol açabileceği olası ekonomik, politik ya da toplumsal olası zararlara vurguda bulunan haber çerçeveleri olarak dikkate alınmıştır. Atıl duruma getirme çerçevesi ise ABD'li aktörleri işlevini yerine getiremeyen, yetersiz ya da uluslararası arenada yalnız olarak gösteren çerçeveler olarak değerlendirilmiştir. Çekim alanında tutma çerçevesi ise ABD'li aktörlerin isteklerine uyulması, çekim alanında kalınması için açık ya da örtük olarak kodlanan çerçeveler olarak belirlenmiştir. Aktörü protesto çerçevesi ise protesto edilen aktörün uygulamalarının haksızlığına dikkat çekerek söz konusu aktörün eylem ve kararlarının onaylanmadığına işaret eden çerçeveler olarak değerlendirilmiştir. Son olarak, karikatürize etme çerçevesi ise bir özne ya da olay hakkında asıl anlatılması gereken konudan uzaklaşarak öznenin/olayın gülünç duruma düşecek şekilde araçsallaştırılmasına vurguda bulunan haber içerikleri olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Ayrıca, nicel ve nitel çözümlemenin sinerjisinden yararlanan bu çalışmada, nicel içerik çözümlemesinin tasarımlanmasının ardından nicel içerik çözümlemesine kıyasla yorum ve eleştiri noktasında araştırmacıya daha fazla esneklik sağlayan nitel içerik çözümlemesi planlanmıştır. Buradan hareketle, üst ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Belirlenen üst kategoriler çerçevesinde ABD temsilinin inşası Türkiye-ABD ilişkilerinin gerçekleştiği dönemin koşullarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Çözümlemenin üst kategorileri; ABD'nin eylemleri ve Türkiye'deki yansılar, ABD'nin eylem ve sonuçlarına yönelik basındaki olumsuz aktarımlar ve basın ABD temsilinin inşasına katılım biçimlerinin karşılaştırmalı çözümlenmesi şeklinde tematik başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Son olarak, bulguların değerlendirilmesinin ardından konunun paydaşları açısından önemi vurgulanmış ve alanyazında ileriye dönük tavsiyelere yer verilmiştir.

Çalışmada, belirlenen araştırma nesnelerinde çözümlenmeye konu olan zaman aralığında ABD temsilini içeren haberlerin incelenmesiyle sınırlıdır. Ayrıca, tematik-yapılandırıcı içerik çözümlemesinin gerçekleştirildiği bölüm, "tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesi için verilerin azaltılması (downsizing)" başlıklı bölümde belirlenen ölçütler doğrultusunda indirgenen haberlerin incelenmesiyle sınırlıdır. Nitel çözümleme için verilerin azaltılması tekniğiyle belirlenen haberler dışında kalan metinler nitel çözümleme kapsamının dışında tutulmuştur.

1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Çalışmanın kuramsal kısmının ilk bölümünde Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel arka planı ele alınmıştır. Türkiye'nin ABD ile olan ikili ilişkileri Türk dış politikasının en önemli konularından biri olmuştur. Kamuoyunda ise ağırlıklı olarak gündem maddeleri arasında yer almıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin kökenleri oldukça eskiye dayanmakla birlikte günümüzdeki anlamıyla ikili ilişkiler İkinci Dünya Savaşı sonrası ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel arka planı başlıklı bu bölüm 4 ana başlıkta ele alınmaktadır. Bu ana başlıklar kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmadan bütüncül bir bakış açısıyla sunulmaya çalışılmış, olaylar ana hatlarıyla ele alınmıştır. Bu anlamda, ilk olarak, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel seyrini anlayabilmek adına kısaca erken dönem Türk-Amerikan ilişkilerine değinilmiştir. Ardından, yaklaşık olarak yarım yüzyıl süren ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemde Türk-Amerikan ilişkileri değerlendirilmiştir. Birinci bölümün son başlığında ise Soğuk Savaş sonrası Türk-Amerikan ilişkileri ve Irak işgali üzerinde durulmuştur.

1.1. Erken Dönem Türk-Amerikan İkili İlişkileri

Türk-Amerikan ilişkileri İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte önem kazanmakla beraber; ikili ilişkilerin tarihi kökenleri oldukça eskiye dayanmaktadır. ABD'nin dünya sahnesine çıkması 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşirken Türk diplomasi tarihinin başlangıç yılları da bu döneme denk gelmektedir (Armaoğlu, 2019, s. 11). İki devlet arasında ticari anlamda başlayan ilişkiler ilerleyen süreçte zamanla çeşitlenmiştir. Öte yandan, tarihin birikimli ilerleyen, neden-sonuç ilişkisine dayanan ve diyalektik bir disiplin olmasından ötürü Türk-Amerikan ilişkilerinin mirasını Osmanlı-Amerikan ilişkilerinden aldığı söylemek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır (Erhan, 2015, s. 21-22). Dolayısıyla hem Soğuk Savaş dönemini hem de Soğuk Savaş sonrası dönemi irdelemeden önce Osmanlı Devleti-ABD ilişkilerine kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

Bu anlamda, Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin tarihi kökenleri 18. yüzyıl sonlarına kadar uzanmaktadır (Türkmen, 2012, s. 15). ABD, 1783'te bağımsız bir devlet olarak dünya sahnesine çıkmış ve oldukça kısa bir sürede kendine özgü yapısını oluşturmuştur. ABD'nin ilk yıllarda en önemli önceliklerinden biri uluslararası ticari faaliyetler

olmuştur (Güler, 2005, s. 230). Bu açıklamalardan hareketle, uluslararası ticari faaliyetlere odaklanan ABD'nin Osmanlı Devleti ile kuracağı ilişkilerin de başlangıcının ticari temelli olacağı sonucuna varılabilir.

Osmanlı Devleti ile ABD'nin ilk karşılaşması Kuzey Afrika bölgesinde gerçekleşmiştir. Ancak, bu bölgenin uzak olması ve yeterli iletişimin sağlanamaması gibi gerekçelerle ikili ilişkiler siyasi bir bağlantıya dönüşmemiştir. Bu anlamda, diplomatik ilişkiler merkezde yer alamasa da ticari boyutta ilişkilerin kurulduğu söylenebilir. ABD'nin bu bölgeyle olan ilişkileri ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti ile kurulacak olan ikili ilişkilere bir giriş niteliğindedir (Erhan, 2015, s. 37-40).

Osmanlı Devleti ile ABD arasında doğrudan gerçekleşen ilk temaslar Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başladığı, bazı temel yetersizliklerin etkisinin hem iç hem de dış politikada güçlü bir şekilde hissedildiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, Osmanlı Devleti ile ABD'nin doğrudan ilk temasları sağladıkları ilk dönemlerden son günlerine kadar geçen tüm ilişkilerinde Osmanlı Devleti'nin pasif, ABD'nin ise oldukça hevesli ve atılgan bir tavır içerisinde olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte, henüz o dönemde bir süper güç niteliğine sahip olmayan ABD, Avrupa'nın Osmanlı pazarını doldurduğunu bilmesine rağmen bu pazarda tutunabilmek için Osmanlı Devleti'ne karşı son derece dostane bir tavır içerisinde olmuştur (Erhan, 2015, s. 97-98). Dolayısıyla, ABD'nin Osmanlı Devleti ile olan ilk temaslarda önceliğini ticari hacmini artırmaya verdiği açıktır.

Osmanlı Devleti ile ABD arasında diplomatik ilişkilerinin kurulması için gerekli olan çoğu adımı ABD atmıştır. ABD'nin Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler kurmak istemesindeki temel sebepler ise; ticari çıkarlar, ABD'li vatandaşların bölgede artan faaliyetleri ve ABD'lilerin ülkede rahatça seyahat edebilmeleri için duydukları gereksinimdir (Erhan, 2015, s. 98-102). Bu anlamda, ABD'nin ekonomik gereksinim ve çıkarları doğrultusunda hareket ettiği söylenebilir.

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulması aşamasında birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlar; iki devletin birbirlerine coğrafi bağlamda uzak olmalarından ötürü iletişim ve ulaşım gibi alanlarda zorluk yaşamaları, ortak bir dil konuşamamalarından kaynaklı sağlıklı diyalog sağlayamamaları ve ABD'nin dünya

sahnesine yeni çıkan bir devlet olarak mevcut iç sorunlarla meşgul olmasıdır (Örmeci, 2021, s. 32).

Osmanlı Devleti ile ABD ilişkileri 1830 tarihli “Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması’nın” imzalanması ile resmi olarak başlamıştır (Armaoğlu, 2019, s. 11). 1830 Antlaşması ile Osmanlı Devleti ABD’ye “en ziyade müsaadeye mazhar millet” statüsünü vermiştir. Bu antlaşmanın ABD’ye iki büyük getirisi olmuştur. Bunlardan ilki, Karadeniz’e giriş hakkı elde etmesi, ikincisi ise arzu ettiği Osmanlı limanlarında konsolosluk açabilmesinin karara bağlanmasıdır. Öte yandan, elde edilen bu haklara rağmen Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ticari hacimde önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Ticari hacimde gelişme gözlemlenememesinin temel nedeni coğrafi uzaklık ve buna bağlı olarak maliyetlerin yükselmesidir (Örmeci, 2021, s. 23).

1830 tarihli Osmanlı-ABD Ticaret ve Denizcilik Antlaşması 25 yıl süreliğine yapılmıştır. Ancak, anlaşmanın sona erdiği 1855 yılında Kırım Savaşı’nın hala devam etmesi Osmanlı Devleti’nin ekonomisini Avrupa Devletlerinin tahakkümüne sokmuştur. Bu sebeple, ABD yeni bir anlaşma gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti-Avrupa anlaşmalarının tamamlanmasını beklemiştir. Daha sonra, 1862 yılında yeni bir Osmanlı Devleti-ABD ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, 1830 antlaşmasına kıyasla daha kapsamlı ve avantajlı bir anlaşmadır (Bulut, 2010, s. 17-18). Nitekim, Osmanlı Devleti-ABD arasında gerçekleşen ilk temaslar ve anlaşmalardan da anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti- ABD ikili ilişkilerinin tesisi ticaret temelli gerçekleşmiştir.

Öte yandan, 1914 senesine gelindiğinde ise Avrupa’da bir savaş çıkmak üzereydi ve olası bir savaş gerçekleşmesi durumunda ABD savaşın bir tarafı olmak istememektedir. ABD Avrupa’nın işlerine karışmamayı prensip olarak belirlemiştir. İngilizler ise ABD’nin kendi yanlarında savaşa katılmasını arzu etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti-ABD ilişkilerinde de bir gerilim yaşanmıştır (Erol, 1976, s. 14-15). Ancak, Osmanlı Devleti ve ABD birbirlerine savaş ilan etmemişlerdir. Buna karşılık, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının imzalanmasıyla resmi olarak başlayıp, kesintisiz olarak devam eden Osmanlı Devleti-ABD ilişkileri, Osmanlı Devleti’nin Almanya’nın müttefiki olması ve baskılar neticesinde 1917 yılında ABD ile diplomatik ilişkilerin kesilmek zorunda kalınmasıyla sonlanmıştır (Armaoğlu, 1991, s. 19).

ABD'nin Osmanlı Devleti ile kurduğu ilişki 19. yüzyılın ortalarına kadar ticari hacmi artırma ve pazar kaygılarından beslenmiştir (Bulut, 2010, s. 25). Washington, Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerinin yürütülmesini ABD'li tacirlerin kârını artırmak için istemiştir. Öte yandan, takip eden yıllarda çeşitli faktörlerin de etkisiyle ticari ilişkiler bir durağanlaşma dönemine girmiş ve siyasi ilişkilerin kapsamında artış gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti-ABD ilişkilerinin kurulmasında istekli ve baskın taraf her zaman ABD olmuştur. Bununla birlikte, taraflar diğer devletlerin tepkisini üzerlerine çekmemek için de çaba sarf etmişlerdir. Öte yandan, iki devlet arasında birtakım olumsuz gelişmeler de gerçekleşmiştir. Bu durum üzerinde Osmanlı Devleti parçalanma sürecine girerken ABD'nin yükselişe geçmesine bağlı olarak kazandığı özgüven de etkili olmuştur (Erhan, 2015, s. 393- 397).

Osmanlı Devleti ile ABD ilişkilerinin en dikkat çekici özelliklerinden biri, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte siyasi bir nitelik kazanan ikili ilişkilerin ilk tohumlarının ticari, kültürel ve toplumsal zeminde atılmış olmasıdır (Türkmen, 2012, s. 16). Osmanlı Devleti döneminde ağırlıklı olarak ekonomik bağlamda gerçekleşen ikili ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte siyasi bir görünüm kazanmıştır (Güler, 2005, s. 228). Tarihsel süreçte ticari bağlamda başlayan ikili ilişkiler, ilerleyen süreçlerde çok yönlü olarak devam etmiş ve her iki ülke üzerinde de etkinliğini göstermiştir.

Daha sonra, Cumhuriyet dönemi Türkiye-ABD ilişkileri, benzer şekilde diğer ülkelerle kurulan ilişkilerde olduğu gibi bir önceki dönemde meydana gelen gelişmelerin mirası üzerinde yükselmiştir (Erhan, 2015, s. 22). Bu anlamda, Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte yaşanan gelişmeler doğrultusunda yükselişe geçtiği ve önem kazandığı bilirse de bu tarihten önceki gelişmelerin de ikili ilişkilerde bir temel atma dönemi olarak kabul edildiği açıktır. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla yakınlaşmaya başlayan Türk-Amerikan ilişkilerinin bu dönemde olumlu çizgide ilerlemesinde ve bir dostluk döneminin başlamasında, Cumhuriyet döneminde temelleri atılan yakınlık duygusunun etkili olduğu söylenebilmektedir. Söz konusu yakınlığı besleyen kaynaklara ve ABD'nin önyargılarının kırılmasında etkili olan olay ve durumlara bakıldığında ilk sırada ABD'nin Atatürk reformlarına duyduğu ilgi yer almaktadır. Millî Mücadeleyi başarıya ulaştıran genç Türkiye Cumhuriyeti ile ABD empati kurmuş ve bu durum ABD'de bir hayranlık oluşturmuştur (Türkmen, 2012, s. 43).

Bu doğrultuda, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasının ardından yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasındaki ilk anlaşma 1923 yılında gerçekleşmiş, Türkiye ile ABD arasındaki ilk anlaşma 6 Ağustos 1923'te imzalanmıştır (Bulut, 2010, s. 29). Taraflar birbirlerini 1923 yılında tanımış olsalar da diplomatik ilişkilerin başlangıcı 1927 yılında olmuştur. Bu doğrultuda, ABD'nin ilk Türkiye Büyükelçisi Joseph Grew olmuştur.² Grew, 1927-1932 yılları arasında görev yapmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de Ahmet Muhtar'ı Washington Büyükelçisi olarak atamıştır (Örmeci, 2021, s. 45). Böylelikle iki tarafın da 1927 yılında büyükelçi atadığı ve diplomatik ilişkilerin sağlandığı görülmektedir. Grew, Ankara'da görevde olduğu yıllarda son derece olumlu karşılanmış, Atatürk devrimlerine gösterdiği uyum ve üslubuyla saygı toplamış sevilen bir diplomat olmuştur (Türkmen, 2012, s. 43).

Grew göreve geldikten iki yıl sonra 1929 yılında Karadeniz'e bir seyahat düzenlemiştir. Bu seyahatin ikili ilişkilerin ticari ve ekonomik boyutunun geliştirilmesi noktasında bir fayda sağlayacağına ilişkin hem Türkiye hem de ABD kamuoyunda olumlu bir hava hakim olmuştur. Bu seyahati, ABD Büyükelçisi Joseph Grew, İngiltere Büyükelçisi Sir George Clerk, İngiliz Ticaret Sekreteri Colonel Harold Woods başta olmak üzere toplamda on bir kişi katılım göstermiştir. Bu anlamda, bir büyükelçinin Anadolu seyahati gerçekleştirmesi çok sık rastlanan bir durum değildir ve Anadolu'nun özellikle ticaret bağlamda artan önemine dikkat çekmesi açısından önemlidir (Güngör, 2018, s. 579).

Grew'un Ağustos 1929'da gerçekleştirdiği Karadeniz seyahatinden oldukça kısa bir süre sonra, iki ülke arasında 1 Eylül 1929'da Ticaret ve Seyr-ü Sefain Anlaşması imzalanmıştır. Ticaret ve Seyr-ü Sefain Anlaşması sadece ticari boyutta değerlendirilebilecek bir anlaşma değildir. Bu anlamda, Anlaşma ile hem ticari hem de politik kazanım sağlanmıştır. Çünkü, 1917 yılından 1929'a kadar resmi bir anlaşmayla Türkiye-ABD ticari ilişkileri düzenlenmemiştir. Böyle bir ticari anlaşmanın gerçekleşmesi iki ülkenin ticari ilişkilerini güvenilir bir zemine oturtmuştur. Bir anlamda da Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur (Güngör, 2018, s. 580). Bu anlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ikili ilişkilerde kaydedilen gelişmelerin hem siyasi hem de ekonomik bağlamda kayda değer gelişmeler olduğu

² Grew'den sonra Türkiye'de görev yapan ABD Büyükelçileri: "Charles Hitchcock Sherrill (1932-1933), Robert Peet Skinner (1933-1936), John Van Antwerp MacMurray (1936-1941), Laurence A. Steinhardt (1942-1945). <https://tr.usembassy.gov/embassy-consulates/ankara/former-ambassadors/>

görülmektedir. Böylelikle, ikili ilişkilerin belli bir zemin oturtulmasının adımlarının atıldığı söylenebilir.

Ali Engin Oba'ya göre, Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin sağlamlaştırılmasının temelleri 1929- 1932 yılları arasını kapsayan dönemde atılmıştır. Kaldı ki bu dönem, Soğuk Savaş döneminde başlayacak olan dostluk ilişkilerine ciddi katkı sağlamıştır (Oba, t.y. s. 70). Günümüz Türk-Amerikan ilişkilerini anlayabilmek için Cumhuriyet dönemi Türk-Amerikan ilişkilerini anlamak önemlidir. Bir anlamda ikili ilişkilerin temellerinin atıldığı bu dönem, ikili ilişkilerin belli bir süre olumlu çizgide ilerlemesine de ortam hazırlamıştır. İkili ilişkilerin temellerinin atıldığı bu dönemde hem ABD'nin Türkiye'ye ilişkin ön yargıları kırılmaya başlamış hem de Türkiye'deki ABD imajına yakınlık duygusu oluşmaya başlamıştır (Türkmen, 2012, s. 43). Türkmen, bu durum üzerinde etkili olan faktörleri şu aktarımlarla somutlaştırmaktadır:

Birinci bağlamda temel faktör Atatürk reformlarının ABD'de uyandırdığı hayranlık olmuştur. Giderek zayıfladıktan sonra parçalanan eski bir imparatorluğun imajının yerini genç Türkiye Cumhuriyeti'nin dinamizmi almış, kendi devletlerini de bir bağımsızlık savaşının ardından çeşitli güçlükleri yenerek kurmuş olan Amerikalılar Türk halkı ile bu bağlamda bir empati kurmuşlardır. Bunun oluşmasında doğal olarak kilit rolü, Türkiye'deki devrimleri yakından gözlemleyip ülkelerine ayrıntılı biçimde yansıtan Amerikalı diplomatlar oynamıştır (Türkmen, 2012, s. 43).

Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte yaşanan gelişmeler doğrultusunda yükselişe geçtiği ve önem kazandığı bilinse de bu tarihten önceki gelişmelerin de ikili ilişkilerde bir temel atma dönemi olarak kabul edildiği açıktır. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla yakınlaşmaya başlayan Türk-Amerikan ilişkilerinin bu dönemde olumlu çizgide ilerlemesinde ve bir dostluk döneminin başlamasında, Cumhuriyet döneminde temelleri atılan yakınlık duygusunun etkili olduğu söylenebilmektedir. Söz konusu yakınlığı besleyen kaynaklara ve ABD'nin önyargılarının kırılmasında etkili olan olay ve durumlara bakıldığında ilk sırada ABD'nin Atatürk reformlarına duyduğu ilgi yer almaktadır. Millî Mücadeleyi başarıya ulaştıran genç Türkiye Cumhuriyeti ile ABD empati kurmuş ve bu durum ABD'de bir hayranlık oluşturmuştur (Türkmen, 2012, s. 43).

Daha sonra , ABD'de gerçekleşen seçimleri kazanan Franklin D. Roosevelt 1933 yılının Ocak ayında başkanlık görevine başlamıştır. Roosevelt, Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın olduğu ABD başkanı olmuştur. Atatürk ile Roosevelt'in

yakınlaşmasında belirleyici olan bazı olayları şu şekilde sıralamak mümkündür (Armaoğlu, 2019, s. 36):

1933 yılında Los Angeles'te meydana gelen, büyük can ve mal kaybına yol açan depremden ve yaklaşık bir ay sonra ABD'de yolcu zeplinin düşmesinden ötürü, Atatürk Roosevelt'e üzüntülerini belirttiği bir mektup göndermiştir. Atatürk ikinci olaydan ötürü gönderdiği mesajda ABD için "dost ve büyük millet" nitelendirmelerine başvurmuştur. ABD Başkanı ise buna karşılık olarak, "en kıymetşinasane" teşekkürlerini iletmiş ve bildirmiştir. Daha sonra, Cumhuriyet'in 10. yılı vesilesiyle, Türkiye'nin Washington Büyükelçisi olan Ahmet Muhtar Bey New York'ta "Türkiye'nin Amerikalı dostlarının" katılım gösterdiği büyük bir yemek organize etmiştir. Roosevelt de büyük bir jestte bulunarak bu yemeğe Türkiye'ye ilişkin dostane dileklerini sunduğu ve sempatisini dile getirdiği bir mesaj iletmiştir. Buna karşılık, Atatürk de "Amerikan milletine hitaben" Türkiye'nin duyduğu sevgiye ilişkin bir mesaj yayınlamıştır. İlerleyen dönemlerde de çeşitli vesilelerle iki liderin birbirlerine duydukları sempatiyi ve iyi dileklerini ilettileri mesajları mevcuttur. Atatürk'ün ölümü üzerine Roosevelt, gönderdiği taziye telgrafında Atatürk'ün tüm dünyanın saygınlığını kazanmış bir lider olduğunun altını çizmiştir (Armaoğlu, 2019, s. 36-41). Bu açıklamalardan hareketle, Cumhuriyet'in ilk yılları Türk-Amerikan ilişkileri açısından önemli yıllar olmuştur. Bu dönemin daha sonra ilerleyen yıllarda kurulacak olan ilişkilerin temellerinin atılıp sağlamlaştırılmasında rol oynayan yıllar olduğu söylenebilir.

Kesintiye uğrayan diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edildiği 1927 ile 1939 yılları arasındaki dönemde Türk-Amerikan ikili ilişkileri olumlu yönde harekete geçirilmiştir. Genel bağlamda, bu dönemde her iki ülkenin de dış politikalarını barışçıl diplomasiye dayandırmalarının büyük oranda etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz oldukça genç bir devlet olması ve ABD'nin süregelen izolasyonizm politikası birbirlerine belli bir mesafede kalmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, Cumhuriyet döneminde kurulan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel bağlar ilerleyen dönemlerde geliştirilecek olan Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin temellerini oluşturmuştur (Türkmen, 2012, s. 48).

Nitekim, Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için bu temelin üzerine kurulduğu erken dönem ilişkileri anlamak önemlidir. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel

serüveni ele alınırken ilişkilerin başlangıç noktası, gelişmelere kaynaklık eden olumlu ve olumsuz olaylar, temaslar, iki ülkenin kendi perspektiflerinden diğerine bakışı anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla, bu bölümde de söz konusu unsurlar değerlendirilmiştir. Öte yandan, genel kanı, günümüzdeki anlamıyla Türk-Amerikan siyasi ilişkilerinin başlangıç tarihinin 1947 Truman Doktrini ile başladığı yönündedir. Truman Doktrini Soğuk Savaş dönemine damgasını vurmuş bir doktrindir (Hook ve Spanier, 2021, s. 43). Kaldı ki, bu çalışmada, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında ABD temsiliyle bağlantı kurulmaktadır.

1.2. Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı 60 milyondan fazla insanın ölümüne sebep olmuş ve Avrupa kıtasının yıkımına yol açmıştır. Savaş boyunca Türk liderler ise savaş dışı kalmayı ana hedef haline getirmiş ve denge politikası uygulamıştır. Bu doğrultuda, Türkiye tek bir tarafa bağlılıktan özenle kaçınmıştır. Maceracı bir tavır içerisinde olmamıştır. Çatışan farklı taraflarla iş birliğini bozmayarak onları ülke sınırlarından uzak tutma çabası içerisinde olmuştur. Ülke egemenliğinden ödün vermeden Batılı müttefiklerine yakın bir tavır sergileyen Türkiye, savaş süresince SSCB'yi de karşısına almamaya çalışmıştır. Kısaca, savaş boyunca Türkiye, SSCB'yi karşısına almadan, güvenliğini sağlayacak müttefik garantilerini kurma yoluna gitmiştir (Aydın, 2014, s. 475). Öte yandan, Türkiye'nin fiilen bu savaşta yer almamasından ötürü özellikle müttefikleri Türkiye'yi tarafsız bir devlet olarak algılamıştır. Böylelikle, Türkiye savaş sonrası kendini büyük bir yalnızlığın içinde bulmuştur (Türkmen, 2012, s. 55).

Türk-Amerikan ilişkileri, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte Türk dış politikasında öne çıkan en önemli konulardan biri olmuştur (Erhan, 2015, s. 21). Bu dönemde hem Türkiye'nin hem de ABD'nin dış politikalarında radikal değişiklikler gerçekleştirdikleri gözlemlenmektedir. Kurulduğu günden beri kendisini diğer devletlerden tecrit etme (izolasyon) politikası uygulayan ABD, bu politikasını terk ederek globalizmin hakim olduğu bir dönemi başlatmıştır. Bir başka deyişle, süper güç olarak ön plana çıkan ABD, dünyanın çeşitli bölgelerinde sorumluluklar almaya başlamıştır. Öte yandan, kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar tarafsız politika izleyen Türkiye ise askeri ve siyasi ittifaklara katılmaya istekli hale gelmiştir

(Uslu, 2016, s. 61). Bu anlamda, hem Türkiye'nin hem de ABD'nin dış politikalarında gerçekleştirdikleri değişiklikler doğrultusunda yakınlaşmaya başladıklarını söylemek mümkündür.

Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte Türkiye'nin ekonomisi iki büyük sorunla karşı karşıya gelmiş durumdadır. Bunlardan ilki, savaş sonrası dönemde gıda ve hammadde fiyatlarının yavaş yavaş normale dönmeye başlamasıdır. Çünkü, savaş döneminde gıda maddeleri ve hammadde fiyatları yükselme göstermiştir ve Türkiye bunları ihraç eder konumdadır. Savaş sonrası süreçte fiyatlarda normale dönülmeye başlanmasıyla birlikte Türkiye'nin gelirlerinde bir azalma gerçekleşmiştir. Bu süreçte, Türkiye ekonomisi üzerindeki bir diğer sorun ise Sovyetler Birliği'nin baskısının giderek artması ve buna bağlı olarak ordunun terhis edilememesidir. Bu durum da ekonomi üzerinde ciddi bir yük oluşturmuştur. Bu açıdan, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Türkiye ekonomisinin mevcut şartlarında, diğer birçok ülkeyle benzer şekilde birincil ekonomik cazibe kaynağı olarak ABD'nin görüldüğünü (Sönmezoğlu, 2016, s. 47) vurgulamak önemlidir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin de farklı bir yöne doğru evrildiği söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine bakıldığında, Türkiye'nin ABD ile ilişkisinin Washington-Moskova rekabetine paralel seyrettiği görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin müttefiklik düzeyinde kurgulanmasında SSCB'nin etkisi büyüktür. Savaş sonrası süreçte SSCB'nin Türkiye yönelik taleplerinden ötürü, Türkiye-ABD müttefiklik ilişkisi bir tercihten daha çok bir zorunluluk şeklinde kendini göstermiştir (Örmeci, 2021, s. 50). Müttefiklik ilişkilerinin kurgulanmasında başat rol oynayan Sovyet tehdidinin yanı sıra; Türkiye açısından ikinci temel sebebin ise ekonomik kalkınma için gereksinim duyduğu dış yardımlar olduğunu söylemek mümkündür (Gönlübol ve Ülman, 1966, s. 147). Öte yandan, Türkiye'nin Batı ittifakı ve ABD açısından taşıdığı stratejik önem ise şu başlıklar altında toplanmaktadır: Coğrafi konumu, Boğazları ve ordusu (Uslu, 2016, s. 62). Dolayısıyla, söz konusu unsurların ikili ilişkilerin olumlu yönde seyretmesinde etkili olduğu açıktır.

1947 yılına gelindiğinde, ABD ile SSCB arasındaki savaş sırasında kurulan iş birliği ortadan kalkmıştır. Kaldı ki, ABD kamuoyunda da kızıl tehlike olarak nitelendirilen bir korku yayılmaya başlamıştır. Bu da halkın ve yöneticilerin Sovyetlere

yönelik düşüncelerinde bir yön değişikliğinin önünü açmıştır. Truman Doktrini ise bu değişikliğin ilk göstergesidir. Kaldı ki, ABD'nin SSCB'ye yönelik tutum değişikliğinin Türkiye ile olan ilişkilerine de farklı bir boyut kazandıracığının ilk sinyallerinin bu dönemde verildiği söylemek mümkündür (Erhan, 2014, s. 528).

Bu anlamda, bugünkü anlamıyla Türk-Amerikan siyasi ilişkilerin başlangıcı da 1947 yılında Truman Doktrini ile gerçekleşmiştir. 12 Mart 1947'de Harry S. Truman Amerikan tarihinin en önemli konuşmalarından birini gerçekleştirmiştir. Kongre karşısında ana hatlarıyla Yunanistan'ın durumuna değindikten sonra, kendi adıyla anılan doktrini ayrıntılarıyla açıklamıştır. Özgürlüklerin önemine vurgu yapan Truman, ABD'nin de özgürlüğün hâkim olduğu bir iklimde hayatta kalabileceğine dikkat çekmiştir (Hook ve Spanier, 2021, s. 43). Konuşmasının büyük bir bölümünde Yunanistan'ın durumuna değinen Truman, Türkiye'nin de ABD ve Batı dünyası için önemine işaret etmiş (Erhan, 2014, s. 528-529), Türkiye ve Yunanistan'a bir askeri yardım gerçekleştirilmesini kongre gündemine sokmuştur. Öte yandan, Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler döneminin bittiğini de vurgulamıştır (Armaoğlu, 2020, s. 337).

Henry Kissinger, "Diplomasi" adlı klasikleşmiş eserinde, Başkan Truman'a anılmayı en çok arzu ettiği dış politika başarısının ne olduğu sorusunu yönelttiğini belirterek, Truman'ın aktarımlarını şu şekilde somutlaştırmakta, Truman'ın ABD'nin gücüne ilişkin duyduğu inancın altını çizmektedir: "Düşmanlarımızı tamamen yendik ve onları teslim aldık. Sonra onlara kalkınmaları, demokratik olmaları ve uluslar topluluğuna yeniden girmeleri için yardım ettik. Yalnızca Amerika bunu yapabiliirdi." Kissinger'a göre, Truman'ın bu aktarımları onun Amerikalı doğasını ve düşünce biçimi tam anlamıyla yansıtıyordu. Truman bu ifadeleriyle, ABD'nin gücüne duyduğu güvenin altını çiziyor ve ABD'nin hem tüm insanlığın hem de özgürlüğün gelişmesinin temel kaynağı olduğuna dair duyduğu inancı ortaya koyuyordu (Kissinger, 2014, s. 406).

Truman Doktriniyle Türk-Amerikan ittifak ilişkisinin ortaya çıkışının arka planında, tamamen birbirlerine zıt politik rejimlere sahip olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan dünyanın iki süper gücü olarak ortaya çıkmaları görülmektedir. Savaş süresince Almanya'ya karşı birlikte mücadele eden bu iki süper gücün savaş sonrası potansiyel olarak mevcut anlaşmazlıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, çıkar çatışmaları da belirgin bir hâl almıştır. Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'da kontrol sağlarken; ABD'de de İngiltere'nin yerine dünyanın yeni başat

gücü olması gerektiği inancını taşımıştır. ABD bu inancı ve dış politikasındaki köklü değişikliğin ilk göstergesi olarak da Mart 1947’de Truman Doktrini’ni ilan etmiştir (Uslu, 2016, s. 65).

Başkan Truman Sovyet tehdidi altındaki bağımsız devletlerin ABD tarafından korunacağını bildirmiştir. Bu anlamda, Truman Doktrini geleneksel Amerikan dış politikasındaki değişimin ilk sinyalidir (Armaoğlu, 2020, s. 336). Türk-Amerikan ilişkilerin birinci döneminin de başlangıcına denk gelen bu dönem, stratejik ittifakın kurulduğu ve geliştiği bir dönemdir. Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler altın çağa ya da balayı dönemi olarak nitelendirilmektedir (Türkmen, 2012, s. 65). Başka bir ifadeyle, bu dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde olumlu bir havanın hakim olduğu bir dostluk döneminden söz edilebilir.

Truman Doktrini, 1930’ların sahip olduğu ve günün şartlarında yıkılmış olan düzeni sürdürmek isteyen Batılı devletler ile bu düzene karşı herhangi bir bağlılık taşımayan ve dahası bunu kendine karşı bir hamle olarak yorumlayan Sovyetler Birliği arasında savaş sonrası beliren çatışmanın ilk göstergesi olarak görülmektedir. Bu açıdan, Türkiye Truman Doktrini’ne katılımıyla, dünya genelinde komünizme karşı yürütülen mücadelenin temel halkası olarak kabul edilmiştir (Sander, 2016, s. 33-35). Bu anlamda, Türkiye Soğuk Savaş döneminin en antikomünist ülkelerinden biri olarak dünya sahnesinde yerini almıştır.

Nitekim, Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye’ye ABD askeri yardımı gönderilmiş ve Sovyet tehdidi karşısında Türkiye’nin modern silahlarla donatılması hedeflenmiştir. Ayrıca bu kapsamda, Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu güçlük de göz önünde bulundurularak ekonomi üzerindeki askeri masrafların getirdiği güçlükten kurtulmak amaçlanmıştır. Öte yandan, Türkiye ABD’den gelen askeri malzeme için bir bedel ödememekle beraber, malzemelerin bakımı için yıllık 400 milyon Türk lirası ayırması zorunluluğu doğmuştur. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’nin askeri masraflar konusunda ciddi bir kısıntı gerçekleştiremediğini söylemek mümkündür. Ek olarak, ABD’den gelen askeri malzemelerin yedek parçalarının satın alınması gereksinimi doğmuş ve dolar ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin dolar gereksiniminin doğması hem bazı üretim hem de bazı tüketim mallarını ABD’den temin etmek istemesiyle giderek ağırlaşmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak Türkiye, ABD’den ekonomik yardım talebinde bulunmuştur (Sönmezoğlu, 2016, s. 50-51).

Savaştan sonra hem ekonomik hem de sosyal bağlamda yorgun çıkan Avrupa devletleri de ABD'den yardım talebinde bulunmaktadır (Sönmezoğlu, 2016, s. 50-51). Avrupa devletlerinin ekonomileri savaş sonrası kendini toplamayı başaramamıştır (Akalin, 2003, s. 124). Öte yandan, Batı Avrupa sadece ekonomik bağlamda problemler yaşamakla kalmayıp aynı zamanda siyasal ve sosyal kargaşa da yaşamaktadır. Bu sebeplerle, Batı Avrupa, ABD'ye bağımlı olmaya mecbur durumdadır (Hook ve Spanier, 2021, s. 54). Avrupa'da süregelen bu belirsizlik bazı Batılı çevrelerce bir risk etkeni olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, Truman tarafından ABD Dışişleri Bakanlığına getirilen General George Marshall 1947'de Moskova Konferansı'nda Avrupa'nın içinde bulunduğu kötü durum hakkında gözlemlerde bulunarak bir atılım gerçekleştirme kararı almıştır (Akalin, 2003, s. 124).

ABD'li uzman ve gözlemciler göre, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkım Avrupa'da kaosa sebep olmuştur. Avrupa'nın savaş sonrası yaşadığı ekonomik yıkım siyasal arenayı da etkilerken SSCB yükselişe geçmiştir. Bu sebeple, SSCB'nin yayılımını durdurabilmek için Avrupa hem maddi hem de manevi olarak desteklenmelidir. Bu anlamda, eğer Avrupa ekonomik bağlamda güçlenirse siyasal olarak da bağımsızlığını koruması mümkün olabilecektir. ABD, özelde İngiltere, Almanya ve Fransa'yı genelde ise tüm Avrupa'yı siyasal ve ekonomik iş birliği içine sokmak ve SSCB yayılımını durdurmak istemektedir. Öte yandan, Avrupa'nın alım gücünün zayıflamış olması ABD ekonomisinde de olumsuz yankılara sebep olmaktadır (Erhan, 2014, s. 538).

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall 1947 yılında Harvard Üniversitesinde verdiği bir nutukta, Avrupa'nın içinde bulunduğu duruma dikkat çekerek, ABD'nin Avrupa uluslarını ortak bir imar planı çatısı altında bir araya toplama kararlılığı taşıdığı altını önemle çizmiştir. Böylece daha sonra kendi adıyla anılacak olan Marshall Planı'nın da ilk işaretlerini vermiştir (Erhan, 2014, s. 538). Buna göre, Avrupa'nın iktisadi durumunu toparlayabilmesi için kendi aralarında bir ekonomik iş birliği gerçekleştirmelerinin gerekliliğine dikkat çekerek; birbirlerinin eksikliklerini tamamlamaları gerektiğini belirtmiştir. Bu durum sonunda bir açık ortaya çıkması halinde ise ABD'nin açığın kapatılmasına yönelik yardımda bulunmasının gerekliliğine işaret etmiştir (Armaoğlu, 2020, s. 338).

Marshall'ın önerisinde üç ana nokta ön plana çıkmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi, Truman Doktrininden farklı olarak, ekonomik tamir üzerine vurgu yapılmaktaydı. Yeni politika, açlık, yoksulluk ve kaosla mücadeleye yönelmişti. Herhangi bir askeri yardım söz konusu edilmemekteydi. İkincisi, ulusal düzeyden, bölgesel düzeye (tüm Avrupa kıtası) çıkmıştı. Daha önce Türkiye ve Yunanistan örneğinde görüldüğü gibi tek tek ülkelerle yardım ilişkisine giren ABD, bu politikasını değiştiriyordu. Üçüncüsü, bu girişimi engellemeye kalkışacak olan hükümetler, siyasal partiler ya da grupların Amerika'nın direnişiyle karşılaşacağı ifade edilmeydi. Bu sözler SSCB'ye ve Batı Avrupa'daki komünist partilere yönelik açık bir ihtar niteliği taşımaktaydı (Erhan, 2014, s. 539).

Başlangıçta Türkiye'nin Marshall Planı'na dahil edilmesi fikri ABD'li teknik ve siyasal uzmanlar tarafından kabul görmemiştir. Çünkü uzmanlara göre, bu iktisadi yardımın temeli savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın kalkınmasına dayanmaktadır (Sönmezoğlu, 2016, s. 52). Öte yandan, Türkiye'nin Marshall Planına dahil edilmemesinin sebeplerinden biri ise Türkiye'nin gereksinimlerini belirleyebilmek amacıyla Washington'dan Türkiye'ye gönderilen General Oliver'ın Türkiye'nin beş yıllık bir askeri yardım sonucunda kendi kendine yetebilecek durumda olacağı yönünde bir rapor sunmasına dayanmaktadır (Türkmen, 2012, s. 67).

Nitekim, Türkiye Marshall yardımına dahil edilmekle birlikte, Türkiye'ye Marshall yardımıyla umduğundan çok daha az bir yardım yapılmıştır. Ayrıca, Marshall yardımını bazı çevrelerce Türkiye'nin dışa bağımlı hale geldiği konusunda eleştirilmiştir. Eleştirilerin ortak noktası ise özel sektörü ve yabancı sermayeyi teşvik bağlamında toplanmaktadır. Ayrıca, bu yardım, bağımsız ulusal sanayinin gelişip büyümesinin önünde bir engel olarak yorumlanmıştır (Türkmen, 2012, s. 68).

Bu anlamda, Sovyetler Birliği'nin yayılma faaliyetlerine karşı ABD'nin aldığı ilk tedbirler arasında Truman Doktrini ve Marshall Planı yer almaktadır. Öte yandan, 1948 Berlin Buhranı ile ABD yeni dünya düzeninde Sovyetler Birliği ile iş birliği yapmasının imkânsız olduğu kanısına varmıştır. Bu doğrultuda, ABD Truman Doktrini ve Marshall Planı'ndan sonra Sovyet yayılcılığına karşı aldığı en etkili tedbirlerden biri 1949 NATO'nun kuruluşu olmuştur (Armaoğlu, 2020, s. 341). ABD öncülüğünde NATO'nun kurulması ABD dış politikasında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. O güne kadar ABD, batı Avrupa'nın savunulması konusunda bir örgütlenme içerisinde

yer almaya gönüllü gözükmemiştir. 1949 yılında ise Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kuruluşuyla inisiyatif almıştır (Sönmezoğlu, 2016, s. 53).

Türkiye'nin NATO üyeliğini ve sonrası şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

Türkiye bu dönemden itibaren dış politikasını ABD liderliğindeki Batı Blok'una bağlamış, bu kapsamda kurulan tüm kuruluşlara üye olmaya çalışmıştır. İlk başta sadece Sovyetler Birliği'ne karşı bir güvence olarak görülen ABD desteği, giderek iki ülke arasında daha sıkı ikili siyasi ve ekonomik ilişkileri ve Türkiye'nin oluşmaya başlayan Batı Bloku içerisindeki aktif katılımını beraberinde getirmiştir (Sönmezoğlu, 2016, s. 53).

Türkiye'nin NATO örgütlenmesi içerisinde yer almak istemesinin başlıca birçok nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, Truman Doktrini ve Marshall yardımı sayesinde ABD ile iş birliğine giren Türkiye'nin Sovyet endişesinin hala devam etmektedir. Türkiye İkinci Dünya Savaşı sırasında realist politika izlemiş ve savaş sonrası süreçte yalnız kalma endişesi içerisinde kendisini bulmuştur. Bu endişesini ise Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinden meydana gelen bir güvenlik şemsiyesi altında yer alarak bertaraf etmek istemiştir. İkinci olarak, NATO üyeliği 1923 yılından beri batıya dönük dış politikanın bir gereği olarak kabul edilmektedir. Üçüncüsü, Türkiye NATO üyeliğine kabul edilmemesi durumunda ABD'den aldığı ekonomik ve askeri yardımların azalması konusunda bir endişe taşımaktadır. Türkiye NATO üyeliği ile hem mevcut durumu korumak hem de yeni yardım programlarına dahil olmak istemektedir. Dördüncüsü ise kamuoyunda NATO üyeliğine ilişkin oldukça olumlu tepkiler oluşmaya başlamıştır. Özellikle o dönemde bazı Türk aydınlarının NATO'ya katılmanın gerekliliğine inandıkları gözlemlenmektedir. Çok partili döneme geçişin başarıyla devam edebilmesi ve demokrasi adına Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin gerekliliğine inanılmaktadır (Erhan, 2014, s. 543-544).

Bu doğrultuda, Kore Savaşı, Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarında meydana gelmiştir ve Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Bostanoğlu, 1999, s. 219- 220). Türkiye Kore Savaşı'nda büyük bir kahramanlık örneği göstermiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesinde, Birleşmiş Milletler kuvvetine bir tugaylık kuvvet ile katılması ve gösterdiği başarı büyük bir rol oynamıştır (Armaoğlu, 2020, s. 347). Türkiye 18 Şubat 1952'de resmen NATO'ya üye olmuştur. Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulü önemli bir dış siyaset başarısı olarak kabul edilmektedir. 1950'lerin başlarında yaşanan bu gelişme,

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası içine düştüğü yalnızlığın son bulması şeklinde yorumlanmıştır (Akşin, 2019, s. 250).

Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesinde dönemin Dışişleri Bakanı Mehmed Fuad Köprülü'nün büyük rolü bulunmaktadır (Saray, 2000, s. 131). Saray'ın Türkiye'nin NATO'ya girişi ve Köprülü'nün faaliyetlerine ilişkin aktarımları şu şekildedir:

Köprülü, Ankara'da bulunan NATO'ya mensup ülkelerin Büyükelçilerini sık sık makamına davet ederek ülkelerini ve parlamentolarını ikna etmelerini, "Türkiye NATO'suz, NATO'nun da Türkiye'siz olamayacağı" fikrini kabul ettirmelerini ısrarla istemiş ve bu hususu bizzat takip etmiştir (...) Nitekim, Birleşmiş Milletler'in, komünist saldırısını durdurmak için Kore'ye asker gönderme kararı alması üzerine Köprülü, hükümete ve parlamentoya danışmadan Türkiye'nin Kore Harbine bir tugay asker göndereceğini ilan ederek Türkiye'yi angaje altına sokmaktan çekinmemiştir. Köprülü, Kore Harbini Türkiye'nin ve Türklerin insani değerlere ve demokrasiye ne kadar önem verdiğini dünyaya ispatlayacak iyi bir fırsat olarak görmüştür. Ona göre Türkiye, bu fırsatı iyi değerlendirmiş ve Kore'de elde ettiği başarı ile NATO'ya giriş yolunu açmıştır (Saray, 2000, s. 117-118).

Köprülü, Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulünü batılılaşma ve demokratikleşme gibi olgular üzerinden okumaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulü ile Sovyet yayılcılığı karşısında güvenliğinin sağlandığına ve NATO üyeliğinin Türkiye tarihinde bir dönüm noktası kabul edilebileceğinin altını çizmektedir (Saray, 2000, s. 118).

Türk-Amerikan ilişkilerindeki tüm bu gelişmelerin yanı sıra 1950'li yıllara Demokrat Parti'nin iktidara gelişi de damga vurmuş ve Türkiye-ABD ikili ilişkilerinin seyrinde etkin rol oynamıştır. Bu anlamda, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti iktidara gelmiştir. 1950 seçimlerinin hem iç hem dış politikada önemli bir dönüm noktası olduğu konusunda tarihçiler aynı görüşü paylaşmaktadır (Zürcher, 2016, s. 323). Seçim kampanyası sürecinde Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Samet Ağaoğlu ve diğer DP hatipleri, özgürlük, hürriyet gibi değerlerin altını çizmiş ve iktidara geldiklerinde demokrasiyi her yönüyle işleteceklerini belirtmişlerdir. Basın özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılacağı, işçilere grev hakkı iktidarının yarattığı baskı ortamına son verileceği seçim sürecinde önemle altını çizdikleri noktalar arasında yer almıştır. 14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen seçimlerde DP iktidara gelmiştir (Çavdar, 2013, s. 13-19).

Akalın'a göre, Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle birlikte el değiştiren siyasal iktidarın dış politikada önemli bir değişiklik yaratması beklenmemiştir. Ancak, yeni iktidar bölgesel planda önemli rol oynamaya istekli bir tavır sergileyerek bu konuda bir fark yaratmıştır (2003, s. 267). 1950 seçimleri ABD basını ve siyasal çevrelerce Türkiye'nin hem demokratik gelişim hem de ekonomide özel girişim bağlamında kayda değer adımlar attığı yönünde olumlu bağlamda değerlendirilmiştir. DP'nin iktidar olduğu dönem Türk-Amerikan ilişkileri açısından önem taşımaktadır. Çünkü, DP'nin iktidarda olduğu dönemde, Türkiye'nin dış politikasının eksenini ABD- NATO zemininde seyretmiştir. Kaldı ki, bu durumun DP iktidarı için ulusal politika niteliği taşıdığı söylenebilir (Türkmen, 2012, s. 72).

Sözü edilen vurgu noktalardan hareketle, Türkiye'de DP iktidarı döneminin seçim kampanyası süresince de dikkat çektikleri gibi demokratikleşme vaadi ile büyük umutlarla başladığını söylemek mümkündür. Öte yandan, DP iktidara geldikten kısa bir süre sonra, söz konusu vaatleri göz ardı ederek tüm gücünü iktisadi kalkınmaya vermiştir. Kaldı ki, dönemin koşulları da buna el vermektedir (Akşın, 2019, s. 249).

DP dönemi Türk dış politikasında büyük önem taşımaktadır. DP'nin son dönemlerinde ABD ile olan güvenlik ilişkileri hem uluslararası sistemin hem de iç politik yapının oluşturduğu sınırlılıklar ve fırsatlar çerçevesinde şekillenmiştir (Altun, 2019, s. 187). Bununla birlikte, 27 Mayıs hem iç hem de dış konjonktürde meydana gelen değişimlere bağlı olarak gerçekleşmiştir (Kaçmazoğlu, 2013, s. 25). 27 Mayıs'ın doğuşunu ve artalanında yer alan nedenleri tek bir sebep etrafında toplamak hem nedenleri hem de sonuçları açısından tek bir potada eritip, değerlendirmek sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır. 27 Mayıs'ı sadece uluslararası faktörlere bağlı kalarak açıklamak mümkün olamayacağı gibi uluslararası faktörlerin ve konjonktürün de tamamıyla göz ardı edilmesi mümkün değildir (Işıklı, 2010, s. 195).

27 Mayıs'ın doğduğu ortama bakıldığında Demokrat Parti'nin ciddi bir ekonomik buhranla karşı karşıya geldiği görölmektedir. Böylesi bir ortamda ABD, DP'nin en fazla gereksinim duyduğu dönemde verdiği kredileri keserek DP rejiminin zayıflamasının hız kazanmasına yol açmıştır (Oran, 2014, s. 667).

Böylelikle, 1960'lı yıllara gelindiğinde 1947 Truman Doktrini ile başlayan Türkiye-ABD müttefiklik ilişkilerinin 1960'lı ve 1970'li yıllarda ciddi krizlere sahne

olduğu ve karşılıklı güvende sarsılmalar gerçekleştiği görülmektedir. Kaldı ki, bu yıllarda sadece Türkiye’de değil dünyanın birçok farklı bölgesinde de Amerikan karşıtlığının yükselmeye başladığını vurgulamak önemlidir. 1960’lı ve 1970’li yıllarda iki ülke arasında yaşanan krizleri şu şekilde sıralamak mümkündür: (1) 1962 Küba Füze Krizi, (2) Kıbrıs sorunu ve 1964 Johnson Mektubu, (3) Haşhaş sorunu, (4) 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve (5) 1975-1978 ABD tarafından Türkiye’ye uygulanan silah ambargosu (rmeci, 2021, s. 57- 58). Bu anlamda, Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen söz konusu gerginliklerin ikili ilişkilerin sorgulanmasının da önünü açtığını söylemek mümkündür.

Bu bağlamda, 1962 Küba Füze Krizi dünyanın iki süper gücü olan ABD ve SSCB arasındaki gerilimin en ciddi şekilde kendini gösterdiği bir olay olarak cereyan etmiştir (Hook ve Spanier, 2021, s. 86-87). Hem Türk dış politikasında hem de uluslararası politikada büyük ses getiren Küba Füze Krizi SSCB’nin Küba topraklarına orta menzilli Sovyet füzeleri yerleştirmeye başlaması ve ABD istihbarat birimlerinin Küba’daki Sovyet füzelerinin varlığını saptaması üzerine başlamıştır. Küba Füze Krizi dünyayı olası bir nükleer savaşın eşiğine getirmesi bakımından Soğuk Savaş döneminin en önemli tarihi olaylarından biri olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca, Küba Füze Krizi, Türkiye’nin ABD’ye olan güveninin ilk kez sarsıldığı olay olması bakımından da Soğuk Savaş dönemi ikili ilişkilerinde önem taşımaktadır (Sever, 1997, s. 647).

ABD, Jüpiter füzelerini 1950’lerin sonlarına doğru Türkiye topraklarına yerleştirmiştir. ABD’nin Türkiye’ye yerleştirdiği Jüpiter füzeleri olarak nitelendirilen bu orta erimli füzeler karadan karaya fırlatılan fzelerdir ve bu operasyon 1960 yılında tamamlanmıştır. Türkiye topraklarına yerleştirilen füzeler Moskova’yı kolayca vurabilecek konumda olmaları nedeniyle Moskova üzerinde kaygıya sebep olmaktadır. Bu bağlamda, 1962 yılında Sovyet hükümeti taşıdığı kaygıyı dengeleyebilmek adına, coğrafi olarak ABD’ye yakın olması sebebiyle Küba’ya Türkiye’deki Jpiterlere benzer orta menzilli müzeler yerleştirmeye başlamıştır. ABD ise bu durumdan tedirginlik duyarak füzeleri engelleme kararı almış ve Moskova’ya bu durumu bildirmiştir. Sovyet hükümeti sevkiyatını sürdürmüştür. Bunun zerine ABD’de de Küba’yı abluka altına alarak Sovyet gemilerinin Küba’ya erişimine izin vermeyeceğini bildirmiş, bu durumun bir sonucu olarak da ABD ve SSCB karşı karşıya gelmiştir (Akalin, 2011, s. 102; Pehlivanoglu, 2003, s. 185). 16-29 Ekim 1962 tarihleri arasında gerçekleşen Küba füze

krizi, başta ABD, SSCB, Türkiye ve Küba olmak üzere tüm dünyayı kapsayan bir bunalımdır ve Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen en ciddi bunalımlardan biri olarak kabul edilmektedir (Bozkurt, 2017, s. 236-237).

ABD'nin Küba'ya yönelik taşıdığı ilginin ve politikalarının ardalanı ekonomik çıkarlarına dayanmaktadır. Ayrıca, Küba'da SSCB yığınağının bulunması ABD'nin ulusal güvenlik ve çıkarlarına ilişkin endişe duymasına yol açarak bölgeye yönelik politikalarında temel unsur haline gelmiştir. Öte yandan, SSCB'nin Küba'ya yönelik politikalarının temelinde ise ABD'ye yönelik stratejik üstünlük sağlama arzusunun yer aldığı söylenebilir. Bu doğrultuda, SSCB, Küba'ya nükleer yetenekli füze sistemleri yerleştirmiş ve bu çerçevede Küba ile ekonomik ilişkilerini sağlamlaştırma yoluna gitmiştir (Pehlivanoğlu, 2003, s. 191).

Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde de etkili olan Küba Füze Krizi (Erhan, 2014, s. 682) ABD'nin krizi çözüme kavuşturmaya çalışırken Türkiye'ye attığı anlam Türk-Amerikan ilişkileri açısından önem taşımaktadır (Uslu, 2000a, s. 137). Bu doğrultuda, Küba krizi sırasında Türkiye nükleer silahlarla yok olma tehlikesi ile burun buruna gelmiştir. İlerleyen süreçte ise Jüpiter füzelerinin sökülmesi ve sökülüş biçimi tartışmaları ve Küba Krizi'ni takip eden yıllardaki gelişmelerin olaylar zincirine eklenmesiyle 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrininden 1960'lara kadar devam eden sıkı Türk-Amerikan ittifakının artık günün koşullarına ve Türkiye'nin çıkarlarına göre yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği hissedilmeye başlanmıştır (Sander, 2016, s. 287). Bu gelişmeler ışığında, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcının eşliğinde olunduğu görülmektedir.

Küba krizinin Türkiye açısından önemli bir sonucu Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesinin Küba Krizi ile bağlantılı olduğu ve varılan bir takas sonucu gerçekleştiği konusu tartışmalıdır. Bu konuda kesin bir yargıya varılmamakla birlikte Türkiye'deki füzelerin sökülmesini Küba Krizi çerçevesinde yaşanan gelişmelerin hızlandırdığı açıktır (Sander, 2016, s. 294).

Sander'e göre (2016, s. 299), Türkiye'deki Jüpiterlerin sökülmesi Türkiye-SSCB ilişkilerinin normalleşmesinin önünü açmıştır. Türkiye'deki Jüpiterlerin sökülmesinin temel avantajı askeri olmaktan daha çok siyasal avantaj taşımaktadır. Ayrıca, Küba

Krizi sırasında nükleer silahlarla yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türkiye'nin, Jüpiterlerin sökülmesiyle olası bir nükleer savaşta ilk hedef olma durumu ortadan kalkmıştır. Öte yandan, Küba Krizi Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında ele alındığında, ABD Başkanı Kennedy'nin ABD'nin ulusal çıkarı söz konusu olunca tek başına hareket ettiği, müttefiklerine daha sonra danıştığını ortaya koymuştur. Bu durum da NATO ülkelerinde ulusal çıkar söz konusu olunca kendilerinin de aynı yöntemle başvurabileceklerini akla getirmiştir.

Küba Füze Krizi Türkiye açısından ABD ile ilişkilerinde düşündürücü olmuştur. Bir yönüyle, ABD'nin kendi çıkarları söz konusu olduğunda, Türkiye'yi gözden çıkarabileceği düşüncesi doğmuş ve bu durum Türkiye kamuoyunda rahatsızlığa sebep olmuştur. Başka bir ifadeyle, ileride ABD'nin kendi çıkarları gerektirdiğinde herhangi bir devletle Türkiye aleyhine gizli anlaşmalara girebileceği endişesi baş göstermiştir. Öte yandan, Küba Füze Krizi, Türkiye'ye daha fazla güvenliğin yolunun daha fazla askeri güç ile aynı anlama gelmediğini de göstermiştir. Türkiye, Küba Füze Krizi ile NATO'nun bir üyesi olma ya da nükleer silahlara sahip olmanın her zaman düşman devletlere karşı caydırıcı bir unsur bazen de saldırıya bir davet olabileceğini anlamıştır. Ayrıca, olası bir savaş tehdidinin ansızın ortaya çıkabileceği ve ittifak bağlantılarının faydasız kalabileceği gerçeğiyle yüzleşmiştir (Uslu, 2000a, s. 164-166).

Nitekim, Türk-Amerikan ilişkilerinin 1964'ten itibaren, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yakalanan dinamikten farklı bir görünüm kazanmaya başladığı açıktır. Bu yeni süreçte Küba Füze Krizi'nin de etkisi hissedilmiştir. Öncelikli olarak, Türkiye'nin ABD ile olan askeri ilişkilerinde dikkatli bir biçimde davranmasına yol açmıştır. Ek olarak, Kıbrıs sorunuyla başlayan ABD dolayımı hayal kırıklığının daha ileriye taşınmasına yol açmıştır. Öte yandan, Küba Füze Krizi Türkiye açısından büyük bir devletle ittifak kurmanın zorluklarını ortaya koymuştur. Küba Füze Krizi Türkiye'nin ABD ile o dönemki ilişkisinde bir uydu devlet olduğuna dikkat çekmiştir. O dönemin Türk-Amerikan ilişkileri patron-uydu devlet ilişkisine benzer nitelik taşıdığı ortaya konulmuştur (Uslu, 2000a, s. 169). Buradan hareketle, 1962 Küba Füze Krizi, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte başlayarak 1960'ların başına kusursuz denilebilecek bir şekilde devam eden Türk-Amerikan ilişkilerinde çatırtıya sebep olan ve Türkiye'nin ABD ile olan ilişkisinde soru işaretlerinin doğmasına sebebiyet veren bir olay olarak tarihe geçmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde gerçekleşen kırılmanın bir sonucu olarak ise Türkiye kamuoyunda ABD'ye yönelik bir güvensizliğin doğduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1962 Küba Krizi ile oluşan bu güvensizlik Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrinde belirgin bir değişikliğe yol açmamıştır. Ancak, 1964 sonrası iki ülke arasında meydana gelen krizlerin zeminin bu tarihi olaya dayandığını ileri sürmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır (İzmir, 2017, s. 189).

Tarihsel süreçte Türk-Amerikan ilişkilerinde bir diğer sorunlu alan ise Kıbrıs meselesi olmuştur. Kıbrıs sorunu iki ülke arasındaki ilişkileri şekillendiren önemli bir problemdir (Akalin, 2011, s. 103). Kıbrıs sorunu 1954 yılından itibaren Türkiye gündeminde yer almış (Akşin, 2019, s. 252), uluslararası bir uyuşmazlık sorunudur ve Türk dış politikasında başat olarak yer alan konulardan biri olmuştur (Şener, 2013, s. 104). Güncelliğini yitirmeyen Kıbrıs sorununun siyasi yönü her zaman ağır basmıştır ve sorunun temel nedeni adanın stratejik önemine dayanmaktadır (Vatansever, 2010, s. 1487). 1954'ün sonlarında başlayan Kıbrıs sorunu 1959 yılına kadar Türkiye ve Yunanistan arasında resmi bir anlaşmazlık konusu olarak süregelmiştir. Öte yandan, NATO camiasında da önemli bir konu olarak görülüp bakışları üzerinde tutmuş ve uluslararası gündemde yer almıştır. Yunanistan'ın 1954 yılında Kıbrıs sorununu BM'ye taşımasıyla olay resmi alana intikal etmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs sorununda resmi bir taraf olarak tanınması ise 1955 yılında gerçekleşmiştir. 1955 yılına kadar Türk ve Yunan hükümetleri arasında resmi bir nitelik kazanmayan Kıbrıs sorunu iki ülke arasında bir polemik konusu olarak varlığını hissettirmiştir (Armaoğlu, 2021, s. 223-224).

Kıbrıs sorununun tarihsel arka planına bakıldığında, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa taraf olmasının belli başlı bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunları; Kıbrıs'ın geçmişte Türk hakimiyetinde bulunması, jeostratejik açıdan taşıdığı önem, Lozan Barış Anlaşmasıyla kurulan Türk-Yunan dengesinde önem arz etmesi ve son olarak adada kayda değer Türk nüfusunun olması ve zaman zaman bu cemaate karşı baskı ve şiddet şeklinde beliren eylemlerin gerçekleşmesi olarak özetlemek mümkündür (Şener, 2013, s. 104-105).

Kıbrıs'ın tarihine ve Kıbrıs sorununun tarihsel süreçte gelişimine bakıldığında adanın 1881'de İngiliz yönetimine geçtiği görülmektedir. Bir başka deyişle, ada İngiltere'nin sömürgesi durumundadır. Adanın uluslararası gündemde yer bulması ise

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz sömürgeciliğinin tasfiyesinin başlamasına denk gelmektedir. Kıbrıs sorunu 1950'lerin ilk yıllarında belirmiştir. Bu dönem Türkiye'de iktidar olan DP ise Kıbrıs sorununa öncelik tanımamış, geri planda tutmuştur. Öte yandan, Kıbrıs sorunu 1955'ten itibaren Türkiye-Yunanistan ikili ilişkilerini etkiler duruma gelmiştir. İki ülke arasındaki gerginlik giderek artmıştır. Bunun üzerine ABD hem Türkiye'ye hem de Yunanistan'a zaman zaman baskı uygulayarak uzlaşmaya zorlamıştır (Akalın, 2011, s. 103).

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, jeolojik olarak Anadolu'dan ayrılmış bir toprak parçasıdır. Tarih boyunca çeşitli mücadelelerin merkezi olmuş ve geçmişten günümüze stratejik önemini korumuştur (Akman, 2012, s. 66-67; Öztürk, 1999, s. 140). Öte yandan, Kıbrıs stratejik öneminden ötürü dünya politikasında belirleyici rol oynayan devletlerin ilgi odağında yer almıştır. Dolayısıyla, tarihsel serüveninde Kıbrıs'ın ada dışından uygarlıklarca kaderinin belirlenmek istenildiğini vurgulamak yanlış bir yaklaşım olmayacaktır (Vatansever, 2010, s. 1488).

Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik yürüttüğü politikasında belirleyici olan birtakım temel unsurlardan söz edilebilir. Bu temel unsurları şu şekilde açıklamak mümkündür:

(...) Birincisi, Kıbrıs Adası'nın stratejik açıdan Anadolu için arz ettiği önemdir. Kıbrıs Adası, Türkiye'nin Antalya ve İskenderun körfezlerini tamamıyla kontrol edebilecek bir konumdadır. Ada'da konuşlandırılacak uçak ve füzeler ile Türkiye'nin en uzak noktalarına ulaşılması mümkündür. (...) İkincisi de Ada'da yaşayan Türklerin güvenliklerinin, refahlarının sağlanmasıdır. (...) Türkiye, bölge devleti olmanın gereği olarak, Doğu Akdeniz'i kontrol etmek ve bu kontrolden kendisi için avantajlar sağlamak durumundadır. Ayrıca, mevcut enerji bağlantılarının hayata geçirilmesi için, Ceyhan-Yumurtalık dolmuş ve boşaltım noktasının güvenceye kavuşturulması gerekmektedir (Öztürk, 1999, s. 140-141).

Bu bağlamda, Kıbrıs sorunu Türkiye için çok boyutlu bir alandır. Ada'nın sahip olduğu stratejik önem ve dolayısıyla, ekonomi ve güvenlik gibi birçok ayağı olması sorunun boyutunu daha da derinleştirmektedir.

Bununla birlikte Kıbrıs sorununun tarihsel süreçte gelişimine bakıldığında İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler Türkiye-Yunanistan ikili ilişkilerinin de şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu değişiklikler; Soğuk Savaş döneminin başlaması ve sömürgelerin self-determinasyon hakkını temel alarak bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamalarıdır. Türkiye ve

Yunanistan NATO müttefikleri iki ülkedir ancak self-determinasyon hakkına dayanarak sömürgelerin bağımsızlık süreçlerini başlatmaları Kıbrıs sorununa dikkat çekerek Türkiye-Yunanistan dostluğunu zedelemiştir. Öte yandan, Türkiye Kıbrıs sorununun ilk defa gündeme geldiği 1950'li yıllarda bu soruna mesafeli yaklaşarak geri planda durmuştur. 1955 yılında ise Türkiye soruna resmen taraf olmuştur (Fırat, 2014, s. 593).

Bu açıklamalar, ABD'nin çıkarları gereği 1950'lerin sonu 1960'ların başında iki müttefikini mümkün olduğu ölçüde dengede tutup, ortak bir noktada buluşturmaya çalıştığının bir göstergesidir. Ne var ki, 1960'lara gelindiğinde iki kesim arasındaki gerginlik iyice artmıştır. Kıbrıs'taki Rum kesimi Enosis'i hayata geçirmek amacıyla Akritas Planı'nı uygulamaya koymuştur. Bu olay tarihe Kanlı Noel olarak geçmiştir (Akalin, 2011, s.103- 104). Dolayısıyla, Rumların gerçekleştirdiği bu saldırı ile adada durum kanlı bir saldırıya dönüşmüştür (Sönmezoğlu, 2016, s. 83).

Bu durum üzerine, Türkiye adadaki Türk kesime destek amacıyla 25 Aralık 1963'te Lefkoşa üzerine ihtar uçları gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ABD Başkanı Johnson'a bir mektup göndererek; adadaki katliamı durdurmasını ve bunun içinde Rumlara baskı yapmasını istedi. Johnson'un yanıtı ise net ifadelerden oldukça uzaktır. Johnson tarafsız görünmeyi tercih etmiştir. Türkiye ABD'den destek göremeyince Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a bir mesaj göndermiştir. Türklere yönelik saldırıları durdurmasını aksi durumda Türkiye'nin oradaki Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla müdahalede bulunacağını altını çizmiştir. Bu açıdan ilk defa askeri müdahale mesajı verilerek bir diplomatik baskı gerçekleştirilmek istenildiğini vurgulamak önemlidir. 1964'te İnönü Hükümeti ise "gerekli görüldüğü takdirde Ada'ya askeri müdahalede bulunma" yetkisi almıştır (Akalin, 2011, s. 104- 105).

5 Haziran 1964'te Johnson Mektubu ABD Başkanı Johnson tarafından, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilmiştir (Uslu, 2000b, s. 97). Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştireceği olası bir askeri müdahaleyi engellemeyi amaçlayan Mektup, amacına ulaşarak Türkiye'yi müdahale düşüncesinden uzaklaştırmıştır (İlhan, 2015, s. 265).

Johnson Mektubu'nun tarihi önemi Türkiye'nin ABD'ye bakışında ve dünyayı algılanmasında bir kırılma noktası olmasına dayanmaktadır (Şahin, 2019, s. 7-8). Türkiye açısından hem üslubu hem de içeriğiyle oldukça sarsıcı olan bu Mektupla, ABD

karar alma mekanizması olma yetisini kendisinde gördüğünü açık bir şekilde ortaya koymuştur. Dolayısıyla da Türkiye'nin dünyaya ABD penceresinden bakmasını istediğinin de ipuçlarını vermiştir (İlhan, 2015, s. 267).

Uslu'ya göre, Johnson Mektubu, Türkiye'nin ABD ile olan ikili ilişkilerinde o güne kadar olabileceğini düşünmediği çeşitli konuları gündeme getirmiştir. İlk olarak, bu mektupla ABD, Türkiye'nin kiminle problem yaşayabileceğine ya da kimi düşman olarak nitelendirebileceğine kendisinin karar verebileceğini ortaya koymuştur. ABD'nin bakış açısına göre, Türkiye'nin mevcut tek düşmanı Sovyetler Birliği olabilirdi. Başka bir ihtimale olanak tanımamaktadır. Türkiye'nin önceliği NATO'ya zarar gelmemesi olmalıdır. Öte yandan, Johnson Mektubu ile ortaya konulan bir diğer önemli husus ise Türkiye'nin ABD'den aldığı silahları kendi güvenliği için kullanmaması gerektiği yönündedir. Silahların kullanımının Amerikan çıkarlarıyla çatışması durumunda, Türkiye'nin silahları kullanmaması istenmektedir. Tüm bunlarla birlikte, Johnson Mektubu'nun vurguda bulunduğu en önemli nokta ise Kıbrıs kaynaklı bir durumdan ötürü Sovyetler Birliği, Türkiye'ye bir saldırıda bulunursa, NATO'nun Türkiye'nin yardımına gelmeyeceği yönündedir (2016, s. 179). Bu anlamda üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri, Türkiye açısından NATO içerisinde güvenliğinin tam olarak sağlanmasının garanti edilemediğidir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Kıbrıs politikasında ABD'den destek göremeyeceği de ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2008, s. 273).

Sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, 1960'lı yıllara gelindiğinde Türk-Amerikan ilişkilerinin gerginleşmesiyle birlikte ABD eksenli tartışmaların Türk basının favori malzemelerinden biri olacağının ilk sinyallerinden birini vermiştir. Hatta, Türkiye-ABD arasında dönem dönem çıkan görüş ayrılıklarının daha büyük boyutlara taşınmasında basının önemli rol oynadığı görülmektedir (Türkmen, 2012, s. 97-98). Şahin (2019, s. 20), Türkiye'de Johnson Mektubu'nun gönderildiği tarihten sonra en sevmediğiniz devlet adamı kimdir? Sorusu yöneltilerek bir kamuoyu yoklaması gerçekleştirilse, birinci açık ara farkla ABD Başkanı Johnson geleceğini belirtmiştir.

ABD'nin Kıbrıs sorununun uluslararası bir nitelik kazanmasıyla oldukça zor durumda kaldığına dikkat çekmek gerekmektedir. NATO önderi olan ABD'nin soruna karışmaması uygun düşmezken bir yandan da İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin üç NATO ortağı olarak tepkisini kendi üzerine çekmek istememiştir. Kıbrıs sorununa

ilişkin 1960 öncesi ABD'nin tutumuna bakıldığında, ABD'nin uzlaştırıcı bir tutum izlediği ve bu gücü kendinde bulduğu görülmektedir. 1964'te ise aynı tavrı sergileyememiştir (Sander, 2016, s. 300-301).

Bostanoğlu, Kıbrıs sorununu Türkiye'nin 1945'ten beri ABD ile olan ilişkisinde bir sapma olarak değerlendirerek şu aktarımlarda bulunmaktadır: *"1950'den itibaren dış politikasını ve dış politik çıkarlarını elde etme bağlamlarını Washington'a göre ayarlayan Türkiye'nin, bu çizgisinden ciddi biçimde saptığını Kıbrıs sorunu"* (1999, s. 430) ile gözlemlendiğine işaret etmektedir. Türkmen'e (2012, s. 96) göre, Türk-Amerikan ilişkilerinde uzaklaşma dönemi olarak nitelendirilen 1964-1980 arası dönemde iki ülke arasındaki ilişkilere damga vuran iki temel unsur mevcuttur. Bunlardan ilki, Kıbrıs sorunudur. İkincisi ise Türk solunun yükselişidir. Kıbrıs sorunu ve 1964 Johnson Mektubu Türk-Amerikan ikili ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. İkili ilişkileri radikal kabul edilebilecek şekilde etkilemiştir. Tarihsel süreçte Türk-Amerikan ilişkilerini anlayabilmek adına Türk-Amerikan ilişkilerinde Kıbrıs meselesini anlamak önemlidir. Bu doğrultuda, 1960'lı yıllara gelinene kadar Türkiye kamuoyu ve politikacıları tarafından dış politika konusunda izlenen genel eğilim resmi çizgiye paralel bir seyir izlemiştir. Eleştirel duruşun ise oldukça gerisindedir. Zeminini 27 Mayıs sonrası oluşturulan yeni anayasa hazırlamış olsa da Türk dış politikasının Türkiye'de sorgulanabilir hale gelmesi Kıbrıs sorunu ve devamında Johnson Mektubu ile olmuştur. 1960'ların ortalarında Türk-Amerikan ilişkileri iç politikaya ilişkin meseleleri de geride bırakarak ana gündem konusu haline gelmiştir. Böylelikle, 1962 Küba Füze Krizi ile sarsılan Türk-Amerikan ilişkileri çeşitli boyutlarıyla tartışılmaya başlanmıştır (Uslu, 2000b, s. 11-12).

Nitekim, bu durum Türkiye'deki ABD imgesinin irdelenmesi açısından da önem taşımaktadır. Basında ve kamuoyunun zihninde nasıl bir imge olduğunu ortaya koyabilmek noktasında sağlıklı çıkarımlar gerçekleştirebilmek için görüş farklılıklarının beslendiği bir ortama gereksinim duyulmaktadır. Öte yandan, Kıbrıs meselesinin Türk-Amerikan ilişkilerinde sorunlu bir alana işaret etmesi, 1960'lı yıllara gelinene kadar neredeyse sorunsuz ilerleyen Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde Türkiye'deki ABD temsilinin geçirdiği dönüşümün ortaya konulabilmesi noktasında değerlidir. Tüm bunların neticesinde hem basında hem de kamuoyunda ABD temsili sorgulanır hale gelmiştir.

Bu çerçevede, 1965 yılının sonlarına doğru hem Türkiye’de hem de Yunanistan’da siyasal arenada birtakım değişiklik meydana gelmiştir. Türkiye’de Adalet Partisi (AP) iktidara gelirken Yunanistan’da uzlaşmaya varmayan tavırlarıyla ABD için bir sorun oluşturan Papandreu hükümeti istifa etmiştir. Papandreu hükümetinin yerine ise istikrarsız koalisyonlar kurulmaya başlanmıştır. Bu noktada hem Türkiye’nin hem de Yunanistan’ın ABD’den gelecek yardımlara gereksinim duyduklarını da vurgulamak önemlidir. Söz konusu askeri ve ekonomik yardımları alabilmelerinin en temel koşulu NATO’nun güneydoğu kanadında beliren ve ABD’yi rahatsız eden çatışmayı bir çözüme kavuşturmak üzere ikili görüşmelere bir an önce başlamalarıdır (Fırat, 2014, s. 734).

Öte yandan, 21 Nisan 1967’ye gelindiğinde Yunanistan’da Albaylar Cuntası iktidara el koymuştur. Dolayısıyla, içeride destek bulma arzusu içinde olan Yunan Cuntası bu noktada ilgisini Kıbrıs sorununun çözümüne yöneltmiştir. Benzer şekilde, dışarıda ise ABD’yi memnun etmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte, Cunta’nın Enosis’ten de vazgeçmediğini vurgulamak gerekmektedir. Bu atmosferde, Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Kollias biri Keşan’da diğeri Dedeoğaç’ta olmak üzere iki görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmelerde, Yunanistan Enosis’i gerçekleştirmenin mümkün olduğunun altını çizerken Türkiye’ye de bunun karşılığında Kıbrıslı Türklere azınlık haklarının verilmesini teklif etmiştir. Demirel ise bunu kabul etmeyerek Enosis dışında bir çözüm bulunmasının gerektiğinin altını çizmiştir. Ne var ki, görüşmeler sonucu uzlaşmaya varılamamıştır (Fırat, 2014, s. 735-736).

Keşan ve Dedeoğaç’ta gerçekleştirilen görüşmelerden bir sonuç elde edilememesi üzerine tarihe 1967 krizi olarak geçecek olan kriz patlak vermiştir. Bu kriz, Rumlara oranla Türk nüfusun daha yoğun olduğu Geçitkale ve Boğaziçi köyleri civarında ortaya çıkmıştır. Söz konusu bölgelerde gerçekleştirilen saldırılar sonucu 22 Kıbrıslı Türk hayatını kaybetmiştir. Bu saldırıların asıl etkisi psikolojik bağlamda kendini göstermiştir. Bununla birlikte, 1967 Krizi sırasında ABD Başkanı Johnson, Dışişleri Bakanı Dean Rusk ve Savunma Bakanı Robert McNamara krize tarafsız ve dengeli bir tutumla yaklaşmaya çalışmış; Türk kesime soğukkanlı olmaları, Rum kesime ise ele geçirdikleri yerlerden çekilmeleri yönünde çağrıda bulunmuştur (Türkmen, 2012, s. 108).

ABD'nin 1967 krizi sırasında da 1964 krizine benzer kaygılar taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte, amaçları ve uyguladığı taktikler de benzerlik göstermiştir. Öte yandan, ABD'li yetkililer 1967 krizi esnasında bu sefer Türkiye'yi gücendirmemeye özen göstermişlerdir (Uslu, 2000b, s. 218).

1967 krizi sonrası süreçte de Kıbrıs'ta sular durulmamış ve 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı bir darbe yapılarak, Nikos Sampson iktidarı ele geçirmiştir. Bu anlamda üzerinde durulması gereken nokta gerçekleştirilen bu darbe ile her ne kadar fiilen ilan edilmese de enosisin hayata geçirildiğidir (Özata, 2017, s. 207-208).

17 Temmuz'da, askeri hazırlıklar ve planlar gözden geçirilirken Ecevit'e Kissinger'ın mesajı geldi: Washington, Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın çıkmaması için görüşmeler yolunu öneriyordu. Ecevit, İngiltere ile Garanti Anlaşmasının 4. Maddesi gereğince görüşeceğini, garanti ettiği antlaşmayı ihlal eden taraf olarak diğer garantör devlet Yunanistan'la görüşme yapmayacağını, barışçı yolların tümünü deneyeceğini ama bir sonuç alamazsa Türkiye'nin antlaşmalardan doğan hak ve yükümlülüklerini yerine getireceğini bildirdi. Aynı gün Londra'ya uçtu. 19 Temmuz'da döndüğü zaman askeri hazırlıklar tamamlamıştı. Atina'da olumlu bir sonuç elde edemeyen ve Türkiye'nin kararlılığı konusunda Yunan hükümetini ikna edemeyen ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco Ankara'da Ecevit'le görüşürken çıkarma gemileri Mersin'den yola çıkmışlardı (Fırat, 2014, s. 742).

Türkiye garantörlük anlaşmasında yer alan tüm yolları tükettikten sonra 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Türkiye sadece Türk kesime değil aynı zamanda Rumlara da barış getirmek için adaya gittiğine dikkat çekmiştir. Üç gün süren çatışmaların ardından Türkiye, Girne'yi ele geçirmiştir. Ancak, BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısını çiğnemeyerek ilerleyişini durdurmuştur (Özata, 2017, s. 209-210). Öte yandan, Türkiye 14-16 Ağustos tarihleri arasında İkinci Kıbrıs Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir (Fırat, 2014, s. 748). Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ikinci harekate karşı eleştirel bir dille yaklaşmıştır. Bununla birlikte, Türk-Amerikan ilişkilerinde oldukça sıkıntılı bir dönemi simgeleyen askeri ambargo dönemi ortaya çıkmıştır (Uslu, 2000b, s. 289).

Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde en sıkıntılı dönemlerden biri de 1974-1980 yılları arasına denk gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehdidi gölgesinde şekillenen "stratejik ittifak" bu dönemde ulusal çıkarların terazisinde tartılmıştır. Bu dönemde, Türkiye ve ABD'nin çıkarlar çerçevesinde karşı karşıya

geldikleri gözlemlenmektedir (Akalin, 2011, s. 125). Bu anlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte başlayan dostluk dönemi, yeni bir döneme evrilmiştir.

Bu dönemde, Türk dış politikasının dönüm noktalarından biri olarak Türkiye'nin 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs müdahalesi dikkat çekmektedir. Kıbrıs Harekâtı, Türkiye'nin başta Yunanistan ve ABD olmak üzere Batılı müttefikleri ile karşı karşıya gelmesine yol açmıştır (Akalin, 2011, s. 125). Bu doğrultuda, Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği müdahalelere karşılık olarak ABD Türkiye'ye askeri ambargo uygulama kararı almıştır (Uslu, 2000a, s. 200). Böylelikle, ABD 5 Şubat 1975'te silah ambargosu kararını yürürlüğe koymuştur. Ek olarak, Türkiye'ye gerçekleştirilmesi öngörülen 200 milyon dolarlık yardım da askıya alınmıştır (Akalin, 2011, s. 125-127).

Ambargo dönemin Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrine bakıldığında, ambargo kararı öncesi de olumlu bir çizgide devam etmeyen ikili ilişkilerin daha sıkıntılı bir duruma girdiği görülmektedir. Türk-Amerikan ilişkileri 1964 Johnson Mektubu sonrası belirgin bir biçimde bozulmaya başlamakla birlikte hiçbir zaman tam anlamıyla kopmasa da 1980'li yıllara kadar normalleşmemiştir. Ayrıca, ABD'nin ambargo kararı Türkiye'de bir İkinci Johnson Mektubu etkisi yaratarak büyük bir kırgınlığa yol açmıştır. Bu çerçevede de önemli yeni yönelimlere sahne olmuştur (Sönmezoğlu, 2016, s. 298-299). Türkiye'nin yeni müttefikler arayışı içerisine girmesine yol açan silah ambargosu, benzer şekilde Türkiye'nin dış politika yönelimlerini de tekrar gözden geçirmesine neden olmuştur (Özata, 2017, s. 327).

Türkiye kamuoyunda, ABD ambargosunun dayanağı olarak öne sürülen gerekçeler toplum vicdanında kabul görmemiştir. Hem ülke kamuoyu hem de Türk dış politikasının karar alıcılarının genel kanısı ABD'nin Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde müdahaleci bir tutuma sahip olduğu ve bu kapsamda Yunanistan'ı koruduğu yönündedir. Öte yandan, özellikle Johnson Mektubu sonrası sıklıkla gündeme gelen Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri bu dönemde yoğun bir şekilde sorgulanır hale gelerek alternatif politikalar aranmaya başlanmıştır (Sönmezoğlu, 2016, s. 299-300). Ambargo döneminde ABD'nin izlediği politika Türkiye'nin yeni arayışlara girmesine yol açmıştır (Akalin, 2011, s. 135).

Özata'ya (2017, s. 327) göre, Türkiye'nin ABD ile olan ikili ilişkilerinde geçirdiği bu sıkıntılı dönemde uyguladığı dış politika, belirli bir dönem için de olsa ABD

çıkarlarını merkeze alan yaklaşımın dışına çıkılması şeklinde yorumlanmaktadır. Bir başka deyişle, Türk dış politikasında 1945-1960 yılları arasında Amerika eksenli politikalar merkezde yer alırken 1976- 1980 yılları arasında bir sapma yaşandığı gözlemlenmektedir. Türkiye, ABD çizgisinden kısa bir süreliğine çıkmıştır. Bu dönem 12 Eylül sonrasında ise sona ermiştir.

Öte yandan, dikkat çekici bir diğer gelişme ise 1960'lı yılların sonu 1970'lerin başlarında Türk-Amerikan ilişkilerinde birincil öneme sahip olması beklenmeyen Haşhaş sorunudur. İki ülke arasında ciddi bir mesele haline gelerek, Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilim yaratmıştır. Bir başka deyişle, Türkiye-ABD resmi ittifakının dışında yer alan bir konu olan haşhaş meselesi, milli duygulara da dokumasının etkisiyle 1970'lerin başlarında en önemli sorunlarından biri haline dönüşmüştür. Haşhaş konusunda Türk-Amerikan ilişkilerinin gerilmesi ve Türkiye üzerinde mobilize edilen Amerikan baskısının temel nedeni haşhaş politikasının ABD'nin iç politikasında kazandığı öneme dayandığı söylenebilir. Bu anlamda, Amerikan kamuoyu ülkelerine ulaşan eroinin temel kaynağı olarak Türkiye'yi sorumlu tutma eğilimi içerisinde olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin Amerika'ya gereksinim duyan bir müttefik olarak kolay hedef kabul edildiği de söylenebilmektedir (Uslu, 2016, s. 243-254)

Uyuşturucu kullanımı ve buna bağlı olarak bağımlı sayısının hızla artması 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumu için ciddi bir sorun haline gelmeye başlamıştır (Erhan, 2018, s. 25). Vietnam Savaşı sonrası döneme denk gelen bu yıllarda, ABD'li gençler arasında uyuşturucu kullanımında ciddi bir artış görülmektedir. 1968'de iktidara gelen Nixon yönetimi ise uyuşturucu ile mücadele kapsamında Türkiye'nin haşhaş ekimini sonlandırmasını istemiştir. Dolayısıyla, Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir kriz ortaya çıkmıştır (Türkmen, 2012, s. 111). Bu bağlamda, Nixon yönetiminin tüm dünya genelinde uyuşturucu ile mücadele politikasının ilk hedefi Türkiye olmuştur (Özata, 2017, s. 96).

ABD'nin haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda yaptığı baskı Türk kamuoyunu derinden yaralamıştır. Bu yasak bir anlamda hem bir bağımsızlık meselesi hem de ulusal onur sorunu olarak algılanmıştır. Kamuoyu ise haşhaş ekiminin yasaklanmasının ABD'nin baskıları sonucu alındığının bilincindedir. Dolayısıyla, gerilen ilişkilerin bir yansıması olarak Türkiye'de bu dönem yeni bir Amerikan karşıtı atmosfer oluşmuştur. Eşgüdümlü bir şekilde ABD karşısında sessiz kaldığına inanılan

hükümete de tepkiler büyümüştür (Özata, 2017, s. 191). Bu açıklamalar, Türk-Amerikan ilişkilerinde dönem dönem yaşanan gerilimlerin toplum nezdinde ABD temsilini etkilediğinin bir göstergesidir. Bu anlamda üzerinde durulması gereken nokta, haşhaş yasağının Türkiye kamuoyunu derinden etkilemesi ve kamuoyunun kendisini ABD karşısında küçük düşürülmüş hissetmesidir. Bu bağlamda, sözü edilen vurgu noktaları önem taşımaktadır. Kaldı ki, bu çalışmada da ikili ilişkiler ve bu ilişkilerin basına ve kamuoyuna yansılarını doğrultusunda ABD temsili ile bağlantı kurulmaktadır.

Bu anlamda, her ne kadar kamuoyu karşısında bir onur sorunu olarak algılsa ve kamuoyu vicdanını yaralasa ABD haşhaş ekiminin yasaklanması konusunda Türkiye'yi baskı altında tutmuştur. Öte yandan, haşhaşın Türkiye'de hem uzun yıllardır üretilen bir tarım ürünü hem de bir geçim kaynağı olmasından kaynaklı iç politika eksenli kaygılar Türk otoritelerinin söz konusu bu yasak hususunda çekimser kalmalarına yol açmıştır. Ancak, Nihat Erim Hükümeti bu yasağa razı olmuştur. Öte yandan, Bülent Ecevit liderliğindeki CHP-MSP koalisyonu tarafından Türkiye'nin ABD baskısı altında olmadığını gösterme amacıyla 1 Temmuz 1974'te haşhaş ekimine izin vereceğini bildirmiştir (Uslu, 2016, s. 279).

1980'li yılların başlarında ise hem Türkiye'de hem de dünyada önemli gelişmeler yaşanmıştır. Dünyada neo-liberal anlayışın güçlenip, yeni sağ politikaların iktidara gelişinin etkileri ABD üzerinde derinden hissedilmiştir. 1980 yılı hem ABD'nin yakın tarihi hem de Türkiye ile olan ilişkilerinde bir köşe taşıdır (Akalin, 2011, s. 143).

Türkiye'nin ABD ile olan ikili ilişkileri 1979-1991 arası dönemde stratejik ittifakın kuruluş dönemi olarak nitelendirilen 1947-1964 arası döneme benzer bir seyir izlemiştir. Bu anlamda, 1980'lerde Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin olumlu bir çizgide yer aldığı, 1974-1980 arası dönemde yaşanan gerginliklerin terk edildiği görülmektedir (Akalin, 2011, s. 144). Bununla birlikte bu dönemde hem uluslararası hem de ulusal ortamda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Uluslararası sistem bağlamında ABD-SSCB kutuplaşması yeniden belirginleşmiştir. Ulusal ortam açısından ise 12 Eylül askeri darbesi önemli ölçüde belirleyici olmuştur (Sönmezoğlu, 2016, s. 425).

Türk-Amerikan ilişkileri açısından 1965-1980 arası dönem sıkıntılı geçmiştir. Türkiye bu dönemde deneyimlediği olumsuz tecrübeleri 1980-1991 yılları arasında dikkatle değerlendirme çabası içinde olmuştur. Uluslararası sistemde gerçekleşen

gelişmeler çerçevesinde gerginleşen ortamda, ABD'nin gözünde Türkiye'nin önemi ise yeniden artmıştır. Ayrıca, 1979 yılında İran Batı Blok'undan ayrılmış ve bölgede ABD ve Batı karşıtı politikalar izlemeye başlamıştır (Sönmezoğlu, 2016, s. 439- 440). Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler ise Türkiye'nin ABD dış politikasındaki öneminin artmasına sağlamıştır (Özata, 2017, s. 444).

Türkiye'nin ABD açısından taşıdığı stratejik önem Ortadoğu bağlamında sahip olduğu konuma dayanmaktadır ve Türkiye'nin stratejik önemi 1980'li yıllar boyunca da kendini hissettirmiştir. Türkiye Batıyı hem Ortadoğu'ya bağlayan bir atlama taşıdır hem de bölgedeki olumsuzlukların Batıya ulaşmasının önünde bir engeldir. Bu bağlamda, SSCB ile Ortadoğu ülkeleri arasında stratejik bir engel olarak yer alan Türkiye aynı zamanda bölge istikrarının sürdürülmesinde de önemli bir yapı taşıdır. Ayrıca, ABD'nin küresel ölçekte çıkarları doğrultusunda olası tehlike oluşturan bölgeyle ilgili faktörlerin etkisinin kırılmasında da önemli rol oynamaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında, ABD'nin Türkiye ile ilişkilerinin tamamen kopması olası gözükmemektedir. Böyle bir durumda ABD'nin de en az Türkiye kadar zarara uğrama olasılığının olduğunu söylemek mümkündür (Uslu, 2000a, s. 264- 265).

1980'li yıllarda da Türkiye'nin ABD ile ittifakını devam ettirmek istemesinin kökenleri İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ile yakınlaşmasına sebep olan endişelere dayanmaktadır. Hem Sovyet tehdidi hem de diğer olası tehditler karşısında Türkiye, ABD'yi tek dengeleyici güç unsuru olarak görmektedir. Türkiye'nin ABD'den gelecek olan askeri ve ekonomik yardıma duyduğu gereksinime olan inancı sağlamdır. Ayrıca, Türkiye'nin ilerlemesinin ve Batılılaşmanın yolunun ABD ile olan yakın ilişkiden geçtiği yönünde bir inanç taşımaktadır. ABD içinse Türkiye'nin stratejik konumu, ABD'nin Türkiye ile ittifakını sürdürmek istemesinin temel dinamiğini oluşturmaktadır (Uslu, 2016, s. 351).

Bu doğrultuda, ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu sonucu bozulan ilişkilerin, ambargonun kaldırılması üzerine nasıl düzeleceği sorusu bu dönemde dikkat çekmektedir. Ambargonun kaldırılması ikili ilişkilerde yeni bir dönemin ilk işaretleri şeklinde yorumlanmaktadır. 1969 Ortak Savunma ve İş birliği (OSİA) anlaşması feshedilmiştir. 1976 Savunma İş birliği Anlaşması (SİA) ise yürürlüğe girmemiştir. Bu doğrultuda, feshedilen ve yürürlüğe girmeyen bu anlaşmaların yerini alacak yeni bir anlaşma için Türkiye ve ABD'li uzmanlar arasında görüşmeler başlamıştır. Bu sırada

1979'da iktidara gelen Demirel Hükümeti Türkiye-ABD arasında bir Savunma ve İş birliği anlaşmasının imzalanması konusunda son derece gönüllü tavırlar sergilemektedir (Akalin, 2011, s. 139).

Öte yandan, taraflar arasında anlaşmazlık oluşturan unsurların etkisi de yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Bu anlaşmazlık noktaları temel olarak, Türkiye'ye verilecek olan askeri ve ekonomik yardımların kapsayacağı süre ve silah ve malzemelerin miktarı noktalarında toplanmaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki üslere getirilecek olan uçakların tip ve sayısı üzerine de anlaşmazlık çıkmıştır. Türkiye üslerin NATO'nun amaçları dışında kullanımı kesinlikle onaylamadığının altını çizmiştir. ABD de Türkiye'nin bu isteğini kabul etmek durumunda kalmıştır (Erhan, 2014, s. 711- 712). Nitekim, taraflar arasında var olan bu anlaşmazlıklar ortak noktalarda buluşulması üzerine bertaraf edilmiştir (Türkmen, 2012, s. 144).

Savunma ve Ekonomik İş birliği Anlaşması (Defense and Economic Cooperation Agreement- DECA) 29 Mart 1980'de Ankara'da imzalanmıştır. Ancak, Türkiye o dönem Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile meşgul olduğundan anlaşmanın onaylanması 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonrası gerçekleşmiştir. 18 Kasım 1980'de anlaşmanın onaylanması üzerine 1 Şubat 1981'de Resmî Gazete'de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir (Türkmen, 2012, s. 144- 145).

1980'lere damgasını vuran bir diğer olay ise kuşkusuz 12 Eylül 1980 askeri darbesidir. Bu anlamda, Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerçekleşmesi üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı aynı tarihli bir bildiri yayınlamıştır (Armaoğlu, 1991, s. 364). Bildiride, Amerikan vatandaşlarının ve onların mallarının tehlikede olmadığına altı çizilmektedir. ABD'nin demokratik yollarla iktidara gelmiş bir yönetimin ele geçirilmesinden elbette kaygı duyduğunu belirtmiştir. Ancak, iktidarı ele alan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin işleyen bir demokratik hükümeti yeniden tesis etmek için bunu gerçekleştirdiklerine de dikkat çekmektedir. Türkiye'nin birkaç yıldır siyasal terör ve ekonomik zorluklarla kuşatılmış durumda olduğunu ve bunlarla mücadele ettiğini belirterek, tüm bunlarla demokratik bir sistem içerisinde başa çıkma çabasına ABD'nin hayranlık duyduğunu bildirmiştir. ABD'nin, Türkiye'nin diğer NATO müttefikleri ve dostlarıyla birlikte Türkiye'ye ekonomik ve savunma alanlarında destek vermeye devam edeceklerinin altını çizmiştir. Ayrıca, demokrasinin yeniden inşasını, siyasi ve ekonomik istikrarın tekrar tesis edilmesini sabırsızlıkla beklediklerini aktarmıştır

(American Foreign Policy Basic Documents 1977-1980, 1983, s. 530). Amerika Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan bu bildiri, nesnel bir dil ve ılımlı bir üslup ile kaleme alınmıştır.

Bununla birlikte, Kıbrıs krizi, ambargo dönemi gibi 1970'li boyunca çalkantılar yaşayan ve gerilen Türk-Amerikan ilişkileri 12 Eylül sonrası daha ılımlı bir çizgiye yaklaşmıştır. Ankara-Washington arasındaki buzların eridiği, ikili ilişkilerin olumlu bir yöne evrildiği görülmektedir (Türkmen, 2012, s. 146). Öte yandan, Türkiye'de gerçekleşen diğer askeri müdahalelere kıyasla 12 Eylül üzerinde ABD etkisi daha fazla gündeme gelmiştir. 12 Eylül'de ABD bağlantısından söz edilmesinin temel dayanakları ise hem ulusal hem de uluslararası alandaki dinamiklerde yaşanan gelişmelere dayanmaktadır. 12 Eylül askeri müdahalesinde ABD etkisi üzerine Türkiye'de yaygın bir inanç bulunmakla birlikte bu inanç 12 Eylül'ü ABD'nin örgütlediğinden ziyade koşullarının hazırlanmasında ABD'nin rol oynamasına dayanmaktadır (Uzgel, 2018, s. 34-38). 12 Eylül öncesi Türk-Amerikan ilişkilerinin genel görünümüne bakıldığında ikili ilişkilerde yaşanan problemlerin tıkandığı ve uzun süredir çözüm getirilemeyen bir sürecin içerisinde yer alındığı görülmektedir. Bu dönemde, Türkiye ABD'den gelen birçok isteğe olumsuz yanıt vermiştir. Öte yandan, 12 Eylül sonrası süreçte ise Türkiye onaylamadığı talepleri kabul etmiştir (Özata, 2017, s. 448).

12 Eylül öncesi süreçte Türkiye-ABD ilişkilerinde üstesinden gelinemeyen sorunların genel bağlamı şu şekildedir:

Ambargo sebebi ile kapatılan üslerin, yeniden açılması için ABD menfaatleriyle örtüşen bir anlaşma yapılamamış, Türkiye üzerinden yapılacak Amerikan istihbarat uçuşlarına izin verilmemiş, ABD'nin talebine rağmen Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşü onaylanmamış, ABD'nin İran'a uyguladığı ambargoya Türkiye katılmamış ve ekonomik alanda Türk ekonomisinin kapitalist sisteme tam olarak entegre olmasını sağlayacak ekonomik adımlar atılmamıştır (Özata, 2017, s. 448).

Nitekim, 12 Eylül'de ABD'nin herhangi bir rol oynayıp oynamadığı konusu tartışmalı olsa da ABD'nin darbeden stratejik bağlamda yarar sağladığı ve 12 Eylül sonrası süreçte Türk-Amerikan ilişkilerinin iyiye gittiği yönündedir (Uzgel, 2018, s. 39). 1980'li yıllarda önceki dönemde yaşanan gerginlik geride bırakılarak Türk-Amerikan ilişkilerinde olumlu bir havanın estiği söylenebilir.

1980'lerin başında Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir yer tutan ve aynı zamanda Türkiye'yi ABD ile ilişkilerinde oldukça zorlayan konulardan biri Çevik Kuvvet (Rapid Deployment Force) sorunu olmuştur. 1979'da ve 1980'lerin başında Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler, ABD'nin bölgede etkin bir politika izlemesinin gerekli kıldığı (Uzgel, 2018, s. 43-45) ve Amerikalı çevrelerce bir Çevik Kuvvet oluşturma tasarımı gündeme gelmiştir (Akalin, 2011, s. 48). 12 Eylül öncesi mevcut hükümet Çevik Kuvvet'e olumlu yaklaşmamıştır. 12 Eylül sonrası ise ABD bu konuda Türkiye üzerindeki baskılarını artırmıştır. Nitekim, 12 Eylül yönetimi Çevik Kuvvet konusunda çeşitli unsurların etkisiyle çekimser davranırsa da kabul etmiştir (Uzgel, 2018, s. 45-47).

İlerleyen süreçte, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası gerçekleştirilen 6 Kasım 1983 Genel Seçimlerini Anavatan Partisi (ANAP) birinci parti olarak tamamlamıştır (Aydın ve Taşkın, 2017, s. 347). Turgut Özal'ın başbakanlığı 1983-1986 yılları arasında altı sene sürmüştür. Özal 1983 yılında Başbakanlık koltuğuna oturduğunda Ronald Reagan ise ABD başkanıdır (Küçükşabanoğlu, 2019, s. 147).

1980'li yıllarda, ANAP'ın Genel Başkanı Turgut Özal'ın iktidara gelerek karar verme mekanizmasının başına geçmesi hem iç hem de dış siyasette bir dönüm noktası olmuştur (Türkmen, 2012, s. 155). Özal'ın rol model olarak kabul ettiği ülke ABD olmuştur. Ayrıca, Özal ABD ile iyi ilişkiler içerisinde bulunulmasının Türkiye'nin yararına olacağına gönülden inanmıştır. Dolayısıyla da ABD ile iyi ilişkiler içinde olmaya özen göstermiştir. Öte yandan, Özal'ın ABD'ye bakışı ile benzer şekilde ABD'nin de Özal'a bakışı olumludur. Özal'ın söylemlerinde liberal değerlere başvurması gibi temel sebepler ABD'nin Özal'a olumlu yaklaşmasını sağlamıştır (Küçükşabanoğlu, 2019, s. 151-154). Dolayısıyla, bu iklim Türk-Amerikan ilişkilerinin bu dönemde olumlu seyretmesine katkı sağlamıştır.

Özal dönemine damgasını vuran gelişmeleri; “tam anlamıyla piyasa ekonomisine geçişe, siyasi zihniyet ve icraatın liberalleşmesi, proaktif bir dış bölgeye ve dünyaya açılma” (Türkmen, 2012, s. 155) şeklinde sıralamak mümkündür. Dolayısıyla, Türkiye için dönüm noktası kabul edilebilecek olan bu atılımlar, Türk-Amerikan ilişkilerinde de belirleyici olmuştur.

1980 darbesi sonrası gerçekleştirilen ilk seçimlerden, ANAP'ın birinci parti olarak çıkmasında çok çeşitli eğilimleri içinde barındırdığını ileri sürerek uzlaşmacı bir görüntü vermesi etkili olmuştur. Ayrıca, halkın 12 Eylül öncesi yaşanan partiler arası çekişmelerden yılmış olması da bir diğer etki unsudur. Bununla birlikte, Özal Türkiye'deki büyük sermaye çevrelerinden ciddi bir destek görmüştür. 1980 sonrası süreçte içeride durum böyleyken dışarıda ise Özal'a hem ABD yönetiminden hem de ABD mali çevrelerinden ciddi destek gelmiştir. Bu anlamda, 1970'li yıllarda oldukça gergin dönemler geçiren Türkiye-ABD ilişkileri, Özal'ın başbakanlığı döneminde 1950'lilerdeki ikili ilişkilere benzer oldukça iyi bir dönem geçirmiştir. Sözü edilen bu yakınlık üzerinde Türkiye'nin Özal döneminde geçirdiği ekonomik dönüşümün ve Ortadoğu'da meydana gelen gelişmelerin son derece etkili olduğunu vurgulamak önemlidir. Kaldı ki, bu noktalar iki ülkenin birbirlerine duydukları gereksinimi artırarak ikili ilişkilerin altın yıllar olarak adlandırılan döneme benzer bir görünüm kavuşmasını sağlamıştır (Uzgel, 2018, s. 48-50).

Özal, başbakanlığı süresince ABD ile iyi ilişkiler geliştirmeye oldukça önem vermiş bir siyasi liderdir. Başbakanlığı döneminde Türk-Amerikan iş dünyası arasında da kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Kaldı ki, Özal'ın dış politika anlayışı ile ekonomi anlayışı neredeyse özdeşleşmektedir. Özal'ın 1985 yılında ABD'ye gerçekleştirdiği ziyaret Türk-Amerikan iş dünyası için bir dönüm noktası olmuştur. Özal'ın ABD ile geliştirmek istediği ekonomik ilişkiler bağlamında iş dünyası kaynaklı birçok sivil toplum kuruluşu kurulmuştur (Küçükşabanoğlu, 2019, s. 191).

Akalın bu durumu şu aktarımlarla somutlaştırmaktadır:

Yunanlı lider Karamanlis gibi çatışmacı politikalar izlemek Türkiye'ye zarar verecek, ABD'deki Rum ve Ermeni lobilerinin elini güçlendirecekti. Özal bu nedenle önce iki taraf arasındaki ilişkilerin pürüzlü noktalarını temizlemeye çalıştı. Yani, deyim yerindeyse, dış politikaya ABD yanlısı ince ayar yaptı. Özal dış ilişkilerde ekonomik ilişkilere özel önem ve öncelik veriyor, ABD ile Türkiye arasındaki "borç değil ticaret" anlayışı içinde ticaretin artırılması için çaba harcıyordu (Akalın, 2011, s. 150).

Özetle, sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte ortaya çıkan iki kutuplu sistemde, Türkiye-ABD ilişkilerinin temel belirleyicisi Sovyet tehdidi olmuştur. Bu anlamda, 1947 Truman Doktrininden 1960'ların ortalarına kadar devam bir stratejik ittifak söz konusudur. Ne var ki, 1962 Küba Füze Krizi Türkiye-ABD ikili ilişkilerinde ciddi bir sarsıntıya sebep olmuştur. Bu dönemde, Türkiye kamuoyunda ABD karşıtlığı baş göstermiştir. Öte yandan, ikili ilişkilerde asıl ciddi sorun ise Kıbrıs meselesi ve Johnson Mektubuyla belirginlik kazanmıştır. Yine bu dönem de ABD karşıtlığının yükseldiği bir dönemdir. İlerleyen dönemlerde, haşhaş sorunu, ABD ambargosu da ikili ilişkilerde gerginliklere yol açmıştır. Daha sonra, 1980'li yıllarda Özal döneminin başlamasıyla birlikte birtakım problemler devam etmekle beraber ikili ilişkilerinde belirgin bir biçimde düzelmeye başladığı söylenebilir.

1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dünya Düzeninde Türk-Amerikan İlişkileri (1991-2003)

İkinci Dünya Savaşı sonrası bir kutbunda ABD dışında ise SSCB'nin yer aldığı bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. ABD ile SSCB'nin önderliğinde iki farklı ideolojiyi yansıtan bu dönem Soğuk Savaş olarak adlandırılmış ve sıcak savaştan kaçınılsa da sıklıkla gerilimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'yi dengeleyebilecek bir güç kalmaması üzerine ABD süper güç olarak dünya sahnesinde yerini almıştır. Bu anlamda, Soğuk Savaş dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştiği ve çeşitli endişeler ekseninde ikili ilişkilerin müttefiklik düzeyinde kurgulandığı bir dönem olma niteliği taşımıştır. Yaklaşık yarım yüzyıl kadar süren Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde de Türk-Amerikan ilişkilerinin ne yönde seyredeceği konusu ise önemini korumuştur.

1991’de SSCB’nin dağılması üzerine 15 bağımsız devletin ortaya çıkması ve Varşova Paketi’nin çöküşünü takiben Soğuk Savaş dönemi sona ermiş (Şahbenderoğlu, 2019, s. 63), küreselleşmenin temel akım haline geldiği, Batı’nın dünya hâkimiyetinin belirginlik kazandığı Soğuk Savaş sonrası dönem başlamıştır (Uslu, 2016, s. 397). İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin en önemli özelliği iki kutuplu bir yapıya dayanmış olmasıdır. Soğuk Savaş dönemine damgasını vuran iki kutuplu yapının sona ermesiyle birlikte, ülkelerin uluslararası konumu üzerinde belirleyici olan unsurlara ilişkin önemli değişiklikler ve endişeler ortaya çıkmıştır (Davutoğlu, 2016, s. 74).

Soğuk Savaş sonrası dönem uluslararası dinamiklerde olduğu kadar Türk-Amerikan ilişkileri açısından da belirleyici bir dönem olmuştur (Harris, 2002, s. 255-257). Bu anlamda, Soğuk Savaş sonrası dönem, Soğuk Savaş döneminden oldukça farklı bir görünüme sahiptir. Yeni Dünya Düzeni (YDD) ABD liderliğinde kurulmuş (Ertekin, 2005, s. 203), Türkiye Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bu yeni düzende de tercihini ABD ile hareket etmekten yana kullanmıştır (Uslu, 2016, s. 397).

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin en önemli özelliği iki kutuplu bir yapıya dayanmış olmasıdır. Soğuk Savaş dönemine damgasını vuran iki kutuplu yapının sona ermesiyle birlikte, Soğuk Savaş sonrası ülkelerin uluslararası konumu üzerinde belirleyici olan ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili parametrelerde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır (Davutoğlu, 2016, s. 74). Soğuk Savaş döneminin bitişini takip eden yeni dönem için tarihin sonu şeklinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası düzeninde ideolojilerin sona erdiği yönünde bir değerlendirme yapmak yerine, o günkü mevcut ideolojilerin önemini kaybettiğini ifade etmenin daha sağlıklı bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir (Şahbenderoğlu, 2019, s. 63-64). Söz konusu yıllarda ABD küresel bir güç olarak yükselmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik gücün temsilcisi olarak görülen ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca hem askeri hem de siyasi güç alanında bir diğer süper güç olan SSCB ile mücadele halinde olmuştur. Bu anlamda, Soğuk Savaş dönemi boyunca hâkim olan iki kutuplu düzende SSCB, ABD’yi dengede tutmuştur (Nye, 2016, s. 13). 1991’de SSCB’nin dağılması ve yaklaşık yarım asır süren Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından, ABD’nin karşısında kendisini dengeleyecek başka bir ülke olmamasının etkisiyle ABD dünyanın tek süper gücü olarak ortaya çıkmıştır. Kaldı ki, tek kutuplulukla tek bir devletin ya da uluslararası sistemin öne çıkması durumuna

işaret edilmektedir. Bu anlamda, tek kutupluluk; ortaya çıkabilecek olası bir anlaşmazlık durumunda ABD'nin egemen güç olarak söz sahibi olması ya da istikrarın sağlanması bağlamında kurallar geliştirilmesi (Heywood, 2016, s. 264-269) gibi durumlar etrafında şekillenmektedir.

Dolayısıyla, kendini bir süredir hazırladığı tek süper güç konumunda bulan ABD, uluslararası sistemdeki değişimin yeni bir dönemin başlangıcına işaret ettiğine ilişkin vurguda bulunmuştur. Bu yeni dönemi tanımlamak içinse Yeni Dünya Düzeni kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeni düzende önemle altının çizilmesi gereken bir nokta ise ABD'nin dünyanın tek süper gücü haline gelmesinin de ötesinde ABD'nin temsil ettiği ve savunduğu değerlerin yeni dönemin galibi olarak ön plana çıkmasıdır. Bu anlamda, ABD'nin temsil ettiği değerlerin dünya genelinde yaygınlaştırılması bu dönemin temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Özer, 2019, s. 159). ABD, Soğuk Savaş'tan istikrarlı bir siyasal sistemle çıkmayı başarmıştır. Soğuk Savaş'ın bitimi Batı'da büyük bir mutlulukla karşılanmış ve aynı zamanda ABD'nin de itibarını yükseltmiştir. Bu yeni dönem, tüm dünya için bireysel özgürlüklerin ve yeni bir barışın eşiği olarak görülmüştür (Hook ve Spanier, 2016, s. 184).

George H. W. Bush, 11 Eylül 1990 tarihinde Soğuk Savaş sonrası Yeni Dünya Düzeni 'ne ilişkin görüşlerini ABD Kongresi'nde gerçekleştirdiği konuşmasında ortaya koymuştur. Konuşmasında dünyanın ortak hayati çıkarlarının savunulmasında, hukukun üstünlüğüne ve uluslararası iş birliğinin sağlanmasının önemine vurguda bulunan Bush, Körfez Krizi'ne işaret ederek dünyada meydana gelen son olaylar çerçevesinde, ABD'nin dünyanın ortak çıkarlarının savunuculuğunu yapacağını, müttefiklerinin her zaman yanında yer alacağını ve Amerikan liderliğinin yerini başka hiçbir şeyin alamayacağını belirterek (Bush, 1990) Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin çerçevesini çizmiştir.

Soğuk Savaş sonrası Türk-Amerikan ilişkilerine bakıldığında, 1990'lar ikili ilişkilerin güçlü şekilde geliştirildiği bir dönemden sonra başlamıştır (Kirişçi, 2000, s. 68). Bu anlamda, ikili ilişkilerin temel dinamiklerinde kökten kabul edilebilecek bir değişiklik gerçekleşmemekle beraber birtakım farklılaşmalar etkisini hissettirmiştir. Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türk-Amerikan ilişkilerinin merkezinde yer alan ve belirleyici olan unsur güvenlik ve savunma olmuştur (Molla, 2009, s. 30-31). Soğuk Savaş döneminde askeri iş birliğine dayanan

stratejik alışkanlıktan Soğuk Savaş dönemi bitse dahi vazgeçilememiştir (Erhan, 2010, s. 83-84). Kaldı ki, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde de Türk-Amerikan ilişkilerinde belirleyici olan unsurların iki kutuplu dünya sistemiyle benzer yönde olduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, Türk-Amerikan ilişkileri açısından önem arz eden bir konu, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile komşu olmasından temel alan stratejik öneminin devamlılığı olmuştur. Türkiye, ABD'nin bir müttefiki olarak stratejik öneminin azalacağı, buna bağlı olarak kendisine ekonomik ve askeri bağlamda gerçekleştirilen yardımların yapılmayacağına ilişkin yoğun kaygılar taşımıştır (Kocamaz, 2019, s. 400). Buna karşın, politik alanda Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi belirgin bir tehdit kaynağı bulunmamakla birlikte tehdit kaynaklarının çoğaldığı ise açıktır (Uslu, 2016, s. 397). Dolayısıyla, söz konusu unsurlar ve endişeler ikili ilişkilerde merkezi konumda olmuştur.

Bu bağlamda, Türkiye'nin yakın çevresinin yeni dünya düzeninde en çok etkilenen bölge olarak ön plana çıkması, Türkiye açısından stratejik önemi bağlamında bir avantaj haline gelmiştir. Çünkü, Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel bağlamda önem taşıyan dört coğrafi alanın tam ortasında konumlanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası, önemli kriz ve uluslararası anlamda ciddi güvenlik sorunlarıyla ön plana çıkan bu alanların her biriyle Türkiye'nin tarihsel bağları ve bölge ülkeleriyle iş birliği bulunmaktadır. Kaldı ki, sahip olduğu jeostratejik önem ABD'nin dış politika hedeflerine ulaşmasında Türkiye'yi gözden çıkarılması zor bir ülke konumuna taşımaktadır. Soğuk Savaş döneminde bir kanat ülke olarak kabul edilen Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı'nın ve dünya politikasının cephe ülkesi olarak görülmüştür (Biçer, 2019, s. 421). Dolayısıyla, Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından Türkiye'nin stratejik öneminin devamlılığı hakkında taşıdığı endişeler yeni gelişmeler ışığında ortadan kalkmıştır.

Bir başka endişe konusu NATO'nun işlevi olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki Doğu Bloku kaynaklı tehdidin Soğuk Savaş sonrası dönemde ortadan kalkmasıyla NATO bir meşruiyet krizi içerisinde kendisini bulmuştur. Bu krizi aşmanın biricik yolu ise NATO'nun amaç ve işlevlerini yeniden tanımlamaktan geçmiştir ve böylelikle NATO'nun varlığını sürdürebileceğine ilişkin bir inanç taşınmıştır. Bu bağlamda atılan

adımlarla NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşadığı meşruiyet krizinin üstesinden gelmiştir (Özer, 2019, s 159-160).

Demokratik ve laik değerler ekseninde Batıyı destekleyen rejimlerin bölgede yerleşmesini istemeleri ise Türkiye ve ABD'nin bu dönemde birleşen çıkarları arasında yer almaktadır. Benzer şekilde, her iki ülke de Rus/Sovyet İmparatorluğu'nun tekrar ortaya çıkmasını istememektedir. Öte yandan, iktisadi bağlamda bölgesel ekonomik gelişmeler ekseninde iki ülke benzer yaklaşımlardan yana bir tutum sergilemektedir (Kirişçi, 2000, s. 72-74). Nitekim, yeni bir düzenin oluşturulduğu bu süreçte, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri başat önem taşımaktadır.

Bu anlamda, Türkiye ve ABD'nin birbirlerinden vazgeçmelerinin zor olmasının birtakım temel nedenleri bulunmaktadır. ABD açısından irdelendiğinde, Soğuk Savaş sonrası küresel hegemonyasını tesis etmek isteyen ABD, sahip olduğu tüm ekonomik ve askeri güce rağmen tek başına küresel siyaset izlemekte zorlanmakta, bölgesel ortaklara gereksinim duymaktadır. Türkiye de kuşkusuz bu ülkelerden biridir. Benzer bir motivasyonla, Türkiye'nin bakış açısı ise ulusal çıkar sağlamanın yolu olarak küresel bir liderle yakın ilişki içerisinde olmak istemesidir (Erhan, 2010, s. 85). Dolayısıyla, çeşitli endişeler ve gerekçeler doğrultusunda bu yeni bir düzenin inşa edildiği bu dönemde de Türkiye ile ABD ilişkilerinin önemi vurgulanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası görünüm ve Türk-Amerikan ilişkilerinin genel çerçevesi bu şekilde seyrederken yeni dönem bir krizle başlamıştır. Bu anlamda, yeni düzende dünyanın görünümüne bakıldığında Soğuk Savaş sonrası dönemde, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sisteminden kaynaklı istikrar yerini belirsizliğe bırakmıştır. Güçlü devletlerin ortaya çıkan her yeni sorunda yeni ittifaklar oluşturduğu, hızla uluslararası boyut kazanma potansiyeli olan bölgesel savaşların ortaya çıktığı, akışkan bir uluslararası sistem belirmiştir. Böylece, dünya genelinde ulusal, bölgesel ve uluslararası krizler birbiri ardına patlak vermiştir (Gönlübol, 2014, s. 635).

Bu anlamda, Soğuk Savaş döneminin yapısal özelliklerinin kontrol altında tuttuğu gerilimin, Soğuk Savaş sonrası dönemde serbest bırakılması yeni dünya düzeninde krizlerin ortaya çıkmasına ve belirginlik kazanmasına yol açmıştır (Heywood, 2021, s. 621). Dolayısıyla, ABD'nin yeni dünya düzeninde öngördüğü politika ve uygulamalar,

umulduğu gibi istikrar ve barışı getirmemiştir. Bu çerçevede, farklı uygulama ve politikalara gereksinim duyulacağı (Özer, 2019, s. 159) düşüncesi ön plana çıkmıştır.

Amerikalı diplomat Henry Kissinger'a (2014, s. 785-786) göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte her ne kadar bazı çevrelerce bir süper devletli yeni bir dünyanın artık var olduğu ileri sürülse de ABD fiilen küresel gündemi tek başına sürdürebilecek duruma ulaşamamıştır. Ona göre, 1990'lı yıllardan önceki döneme göre, ABD hâkimiyetini güçlendirmiş olsa da yeni düzende güç dağılmış vaziyettedir. Böylece, ABD'nin güç kullanma yeteneği görece azalmış durumdadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkileri açısından ilk belirleyici olay Körfez Savaşı olmuştur. Körfez Krizi ilk olarak 2 Ağustos 1990'da Irak ordusunun Saddam Hüseyin önderliğinde Kuveyt'i işgal etmesi üzerine patlak vermiştir. Kuveyt'in Irak tarafından işgali tüm dünyada şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dır. Hukuki bağlamda herhangi bir sorumluluk altında olmayan Özal'ın bu dönemde dış politika yönetimini doğrudan üzerine aldığını söylemek mümkündür. Kaldı ki, kamuoyuna verdiği telefon diplomasisi görüntüsüyle ABD Başkanı Bush'un politikaları üzerinde doğrudan etkili olduğuna ilişkin bir imaj yaratmış durumdadır (Uzgel, 2018, s. 253).

Özal, bu süreçte Orta Doğu haritasının yeniden çizileceği yönünde bir düşünceye sahiptir ve Türkiye'nin de bu yeni düzende rol almasını istemektedir. Bu bağlamda, 6 Ağustos'ta BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'a ambargo uygulama kararı alması üzerine 7 Ağustos'ta Türkiye, Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmış ve Irak ile ticari ilişkilerini durdurmuştur. Beş gün sonra ise TBMM, TSK'nın sınır dışına harekâtına izin vermiştir (Akşin, 2019, s. 289). Bu anlamda, Özal Türkiye'nin aktif bir dış politika izleyerek Soğuk Savaş sonrası dönemde de stratejik bağlamda Türkiye'nin önemli bir ülke olduğunu göstermek, savaş sonrası Körfez ülkelerinden ekonomik avantaj sağlamak ve Orta Doğu'daki yeni yapılanmada önemli bir aktör olarak kabul görmek amacıyla olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın, Özal'ın bu tutumu ilerleyen dönemlerde ciddi eleştiriler almıştır (Uzgel, 2018, s. 254).

Sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, Soğuk Savaş sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde iş birliğinin ilk adımı Körfez Savaşı ile gerçekleşmiştir. Bu anlamda, iş birliği kavramıyla kastedilenin iki ülkenin bazı olay ve durumlarda aynı görüşü

paylaştığı, ortak hareket ettiği ve siyasal bağlamda birbirlerini destekledikleridir. Öte yandan, iki ülkenin her olay ya da durum karşısında fikir birliği içerisinde olmadığını da vurgulamak önemlidir. Bu dönemde Türkiye birçok bölgesel sorunda ABD ile iş birliği içerisinde olup, elindeki olanaklarla destek sağlarken; bazı durumlarda başka seçeneği olmadığı için de ortak hareket etmek durumunda kalmıştır. Bu durumun en çarpıcı örneği Çekiç Güç ve Kuzey Irak'tır. Öte yandan, her iki tarafın da hemfikir olduğu durumlara Bakü-Ceyhan boru hattı ve Dayton sonrası Bosna-Hersek gibi durumlar örnek verilebilmektedir (Uzgel, 2018, s. 253-254). Başka bir ifadeyle, Orta Doğu'ya ilişkin meselelerde mesafeli bir tutum izleyen Türkiye bu kriz esnasında ABD'yi desteklemiştir.

Bu bağlamda, ABD, Körfez Savaşı sırasında, Türkiye'deki İncirlik hava üssünü kullanmak, Türkiye-Irak sınırına yığınak yapmak gibi temel konularda Türkiye'den yardım talep etmiştir. Sözü edilen destek konularından hareketle, Türkiye İncirlik hususunda TBMM'den 17 Ocak 1991'de karar çıkartmıştır. Bunun üzerine ABD aynı gün "Çöl Fırtınası Harekâtı" adlı saldırıyı başlatmıştır. Ertesi gün, İncirlik'e gelen ABD uçakları Irak'ı bombalamıştır. Öte yandan, bu durum Türkiye kamuoyuna ise ABD'nin eğitim uçuşları yaptığı şeklinde açıklanmıştır. Bununla birlikte, 180.000 asker sınıra yığılmış ve Irak sekiz tümen ayırmak durumunda kalmıştır. Nitekim Körfez Savaşı Türkiye açısından bir yıkım olmuştur. Bu yıkımın sebepleri arasında Kuzey Irak'tan Türkiye'ye kaçan göçmenler, PKK etkinliklerinin artması, Çekiç Güç gibi problemler sıralanmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye iktisadi bağlamda da ciddi zarara girmiştir (Akşin, 2019, s. 290).

Bu dönemde Türkiye'nin Kuzey Irak'ta sergilediği tutum, 1960'lı yıllardan beri süregelen statükocu geleneksel Türk dış politikasından kopuşu temsil etmiştir. Bu anlamda, Türkiye'nin Körfez Krizi sırasında izlediği politikayla, Orta Doğu'daki tarafsızlık siyasetinden uzaklaştığına işaret edilmektedir. Çünkü, 1990'lara kadar Türkiye, Orta Doğu meselelerine karşı hep eşit mesafede bir tutum sergilemiştir. Bu döneme kadar taraflardan bir talep gelmesi durumunda ise sadece arabuluculuk rolü üstlenmiştir (Özkan, 2019, s. 476-477). Ancak, Körfez Savaşı sırasında ise Irak'ın karşısında yer alarak tam anlamıyla ABD'yi desteklemiştir (Armaoğlu, 2020, s. 667).

Türkiye açısından Körfez Savaşı'nın sonuçlarına bakıldığında, Türkiye'nin politik anlamdaki kazanımlarının yanı sıra, bu savaştan hem ekonomik hem de siyasal

bağlamda ciddi kayıplara uğradığı açıktır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, Özal'ın Körfez Savaşı'ndan birtakım beklentileri mevcuttur. Bu beklenti, ABD'den ve Körfez ülkelerinden ciddi bir yardım şeklindedir. Kaldı ki, Özal bu beklentisini 1990 yılında Washington'a yaptığı ziyaret sırasında dile getirmiştir. Bu anlamda, tekstil ithalatına konan kısıtlamanın kaldırılması yönünde bir talepte bulunmuş, askeri modernizasyona destek olunmasını istemiştir. Ayrıca, borçlar hususunda da borçların hafifletilmesine ilişkin talebini iletmiştir. Tüm bu isteklere karşılık Başkan Bush da Türkiye'ye birtakım yardım ve destekte bulunmuştur. Ancak, daha sonraki on yıllık dönemde Irak'a uygulanan ambargo yüzünden uğradığı kaybın yanında bu yardımlar anlamını yitirmiştir. Türkiye uğradığı ekonomik kaybın yanı sıra siyasi açıdan da ciddi bir zarar içerisinde kendini bulmuştur. Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde yaşanan ekonomik sorunlar, bölgedeki işsizlik PKK'nın işine gelip, Kürt sorununun ağırlaşmasına sebep olmuştur. (Uzgel, 2018, s. 257-258).

Nitekim, tüm olumsuzluklara rağmen, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk ciddi krizi olan Körfez Savaşı henüz belirsizliklerle dolu ve Türkiye'nin önemini sorgulandığı bir dönemde, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Görece Soğuk Savaş sonrası duraklayan Türk-Amerikan ilişkileri, Körfez Savaşı ile yeniden yoğunluk kazanmıştır. Türkiye fiilen savaşa katılmamıştır ancak BM yaptırımlarına uymuş ve İncirlik üssünü ABD'nin kullanımına açmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin eylemleri ABD'nin tam olarak beklentilerini karşılamasa da Soğuk Savaş döneminde kurulan müttefiklik ilişkisinin devamlılığına katkı sağlamıştır (Kışman ve Aydın, 2017, s. 43). Körfez Savaşı'nın yol açtığı sorunlara rağmen bu dönemde Türk-Amerikan ilişkileri olumlu seyretmiştir.

Özetle, Körfez Savaşı, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin stratejik önemini kaybetmediğini ortaya koyarken aynı zamanda dünya politikasında da önemli bir devlet olduğuna vurguda bulunmuştur. Bir başka deyişle, Türkiye'nin değişip dönüşen koşullarda güvenilir bir müttefik olduğunu kanıtlaması için bir fırsat olarak görülmüştür. Türkiye müttefiklik ilişkisinin gereğini bu kriz sırasında yerine getirmiştir (Kocamaz, 2019, s. 401). Kaldı ki, Körfez Savaşı, bölgesel bir güç olarak Türkiye'nin, küresel bir güç olarak ise ABD'nin Soğuk Savaş sonrası da güvenlik ve savunma bağlamında birbirlerine gereksinim duyduklarını ortaya koymuştur (Molla, 2009, s. 29-30). Başka bir ifadeyle, iki kutuplu dünya sisteminde ABD'nin müttefiki olarak anılan

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası düzende de ABD'nin önemli stratejik ortaklarından biri olarak anılmaya başlamıştır.

Orta Doğu bağlamında önemli ve faydalı bir müttefik olduğunu kanıtlayan Türkiye'nin (Kocamaz, 2019, s. 401), Körfez Krizi sırasındaki tutumuyla ikili ilişkiler doruk noktasına ulaşmıştır. Körfez Krizi sırasında yükselen ikili ilişkiler, Özal'ın 1993'te ölümü ve ABD'de de yeni yönetimin göreve gelişine kadar devam etmiştir (Kirişçi, 2000, s. 72).

Soğuk Savaş sonrası dönem ilk on yılını tamamlarken, 1999 yılında Türkiye'de iki büyük deprem olmuştur. O dönem ABD Başkanı olan Bill Clinton OSCE zirvesi sebebiyle Türkiye'ye beş günlük bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Clinton'un Türkiye'ye gerçekleştirdiği bu ziyaret Türkiye-ABD ilişkileri açısından anlamlıdır. Clinton TBMM'de yaptığı bir konuşmada Türk-Amerikan ilişkilerine verdiği öneme dikkat çekmiştir. Türkiye'yi 21. yüzyılın hızla büyüyecek olan ekonomilerinden biri olarak değerlendiren Clinton, Türkiye'nin Kürtlerle bir uzlaşma sağlayabileceğine, Kıbrıs sorununu çözeceğine, laik demokratik Müslüman kimliğini korumayı başarabilirse Batı'nın Orta Doğu'ya açılan kapısı olabileceğine vurguda bulunmuştur (Korkmaz, 2015, s. 154). Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin ilk dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin ilişkilerin en iyi dönemlerinden birine işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Öte yandan, 20. yüzyıl kapanırken 21. yüzyıl yine bir krizle başlamıştır. Clinton'dan sonra Başkanlık koltuğuna eski Başkan George H. W. Bush'un oğlu olan George W. Bush gelmiştir. 2001 Ocak ayında, oldukça tartışmalı bir seçim sürecinin ardından Bush'un Başkanlığı devralmasından kısa bir süre sonra, tarihin önemli dönüm noktalarından biri olan 11 Eylül 2001'de New York'taki ikiz kulelere ve Washington'daki Pentagon binasına terörist saldırılar gerçekleştirilmiştir. 11 Eylül saldırıyla 3000'den fazla sivil vatandaşı kaybeden ABD, 1941 Pearl Harbor baskınından beri ilk kez kendi topraklarında saldırıya uğramıştır. Saldırıları takip eden günlerde genel hava ise dünyada yeni bir dönemin başlayacağı şeklinde olmuştur. Bu anlamda, Amerikalıların dünyayı yorumlama biçimleri de farklı bir boyut kazanmıştır (Korkmaz, 2015, s. 157; Türkmen, 2012, s. 175). Kaldı ki, ABD terörü kullanmayı bir kenara bırakarak artık terörü kendisine yönelik bir tehdit olarak görmeye başlamıştır (Akıner, 2004, s. 41-42).

Bu anlamda, 11 Eylül saldırıları 2001 yılı itibariyle tüm dünyada yeni bir dönemin başlangıcının fitilini ateşlemiştir. ABD'nin hiç beklemediği bir anda ve karakterde olan bu saldırı sonrası birçok dinamik değişikliğe uğramıştır (Oran, 2017, s. 16). Bu anlamda, 11 Eylül 2001'de tüm dünyanın şahitliğinde gerçekleşen terör saldırıları hem iletişim çalışmaları hem de siyaset bilimi açısından önemli değişim ve gelişmelere işaret eden bir süreci başlatmıştır (Akıner, 2004, s. 41). 11 Eylül ile bu yüzyılın başlangıcına küresel terörizme karşı ilişkin gerçekleştirilen tartışmalar damgasını vurmuştur. Kaldı ki, 21. yüzyılın doğasını etkileyen en önemli olayın 11 Eylül saldırıları olduğu ileri sürülmüştür. Böylelikle, 21. yüzyıla istikrarsızlık, çatışma ve güvensizlik gibi kavramlar ekseninde bir geçiş gerçekleşmiş, teröre karşı savaş dönemin hâkim anlayışı haline gelmiştir (Heywood, 2021, s. 622).

Bu süreçte, yeni dönem ABD'nin küresel terörizm tehdidi üzerinden şekillenmiştir. Küresel çapta yankıları olduğu kadar, bölgesel düzlemde de yeni dinamiklerin doğuşuna iklim hazırlamıştır. Böylece, bölgesel düzlemde bir siyasi ve sosyolojik kırılmanın başlangıcı olmuştur. Böylelikle, Afganistan ile başlayıp, Irak'ın işgali ile gittikçe derinleşen bu süreçten Türkiye de etkilenmiştir. Bu anlamda, bir NATO üyesi olan Türkiye hem iç dinamikleri hem de dış ilişkileri bağlamında (Babacan, 2018, s. 22) oldukça zorlu bir denklemde kendini bulmuştur.

11 Eylül saldırılarının Türkiye'deki yansımalarına bakıldığında, 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan İslamofobi ortamında Türkiye'nin konumu açısından önem kazandığı görülmektedir. Bu durumun temel sebepleri arasında ise Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olması, laik rejimle yönetilmesi, piyasa ekonomisi ile yönetilmesi ve coğrafi konum olarak Batı'ya yakınlığı gibi konularda İslam ülkeleri için model ülke görünümünde olması yer almaktadır (Korkmaz, 2015, s. 159). Başka bir ifadeyle, bu süreçte Türkiye nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu, laik ve demokratik bir ülke, NATO üyesi, Batı'ya coğrafi olarak yakın ve iş birliğine yatkın bir model ülke olarak Batı nezdinde ön plana çıkmıştır (Türkmen, 2012, s. 175-176).

Bununla birlikte, 11 Eylül saldırıları Türk-Amerikan ilişkileri açısından da oldukça önemlidir. 11 Eylül saldırıları, Türkiye'nin dış politikasını büyük oranda dayandırdığı önemli müttefiki ABD'ye yönelik gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin 11 Eylül saldırılarına yönelik göstereceği tepki önem taşımaktaydı. Çünkü, Türkiye'nin saldırılara yönelik göstereceği tepkinin Soğuk Savaş sonrası dünya düzenindeki

konumunda belirleyici olacağı düşünölmüştür. Bu bağlamda, Türkiye ivedilikle hiçbir koşula bağlı olmaksızın ABD ile dayanışma içerisinde olacağını bildirmiş ve NATO'nun 5. Maddesinin uygulanması konusunda savunuculuk rolü üstlenmiştir. Aynı zamanda, TBMM' de hükümete hem dışarıya asker gönderme hem de Türkiye'de yeni yabancı askeri kuvvetler konuşlandırma hakkında yetki veren yasayı kabul etmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrası Türkiye'nin hem Batılı devletler açısından önemi artmış hem de ABD ile olan ilişkileri sıklaşmıştır (Uslu, 2016, s. 436-438). Bu çerçevede, 11 Eylül saldırılarının oluşturduğu iklim Türkiye'nin sahip olduğu niteliklerle birleşince, ABD için Türkiye'nin taşıdığı önemi bir kez daha ortaya koymuş, terörizmle mücadelede Türkiye'nin önemini altı çizilmiştir.

Dünya politikasında yeni bir dönem başlatan 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'deki genel atmosfer değerlendirildiğinde ise ABD'de bir dehşet ortamının hakim olduğu görölmektedir. Kaldı ki, 11 Eylül saldırıları sonrası hüküm süren bu atmosferde mutlaka intikam alınması gerektiği yönünde düşünceler Amerikan kamuoyunda taraftar kazanmıştır. Bu anlamda, ABD terörizm karşı küresel bir savaş başlatarak 7 Ekim 2001 günü havadan başlayan bombalamanın ardından Afganistan'ı işgal ederek uluslararası bir gücün denetimi altına almıştır. Öte yandan, Bush yönetimi Afganistan'ın işgali esnasında Irak'a saldıracağına ilişkin sinyalleri vermeye başlamıştır. Irak'ın ardından "şer eksenini" olarak işaret ettiği diğer ölkelerin de teröre destek verdiklerinin altını çizmiştir. Ardından, bahsi geçen ölkelerin hem ABD hem de müttefikleri açısından tehdit oluşturduklarına vurguda bulunmuştur. Dolayısıyla, uluslararası terörle mücadelenin uzun soluklu olacağını sinyallerini vermiştir (Oran, 2017, s. 20-21). Bu açıklamaların, ABD'nin Afganistan'ın ardından teröre destek verdiklerini ileri sürdüğü diğer ölkelere yönelik operasyonları meşru kılmaya yönelik attığı adımlar olduğunu söylemek mümkündür.

Irak Savaşı öncesinde de küresel aktörler arasında ciddi gerilimler yaşanmıştır. ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında meydana gelen Körfez Savaşı ve 11 Eylül'ü takip eden dönemde Afganistan Harekâtı'nda aldığı desteği uluslararası alanda bu sefer bulamamıştır. Türk-Amerikan ilişkileri açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye NATO üyesi bir ölk olarak Afganistan konusunda ABD'ye destek sağlamakla birlikte durum Irak'ta farklı olmuştur (Gordon ve Trainor, 2006, s. 46- 48). Bu bağlamda, tarihe "1 Mart vakası" olarak damga vuran zaman dilimine kadar geçen

zamanda “terörizme karşı ortak mücadele” gibi konularda mutabık kalınmakla birlikte görüş ayrılıklarının yaşandığı konular da yine bu dönemde özellikle belirginlik kazanmıştır (Korkmaz, 2019, s. 123). Dolayısıyla, Irak Savaşı öncesi Türk-Amerikan ilişkileri ciddi anlamda gerilmiştir.

Bu bağlamda, dünyada küresel terörün tartışıldığı bir dönemde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidarının henüz ilk yıllarını takip eden dönemde ise ABD'nin Irak'a ikinci kez müdahalesi ve Saddam yönetiminin devrilmesi, küresel ekonomik kriz gibi oldukça zorlayıcı konular gündemde yer almıştır. Bu olaylar başta ABD olmak üzere Türkiye'nin diğer birçok devletle olan ilişkileri üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca, Irak'ta yürütülecek politika konusunda ise bir görüş birliği sağlanamamıştır (Akçay, 2019, s. 187). Bu anlamda, o dönemde TBMM'ye gelen Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin de Türkiye'de bulunmasına izin veren 1 Mart Tezkeresinin kabul edilip edilmeyeceği konusu kamuoyunda büyük bir merak ve ilgi konusu olmuştur.

2002 sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen gelişmelerden ilkinin 1 Mart Tezkeresi olduğu söylenebilir. Kaldı ki 1 Mart Tezkeresi, Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen Kore Savaşı'ndan sonra ABD'nin Türkiye'den fiili bir operasyon için geniş çaplı bir destek talep ettiği ikinci olay olarak tarihe geçmiştir (Çelikaşlan, 2021, s. 671).

Nasuh Uslu, 1 Mart 2003 tezkere krizi öncesi Türkiye'deki atmosferi şu ifadelerle somutlaştırmaktadır:

1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali ve 1991 ABD'nin koalisyon güçleriyle Irak'a saldırması Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal açısından Türkiye'nin Batı içerisindeki konumunu ve ABD gözündeki önemini ispatlamak ve güçlendirmek için bir fırsat olarak görülmüştü. Özal'ın mirasını devralan sonraki Türk yöneticiler uluslararası sistemde belirsizliğin hâkim olduğu bir ortamda ve Türkiye'nin Batı tarafından terk edileceğinden korkulduğu bir atmosferde ABD'yi gücendirmeme adına Türk çıkarlarına zarar vermesine rağmen ABD'nin Irak'ta yaptıklarına destek verdiler. Bu bağlamda Türk topraklarında tutulan Çekiç Güç Türkiye'ye yönelik PKK tehdidini güçlendirerek Türkiye'nin güvenliğine yönelik en temel tehdidi canlı tuttu. Bu yüzden 2002 yılından itibaren ABD, Türkiye'yi de yanına alarak askeri müdahaleyle Saddam Hüseyin rejimini devirmeyi düşünmeye başladığında Türk yöneticileri, politikacıları ve halkı arasında ABD'nin Irak eylemlerine karşı birikmiş ciddi bir rahatsızlık bulunmaktaydı (2016, s. 449).

Bu bağlamda, “1 Mart 2003 günü TBMM genel kurulunda oya sunulan tezkere, oylamaya katılan 553 milletvekilinden 264’ünün kabul, 250’sinin red, 19’unun da çekimser oy vermesiyle salt çoğunluk olan 267’ye ulaşamadığından -neticede 3 eksik oy yüzünden- reddedilmiştir” (Türkmen, 2012, s. 203). Nitekim, ABD’nin terörle mücadele anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Türkiye’nin de desteğini talep eden Başbakanlık Tezkeresi için yeterli çoğunluğunun sağlanamaması üzerine ortaya çıkan 2003 tezkere krizi, hem ABD ile ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur hem de Türk dış politikasında önemli bir değişimi simgelemiştir. ABD açısından değerlendirildiğinde, ABD’nin hayal kırıklığına uğradığı açıktır. Bu anlamda, söz konusu durumun ikili ilişkileri ne yönde etkileyeceği ya da ABD’nin Irak’ta başarılı olup olamayacağı kamuoyunda sıklıkla gündeme gelen, üzerinde tartışılan meseleler arasında yer almıştır (Uslu, 2006, s. 359).

1 Mart Tezkeresi öncesi ve sonrasıyla Türkiye gündeminde yer alan, üzerinde tartışılan bir konu olmuştur. Kaldı ki, konuya ilişkin hem lehinde hem de aleyhinde birçok şey söylenmiştir. Bu anlamda, 1 Mart Tezkeresi sadece Türkiye için değil aynı zamanda uluslararası alanda birçok ülke için de bir ilk tecrübedir (Bölükbaşı, 2008, s. 129). Bu anlamda, 1 Mart Tezkeresi ve Irak’ın işgali çerçevesinde değerlendirildiğinde, uluslararası sistemde bir belirsizlik dalgasının hâkim olduğu bir atmosferde Türkiye’nin iç ve dış dinamiklerine ilişkin unsurlar da göz önünde bulundurularak Türk-Amerikan ilişkilerinin zorlu bir döneme girdiği söylenebilir. Kaldı ki, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel seyrinde olayları kendi penceresinden gözleyen ve bakış açısı doğrultusunda yorumlayan basın da bu dönemde ikili ilişkilere olan ilgisinin arttığı söylenebilir. Ayrıca, kamuoyunda olumlu, olumsuz ya da dengeli bir ABD temsili kılmak için bir araç olarak ön plana çıktığına da dikkat çekmek mümkündür.

ABD, “Irak’ın Özgürlüğü Operasyonu” (Operation Iraqi Freedom) olarak adlandırdığı işgali başlatmadan önce Birleşmiş Milletler ’den (BM) Irak’a savaş açmak için destek almaya çalışmıştır. Irak’a demokrasi getirme iddiasına sahip olan ABD’ye Güvenlik Konseyi’ni daimi üyeleri karşı tutum sergilemiştir. İsteddiği kararı çıkartamasa da ABD kendisine destek veren ülkeleri yanına alarak ‘Irak’ın Özgürlüğü Operasyonu” adlı işgali başlatmıştır. Bu savaşın Irak’ı yıkıma uğratmasının yanı sıra savaşın bitimini takip eden dönemde de gerek insani gerekse kültürel anlamda yaşanan birçok

olumsuzluğu gündeme getirmiştir (Oran, 2017, s. 21-22). Türkiye, ise Irak Savaşı sırasında oldukça zor durumda kalmıştır.

Bir yandan Irak ile komşu olması öte diğer yandan ABD'nin müttefikliği olması, ayrıca bölge ülkeleriyle bir denge politikası oluşturmak istemesi gibi çeşitli nedenlerle Türkiye tutarlı bir politika izlemekte oldukça zorlanmıştır. Bu anlamda, Türkiye bir yandan Kuzey Irak'ta bulunan Türkmenlerin hakları gözetme çabası sergilerken; öte yandan ise bir Kürt devleti oluşumunu engellemeye gayret etmiştir. Ayrıca, bazı çevreler, ABD'nin Irak'a saldırısının Türkiye'nin Kuzey cephesi açmasıyla mümkün olacağı, aksi bir durumda ABD'nin Irak'a saldırmayacağı yönünde öngörülerde bulunmuştur. Ancak, gelinen noktada ABD, Türkiye'den ya da bazı geleneksel dostlarından istediği desteği alamasa da güneyden müdahalesini gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ise herhangi bir müdahalede bulunmaya gücü yetmemiştir. Bununla birlikte, o dönem Türkiye'nin zor iktisadi koşullar içerisinde olması, politik ve güvenlik ile ilgili konulara ilişkin bir zaaf yaratacağı konusunda endişelendiği için de ABD'ye karşı açık bir tavır alamadığı söylenebilir (Korkmaz, 2015, s. 180).

ABD'nin terörle mücadele anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan 2003 Irak Savaşı sırasında ve sonrasında yaşananlar Türk-Amerikan ilişkilerinde sarsıntılara yol açmıştır. Bu anlamda, ikili ilişkilerin tarihsel seyri göz önünde bulundurulduğunda yaşanan zorlayıcı gelişmelerin aslında beklenmedik gelişmeler olmadığı söylenebilmektedir. Soğuk Savaş sonrası kendisini eşsiz güç olarak tanımlayan ABD'nin kendi ulusal çıkarları söz konusu olunca Türkiye'nin etrafında yer alan bölgelere müdahale gerçekleştirme konusunda herhangi bir çekince taşımadığını söylemek mümkündür. Dahası ve belki de en önemlisi ABD'nin söz konusu girişimlerde Türkiye'nin çıkarlarına aykırı düşse bile ABD'nin yanında yer alması yönünde bir beklentisi olduğudur (Uslu, 2006, 357-358). Başka bir ifadeyle, 1 Mart Tezkeresi öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan bazı sorunları da gün ışığına çıkarmıştır. Bu süreçte yaşananlar Amerikan hegemonyasını ortaya koyduğu kadar küresel çapta bir güce sahip olan ABD ile bölgesel bir güç olma niteliği taşıyan Türkiye arasında eşitler arası bir ilişki olmadığını bir kez daha vurgulamıştır. Bu süreçte ABD genel anlamda birtakım isteklerinin Türkiye tarafından yerini getirilmesini isteyen, Türkiye ise bu durum karşısında anlaşmaya varmaya çalışan ülke niteliği taşıdığını göstermiştir (Erhan, 2010, s. 85).

ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası küresel terörizme karşı başlattığını ileri sürdüğü Irak Savaşı, Saddam Hüseyin'i devirmiştir. Ancak, küresel terörizmin sonunu getirmemiştir. Hatta, uluslararası terörizmin daha da şiddetlenmesine yol açmıştır. Türkiye, İspanya, Suudi Arabistan, Endonezya ve İngiltere dahil olmak üzere terör eylemlerinden birçok ülke etkilenmiştir. Bu anlamda, ikili ilişkilere damgasını vuran asıl olay Kuzey Irak'tan kaynaklanan ve Türkiye sınırları içerisinde terörist eylemler gerçekleştiren PKK olmuştur. Türkiye, Kuzey Irak yönetimine, Türkiye'de terörist eylemler gerçekleştiren 5 bin kadar PKK'lı teröriste yataklık yaptığı yönünde suçlamalarda bulunmuştur. Öte yandan, Kuzey Irak'ta yönetimi elinde bulunduran ABD ile birçok görüşme yapılmasına rağmen PKK özellikle Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde bombalama ve öldürme faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu noktada, Türkiye kamuoyunda ABD'ye karşı bir Amerikan karşıtlığının yükselmeye başladığını söylemek mümkündür. Buna karşın, ABD ise Kuzey Irak'taki birliklerinin sayıca az olduğunu ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nde askerlerinin bulunmadığını ifade ederek, bu gerekçeler arkasında konuya ilişkin bir adım atmakta geç kalmıştır (Korkmaz, 2015, s. 183-187).

2003 yılında Irak meselesi ekseninde Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen kırılma beraberinde başka sorunların da belirginlik kazanmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, yabancı basında Türkiye aleyhinde yer alan karikatürler ve diğer endişeler çerçevesinde Türkiye'nin toplumsal hafızasında Amerikan karşıtlığının yükselmeye başladığı bir dönem olmuştur. Ayrıca, dünya kamuoyunda da ABD'ye yönelik tepkilerin bu dönemde giderek arttığını (Türkmen, 2012, s. 178) söylemek mümkündür.

Nitekim, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde de Soğuk Savaş dönemiyle benzer şekilde Türk-Amerikan ilişkileri önemini korumuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin sahip olduğu değerler ve jeopolitik konumu, yeni dönemde stratejik iş birliğini destekleyen unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Öte yandan, 1990'lı yıllar boyunca etkisi hissedilen birtakım görüş ayrılıkları ikili ilişkiler üzerinde etkisini göstermiştir. Bu anlamda, özellikle ABD'nin Kuzey Irak'taki Kürtlere yönelik politikasına vurguda bulunmak önemlidir. Kaldı ki, ABD'nin Kuzey Irak'taki Kürtlere yönelik uyguladığı politika Türkiye'ye ilişkin niyetlerine şüpheyle yaklaşılmasına yol açmıştır (Kirişçi, 2000, s. 88). Öte yandan, iniş ve çıkışlarla devam eden, görüş ayrılıklarından kaynaklı dönem

dönem gerginleşen ikili ilişkiler hiçbir zaman için tamamen kopmadığı, süreklilik gösterdiği ise bir gerçektir.

Sonuç itibariyle, Türk-Amerikan ilişkileri hem Soğuk Savaş döneminde hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde zaman zaman krizlere sahne olmakla birlikte her daim devamlılık göstermiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinin birçok bağlamı ve boyutu bulunmakla birlikte kamuoyu ve basının tutumunun da ikili ilişkilerde belli bir öneme sahip olduğunu vurgulamak önemlidir. Kaldı ki, basın Türk-Amerikan ilişkilerine yakından ilgi göstermiş, özellikle kriz dönemlerinde olayları ağırlıklı olarak gündemde tutmuştur.

2. MEDYADA TEMSİL BAĞLAMINDA İKİNCİ AŞAMA GÜNDEM BELİRLEME VE HABER ÇERÇEVELEME

Çalışmanın bu bölümünde, belirlenen örnek olaylar özelinde çözümleme nesnelerindeki Türk-Amerikan ilişkileri ve ABD temsili ikinci aşama gündem belirleme ve çerçeveleme yaklaşımları bağlamında değerlendirilmiştir. Bu anlamda, ilk olarak ele alındığı çalışma alanına göre farklı anlamlara gelen temsil kavramı ve medya ile ilişkisi açıklanmıştır. Ardından, medya etki araştırmalarından bahsedilmiştir. Devamında, gündem belirleme araştırmalarının tarihsel süreçte gelişimine değinilerek geleneksel gündem belirleme yaklaşımının temel düşüncesine değinilmiştir. İkinci aşama gündem belirleme pratiklerinden bahsedilmesinin ardından çerçeveleme kavramı ve haber çerçeveleri ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Daha sonra, bir nesneyi bellek ağındaki diğer bilgilerle birleştirerek bağlantı kurulabileceğini ileri süren üçüncü aşama gündem belirleme çalışmalarından bahsedilmiştir. Son olarak, liberal yaklaşımı merkeze alan bakış açısı ile inşacı yaklaşımının çözümleme işlemlerini öncelikli duruma getiren görüşler ekseninde gündem belirleme ve haber çerçevelemeye ilişkin tartışmalara yer verilmiş ve çalışmanın kuramsal yaklaşımı açıklanmıştır.

2.1. Temsil Kavramı ve Medya

Temsil kavramı hem gündelik yaşam pratiklerinde başvurulan hem de iletişim, felsefe, antropoloji, dilbilim, edebiyat, sosyoloji gibi farklı çalışma alanları tarafından sıklıkla kullanılan disiplinler arası bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Kaldı ki, yaygın olarak kullanılan bu kavram ele alındığı çalışma alanına göre çeşitli anlamları karşılayabilmektedir. Öyle ki siyaset bilimi, sosyoloji ya da iletişim gibi farklı çalışma alanlarına ait herhangi bir sözlüğün incelenmesiyle bile temsil kavramına getirilmiş birçok farklı tanım ile karşılaşmak mümkündür. Söz konusu tanımlamalar birbirlerinin bir uzantısı ya da parçası olabilecekleri gibi taban tabana zıt anlamlara da gelebilmektedir. Dinamik bir mekanizmaya sahip olan temsil kavramı kişisel deneyimlerin bir yansıması olan gündelik yaşam pratiklerinden, gündelik yaşam telaşının boyunduruğuna koşulmamış çalışma alanlarına kadar birçok çevrede sıklıkla başvurulan bir kavram olma niteliğine sahiptir (Webb, 2008, s. 1). Örneğin, temsil kavramı iletişim çalışmaları özelinde düşünüldüğünde; ulusal basında kadınların,

yaşlıların, çocukların ya da sığınmacıların temsili, herhangi bir ülke ya da aktörün temsili ya da beyaz Türklerin temsili gibi basın söz konusu öznelere olan bakış açısının ve algılama biçimlerinin ifadesinde kullanılan bir kavram olarak kabul edilebilmektedir.

Günümüzde kullanılan birçok bilimsel kavramın etimolojik kökenleri Antik Yunan diline kadar uzandığı bilinmektedir. Bununla birlikte, farklı disiplinler tarafından yaygın olarak kullanılan temsil kavramının tarihsel seyrine bakıldığında ise Antik Yunan'da bir görevli seçip belli bir bölgeye elçi olarak göndermek gibi temsil kavramını karşılayan eylemler bulunmasına rağmen bu dönemde temsil kavramını karşılayabilen herhangi bir sözcüğün yer almadığı görülmektedir. Bununla birlikte, Romalıların ise Eski Fransızcadan köklerini alıp çoğalan ve dile yerleşen “repraesentare” sözcüğünü temsil kavramını karşılamak için kullandıkları bilinmektedir. Romalılar kavrama soyut bir durumun görünür kılınması anlamında başvurmuşlardır (Pitkin, 2014, s. 6). Bu anlamda, Romalıların bir somutlaştırma biçimi olarak kullandıkları temsil kavramı, günümüz iletişim çalışmaları alanıyla bağlantı kurularak düşünüldüğünde basının inşa ettiği bir temsile yönelik sunduğu kapıdan geçen izler ya da okur kitle için artık o temsilin somut boyut kazandığı şeklinde düşünülebilir.

Temsil kavramı Latince, “var etmek, ortaya çıkarmak veya yeniden sunmak” anlamlarına gelmektedir. Bu çerçevede, terminolojik olarak temsil kavramına ilk başvuru alanlar tiyatro, dini ritüeller ve resim olmuştur. Bu dönemde temsil kavramı, görünen gerçekliğin ötesindeki anlamların ortaya çıkarılması şeklinde kullanılmıştır (Vergin'den aktaran Özkan, 2020, s. 234). Buradan hareketle, bir göstergenin görünür boyutunun tamamını karşılamayan ve aslında başka bir bakış açısıyla yeniden öznenin anlamlandırılması çerçevesinde kullanılan temsil kavramının ilk kullanım pratiklerinin bir boyutuyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Erol Mutlu, “İletişim Sözlüğü” başlıklı çalışmasında temsile ilişkin şu tanımlamalarda bulunmuştur: “Göstergelerin, anlamların yerine geçirilmesi süreci. Bir şeyin yerini tutmak, simgesi ya da işareti olmak, onun örneği olarak bulunmak; bir şeyi göstermek, belirgin özellikleriyle yansıtmak; bir şeyin yeniden sunumu” (2017, s. 315). Daniel Chandler ve Rod Munday da “Medya ve İletişim Sözlüğü” başlıklı eserlerinde temsili açıklarken, Latince “repraesentare” terimine işaret ederek “mevcut veya aleni kılmak terimlerini kullanmış ve temsili; “kaçınılmaz biçimde seçici (hiçbiri asla resmin

tamamını göstermez) ve sınırlı bir çerçeve içerisinde bazı şeyler öne çıkarılır, diğerleri ise arka plana itilir” (2018, s. 398- 399) şeklinde tanımlanmışlardır. Bu çerçevede, temsil kavramı günümüzde şüphesiz farklı disiplinlerde çeşitli anlamları karşılamaktadır. Öyle ki kavramın aynı çalışma sahası içerisinde bile kullanıldığı bağlama göre farklılık göstermesi olasıdır. Buradan hareketle, iletişim çalışmaları alanında temsil kavramını, olay ya da olgunun merkeze çekme ya da geride bırakma gibi faaliyetlerle yeniden kurgulanması şeklinde yorumlamak mümkündür.

Medya ve temsil ilişkisi birlikte değerlendirildiğinde medyanın sahip olduğu yapısal özellikler ve işleyiş biçimlerinden kaynaklı temsil inşa edebilme gücünü elinde tuttuğu görülmektedir. Bu anlamda, liberal yaklaşım toplumda sadece egemen olan, yön veren çıkar gruplarının değil diğer alternatif bakış açılarının da medyada yer alması gerektiğinin altını önemle altını çizmektedir. Basında alternatif bakış açılarının yansıtılması ve sivil toplumun canlandırılması basın için ise buna aracı olması beklenmektedir. Öte yandan ileri sürülen tüm iyimser teorilere karşın pratikte basının bir olay ya da kişiye ilişkin gerçekliğin belli bir boyutunun yorumlayıcısı ya da dağıtıcısı olma gücünü elinde tuttuğu bilinen bir gerçekliktir. Bu anlamda, basın temsil gücünü ağırlıklı olarak siyasi ya da ekonomik iktidara işaret eden egemen sınıftan yana kullanmaktadır. Dolayısıyla, anaakım medyanın olaylara ve öznelerle ilişkin egemen aktörler tarafından dayatılan temsilleri ve çerçeveleri benimsetme çabası içerisinde olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte, medya tarafından tasarımılanan temsiller ise rızaya dayalı olarak okur ya da izler kitle tarafından tüketilmektedir (Shoemaker ve Reese’den aktaran Arsan, 2004, s. 160). Buradan hareketle, basının çeşitli medya temsilleri inşa ederken siyasi ve ekonomik iktidarın etkisinde olduğu ve toplumda egemen olan grupların görüşleri doğrultusunda belli çerçeveler kurguladığına ilişkin görüşler, aynı zamanda liberal anlayışın sahip olduğu nesnel habercilik ve dolayısıyla da basılı gazetelerde objektif temsil sunumunun bir eleştirisi olarak düşünülebilir.

2.2. İletişim ve Medya Etki Araştırmaları

Bir toplum içerisinde varlık gösteren her birey toplumun diğer üyeleriyle iletişim içerisinde. Bu anlamda, bireylerin gündelik yaşamlarında, hem toplumun diğer üyelerinden hem de kitle iletişim araçları tarafından üretilen ve dolaşıma sokulan medya içeriklerinden bir şekilde etkilendikleri görülmektedir. Dolayısıyla, iletişim çalışmaları tarihinde kitle iletişim kuramları üzerine çalışmalar gerçekleştiren birçok araştırmacının bir yönüyle etki sorunu üzerine eğildiğini söylemek mümkündür. Etki konusu toplumdaki birçok grubun da ilgi konusu olmuştur (Mcquail ve Windahl, 2010, s. 79). Bu bağlamda, iletişim çalışmaları çatısı altında gerçekleştirilen çalışmaların temel uğrak noktalarından birinin kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi ve bireylerin söz konusu etkilere karşı geliştirdikleri direnç olduğu söylenebilmektedir.

İletişim çalışmalarının tarihsel serüvenine bakıldığında, kitle iletişimi ve onun etkileri üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, medya araştırmalarının da başlangıç tarihidir (Yüksel, 2001, s.11). Bu anlamda, medya ve etkilerine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların iletişim çalışmaları içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Medya etki araştırmalarının gerçekleştirilmeye başladıkları ilk dönem olan 1900'lü yılların ilk yarısından itibaren temel odak noktasını, medya tarafından üretilen iletilerin, izler kitle üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve bu etki sonucunda izleyici üzerinde ne yönde bir değişikliğe yol açtığı oluşturmuştur. Bu anlamda, medya etki araştırmaları temel olarak medyanın izleyici üzerindeki etkisini ele almaktadır. Dolayısıyla, bu etki sonucunda bireyin tutum, davranış ya da kanaatlerinde bir değişiklik olup olmadığı, olması durumunda ise ne yönde olduğu medya etki araştırmalarının temel çıkış noktasını oluşturmaktadır (Kepplinger, 2003, s. 11).

Genel bağlamda, medya etki araştırmaları ilgisini izler kitle üzerine yöneltmektedir. Kitle iletişim araçlarının izler kitleyi etkileme gücü karşısında bireyin tutum ve davranışlarında meydana gelen değişiklikler irdelenmektedir. Bununla birlikte, medya etki araştırmaları çatısı altında kitle iletişim araçlarının etkisine maruz kalan bireylerin değişikliklere karşı oluşturdukları direnç de bir diğer ilgi alanını oluşturmaktadır (Mcleud, Kosicki ve Pan, 2003, s. 124). Buradan hareketle, kitle iletişim araçları tarafından tasarılan güçlü iletilere maruz kalan bireyler ve

geliştirdikleri direnç şeklinde madalyonun iki yüzünü oluşturan çalışmalar görülmektedir.

Denis Mcquail, kitle iletişimi üzerine gerçekleştirilen çalışmaları, güçlü etkiler, sınırlı etkiler ve güçlü etkilere dönüş şeklinde üç ayrı döneme ayırarak karakterize etmektedir. 1930'ların sonlarına kadar süren ilk aşamada, medya, kanaat ve inançları şekillendirmede, yaşam alışkanlıklarını değiştirmede ve belli davranış kalıpları oluşturmada güçlü etkilere sahip bir organizasyon olarak kabul edilmektedir. Sosyal bilimlerin de erken aşamasına denk gelen bu dönemde, sözü edilen görüşler bilimsel araştırmalardan ziyade ampirik gözlemlere dayanmaktadır. İkinci aşama, 1940'lardan 1960'ların başına kadar uzanan süreyi kapsamaktadır. Bu dönemde medyanın etkilerine ilişkin çalışmalar gelişme kaydetmeye başlamıştır. İkinci aşamanın baskın özelliği ise medya etkilerinin sınırlılığı üzerinedir. Daha sonraki aşamada ise yeniden medyanın etkinliği ön plana çıkmaktadır (Mcquail, 1979, s. 9-11).

Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki doğrudan etkisinden ötürü güçlü etkiler dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde, Birinci Dünya Savaşı sırasında yürütülen propagandanın gücünden etkilenerek kitle iletişim araçlarının toplumun üyelerinin değerlerini ve yerleşik inançlarını değiştirebilecek merkezi güce sahip olduğu düşüncesi ön planda tutulmaktadır (Severin ve Tankard, 2021, s. 354). Bu bağlamda, kitle iletişimi üzerine gerçekleştirilen ilk dönem çalışmalar, iletişimi çizgisel bir süreç olarak değerlendirmektedir. İletişim süreci, gönderici, mesaj ve alıcıdan oluşan doğrusal bir ilişkiden temel almaktadır. Göndericinin mesajın anlamını belirlediği bir süreç anlayışına dayanmaktadır. (Yaylagül, 2017, s. 46). Bu açıdan, güçlü etkiler döneminde medyanın bireyler üzerindeki etkisine büyük önem atfedilmiştir.

Bu dönemde, kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerini açıklamak için geliştirilen kuramlardan biri, “hipodermik iğne”, “şırınga” ya da “sihirli mermi” olarak kavramsallaştırılan modeldir. Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkilerine yönelik gerçekleştirilen ilk kuramlardan biri olan hipodermik iğne kuramının temel varsayımı, belli bir kaynak tarafından gönderilen iletilerin, kişilerin sahip oldukları bireysel farklılıklar, sosyal ve kültürel sermayeleri ya da dahil oldukları gruplar gibi çeşitli farklılıkları göz önünde bulundurmaksızın tüm bireylerde tek bir vücut gibi benzer etki yaratacağı yönündedir (Bulduklu ve Karaçor, 2019, s. 63). Kitle iletişim aracının etkisine maruz kalmış bireyde kitle iletişim aracı kaynaklı etki en üst

seviyededir. Dolayısıyla, bu dönemde medya izleyicisi araca karşı direnç gösteremeyen bir birey olarak pasif durumda konumlandırılmaktadır. Kitle iletişim aracı ise iletinin dozuna bağlı olarak doğrudan birey üzerinde etkili olmaktadır. Bu modelde kitle iletişim aracı istenilen etkiyi yaratmak için istediği özneyi bir biçimde yakalayabilmektedir. Buradan hareketle, ilk dönem gerçekleştirilen araştırmaların geliştirdiği modellerin iletişimi etkileşimsel bir süreç olarak görmediği ve hatta kitle iletişim araçlarının tek yönlü merkezi etkisini ön planda tuttıkları söylenebilmektedir (Lazar, 2009, s. 105; Severin ve Tankard, 2021, s. 354).

İlerleyen dönemlerde, medyanın doğrudan özne üzerinde etkili olduğunu ileri süren anlayışa karşı eleştiriler gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla, kitle iletişim araçlarını tek yönlü ve aktif, bireyleri ise bu etkiler karşısında karşı direnç gösteremeyen, pasif alıcılar olarak kabul eden etki-tepki modelinin yetersizliği tartışmaya açılmıştır (Lazar, 2009, s. 106). Bu doğrultuda, kitle iletişim araçlarının etkilerinin doğrusal bir etki-tepki ilişkisine dayanmadığı anlayışı hâkimiyet kazanmıştır. 1940'ların başlangıcından 1960'lı yılların sonlarına kadar uzanan sürede, kitle iletişim araçlarının aslında güçlü etkilere değil, sınırlı etkilere sahip olduğu şeklinde görüşler ileri sürülmüştür (Yüksel, 2001, s. 12-13). Bu dönemde, kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki doğrudan etkisinin düşünüldüğü kadar da güçlü olmadığı anlayışı hâkimiyet kazanmaya başlamıştır.

1940'lı yıllardan başlayarak 1960'lara kadar devam eden ve sınırlı etkiler dönemi olarak adlandırılan bu dönemde geliştirilen önemli kuramlardan biri Paul Lazarsfeld ve Elihu Katz tarafından geliştirilen iki aşamalı akış kuramıdır (Lazar, 2009, s. 106). Bu kurama göre, bireysel karar süreçlerinde iletişim, iki basamaktan oluşan bir akış içerisindedir. İlk aşamada, kamuoyuna liderlik yapan kişiler, ikinci aşamada ise birinci aşamadaki kişilerce bilgilendirilenler yer almaktadır. Böylece, belli konularda bireysel kanaatlerin oluşumunda iki aşamalı bir akış gerçekleşmektedir. Öte yandan, kamuoyu bir çıkar ya da bazı kişilerin kişisel düşüncelerinden yola çıkılarak oluşturulabilmektedir. Bu anlamda, iletişim sürecinin yukarıdan aşağıya olacak şekilde işlemediği ortaya konulmuştur. Buna göre, iletişim çoğunlukla yataydır ve bu süreç içerisinde yeniden yorumlamaları da barındırmaktadır (Bourse ve Yücel, 2012, s. 86-87).

1960 sonrası döneme denk gelen güçlü etkilere yeniden dönüş olarak nitelendirilen üçüncü dönemde, daha önceki araştırma geleneklerinin yapısında bir değişiklik gerçekleşmiştir. Kısa vadeli etki araştırmaları yerini daha uzun dönemli etki araştırmalarına bırakmıştır. Bu açıdan, toplumsal gerçekliğin oluşturulmasında kitle iletişim araçlarının daha uzun vadeli etkilerini ortaya koymaya yönelik çalışmalar yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde, kitle iletişim araçları mesaj ileten araçların ötesinde düşünülmektedir. Kaldı ki, kitle iletişim araçları siyasal ve toplumsal sistemlerle etkileşime geçen ve bu doğrultuda biçimlenen kurumlar olarak görülmektedir (Yumlu, 1990, s. 56-57). Dolayısıyla, bu dönemde kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde etkili olduğu anlayışı yeniden önem kazanmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllara denk gelen ve medyanın uzun vadeli etkilerine odaklanan, dolaylı ve sadece davranışlar olmayan etkilere odaklanılan bu dönemde, gündem belirleme, çerçeveleme, suskunluk sarmalı ve yetiştirme gibi kuramlar ön plana çıkmaktadır (Özçetin, 2018, s. 116-117).

Özetle, kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi ve bu etkiye gösterilen direnç medya etki araştırmalarının temel odak noktasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, medyanın uzun soluklu etkilerinin irdelendiği üçüncü dönemde öne çıkan en önemli yaklaşımlardan biri de “*gündem belirleme*” ve “*çerçeveleme*” olmuştur.

2.3. Gündem Belirleme Araştırmalarının Gelişimi

Kitle iletişim araçlarının genel bağlamda toplum, özelde ise bireyler üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, bu araçların en güçlü etkilerinden birisinin toplumun ilgi ve dikkatini belirli olay ve sorunlar etrafında toplayabilme gücü olduğu görülmektedir (Severin ve Tankard, 2021, s. 295). Kitle iletişim araçlarının toplumun ilgisini belirli olaylar üzerinde toplayabilme kabiliyetiyle, belli değer ve fikirlerin dolaşıma sokulmasını kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Bu anlamda, düşünme üzerinde duran gündem belirleme araştırmaları, belli değerlerin öne çıkarılması ya da göz ardı edilmesiyle toplumsal gerçekliğin üreticisi ve yorumlayıcısı olarak basın sistemdeki yerine işaret etmektedir.

Gündem belirleme kuramı, medya etkilerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar çerçevesinde en üretken teorik paradigmalardan birini temsil etmektedir (Kioussis,

Bantimaroudis ve Ban, 1999, s. 414). Gündem belirleme kuramı liberal çalışmalar içerisinde medya etki araştırmalarının dönüşümü dahilinde konumlandırılmaktadır. Gündem belirleme araştırmalarının ortaya çıktığı dönemin en belirgin özelliği ise kitle iletişim araçları tarafından üretilen içeriğin medya izleyici ya da okuyucusu üzerinde doğrudan etkili olduğu varsayımının terk edilmeye başlandığı bir dönem olmasıdır (Yaşın, Aksel ve Cengiz, 2018, s. 21). Dolayısıyla, kitle iletişim araçlarının bireyler ve toplum üzerindeki etkilerine odaklanan gündem belirleme araştırmaları medyanın bireylerin öğrenme ve yorum aşamalarını denetlediğinin altını çizmektedir.

Bu bağlamda, 1950-1960'lı yıllarda gerçekleştirilen sınırlı etkiler araştırmalarının tatminsizlik yaratmasına bağlı olarak gündem belirleme araştırmalarının gelişme göstermeye başladığı görülmektedir (Severin ve Tankard, 2021, s. 301). Dolayısıyla, 1970'li yıllara gelindiğinde iletişim çalışmaları tarihinde kitle iletişim araçlarının etkileri üzerine gerçekleştirilen çalışmalar bir önceki döneme kıyasla bir bakış açısı değişikliğine şahit olmuştur. Kitle iletişim araçlarının bireyler ve toplum üzerindeki uzun vadeli etkilerine ilişkin düşünceler ön plana çıkmıştır. Gündem belirleme kuramı da bu dönemin ürünüdür. Kaldı ki, gündem belirleme kuramı genel bağlamda, medyanın hedef kitle üzerinde doğrudan bir etki etmediği ancak medya alıcısının gerçek dünya olaylarına ve dünyaya ilişkin bakış açısı oluşturması noktasında etkili olduğuna işaret etmektedir (Bourse ve Yücel, 2012, s. 94- 95).

Gündem belirleme kuramının kökenleri tek bir kaynağa dayanmamaktadır. Bu kuramın temel düşüncesini diğer pek çok kuram, yaklaşım ve görüşte izlemek mümkündür (Özçetin, 2018, s. 117). Bu anlamda, gündem belirleme kuramının kökenlerini Walter Lippmann 'ın "Kamuoyu" (Public Opinion) başlıklı klasikleşmiş eserinde görmek mümkündür. Lippmann eserinde "*dışımızdaki dünya*" ve "*zihnimizdeki resimler*" şeklinde iki kavramsallaştırmaya başvurmuştur. Söz konusu bölümde, zihinlerdeki gerçeklik ile mevcut gerçeklik arasındaki ikileme işaret edilmektedir. Bahse konu olan öyküde Lippmann, herhangi bir iletişim ağına sahip olmayan ada halkının zihinlerinde resmettikleri dünya ile gerçekte var olan dünyanın farklılıklar gösterdiğine dikkat çekmektedir. Çünkü, dış dünyanın bilgisi başta kitle iletişim araçları olmak üzere bireylere dolayımly yollardan sunulmaktadır (Lippmann, 2020, s. 49-50).

Lippmann ‘a göre, bireylerin birbir deneyimlemedikleri herhangi bir olaya ilişkin sahip olabilecekleri tek duygu o olayın zihinsel imajıdır. Kaldı ki, eylemin görünen gerçekliği ile zihindeki imajı aynı gerçekliğe denk düşmeyebilmektedir. Kitle iletişim araçları tarafından inşa edilen gerçeklik bir süre sonra buna maruz kalan bireylerin de gerçekliği haline gelmektedir. Kaldı ki, hakikatin hem üreticisi hem yorumlayıcısı hem de denetleyicisi olan medyanın sunduğu imgeler bireylerin o imgeye ilişkin zihinlerindeki imajları şekillendirmekte ve gerçeklik örüntülerini oluşturmaktadır (2020, s. 58). Kaldı ki, medya bireylerin zihinlerindeki gerçek dünyaya ilişkin resimlerin inşasında etkin rol oynamaktadır.

Gündem belirleme kuramının düşünsel temellerine ilişkin ilk ifadelerden biri de 1958 yılında Norton Long tarafından yayımlanan “*Çevreyle İlişkilerde Yerel Halk*” başlıklı makalede görülmektedir. Long ’un makalesinde gündem belirlemeye ilişkin şu ifadeler yer almaktadır: “Bir anlamda gazete gündem sınırlarını oluşturmada birincil harekete geçiricidir. Gazete insanların çoğunluğunun ne hakkında konuşacağına, çoğunluğun gerçekleri ne olarak düşüneceğine ve pek çok insanın sorunlarla mücadele etmede hangi yolu kabul edeceğine karar vermede en büyük paya sahiptir” (Long ’tan aktaran Severin ve Tankard, 2021, s. 300). Dolayısıyla, bu ifadelerle gündem belirleme kuramının erken dönem ilk tanımlamalarından biri gerçekleştirilmiştir.

Gündem belirleme kuramı sistematikleştirilmeden önce erken dönemde gerçekleştirilen bu çalışmalar, gündem belirleme kuramının düşünsel temellerini oluşturması bağlamında önemlidir. Böylelikle, gündem belirleme kuramının düşünsel altyapısı olgunlaşmıştır.

Mcquail ve Windahl, gündem belirleme kuramına ilişkin ilk dönem gerçekleştirilen araştırmalar çerçevesinde üç temel yorumda bulunmuşlardır. Bunlardan ilki, gündem belirleme kuramının, hakkında konuşulan konuları belirlerken bunun doğrudan medya dolayımı yoluyla mı gerçekleştiği yoksa kişilerarası iletişimin de bu noktada rol oynayıp oynamadığıdır. İkincisi, farklı gündem türlerine ilişkindir. Toplumu oluşturan bireylerin kişisel gündemleri ile karar verici kişi ya da grupların gündemleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Söz konusu olan farklı grupların gündemlerini belirleme noktasında kitle iletişim araçlarının birden fazla rolünün olduğunu söylemek mümkündür. Üçüncüsü ise gündem belirleme kuramının sistematik ve bilinçli bir şekilde kitle iletişim araçları tarafından bir ilgi yöneltme süreci şeklinde

değerlendirilmesine yöneliktir. Ancak, gündem belirleme yaklaşımı bazı durumlarda işlevsel bir yaklaşıma da işaret etmektedir (1997, s. 124- 125).

Bernard Cohen, Maxwell McCombs ve Donald Shaw gibi isimlerin önderliğinde literatüre kazandırılan gündem belirleme yaklaşımı (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s. 180), “medyanın gündem belirleme işlevi, medyanın tekrarlanan haberlerle halkın zihnindeki bir konunun önemini artırma yeteneğini” (Severin ve Tankard, 2021, s. 297), “halkın çeşitli güncel sorunların görece önemini algılamasının kökenini açıklamaya çalışan bir kitle iletişim kuramı” (Mutlu, 2017, s. 135) ya da medyanın belli değerleri öne çıkararak belli konuları ise geri planda bırakarak toplumun önem atfettiği konuları belirlediği (Yüksel, 2001, s. 23) şeklinde tanımlanmaktadır.

İlk sistematik gündem belirleme çalışması 1972 yılında Maxwell McCombs ve Donald Shaw tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda, 1968 yılında Chapel Hill’de gerçekleştirilen seçimler ele alınmıştır. Kitle iletişim araçlarının içeriğiyle, gerçekleştirilen seçim kampanyasının anahtar konularının neleri içerdiği sorusuna verilen yanıtları karşılaştırılmıştır. Kitle iletişim araçlarının içeriğini belirlemede içerik analizi yöntemine başvurulmuş, seçmenlerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, kitle iletişim araçlarının gündem belirleme işlevini doğrulayacak veriler elde edilmiştir. Örneğin, seçimlerde her üç başkan adayı da farklı konuları ele almalarına rağmen, seçmenlerin kararlarının kitle iletişim araçları tarafından iletilen görüşleri yansıttığı saptanmıştır (McCombs ve Shaw, 1972, s. 176-187). Gündem belirleme her ne kadar kitle iletişimi ve siyasal iletişim çalışmaları üzerinde yoğunlaşsa da sadece bu alanlarla sınırlı kalmamıştır. Bu kapsamda, örgütsel iletişim, ikna ve yeniliklerin yayılmaları gibi birçok farklı teori üzerinde de etkisini göstermiştir (Littlejohn ve Foss, 2009, s. 31). İletişim çalışmaları çerçevesinde gündem belirlemeye ilişkin çalışmalar farklı alanları kapsayacak şekilde gelişme göstermiştir. Medyanın zihinsel temsillerin inşasındaki faaliyetleri de bu alanlardan birisidir.

Nitekim, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkilerini merkeze alan ve topluma ne hakkında düşünceleri gerektiğini söyleyen gündem belirleme yaklaşımının düşünsel temellerini farklı görüş ve yaklaşımlarda takip etmek mümkün olsa da geleneksel gündem belirlemenin temel tezi, süreci ve unsurları bulunmaktadır.

2.4. Geleneksel Gündem Belirleme Yaklaşımı

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma, tutum değişikliği sağlama ve toplum üzerindeki etkilerine odaklanan gündem belirleme, alanyazında aynı anlamı karşılayan “gündem koyma ve saptama” (Mcquail ve Windahl, 2010, s. 132), “gündem oluşturma” (Milburn, 1998, s. 249) gibi farklı kavramlarla da ifade edilebilmektedir.

Günümüz toplumlarında kitle iletişim araçları ve yeni iletişim teknolojileri bireylerin sıradan gündelik yaşamlarının büyük bir bölümüne eşlik etmektedir. Dolayısıyla, gündelik yaşamın boyunduruğuna koşulmuş toplumun büyük bir kesimi dış dünya ile ilişkilerini kitle iletişim araçlarının sağladığı enformasyon ile kurmakta ve bu araçlar tarafından sunulan imgelerle zihinlerinde gerçek yaşama ilişkin örüntüler oluşturmaktadır. Medyanın toplumunun gündemini belirlemesi, toplumu inandırma ya da etkileme gücünden ziyade toplumu bilgilendirme gücüyle ilgilidir. Öte yandan, inandırma, etkileme ve bilgilendirme gibi kavramların sınırları keskin bir şekilde çizilmediği için kaçınılmaz olarak gündem belirleme yaklaşımı, gündem belirlemenin bir sonucu olarak kamuoyunun düşünce ve kanaatlerinin de medyadan etkilendiğini ileri sürmektedir (Yaylagül, 2017, s. 80).

Mcquail ve Windahl gündem belirleme kuramını, “kitle iletişim araçlarının bazı konulara ilgi duyarak ve diğerlerini göz ardı ederek kamuoyu üzerinde etki yapacağını ileri sürer. İnsanlar kitle iletişim araçlarının ilgilendiği şeyleri bilmek ve değişik konulara verilen öncelik sırasını kabul etmek eğilimi gösterirler” (2010, s. 132) şeklinde açıklamaktadırlar.

Bu anlamda, gündem belirlemenin temel düşüncesi kitle iletişim araçlarının önem atfettiği konuların bir süre sonra toplumun da gündemine taşınarak halkın önem verdiği konular haline geldiği üzerinedir (Tekinalp ve Uzun, 2019, s. 129-130). Başka bir ifadeyle, temel olarak öğrenmeyi hedef alan gündem belirlemede, toplum kendisi için hangi konuların önemli olduğunu ve bu konuları nasıl sıralaması gerektiğini öğrenmektedir. Konu ve başlıkların önem sırası, kitle iletişim araçlarının gösterdiği ilgi ile orantılı olarak artmakta ya da azalmaktadır (Mcquail ve Windahl, 1997, s. 122).

Aynı durum, bireyler bir nesne üzerine kafa yorduklarında ya da o nesne hakkında diğer bireylerle konuştuklarında da geçerlidir (McCombs ve Guo, 2014, s. 254). Medya

bazı konuları ve bu konuların bazı yönlerini ön plana çıkararak ya da benzer şekilde göz ardı ederek temaların yorumlayıcısı olarak sistemdeki yerini almaktadır (Erdoğan, 2011, s. 49).

Gündem belirlemeye ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar iletişim çalışmaları ve medya haberciliği alanında öne çıkan konular arasında yer almaktadır. Gerçekleştirilen ilk çalışmalarından elde edilen genel verilere göre, bir ülkenin toplumsal ve siyasal bağlamda önemli sorunları ortaya konulurken bireylerin genel kanaatlerinin haberlerde yer verilen olaylar ve sorunlar ışığında oluştuğu yönünde olmuştur (Iyengar, 2014, s. 288). Bu anlamda, medyanın toplum üzerindeki etkileri üzerine düşünüldüğünde ilk akla gelen kuramlardan biri gündem belirlemedir (Kosicki, 1993, s. 100). Gündem belirleme, medyanın sınırlı etkilere sahip olduğu görüşünün hüküm sürdüğü bir atmosferde, bu görüşe bir anlamda bir karşı çıkış olarak ortaya çıkmıştır (Özer, 2013, s. 66). Bu doğrultuda, gündem belirleme alanındaki çalışmaların çıkış noktasını, bir konuyu gündeme ne getirir sorusu oluşturmaktadır (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 52). Başka bir ifadeyle, gündem belirleme yaklaşımı bir konunun medyada nasıl öne çıkarken diğerinin geride bırakıldığını temel sorunsal haline getirmektedir.

Gündem belirleme kuramını temelde medya gündeminin oluşturulması, kamu gündeminin oluşturulması, siyaset gündeminin oluşturulması ve süreci etkileyen diğer unsurlardan meydana gelmektedir. Gündem belirlemeyi, medya, kamu ve siyaset gündemlerin etkileşiminden oluşan bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Rogers ve Dearing, 1988, s. 557). Bu anlamda, medya, kamu ve siyaset gündemlerinin nasıl oluşturulduğu, söz konusu gündemlerin üzerinde etkili olan unsurlar ve birbirleriyle etkileşimlerini değerlendirmek önemlidir.

2.4.1. Medya gündeminin oluşturulması

Basın tarihsel gelişim seyrinde bazen gözleyen bellek bazen ise kitleleri yönlendirme gücüne sahip bir araç olarak her zaman ilgi unsuru olmuştur. Medyanın toplumların gündemini belirlediği, önem verdiği konuların kamuoyu tarafından da önemli algılanma eğiliminde olduğu söylenebilir. Kitlelerin zihni medyanın inşa ettiği gündemle mobilize edilmektedir.

Gündem belirleme yaklaşımı açısından olmazsa olmaz araçlardan birinin medyadır. Medya bireylere ne hakkında düşünmeleri gerektiğini söyleyerek toplumların gündemini istediği biçimde yönlendirebilme gücüne sahiptir (Yumlu, 1990, s. 98). Medya bazı olayları göz ardı ederek bazılarını ise vurgulayarak toplumların için neyin önemli olduğuna karar vermekte, bir seçim mekanizması olarak çalışmaktadır (Lazar, 2009, s. 107). İzlerkitle medyanın gündeme taşıdığı olaylar ve olgularla meşgul olmaktadır. Dahası zamanlarının büyük bir bölümünü medyayla paylaşan kitle için medya tarafından sunulan gündem kendi gündeminden daha fazla önemli hale gelmekte ve hatta kendi günleri olmaktadır. Bu noktada, gelişmeleri kamuoyuna ulaştırma, kitlelerin düşüncelerini yönlendirme ve harekete geçirme gibi yapısal yetilere sahip olan medyanın “gündemini ne ya da kim belirler? sorusu bu alandaki en önemli araştırma sorusunu” (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 77) oluşturmaktadır.

Medya gündemini kim ya da neler oluşturur sorusuna verilebilecek olası yanıtların kökenlerini gündelik yaşamda meydana gelen olaylarda ya da sıradan gündelik yaşama ilişkin göstergelerde aramak mümkündür. Bu çerçevede, medya organizasyonları bir araç olarak toplumunda meydana gelen olayları aktarma görevini belli bir ölçüde yerine getirmektedir. Öte yandan, gündem belirleme alanında gerçekleştirilen çalışmalarda pek çok araştırmacının ortaya koyduğu gibi medya gündeminin tamamı sadece gerçek yaşam göstergeleriyle ya da sıradan gündelik yaşam pratikler ile eş düşmemektedir. Dolayısıyla, medya gündemi üzerinde etkili olan birçok farklı unsurdan söz etmek mümkündür (Severin ve Tankard, 2021, s. 314-316).

1947 yılında Basın Özgürlüğü Komisyonu tarafından Hutchins Raporu’nda haberlerde belli konuların ön plana çıkması olgusu gündeme gelmiştir. Bir toplumu ilgilendiren tüm konuların medyada temsil bulamadığı belli konuların medya gündemi olarak ön plana çıktığı aktarılmıştır. Bu anlamda, 1948 yılında Paul Lazarsfeld ve Robert Merton 1948 medya gündemini kimin ya da kimlerin belirlediği ve bu durumun toplum üzerindeki etkilerini ilk kez sorunsal haline getiren araştırmacılar olmuşlardır. Onlara göre, medya gündemi üzerinde güçlü grupların ve iş dünyasının toplumsal bir kontrol biçimi olarak etkileri ön plandadır. Bu durumun temel sebepleri arasında ise ekonomik iktidara sahip olanların kitle iletişim araçlarının üretim ve dağıtımını finanse etmeleri yer almaktadır (Lazarsfeld ve Merton’dan aktaran Rogers ve Dearing, 1988, s. 557). Medya gündemini kim ya da kimlerin belirlediğinin saptanması medyanın inşa

ettiği temsillerle toplumsal denetime ne yönde katkı sağladığını ya da sağlamadığını da anlamaya yardımcı olurken eşgüdümlü şekilde kolektif bir temsilin de hangi doğrultuda tasarmlandığını anlamaya katkı sağladığı söylenebilir.

Medya gündemi, belli bir zaman diliminde önem hiyerarşisine göre sıralanmış olay ve sorunların bir listesi (Rogers ve Dearing, 1988, s. 565), kitle iletişim araçları içeriğinin önceliği olan konu ve olaylara yönelttiği dikkat” (Mcquail ve Windahl, 2010, s. 136), kitle iletişim araçlarının sahip olduğu gündem (Yüksel, 2001, s. 59) gibi tanımlamalar üzerinden açıklamak mümkündür.

Gündem belirleme araştırmalarının gerçekleştirilmeye başlandığı ilk dönemlerden itibaren medya gündemini kimin ya da kimlerin belirlediği sorusu her zaman ilgi konusu olmuştur. Medya, bireylerin ve toplumların gündemini belirliyorsa, medyanın gündemini belirleyen itici güç kim ya da nelerdir sorusu zihinleri meşgul etmiştir. Bunun yanı sıra, medya gündemini kim ya da nelerin belirlediği sorusu, medyanın kapsamı üzerinde etkili olan unsurların neler olduğu yönünde daha geniş kapsamlı bir soruya dönüşmektedir (Severin ve Tankard, 2021, s. 315). Bu anlamda, medya gündeminin belirlenmesi üzerine çalışan araştırmacılar, medya gündeminin, kamu gündeminin dikkatini içeren sürecin önemli bir parçası olduğuna işaret etmektedir (Wanta ve Alkazemi, 2017, s. 3).

Gündem belirleme yaklaşımının tarihsel serüveninde, medyanın gündem belirleme işlevi üzerine birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların ortak noktası ise medyanın bazı konuları seçip, gündeme getirerek hangi konuların önemli olduğunu belirlemesi noktasında toplanmaktadır. Bu çerçevede, konuların önem sıralamasını belirleyen medyanın gündemi üzerinde de çeşitli unsurların rol oynadığı söylenebilir. Bu çerçevede, medya organizasyonunun yapısal özellikleri ve muhabirlerin sahip olduğu kişisel değerler ve sermayelerinden kaynaklı etkiler, toplumsal denetimin bir biçimi olarak kurum dışı unsurlar arasında sayılabilecek olan ekonomik ve siyasi iktidarın etkisi, kitle iletişim araçlarının birbirleri üzerindeki etkileri, gerçek yaşam göstergeleri gibi birçok farklı unsurun medya gündeminin şekillenmesinde etkili olduğu görülmektedir (Terkan, 2007, s. 563-564).

Medya gündeminin oluşturulması noktasında tek bir karar verici mekanizmadan söz etmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Medya gündemi üzerinde başta siyasi ve

ekonomik iktidarların eşdeyişle otorite kaynaklarının belirleyiciliği olmak üzere çeşitli unsurların baskısı hissedilmektedir. Bu açıdan, otorite kaynakları kendi gündemlerine uygun olan konulara öncelik tanınmasını, diğerlerinden ise ilginin çekilmesini istemektedir (Chandler ve Munday, 2018, s. 172). Sermaye çevreleri ile toplumdaki güçlü grupların iktidarlarını medya aracılığıyla devam ettirdikleri, medya gündemi üzerinde etkili oldukları söylenebilir (Shoemaker ve Reese 2014, s. 99). Kaldı ki, bu düzende yer alan ekonomik güç merkezleri kitle iletişim araçlarını mobilize etmektedir.

Medya gündeminin oluşturulmasına ilişkin en sistematik tanımlamalardan biri Pamela Shoemaker ve Stephen Reese'e aittir. Bu anlamda, "medya çalışanlarından kaynaklanan etkiler", "çalışma düzeninden kaynaklanan etkiler", "kurumsal amaçlardan kaynaklanan etkiler", "kurum dışından gelen etkiler" ve "ideolojik eğilimlerin etkileri" şeklinde medya gündeminin oluşturulmasında rol oynayan unsurları sıralamak mümkündür. Bireysel düzey etkiler olarak sınıflandırılan grup, medya organizasyonunda görev alan çalışanların bireysel özellikleri, kanaatleri, tutumları ve mesleki rollerinden ve kişisel sermayelerinden kaynaklanan etkiler meydana gelmektedir. Medya rutinleri düzeyi ise çalışma düzeninden kaynaklanan etkileri kapsamaktadır. Habere ilişkin kurallar, değerler ve haber kaynağı kaynaklı etkilere işaret etmektedir. Kurumsal düzeyde etkiler ise kurumun sahip olduğu amaçlara dikkat çekmektedir. Medya dışı düzeyde ise baskı gruplarının içerik üzerindeki etkilerine odaklanılmaktadır. Son olarak, medya gündeminin belirlenmesinde etkili olan unsur ise ideolojik düzeyde etkilerden (Severin ve Tankard'dan aktaran Yüksel, 2001, s. 71-73) oluşmaktadır.

Medya gündemi üzerinde etkili olan unsurlar arasında ideolojik düzeyin, etkisi en yoğun olarak hissedilen düzeylerden biri olduğu ileri sürülebilmektedir. Kaldı ki, ideolojik düzey etki bağlamında değerlendirildiğinde, medya içeriği bir toplumdaki çeşitli iktidar ilişkilerinin kabataslak bir haritasını anlamaya yardımcı olabilmektedir. Bu düzeyde, toplumdaki güç odaklarının kitle iletişim araçları vasıtasıyla iktidarlarını nasıl devam ettirdikleri irdelenmektedir. Bu anlamda, toplumda imgeler yaratma gücünün tarafsız bir güç olmadığını da vurgulamak önemlidir (Shoemaker ve Reese, 2014, s. 99). Başka bir ifadeyle, devletlerin politikalarına meşruiyet kazandırmak için başvurdukları araçlardan biri medyadır ve iktidarlar rızaya dayalı düzeni kitle iletişim araçları aracılığıyla sağlamaktadır. Dolayısıyla, medya profesyonelleri tarafından

tasarımlanan iletiler aracılığıyla kamuoyuna ulaşan temsiller belli bir inşa süreci sonunda oluşturulmaktadır.

Gündem belirleme üzerinde etkili olan unsurlardan biri olan bireysel farklılıklar da medya gündeminin oluşturulmasında rol oynamaktadır. Bu kapsamda, bireylerin sahip oldukları kişisel farklılıklar ve deneyimler gibi çok çeşitli unsurlar bireysel farklılıklar çatısı altında gündem belirleme sürecinde etkili olabilmektedir. Dolayısıyla, kamu gündemi üzerinde belirleyici olan tek unsur medya gündemi değildir. Yurttaşlar sahip oldukları bilgi ve değerleri medyanın kendilerine sunduğu enformasyon ile karşılaştırabilmektedir (Maigret, 2016, s. 257). Bireylerin sahip oldukları kişisel farklılıklar, kültürel ve sosyal sermayeleri ya da aidiyetleri de bir yönüyle bireysel farklılıklar kavramsallaştırması çerçevesinde medya gündeminin oluşturulmasında fonksiyona sahiptir.

Özetle, medya gündemi araştırmaları medya gündemini kim ya da nelerin belirlediği üzerine eğilmektedir. Bir sorun, fikir ya da kanunun medya gündemine nasıl geldiğine odaklanan bu araştırmalar medya gündemi üzerinde etkili olan çeşitli değişkenlere değindikten sonra medya gündemi üzerinde kayda değer etkisi olan unsurların altını önemle çizmektedir. Bu anlamda, gündemlerin birbirleriyle etkileşimde olma nitelikleri de göz önünde bulundurularak kamu ve siyaset gündemlerinin nasıl oluşturulduğu ve söz konusu gündemler üzerinde etkili olan diğer unsurların belirlenmesi de önem taşımaktadır.

2.4.2. Kamu gündeminin oluşturulması

Kamu gündemi üzerinde belirleyici olan unsurların neler olduğu, bir konuyu kamunun gündemine taşıyan unsurlar, medya ve kamu gündemini etkileyen faktörlere ilişkin değerlendirmeler kamu gündeminin oluşturulmasına ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Kamu gündemi, herhangi bir zaman aralığında bir toplumda önem atfedilen konuların bir sıralaması anlamına gelmektedir. Bir konunun halkın gündemine nasıl geldiği ve ilgisini çektiğine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar karşılaştırmalı hiyerarşi ve derinlemesine çalışmalar şeklinde iki başlık altında toplanmaktadır. Karşılaştırmalı hiyerarşi çalışmaları kamu gündemindeki konuların hiyerarşik sıralaması üzerine

eğilerek konuların önem derecelerine yönelik belirlemelerde bulunmaktadır. Kamu gündeminin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen derinlemesine çalışmalar ise daha uzun bir zaman aralığında değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Böylelikle, konuların halkın gündeminde zaman zaman kazandıkları zaman zaman ise kaybettikleri önemleri değerlendirilmektedir (Yüksel, 2001, s. 95). Dolayısıyla, bu değerlendirmeler halkın önceliği haline gelen konular ve halkın gündemindeki iniş çıkışları hakkında bir yol haritası sunmaktadır.

Kamu gündeminin oluşturulmasına ilişkin çalışmalar, kitle iletişim araçlarının içeriğinde betimlendiği şekliyle konular ve toplumun öncelikleri arasındaki bağlantıyı irdelemektedir (Kosicki, 1993, s. 101). Konu, olay ve sorunların kamu gündemine nasıl girdiği, geleneksel gündem belirleme araştırmacılarının üzerinde çalıştığı meselelerden biridir. Medya ve kamu gündemleri arasındaki konu hiyerarşisinin örtüşüp örtüşmediği ve kamuoyunun gündemi ile kitle iletişim araçlarının gündeminin benzerlik göstermesi durumunda ise bunun nedenlerinin belirlenmesi bu araştırma geleneğinin temel amacını oluşturmaktadır. Kamu gündemi hakkındaki çalışmalar, konuların halkın gündemine nasıl geldiğinden ve diğer gündemlerle olan etkileşiminden temel almaktadır (Tekinalp ve Uzun, 2019, s. 133). Dolayısıyla, kamuoyunun düşüncelerinin belli konular etrafında nasıl şekillendiği ve toplumsal rızanın üretiminde etkili olan unsurların belirlenmesi kamu gündeminin oluşturulmasını sorunsal haline getiren çalışmaların merkezinde yer almaktadır.

Erdoğan ve Alemdar, kamuoyunun gündemini ölçmenin üç temel yolunu şu şekilde sıralamaktadır:

Birincisi kişinin ne tür konularla ilgilendiği soruşturulur. Kamuoyu araştırmalarının yaptığı budur. Bu incelemelerde, kamuoyu bireysel inanç ve görüşlerin toplamı olarak tanımlanır. Bu Gallup ve öteki kamuoyu anketlerinin tuttuğu geleneksel yoldur. İkinci yol arkadaşlar ve tanıdıklar arasında hangi konuların tartışıldığının incelenmesidir. Kişilerin önemli gördükleri konular öteki kişilerle konuştuklarıyla ilişkilidir, fakat özdeş değildir. Bazı bulgulara göre, konuşma gündemi her hafta hızla değişir ve kamu konularının gündemi zaman içinde daha istikrarlı kalır. Üçüncü yol kişilerin kamuoyu algılaması ile uğraşır (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s. 181).

Kamu gündeminin oluşturulması bağlamında, halk konuların görece önemini medyanın onlara yer verme sıklığı sayesinde öğrenmektedir. Bu anlamda, kamu gündeminin oluşturulmasında etkili olan unsurlar şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Medya

gündemi, (2) Kamuyu oluşturan bireylerin kişisel birikimleri ve kişisel ilişkileri, (3) Kamuyu oluşturan bireylerin doğrudan deneyimle öğrendikleri gerçek yaşamda oluşan olaylar (Atabek, 1998, s. 165). Bu açıklamalardan hareketle, medya gündeminin halkın konulara verdiği önemin belirlenmesinde etkili olduğu ve bununla birlikte bireylerin kişisel sermayelerinin ve ilgilerinin de kamu gündemiyle etkileşimde olduğu söylenebilir.

Medyanın gündem belirleme gücünün temelinde, kitle iletişim araçlarının toplumun görüşlerini anlamlı bir şekilde etkilediği varsayımı yer almaktadır. Bu anlamda, gündem belirleme zamana yayılmaktadır. Öğrenilen bir sürece işaret etmektedir. Dolayısıyla, kitle iletişim araçları öğrenme ve yorum süreçlerini de denetleyerek konuların merkeze çekilmesinde ya da bazı olay ve konuların yaşanan günlük olaylar içerisinde kendisine yer edinmesinde etkili olabilmektedir. Eşgüdümlü olarak toplumu da mobilize edebilmektedir. Ayrıca, bazı konular medya gündeminden toplumun gündemine doğru bir geçiş yapabilmektedir. Bu anlamda üzerinde durulması gereken nokta, gündemler arasındaki bu geçişin farkında olmanın ötesinde bir anlam taşıdığıdır. Bu açıdan, medyanın önceliklerinin halkın öncelikleri haline geldiğini vurgulamak önemlidir (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s. 180- 181). Medya halkın gündemini her koşul altında belirleyen tek ve mutlak araç değildir. Dolayısıyla, karşılıklı bir bağıllık durumundan söz etmek mümkündür.

Medyanın toplumsal etkilerine yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda ana vurgu, medya gündemi ile kamu gündemi arasındaki paralellik üzerinedir. Dolayısıyla, tek bir gündeminin diğer gündemler üzerinde mutlak belirleyici olduğunu söylemek olası değildir. Kitle iletişim araçlarının gündemi ile halkın konulara verdiği önem sıralaması aynı düzlem içerisinde gelişebilmektedir. Ayrıca, hakikatin üreticisi, yorumlayıcısı ve dağıtıcısı olarak medyanın gündemini belirleyen kişi ya da gruplar ağırlık olarak toplumun üst kesimini oluşturmaktadır. Bu anlamda, ekonomik ve siyasi iktidara sahip olan iş çevreleri ve siyasi çevreler gündem belirleme konusunda da sistemdeki yerlerini almaktadır. Bu doğrultuda, kamu gündeminin belirlenmesi, medyanın siyasal sistem içerisinde üstlendiği rol hakkında da ipucu vermektedir. Medyada yer alan konu ya da olaylar kamu görüşünün oluşmasında kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Söz konusu süreç, siyasal karar almanın da karakterini belirlemektedir (Güz, Hazar ve Topbaş, 2018, s. 3-4). Kaldı ki, günümüz sistemlerinde kamuoyunun belli düşünce ve kanaatler

etrafında şekillenmesinde başat rol oynayan araçlardan birinin medya olduğu açıktır. Siyasi liderler kamuoyunu ikna etmek için tasarımılanmış iletileri medya aracılığıyla toplumlara ulaştırmaktadır. Bu anlamda, siyaset gündeminin oluşturulmasında etkili olan unsurların belirlenmesi de önem taşımaktadır.

2.4.3. Siyaset gündeminin oluşturulması

Geleneksel gündem belirleme yaklaşımının temel hipotezi medyanın toplumun gündemini belirleme gücüne sahip olduğu yönündedir. Medya, kamu gündeminin belirlenmesinde rol oynayan başat araçlardan biridir. Bu anlamda, medyanın kamu gündemi üzerinde etkili olması hem medya hem de kamu gündemi açısından siyaset gündemiyle de yakından ilişkilidir. Günümüz sisteminde siyasilerin, kamu ve medya desteği almaksızın varlıklarını devam ettirmeleri ise olası gözükmemektedir. Dolayısıyla, siyaset gündeminin oluşturulması da başat meselelerden biri olarak ön planda yer almaktadır.

Siyaset gündemi, siyasetin öncelik kıstası (Walgrave ve Aelst, 2016, s. 1), “politikacıların konu ve siyasa tekliflerini tanımlayan” gündem (Mcquail ve Windahl, 2010, s. 136) ya da “bir toplumu ilgilendiren çeşitli konularda politikacıların ortak paydada buluşarak üzerinde tartışma yürüttüğü meseleler (Turam, 1994, s. 27) şeklinde tanımlanmaktadır. Siyaset gündemi araştırmalarında bir konunun siyaset gündemine nasıl geldiği sorusu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır (Yüksel, 2001, s. 131).

Gündelik yaşamın bilgisini sunan, değiştiren ve dönüştüren sürecin yapı taşı olarak tanımlanan haber (Rigel ve Çağlar, 2010, s. 11) ve dolayısıyla, haberin üretim merkezi olan medya organizasyonlarının, bireylerin dünyayı anlamlandırması noktasında etkili oldukları açıktır. Bu anlamda, medya siyasette de olup bitenlerin anlaşılmasında ve anlamlandırılmasında başat rol oynamaktadır. Öte yandan, siyasal yaşamda gerçekleşen olaylar bireylerin gündelik olarak deneyimleyebilecekleri olgular değildir. Siyasal konular söz konusu olduğunda bireylerin medyaya yönelim gereksinimi artmaktadır. Sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, medyanın siyasal yaşama ilişkin düşünce, kanaat ve tutumların oluşumunda önemli role sahip bir araç olduğunu söylemek mümkündür (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 187- 188). Dolayısıyla, siyasal yaşama ilişkin meselelerin anlaşılmasına hizmet edene araçlardan biri de

medyadır. Medya, kitlelerin sıradan gündelik yaşamda deneyimlemediği ancak seyir yoluyla dahil olduğu meselelerin hem anlaşılmasına hem de meşrulaştırma çabalarına yardımcı olmaktadır.

Günümüz çağdaş demokrasilerinde, yasama, yürütme ve yargı demokrasinin gereği olan üç güçtür. Basın ise demokrasinin hem gereği hem de geliştiricisi olarak dördüncü kuvvet şeklinde nitelendirilmektedir. Böylelikle, medya siyasal gücü denetleyen, toplum adına gözetleyen bir kurum olarak kabul edilmektedir (Alemdar, 1999, s. 33-34). Bu bağlamda, kamuoyu, “bireylere ait olan veya küçük çevrelerde ifade edilen özel kanaatlerden farklı olarak nüfusun önemli bir kısmı tarafından belirli bir zamanda açık olarak ifade edilen, toplumsal ilgi konusu olan meseleler veya olaylar hakkındaki görüşler” (Chandler ve Munday, 2018, s. 224) şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, kamuoyu siyasal yönelimlidir. Kamuoyunu göz ardı eden, desteğini alamayan iktidarların uzun süre yönetimde kalması olası değildir (Milburn, 1998, s. 39). Bu anlamda, kamuoyunun tek başına siyaset gündemi üzerinde etkili olabileceğini söylemek mümkün olmamakla beraber, siyasetin kamuoyu olgusunu göz ardı edemeyecekleri de bir gerçektir (Terkan, 2007, s. 566). Siyasal yaşama ilişkin meselelerin anlaşılmasına hizmet eden araçlardan biri de medyadır. Medya kitlelerin gündelik yaşamlarında deneyimlemediği ancak seyir yoluyla dahil olduğu meselelerin hem anlaşılmasına hem de meşrulaştırma çabalarına katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, özellikle belirsizlik dönemlerinde kamuoyunun desteğini sağlamak, yönlendirmek ya da harekete geçirmek için başvurulabilecek en etkili araç medyadır. Böylelikle siyasi iktidar ile eşgüdümlü şekilde medyanın dolaşıma soktuğu tasarımlanan iletilerin kamuoyunun güdülenmesine yardımcı olduğu söylenebilmektedir.

Bernard Cohen, John Kingdon, Charles Elder ve Roger Cobb gibi araştırmacılar siyasal gündeme ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda öne çıkan isimler arasında yer almaktadır. Siyaset gündeminin oluşturulması üzerine çalışan araştırmacıların temel sorunsalı bir konunun siyaset gündemine nasıl girdiğine ilişkindir. Bu sorunun olası yanıtlarını saptamak ise siyasal sürecin kendine özgü karmaşık yapısından ötürü kolay değildir. Ortak değerlere, bağlılıklara ve çıkarlara sahip olan bir toplumda çeşitli konu ve endişeler arasından niçin bazılarının ön plana çıktığı ve söz konusu meselelerin öncelik sıralamasında üst sıralarda yer almasına yol açan unsurların neler olduğunun belirlenmesi ise diğer önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Terkan, 2007, s. 565).

Bu anlamda, söz konusu unsurları belirlemek siyaset gündemine konuların nasıl girdiğini de belirleme noktasında aydınlatıcı olacaktır.

Siyaset gündeminin oluşturulmasında etkili olan bazı unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür: “(1) Gerçek yaşamdaki gelişmeler sonucu sorun olarak ortaya çıkan ve çözüm bekleyen işler, (2) kamunun politikacılardan beklentileri, (3) medyanın politikacıların çalışmalarını yakından izlemek istemesi ve zaman zaman onları etkilemeye çalışması, (4) politikacıların birey olarak içinde buldukları çevre ve sorunları çözme doğrultusunda sahip oldukları düşünceler” (Atabek, 1998, s. 165). Bu anlamda, özellikle kriz dönemlerinde kamuoyunun siyasi iktidardan beklentileri, medya eliyle düşüncelerin belli meseleler üzerine yoğunlaştırılmak istenilmesi ya da medyanın bir aktör olarak siyaset gündemi üzerinde etkili olma amacı gütmesi gibi durumların da siyaset gündemi üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Denis Mcquail ve Sven Windahl medya, kamu ve siyaset gündemlerine ilişkin şu çıkarımlarda bulunmaktadır:

(1) Kitle iletişim araçları kamu gündemini, çektiği dikkat ve kitle iletişim otoritesi ile doğrudan etkiler. (2) Kamu gündemi (kamuoyu), politikacılar seçmenlerin ne isteyebileceğine cevap aradıkça, siyaset gündemini etkiler. (3) Kitle iletişim araçları gündeminin ayrıca siyaset gündeminden bağımsız, doğrudan etkisi vardır, çünkü politikacılar tarafından kamuoyunda rehber olacak şekilde kullanılır. (4) Bazı konularda siyaset gündeminin kitle iletişim araçları gündemi üzerinde dolaysız ve kuvvetli etkisi vardır. (5) Kitle iletişim gündemi, birçok kaynak ve gerçek dünya olayları tarafından kitle iletişim araçlarının ilgisini çeken, sürecin daha önceki ele alınmış biçimlerinde genelde dahil edilmeyen bir etmen olarak dolaysızca etkilenir (Mcquail ve Windahl, 2010, s. 136-137).

Geleneksel gündem belirleme kuramının da ortaya koyduğu gibi kitle iletişim araçlarının öncelikleri izler kitle tarafından öğrenilmektedir. Benzer şekilde, siyasal enformasyon söz konusu olduğunda da sürecin bu şekilde işlediği gözlemlenmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s. 180). Medya, siyaset gündemi üzerindeki etki kaynaklarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Dünya genelinde gerçekleştirilen çalışmalarda, medya, siyasal gündemleri belirlemede aktif alt alanlardan biri olarak görülmektedir. Bu anlamda, medyanın siyaset gündemini belirlemede özellikle de parlamento gündemini belirlemede etkili olduğuna dikkat çekilmektedir (Walgrave ve Aelst, 2016, s. 20). Bu çerçevede, medyanın önem hiyerarşisinde ağırlık olarak ekonomi ve siyaset temelli konuların yer aldığı söylenebilir. Medya, düşünceleri belli bir konu

üzerinde yoğunlaştırarak ve sıklıkla gündeme taşıyarak zihni meşgul etmekte ve siyaset gündemi üzerinde etkili olabilmektedir.

Özetle, bu başlık altında, geleneksel gündem belirleme yaklaşımının düşünsel temellerine ve gelişimine, öncülerine, medya, kamu ve siyaset gündemlerine değinilmiştir. Geleneksel gündem belirleme yaklaşımının temel düşüncesi, medyanın topluma hangi meselelerin önemli hangilerinin ise önemsiz olduğunu söyleyerek konuların hiyerarşik bir sıralamasını yaptığı ve ne hakkında düşünmeleri gerektiğini söylediği düşüncesine dayandığının altı önemle çizilmiştir. Bu anlamda, nesnelere zihinlerdeki görünümlerini temel mesele haline getiren, topluma sadece ne hakkında değil aynı zamanda nasıl düşüneceğini de söyleyen ve dahası söz konusu mesele hakkında ne yapılacağına da vurguda bulunan ikinci aşama gündem belirleme çalışmaları (McCombs ve Estrada, 1997, s. 246-247) basının inşa sürecinde bir ileri aşama olarak ön plana çıkmaktadır.

2.5. İkinci Aşama Gündem Belirleme Çalışmalarının Düşünsel Temelleri ve Diğer Yaklaşımlar

1970'li yılların başlarından itibaren kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerini temel sorunsal haline getiren ve medyanın toplumun ne hakkında düşünmesi gerektiği konusundaki belirleyiciliğine işaret eden geleneksel gündem belirleme çalışmaları 1990'lı yıllara gelindiğinde nasıl düşüneceklerini de söyleme noktasında yeni bir açılım sağlamaya başlamıştır (Yüksel, 2007, s. 581). Dolayısıyla, tarihsel gelişim seyrinde gündem belirleme araştırmalarının doyurucu evrimi hem nesnelere hem de niteliklerinin gündemlerini içeren bir bakış açısıyla ikinci aşama gündem belirleme çalışmalarının ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır (McCombs ve Shaw, 1993, s. 65).

Medyanın bireylere ne hakkında düşünmeleri gerektiğini söyleyen geleneksel gündem belirleme yaklaşımının ikinci aşamasındaki teorik önerme medyanın bireylere sadece ne hakkında düşünmeleri gerektiğini değil aynı zamanda nasıl düşünmeleri gerektiğini de söyleme noktasında niteliksel gündem belirleme / öznitelik gündem belirleme şeklinde yeni pratiklere işaret ettiğine vurguda bulunmaktadır. Bu anlamda, ikinci aşama gündem belirleme, haber içeriklerinde bir aktör, nesne ya da konuya ilişkin belli değerlerin öne çıkarılarak vurgulandığının bazı yönlerin ise geri planda bırakılarak

görmezden gelindiğinin altını çizmektedir (McCombs ve Guo, 2014, s. 254). Başka bir ifadeyle, öğrenme, yorumlama ve denetleme refleksleri üzerinde etkili olan bu pratikler basında bir temsilin inşasında da başvurulan yöntemler arasında yer almaktadır. Özellikle siyasi ve ekonomik iktidar için işlevsel temsillerin tasarımlanacağı dönemlerde basının söz konusu iktidarlara ortaklaşa inşa ettiği temsiller toplum zihninde de karşılık bulmaktadır.

Maxwell McCombs, Juan Pablo Llamas, Esteban Lopez-Escobar ve Federico Rey 1997 yılında yayımladıkları “*Candidate Images in Spanish Elections: Second- Level Agenda-Setting Effects*” (“İspanya Seçimlerinde Aday İmgeleri: İkinci Aşama Gündem Belirleme Etkileri”) başlıklı çalışmalarında, İspanyol seçmenlerin adaylara yönelik imajları ile medya ve reklamlar arasındaki geçişi gösteren olumlu bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. İçerik analizini ve anket verilerini birleştirdikleri bu çalışmaları sonucunda medyanın toplumun nasıl düşüneceğini belirleme gücüne de sahip olduğunu ileri sürerek bu saptamalarına ikinci aşama gündem belirleme çalışması adını vermişlerdir (McCombs, Llamas, Lopez-Escobar ve Rey, 1997).

Geleneksel gündem belirleme çalışmalarıyla, ikinci aşama gündem belirleme çalışmaları arasındaki birtakım farklılıklara ve aynı zamanda paylaşılan önemli bir teorik boyuta dikkat çeken araştırmacılara göre, ikinci aşama gündem belirleme haber medyasının hangi konuları seçtiğinden daha çok bu meselelerin sunulma biçimlerine odaklanmaktadır. Kamu meselelerinin izler kitle için formüle edilme biçimlerini irdelemektedir (Price ve Tewskbury, 1997, s. 184). Medya, konu, olay ve sorunları sıralarken o konunun niteliklerine, olumlu ya da olumsuz özelliklerine de değinmektedir (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 242-243). Dolayısıyla, geleneksel gündem belirleme anlayışı öznelerin, olayların ya da konuların toplum zihnindeki önem sırasına ilgisini yöneltirken ikinci aşama gündem belirlemede özneliklerin görünürlüğü ön planda yer almaktadır (McCombs, 2005, s. 547). İkinci aşama gündem belirleme çalışmalarında hangi meselelerin önemli olduğuna karar verilmesinin ötesinde soruna konu olan nesnelerin öz nitelikleri ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, nesnelerin nitelikleri üzerinden görünür kılınması aynı zamanda hangi pencereden, nasıl düşünülmesi gerektiğinin de ifade edildiğine işaret etmektedir.

Başka bir ifadeyle, gündelik yaşamın sıradan doğasına aşma potansiyeline yapısal olarak sahip olan medya meseleleri gündemin ötesine taşıyabilmektedir. Bu kapsamda,

nesnelerin dikkate alınması gereken bir başka boyutu daha bulunmaktadır. Bu da söz konusu nesnelerin her birinin kendine özgü sayısız niteliğinin bulunduğudır. Her bir nesneyi canlı kılan, resmini sunan karakteristik nitelikler bulunmaktadır. Kaldı ki, bu nesnelerin sahip olduğu tüm bu nitelikler nesnelerin belirginlik seviyelerine göre bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (McCombs ve Estrada, 1997, s. 239). Burada söz konusu nesnelere kavramsallaştırmasıyla siyasi bir liderden popüler bir figüre, ekonomik iktidarı temsil eden bir öznenen bir ülkeye oldukça geniş bir yelpazede bir aktöre dikkat çekilebilmektedir. Dolayısıyla, sayısız özelliğe sahip bu nesnelere ait belli değerlerinin öne çıkarılmasıyla dikkatin belli bir noktada toplanmasına katkı sağlandığı söylenebilir.

İkinci aşama gündem belirleme çalışmalarında metodolojik olarak medya gündeminin belirlenmesine ilişkin geleneksel gündem belirleme araştırmalarında olduğu gibi yöntem olarak içerik çözümlemesine başvurulmaktadır. Ancak, farklı olarak medya içeriklerinde tanımlanan nitelikler kategoriler haline getirilmektedir. Benzer şekilde, araştırmanın kamuoyu ayağı için de nasıl bir nitelik tanımlamasının bulunduğu ortaya konulması anlamında anket uygulanmaktadır. Ankete konu olan olaylar ya da kişilerin niteliklerini belirleyebilmek adına sorular yöneltilmektedir. Sorulara alınan yanıtlar medya gündeminde olduğu gibi kategorileştirilmektedir. Daha sonra, medya ve kamu gündemlerinden elde edilen kategoriler karşılaştırılmaktadır (Özer, 2013, s. 75).

Çerçeveleme, medya aracılığıyla hedef kitleyle iletişim kurulması noktasında gündem belirleme sürecinde rol oynamaktadır. Bu açıdan, çerçevelemenin ikinci aşama gündem belirleme çalışmalarında önemli rol oynadığını vurgulamak önemlidir. İkinci düzey gündem belirlemenin merkez noktasında yer alan niteliklerin çerçevesi, halkın bilinen kişilerin niteliklerini algılama biçimleri üzerinde etkili olabilmektedir (Golan ve Wanta, 2001, s. 248). Medya gündeminin nesnelere ilgili bilişsel ve duyuşsal özelliklere işaret eden ikinci düzey gündem belirleme çalışmaları içerisinde ön plana çıkan çerçevelemenin konuların tanımlanma biçimlerini belirleyen tutumları ortaya koyduğu söylenebilir (Erdoğan, 2011, s. 55). Dolayısıyla, gerek siyasi gerekse ekonomik iktidarların kendileri için elverişli temsiller inşa etme ve bu temsilleri kamuoyuna ulaştırma noktasında kitle iletişim araçlarına başvurdukları söylenebilir.

Özetle, geleneksel gündem belirleme yaklaşımının temel düşüncesi medyanın bireylere ne hakkında düşünceleri gerektiğini söylediğini ileri süren teorik önermeye dayanmaktadır. İkinci aşama gündem belirleme çalışmaları ise medyanın bireylere

sadece ne hakkında düşünmeleri gerektiğini değil aynı zamanda nasıl düşünmeleri gerektiğini de söyleme noktasında bir başka bakış açısı daha sunmaktadır. Bu anlamda, ikinci aşama gündem belirleme ile haber içeriğinde bir nesne ya da öznenin belli yönlerinin öne çıkarıldığının altı çizilmektedir. Ayrıca, nesne hakkındaki niteliklerin medya profesyonelleri eliyle yönlendirilmesinin algısal süreçleri mobilize ettiğine de vurguda bulunmaktadır (McCombs ve Guo, 2014, s. 254). Nitelikleri yönlendirilen olaylar, konular ya da olgular farklı bakış açıları ile tasarımlanabilmektedir. Kaldı ki, algısal süreçlerin yönetilmesinde devreye giren haber çerçeveleme faaliyetleri belli görüşlerin ve kaygıların hem benimsenmesinde hem de denetlenmesinde rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla, düşünceleri etkileme ve yönlendirme gücünü elinde tutan çerçeveleme pratikleri medyada inşa sürecinde başvurulan bir faaliyet olarak ön plana çıkmaktadır.

2.5.1. Çerçeveleme kuramı ve haber çerçeveleme

Çerçeveleme ve çerçeveler üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve iletişim çalışmaları gibi birçok alanda ve onların alt alanlarında gerçekleştirilen araştırmalardan biridir (Druckman, 2001, s. 226). İletişim çalışmaları alanında hızla yükselen çerçeveleme araştırmalarının potansiyeli çerçevelerin oluşumu ile medya çerçeveleri ve izleyici eğilimleri arasındaki etkileşime odaklanan dinamik bir süreç olmasından kaynaklanmaktadır (Vreese, 2005, s. 51).

Haberlerde başvurulan çerçevelerin tanımlanmasına ilişkin bir değerlendirmede bulunulduğunda, 1980'li yıllardan bu yana çerçevelemenin sıklıkla başvurulan bir kavram olduğu görülmektedir. Bu anlamda, çerçeveleme kavramı hem liberal-çoğulcu yaklaşım içerisinde hem de eleştirel medya çalışmaları alanında farklı bakış açılarıyla değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, çerçevelemeyi ikinci aşama gündem belirleme çalışmalarının bir uzantısı olarak gören bakış açıları bulunduğu gibi inşacı yaklaşımının çözümlene işlemlerini temel alan bir başka yaklaşım daha bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, çerçevelemeyi bir anlamlandırma eğilimi olarak da düşünmek mümkündür (Durur, 2011, s. 22). Dolayısıyla, belirli bir düzlemde ilerlemeyen çerçeveleme pratiği gündelik yaşamın yapılandırılmasına yardımcı olan bir kavram olarak düşünülebilir.

Anlam, “iletişimin ürünü ya da sonucu olarak ortaya çıkan, karşılıklı anlaşmaya dayanan ve insanların birbirlerini anlamalarını olanaklı kılan düşünsel çağrışım” (Mutlu, 2017, s. 28), “bir kelimenin, sembolün, işaretin, anlatımın, teorinin vs. taşıdığı bilişsel veya duygusal içerik” (Demir ve Acar, 1992, s. 28) şeklinde sözlük tanımları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, anlam kişiden kişiye ya da bir toplumsal gruptan diğerine değişebilen ve yeniden kurgulanabilen bir olgu olarak değerlendirildiğinde, meydana gelen aynı olaylara ya da görümlere farklı anlamlar yüklenebileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, toplum tarafından ortak bir payda da buluşmanın mümkün olduğu, temellerini aynı zeminden alan kolektif anlamlar inşa edilebileceği gibi söz konusu anlamlandırma mücadelesi içerisinde karşı söylemler yoluyla farklı anlamların da tasarmlandığı ancak söz konusu alternatif anlamların egemen söylem içerisinde marjinalleşerek ya da önem dereceleri azaltılarak egemen söylemden temel alan anlamın meşruiyetinin pekiştirildiği görülmektedir (Durur, 2011, s. 23). Dolayısıyla, anlam her ne kadar bireysel olarak inşa edilen ve yorumlanan bir süreç olarak görülse de içerisinde var olduğu toplumsal yapının egemen kodlarından ayrı bir bağlama yerleştirilmesi ve var olması olası gözükmemektedir.

Bu anlamda, bireylerin gündelik yaşamlarında herhangi bir olay ya da sorunla karşılaştıklarında söz konusu sorunu değerlendirirken ve bu soruna ilişkin bir karar alırken süreci nasıl yapılandırdıkları sosyal bilimler açısından ilgi çekici konular arasında yer almıştır. Kaldı ki, çevresel unsurların insanın zihnine sızdığı ve söz konusu soruna ya da konuya ilişkin bir bakış açısının inşa edilmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür. Bu anlamda, bireyler herhangi bir soruna tanık ya da dahil olduklarında o sorunu çevreleyen diğer unsurları da göz önünde bulundurma eğiliminde oldukları söylenebilir. Dolayısıyla, zihne sızan her sorun farklı çerçevelere sahiptir. Bu çerçevelerden ayrışarak olayları ya da sorunları değerlendirmek ise kolay değildir. Kaldı ki, her sorunu çevreleyen farklı unsurlar mevcuttur. Bireyler sorunları sınarken ve bu sorunlara ilişkin çeşitli kararlar alırken bahse konu olan çerçevelerin önemli ölçüde etkisi altında kalmaktadırlar (Atabek ve Uztuğ, 1998, s. 99). Başka bir anlatımla, çerçeveleme faaliyetleri bireylerin karşısına bazen engeller ve sınırlar bazen ise yorumlayıcı yardımcı unsurlar olarak çıkmaktadır. Bireyler gündelik yaşam bilgisini edinirken ya da zihnin gözüyle karşılaştığı bir sorunu değerlendirirken bu sorunu çevreleyen diğer unsurla birlikte düşünmektedir.

Dünyayı deneyimleme ve anlama reflekslerine de bir yönüyle vurguda bulunan çerçeveleme faaliyeti en yalın haliyle bir ilişki ya da olaylar zincirini ötekenden ayırt etmeye yarayan bir kavrama işaret etmektedir. Sergilenecek bir görüntünün nasıl ki büyük ya da küçük bir çerçeveye yerleştirilmesi algılama açısından çerçeveler arasında bir farklılık yaratıyorsa ya da duvar ile üzerine asılan görüntü arasında sınırları belli bir çizgi çekiyorsa çerçeveleme pratikleri de bir konu ya da ilişkiyi diğerlerinden ayırt etmeye hizmet etmektedir. Gündelik yaşam pratikleri yoluyla deneyimlenen bir olay tasarımılandığında kurgulandığı bağlam içerisinde yeni bir anlam kazanmaktadır (Mutlu, 2017, s. 70- 71). Buradan hareketle, etkili bir araç olarak çerçeveleme faaliyetinde bulunan basın anlamının dolaşımının belli bir yönünü ön plana çıkararak anlamı yönlendirme gücünü elinde tutmaktadır.

Dikkatin belli bir noktada toplanmasına yardımcı olan haber çerçeveleri konuların hem seçiminde hem de öncelik sıralamasının belirlenmesinde rol oynayan haber değeri kavramıyla yakından ilişkili bir gazetecilik pratiği olarak dikkat çekmektedir. Bir öncelik sıralamasına göndermede bulunan haber çerçeveleri seçici filtreler olarak öne çıkan ölçütlerle birlikte düşünülmektedir (Chandler ve Munday, 2018, s. 176). Bu anlamda, Zhongdang Pan ve Gerald Kosicki (1993, s. 70), sözcük seçimlerinin ve haberlerin düzenlenişinin önemli meseleler olduğunu altını çizmektedirler. Ele alınan tartışmanın bağlamını belirlemede, konuları tanımlamada, çok çeşitli zihinsel temsilleri çağırmada ve mevcut sorunları tartışmak için temel araçları sağlamada çerçevelemenin oldukça büyük bir güce sahip olduğunu belirtmektedirler.

Haber içeriklerinde iletilerin nasıl tasarımılandığı konusunun üzerine eğilen araştırmacılar haber seçim sürecinde basın kuruluşlarının yapısal özellikleri ve organizasyonel olarak sahip oldukları birtakım kısıtlılıkların haberin görünür inşacısı olan muhabirlerin sahip oldukları bireysel önyargılardan daha belirleyici olduğu ileri sürmüşlerdir (Coleman, Hartley ve Kennamer, 2006, s. 548). Muhabirlerin bireysel tercihlerine kıyasla yapısal sınırlıkların belirleyiciliğine doğruluk değeri kazandıran bu önerme, haber çerçevelerinin anlatı biçimleriyle inşa edildiğini ve söz konusu inşa sürecinde olayların mevcut olan tüm yönleriyle aktarılacak yerine, bilginin aktarım sürecinin denetlenerek yapılandırıldığını kabul ederek çerçeve analizinin de temeline işaret etmektedir (Narin, 2008, s. 67). Anlatı biçimleriyle inşa edilen haber çerçeveleri haberde belli bir özne ya da konunun bazı yönlerini öne çıkararak tasarımılanan bir

gerçekliğin yorum ve denetleme pratikleri üzerinde etkili olmaktadır. Belli temsil biçimlerinin inşa edilme süreçlerine katılım gösteren çerçeveleme faaliyetleri, belli değerleri işaret ederek bir temsilin anlamlandırılmasında algısal süreçlerin yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Haber kuruluşlarının yapısal ve işleyiş özellikleri kapsamında haber çerçevelerinin oluşumuna ilişkin Çiler Dursun şu aktarımlarda bulunmaktadır:

“İnsanlar, kendi günlük yaşamlarını nasıl deneyimliyorsa, yani doğal bir tavır alışla nasıl yaklaşıyorlarsa dünyaya, haberin uzlaşıya dayalı çerçevesiyle karşısına çıkarılan “bilgi” ile ilişkisi de aynı doğallık ile gerçekleşiyor. Haberin olayları tipleştirmeye dayalı olması, haberin ritmi, toplumsal olgunun şekleştirmesi, habere bir günlük yaşam bilgisi olarak niteliğini vermektedir. Haber kuruluşlarının işleyiş özellikleri, haber çerçevelerinin oluşumunu belirlemekte; uzlaşıyla oluşturulan bu çerçeveler ise toplumsal anlamın dolaşımı sınırlandırmakta ve nihayetinde de sınırlandırılmış anlamlar toplumsal gerçekliğin inşasına yol açmaktadır” (Dursun, 2004, s. 43).

Dolayısıyla, gündelik yaşamın boyunduruğuna koşulmamış, doğrudan gündelik yaşamın bilgisini içermeyen siyasi, ekonomik ya da kültürel iktidarların etkisi altında inşa edilen temsillere de deneyimlenen gündelik yaşamın doğallığının haber çerçeveleri aracılığıyla kazandırıldığı söylenebilir. Böylelikle, bir temsilin ya da gerçekliğin kurgulanmasında bir araç olarak öne çıkan basın gerçeğin üreticisi, yorumlayıcısı ve kontrol edeni olarak çerçeveler aracılığıyla sistemdeki yerini sağlamlaştırmaktadır.

Bireylerin olayları algılamasına ve belli bir bakış açısına yerleştirmesine yardımcı olan çerçeveleme kavramının kullanımı çerçeveleme yaklaşımının en önemli temsilcilerinden biri olan Erving Goffman’a kadar uzanmaktadır (Durur, 2011, s. 24). Goffman’a göre, çerçeveler yapılandırma derecelerine göre farklılık göstermektedir. Ona göre, bazıları varlıkların, teorik düşüncelerin ya da ilkelerin sistemi olarak düzgün şekilde, belirgin bir biçimde sunabilir. Ancak, diğerlerinin oldukça büyük bir bölümü ise sistemli bir bakış açısı sağlama konusunda yeterli olamamaktadır. Buna ek olarak, yapılandırma derecesine bakılmaksızın her birincil çerçeve kullanıcılarına çerçevenin sınırları dahilinde sınırsız somut meselenin saptanması, kavranması ve etiketlenmesi için olanaklar sağlamaktadır (Goffman, 1974, s. 21). Buradan hareketle, Goffman bireylerin aslında kendi deneyimledikleri dünyayı tam olarak anlamlandıramadıkları ve bu anlamlandırma sürecinde de kendi yaşam pratiklerini sınıflandırarak yorumladıklarının önemle altını çizmiştir.

Robert M. Entman 1993 yılında yayımlanan “ *Framing: Toward Clarification of A Fractured Paradigm*” başlıklı makalesinde, çerçevelemenin esaslarına ilişkin şu saptamalarda bulunmuştur: “Çerçeveleme esasen seçme ve belirginleştirmeyi içerir. Çerçevelemek, algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve bunları, belirli bir sorunun tanımını, nedensel yorumunu, ahlaki değerlendirmesi veya açıklanan ögeye yönelik iyileştirici önerilerini teşvik edecek şekilde bir haber metninde daha belirgin hale getirmektedir” (Entman, 1993, s. 52). Bu doğrultuda, algısal süreçlerin devreye girdiği çerçeveleme reflekslerinde belli görüşlerin ya da bazı grupların çıkarlarının özellikle altı çizilerek konunun dikkat çeken yanları topluma yansıtılmakta ve eşgüdümlü olarak toplum tarafından benimsenmesi iş edinilmektedir. Dolayısıyla, konunun hangi yanlarının önemli olduğunu ya da nelerin görmezden gelinebileceğini belirleyen haber çerçeveleri aracılığıyla toplumun düşünce ve kanaatlerini belli bir yönlendirmek mümkün olabilmektedir.

Entman’a göre, iletişim sürecinde çerçeveleme; iletişimci, metin, alıcı ve kültür /toplum öğelerinden oluşan dört temel ortamda meydana gelmektedir. Bu doğrultuda, iletişimciler bazen bilinçli bazen ise bilinçsiz olmak üzere şemalar düzenleyerek çeşitli çerçeveler üretmektedirler. Metin düzeyinde çerçeveler basmakalıp söz ve görüşlerin, metinde olup olmamasıyla, bilineni tekrarlar biçimde sloganvari imgeler, haber kaynakları ile olayların tematik olarak pekiştirilmesine yardımcı olan sözcükleri içeren çerçevelerdir. Bunun yanı sıra, alıcılar, iletişimcinin çerçevelerini ya da metindeki çerçeveleri değerlendirirken oluşturulan çerçeveleri rehber kabul edebilir ya da kendi bireysel çerçeveleri tarafından yönlendirebilirler. Son olarak, bir sosyal gruptaki çoğunluğun talep ettiği çerçeveler ortak çerçeveler dizisi olarak açıklanmaktadır (Entman, 1993, s. 52- 53). Buradan hareketle, iletiyi tasarlayanlar tarafından inşa edilen ve haber metinlerinde başvurulmuş çerçeveleme faaliyetleri okur kitle tarafından onların kişisel çerçeveleri ile etkileşime girerek algısal süreçler üzerinde etkili olmaktadır. Ancak, bu yorumlama sürecinde toplumsal çoğunluğu oluşturan grupların sınırlarından da uzaklaşmadığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle, haberciler tarafından inşa edilen çerçeveler sadece onu inşa edenin refleksleri ile sınırlı değildir. Okuyucu kitlenin haber metnini anlamlandırma sürecinde inşa edilebilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu yeniden inşa süreci ise bireylerin köklerinin bağlı olduğu toplumun çizdiği sınırlar dahilinde harekete geçirilebilmektedir.

William A. Gamson ve Andre Modigliani (1989, s. 3) çerçeveleme kavramını asıl konu ya da olayı düzenlemeye ya da anlamlandırmaya yarayan bir dizi yorumlayıcı paket olarak betimlemektedir. Söz konusu bu tasarım ise olaya daha bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılmasını mümkün kılmaktadır. Başka bir ifadeyle, çerçeveleme kavramının da temel çıkış noktasına işaret eden bu tanımlama bir konunun ya da olayın istenilen ya da yönlendirilen diğer unsurlarının diğerlerinden daha fazla ön plana çıkarılarak dikkat çekmesi anlamına geldiği söylenebilir. Çerçeveler ilgili olayları anlamlandırmanın meşru zeminini hazırlamaktadır.

Çerçeveleme kavramına katkı sağlayan kişilerden biri olan Amerikalı sosyolog Todd Gitlin, medya çerçevelerinin hem gündelik yaşamın bilgisini sunan gazeteciler hem de onlara bağımlılaşan ve büyük oranda güvenen izler/okur kitle için yapılandırıldığının altını çizmektedir. Bu doğrultuda, medya çerçevelerini seçme, öne çıkarma ve dışarıda bırakma süreçlerinin yorum ve sunum biçimleri şeklinde açıklanmaktadır. Bahse konu olan yapılandırma süreçleri de göz önünde bulundurulduğunda çerçeveler büyük miktarda bilginin bir zincirin halkaları gibi hızlı ve aynı zaman oturmuş bir düzen içerisinde işlemesine yardımcı olmaktadır. Başka bir ifadeyle, medya çerçeveleri birer iletişim profesyoneli olan haberciler için bir şekilde dağılık olan dünyayı düzene sokmaktadır. Bununla da medya çerçeveleri dünyayı kategorize ederek yapılandırılmış bir düzen sunmaktadır (2003, s. 7).

Çerçeveleme temel olarak bir seçme ve dikkat çekmeyi içermektedir. Algılanan bir gerçekliğin ya da olgunun bazı yönlerini seçmek, oluşturulan haber ya da yorumda bunlara dikkat çekmek anlamlarına gelmektedir. Bu açıdan, söz konusu probleminin belli bir tanımı, yorumu, ahlaki açıdan değerlendirmesi metinde daha belirgin hâle getirilmektedir. Bu durumun iyi bir örneği de 1990'ların başlarında ABD'nin dış haberlerine egemen olan Soğuk Savaş çerçevesidir. Bu anlamda, Soğuk Savaş çerçevesi, sorunu belirlemiş, ahlaki yargılar sunmuş ve belirli dış olaylara övgülerde bulunarak onları vurgulamıştır. Entman, Soğuk Savaş örneği üzerinden iletişim sürecinde çerçevelerin iletişimci, metin, alıcı ve kültür olmak üzere dört temel ayağı olduğunu vurgulamaktadır. İletişimciler, inanç sistemlerini ya da şemaları düzenlerken bilinçli ya da bilinçsiz çerçeveler üretmektedirler. Metinler; anahtar kelimeler, basmakalıp ifadeler ve görüntüler aracılığıyla yargıların güçlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Alıcı, iletişimci ve metin tarafından üretilen çerçeveleri kendi bireysel

çerçeveleri bağlamında anlamlandırmaktadır. Son olarak kültür ise ortak çerçeveler dizisini yansıtmaktadır. Bir toplumda yaygın olarak kullanılan çerçevelerin toplamıdır. Öte yandan, dört temel zeminde de çerçeveler benzer işlevleri içermektedir. Sorunlar ve nedenlerin saptanması, bunların çözümü hakkında bir argüman oluşturmak üzere vurgulanan unsurların belirlenmesi ve kullanılmasıdır (Entman, 1993, s. 52-53). Kaldı ki, basılı gazetelerde bir cinayet, gasp ya da şiddetle ilgili bir haber aktarıldığında sorunun öncelikli olarak belirlendiği, belli ahlaki yargıların yönergesinde aktarıldığı ve olayın belli yönlerinin özellikle vurgulandığı ve benzer gelişmelere ilişkin çözüm önerilerinin sunulduğu görülmektedir.

Sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, kitle iletişim araçlarının da gerçekliği belli kurallara göre çerçeveledikleri görülmektedir. Kitle iletişim araçlarında çerçeveleme gerçekleştirilirken olayın bağlamının araç tarafından yeniden kurgulanması için bazı durumlarda özgün bağlamından koparılabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Niteliğin de değişmesi anlamına gelen bu durumda bildik olan olay ya da olgu uzak görünebilmektedir (Mutlu, 2017, s. 70- 71). Bu anlamda, özellikle siyasi ve ekonomik kaygıların merkezde olduğu durumlarda yeniden inşa edilen olay, konu ya da olgu güç merkezlerinden izler taşıyabilmektedir.

Sıradan günlük yaşantıda bile bireylerin aile, komşuluk ve iş gibi ilişkilere dahi merkezi düzenleyici çerçevelerden baktıkları, mutlu bir anın fotoğrafı çekilirken belli bir kare içerisine alındığı, çerçevelenen bir fotoğrafın artık anı haline gelen bir anın ancak belli bir boyutuna dikkat çektiği bilinmektedir. Yorumlanan zaman kesitinin stratejik komuta merkezinde yer alan söz konusu çerçevelerden bir konu ya da olayın iç içe girmiş çok boyutlu katmanları arasında öne çıkarmak istediği noktaya bir ünlem işareti koyduğu söylenebilir. Kısaca çerçeveleme faaliyeti bir konunun kendi özvarlığının yanı sıra dikkat çekilmek istenilen yönlerine yapılan bir vurgu olarak tanımlanabilir.

Çerçeveleme kavramı potansiyelini iletişimsel süreçlere odaklanmaktan almaktadır. Çerçeveleme dinamik ve etkileşimli bir sürece işaret etmektedir. Bu süreç, çerçevelerin nasıl inşa edildiği ya da medya çerçeveleriyle izleyici çerçeveleri arasındaki etkileşimi kapsayan dinamik bir süreçtir. Bu anlamda, çerçeve oluşturma, medya çerçeveleriyle bireylerin daha önceden sahip oldukları bilgilerin etkileşimine dikkat çekmektedir. Haber çerçeveleri ise olay, olgu ve konuların öğrenilmesi,

yorumlanması ve değerlendirilmesi noktasında aktif şekilde rol almaktadır. Öte yandan, çerçevelerin sonuçları hem bireysel hem de toplumsal düzeyde hissedilebilmektedir. Çerçeveler bireysel düzeyde, maruz kalınan konu hakkında tutum değişikliklerine yol açabilmektedir. Bireysel düzeyde böyle bir anlayış değişikliğinin önünü açabilen çerçeveleme, toplumsal düzeyde ise politik toplumsallaşma, ortak karar alma gibi toplumsal süreçlerde etkili olabilmektedir (Vreese, 2005, s. 51-52). Kaldı ki, her türlü olay ve gelişmeyi topluma ulaştıran medya belli değerleri toplumun gündemine taşıyabilmektedir. Böylelikle, siyasi, toplumsal ya da ekonomik gerçeklerin tasarımı sırasında rol oynayabilmektedir.

İletişimsel süreçlere odaklanan çerçeveleme kavramı, çerçevelerin ortaya çıkışı ve medya çerçeveleriyle izleyici eğilimleri arasındaki etkileşimi ele alan durağan olmayan bir sürece işaret etmektedir. Haber çerçeveleri bir yönüyle olguların ve konuların karakterini belirlemektedir. Bunu yaparken de olaylar hakkında bilgi edinilmesi ve değerlendirilmesi üzerinde etkili olarak sistemdeki yerini almaktadır. Bu anlamda, çerçevelemenin çıktıları bireysel ve toplumsal düzeyde kendini göstermektedir. Bireysel düzeyde tutum değişikliği şeklinde belirirken toplumsal düzeyde ise siyasal toplumsallaşma gibi uzun vadeli stratejileri içermektedir (Erdoğan, 2014, s. 32-37).

Çerçeveleme kavramı, haber çerçeveleri ile sıradan insanların deneyimledikleri gündelik yaşamın bilgisi arasındaki etkileşime vurgu yapmaktadır. Kaldı ki, haber çerçeveleri, algısal süreçler üzerinde etkili olabilme gücünü elinde tutarak olayların ve konuların kavranmasına, yorumlanmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda, çerçevelemenin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sonuçları yorumlanabilmektedir. Bireysel düzeyde çerçevelemenin sonuçlarına bakıldığında görülmektedir ki belirli çerçevelere maruz kalmak ilgili konuya ilişkin tutum değişikliklerine yol açabilmektedir. Toplumsal düzeyde sonuçları ise sosyal süreçlerin şekillenmesi üzerinden okunabilmektedir (Erdoğan, 2014, s. 36-37). Bir ölçüde, ilgi çekici biçimde bireysel düzeyde tutum değişikliğine yol açabilen çerçeveleme süreci toplumsal düzeyde de istenilen toplum inşasında etkili bir araç olma özelliğine sahiptir.

Çerçeveleme, bir konu ya da sorunun belli yönlerinin seçilerek ve daha ayrıntılı bir şekilde vurgulanarak güçlendirilmesi ve okur kitleye sunulması anlamına gelmektedir. Çerçevelerin işleyiş biçimleri ele alındığında ilk olarak sorunun tanımlandığı, ardından sorunun nedenlerinin ortaya koyulduğu devamında çeşitli

yargılarda bulunularak nedenlerinin harekete geçirildiği ve tanımlanan konu ya da soruna ilişkin çözüm önerilerinin getirildiği bir işleyiş biçimini tanımlamaktadır. Çerçevelemeye ilişkin bu sistemli tanımlamalardan hareketle örneğin, bir terör saldırısı hakkındaki bir haberin çerçevelemesi ilk olarak olayın bir saldırı olarak sınıflandırılması ardından olayın terörizm gibi bir kaynağa dayandırılması, devamında onlar-biz vurgusu üzerinde bir anlamlandırma süreci yürütülmesi ve inceleme başlatılması, materyallere el konulması gibi bir çözüm önerisi getirilmesi şeklinde gelişmektedir (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 249). Çerçeveleme pratiğinin nasıl işlediğine dikkat çeken bu süreç aynı zamanda bilgi ortamını şekillendirme, kamuoyunu güdüleme ve konuya ilişkin yorum faaliyetlerini denetim altında tutma çabası olarak değerlendirilebilir.

Çerçeveleme bir konunun nasıl tanımlanacağına ilişkin terminolojik ve anlamsal farklılıklara vurguda bulunmaktadır. Birebir aynı konunun farklı yorum ve açıklamaları farklı izler kitleler tarafından değişik biçimlerde yorumlanacaktır (Kim, Scheufele ve Shanahan, 2002, s. 10). Dolayısıyla, çerçeveleme bazı durumlarda olayın bağlamından koparılarak yeniden inşa edilmesi anlamına gelebilirken bir yönüyle de kategoriler içine yerleştirme anlamlarına şeklinde yorumlanabilmektedir. Medya organizasyonları tarafından yapılandırılan çerçeveler, toplumsal ve kültürel yapı içerisinde yeniden üretilmekte ve bu yapılarıdaki değişimlerle birlikte günün şartlarına göre yeniden inşa edilebilmektedir. Başka bir anlatımla, medya profesyonelleri tarafından tasarımılanan ulusal ya da uluslararası bir temsil ekonomik, siyasi ya da toplumsal yapı içerisinde şekillenmekte ve siyasi, ekonomik ya da kültürel iktidarlar için günün şartları doğrultusunda değişen işlevlerine göre yeniden yapılandırılabilir (Durur, 2011, s. 28- 29). Kitle iletişim araçlarının yapısal olarak sahip oldukları reflekslerle günün şartlarına göre yeniden tasarımılanan ve anlam değişikliğine maruz kalan temsiller böylelikle sisteme dahil olabilmektedir.

Haber çerçevesi ise “bir olayla ya da sorunla ilgili haberi anlamlı hale getirmek için oluşturulan; haberde nelerin içerileceği, nelerin dışarıda bırakılacağını belirleyen genel bağlam” (Atabek ve Uztuğ, 1998, s. 100), “güncel olayların haberleştirilmesinde enformasyonel örgütlenme yöntemleri, formel bağlamlar ve seçici filtreler olarak işlev gören ölçütler, kategoriler ve formatlar” (Chandler ve Munday, 2018, s. 176), “nesneyi

tanımladığı için incelenen nesnenin bir özelliği” (McCombs, 2005, s. 546) şeklinde tanımlamaktadır.

Paul D’angelo, haber çerçeveleme çalışmalarının odaklandığı dört temel unsura işaret etmektedir. Bunlar, çerçeve olarak nitelendirilen tematik birimleri belirlemek, çerçeveleri meydana getiren öncül koşulları saptamak, haber çerçevelerinin değerlendirmeleri etkileme noktasında, bireyin ön bilgileriyle nasıl etkileşime girdiğini ele almak ve haber çerçevelerinin toplumsal düzeydeki süreçleri nasıl şekillendirdiğini irdelemek şeklindedir (2002, s. 873).

Haber çerçeveleri kapsamında bir konunun ya da sorunun haber içeriğinde ne şekilde ifade edildiği kadar nasıl anlamlandırıldığı ya da nasıl bir etki yaratacağı düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla hem makro hem de mikro seviyede bir yapılandırma olarak haber çerçeveleri biçim almaktadır. Bu açıdan bakıldığında makro seviyede anlaşılması güç daha karmaşık sorunların okur kitleye aktarılmasına odaklanılırken mikro düzeyde ise okur kitlenin izlenimlerinin inşasında yol gösterici enformasyon sunumlarını değerlendirilmektedir (Tokgöz, 2012, s. 225- 226). Dolayısıyla bu durum, çerçevelemenin algısal süreçlerde etkili olduğu iddiasını taşıdığına bir göstergesidir. Örneğin, bireyler gündelik yaşamlarında da olay, olgu ve sorunları belli çerçevelerden görmekte ve değerlendirmektedir. Her olay ya da sorun farklı farklı çerçeveler içerisinde yer almaktadır. Bu anlamda, bireyler olay ya da sorunları anlamlandırırken söz konusu çerçevelerin etkisiyle çıkarımlarda bulunmaktadır (Atabek ve Uztuğ, 1998, s. 99).

Kavramsal olarak çerçeveleme bulanık ve yanıltıcı olmaktan uzaktır. Bir evin ya da vücudun iskeleti nasıl ki birçok farklı ögenin ayakta kalmasını ve taşınmasını sağlıyorsa haber çerçeveleri de habere ilişkin diğer unsurların biçimini belirlemektedir. Nasıl ki deklanşöre basan bir fotoğrafçı yaptığı seçimlerle fotoğrafı bir çerçeve içerisine alıyorsa haber çerçeveleri de bakış açılarını yönetmektedir. Böylelikle neyin önemli neyin önemsiz olduğunu belirlemede haber çerçeveleri karakteristik bir rol oynamaktadır (Özarlan ve Güran, 2015, s. 33). Eşgüdümlü olarak zihinsel temsiller oluşturmada büyük bir güce sahip olduğu bilinen çerçeveler, toplumsal gerçekliğin oluşturulmasında da belirleyicidir (Price ve Tewksbury, 1997, s. 184).

Bir haber içeriğinde siyasi bir aktörü betimlemeye yönelik nitelermeler, özneye yönelik olumlu ya da olumsuz bağlamda kurulan anlam ya da bahse konu olan aktörün ve ilişkili olduğu meselenin çözümlenış biçimi, basının işaret ettiği siyasi aktör hakkında nasıl düşünüleceğini yönlendirme çabasının bir ürünüdür. Bu sebeple, izler kitlenin kendi yaşantısı yoluyla karşılaşmadığı, olumlu ya da olumsuz bağlamda deneyimlemediği türde bir ilişkinin öznesi olan siyasi aktörle ilgili sahip olduğu bilginin oldukça büyük bir bölümü basın aracılığıyla elde edilmektedir. Kaldı ki, bu noktada basının bilginin hem üreticisi hem dağıtıcısı hem de kontrol mekanizması olarak sistemde yer aldığı açıktır. Bu bağlamda, haber çerçevelemeye bir örnek olarak haber içeriklerinde İslamcı, anti- laik, gerici gibi sıfatlarla aynı öznenin farklı nitelermelerle betimlenmesi olayların ve aktörlerin kamuoyuna belli çerçeveler dahilinde sunulduğuna iyi bir örnektir. İzler kitlenin bahse konu olan özneyi ya da olayı söz konusu çerçeve içerisinde yorumlaması hedeflenmektedir. Dolayısıyla, farklı kavramlarla ya da sözcük öbekleri ile nitelendirilen olaylara ilişkin izler kitlenin de farklı bakış açıları geliştireceği açıktır (Yüksel, 2004, s. 257- 258).

David Weaver, ikinci aşama gündem belirlemeyle, çerçeveleme yaklaşımları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ele aldığı makalesinde, iki yaklaşım arasında tam anlamıyla özdeş süreçler olmasa da benzerlikler olduğunu ifade etmektedir. Weaver'a göre hem ikinci aşama gündem belirleme hem de çerçevelemede sorunların ve nesnelerin medyada nasıl tasvir edildiğine odaklanılmakta ve her ikisi de düşünme biçimlerine ilgilerini yöneltmektedirler. Ancak, çerçeveleme, ikinci aşama gündem belirleme çalışmalarından daha çok nedensel akıl yürütme ve sorunların çözümü için öneriler şeklinde daha geniş bir bilişsel yelpazeye işaret ediyor gibi gözükmektedir (2007, s. 145-146).

Özetle, 1970'lerin başlarından itibaren gündem belirleme kuramına ilişkin gerçekleştirilen araştırmalar kitle iletişim alanının önemli araştırma konularından birini oluşturmuştur. 1970'lerde başlayan geleneksel gündem belirleme araştırmaları, 1990'larda ikinci aşama gündem belirleme çalışmaları şeklinde gerçekleştirilmiştir (Yüksel, 2007, s. 581). Günümüzde ise üçüncü aşama gündem belirleme çalışmaları üzerine odaklanılmaktadır.

2.6. Üçüncü Aşama Gündem Belirleme

İngilizce literatürdeki adı Network Agenda Setting olan üçüncü aşama gündem belirleme ya da gündem belirleme ağı çalışmaları, geleneksel gündem belirleme araştırmalarını temel alarak bu alanda çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar tarafından üçüncü aşama gündem belirleme çalışmaları şeklinde önerilmiştir (Cheng ve Chan, 2015, s. 1092). Üçüncü aşama gündem belirleme çalışmaları gündem belirlemeye ilişkin önceki çalışmalara kıyasla daha net ve bütüncül bir görüntü ortaya koymayı amaçlamaktadır (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 271).

Gündem belirlemenin birinci ve ikinci düzeyinde ele alınan kafamızdaki resimler olgusu ayrı bir şekilde nesnelere ve niteliklerine odaklanmış durumdadır. İçinde buldukları bütünden ayrıştırılmıştır. Dolayısıyla da bağlantısızlardır. Sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, haber medyasının daha bütünsel bir görüntüyü, daha kapsamlı bir resmi aktarıp aktaramayacağı (McCombs ve Guo, 2014, s. 256) sorusu gündeme gelmiştir.

Bu anlamda, üçüncü düzeyde gerçekleştirilen çalışmaların daha bütüncül bir bakış açısıyla, zihinlerdeki resmin daha açık bir görünümü ortaya koymaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Üçüncü aşama gündem belirleme çalışmaları, ulaşılması en kolay olan bilginin, bir bireyin bellek ağı içerisinde diğer bilgilerle bağlantılı olan bilgiler olduğuna işaret etmektedir (Cheng ve Chan, 2015, s.1092). Üçüncü aşama gündem belirleme çalışmaları, bireylerin bir nesneyi bellek ağındaki diğer bilgilerle birleştirebileceğine ilişkin teoriyi ileri sürmektedir. Üçüncü aşama gündem belirleme çalışmalarının temel ilgi alanına farklı objeler ya da konular arasındaki bağlantı girmektedir (Cheng, 2016, s. 3).

Üçüncü aşama gündem belirleme yaklaşımının keşfi geleneksel gündem belirleme teorisine ait olan iki varsayımın tekrar gözden geçirilmesiyle şekillenmiştir. Bunlardan ilki, geleneksel gündem belirlemede her bireyin zihinsel temsillerinin öncelikli olarak mantıksal ve doğrusal bir düzlemde işlediği varsayımına dayanmaktadır. İkincisi ise farklı gündemlerin ön plana çıkmasının ayrı ayrı gerçekleştiği yönündedir. Yeni bir yaklaşım olan üçüncü aşama gündem belirlemede ise medyanın farklı nesne ve niteliklerini bir araya getirebileceği üzerinedir. Bu anlamda, söz konusu öge yığınlarının

toplumun zihninde eş zamanlı olarak belirgin kılabileceğini (Guo, Vu ve McCombs, 2012, s. 54-55).

Üçüncü aşama gündem belirleme çalışmaları, haberlerin kapsamının ya da kamunun zihninin dolaylı ya da dolaysız bir şekilde birbirleriyle bağlantılı olabileceğini ileri sürmektedir. Kaldı ki, söz konusu bağlamsal anlamlar ise bağlantılarla inşa edilebilmektedir. Dolayısıyla, bir basın organizasyonu için haber sadece zamanın belli bir anında konuyu nasıl kapsadığı değil, aynı haber süresince konuların hangi sıklıkla birlikte anıldığı noktasında da önem kazanmaktadır. Örneğin, medya ülkenin dış politikasına ilişkin konuları, iç ekonomik sorunlarla birlikte değerlendiriyorsa ya da işsizlik temalı bir haber aynı haber akışı içerisinde işsizlik dışında başka bir alan ta da konuyla birlikte yer alıyorsa izleyici de söz konusu iki konuyu birbirleriyle bağlantılı olarak değerlendirme eğilimi içerisinde olacaktır (Vargo ve vd., 2014, s. 5). Böylelikle, medya gündeminde arasında bağlantı kurulan konular toplumun zihninde de medyanın sunduğu ağlarla benzerlik göstererek birlikte anılmaktadır.

Üçüncü aşama gündem belirleme modeli, medya izleyicisinin mevcut çağrışımsal ağ belleğinde sahip olduğu eski bilgilerle, yeni bilgiler arasında bağ kurma eğiliminde olduğuna dikkat çekmektedir. Dahası, bu yapıları sıklıkla etkinleştirerek bağlantıları güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Bu anlamda, medya ağda yeni bağlantılar oluşturarak ya da farklı yapılar arasında hali hazırda var olan bağlantıları değiştirerek izleyicinin çağrışımsal bellek ağını yeniden inşa etme gücüne sahiptir. Bu açıdan, haber farklı olay ya da objeleri birbirine bağlayarak, kamu zihninde de bunların birbirine bağlanmasını sağlamaktadır (Guo, Vu ve McCombs, 2012, s. 56-58). Dolayısıyla, üçüncü aşama gündem belirleme çalışmalarının bütüncül bir bakış açısı yakalamaya çalıştığı söylenebilir.

Üçüncü aşama gündem belirleme çalışmaları haber akışında yer alan sorunlardan hangilerinin daha yakın ya da bağlantısız olduğu konusuna ilgisini yöneltmektedir. Örneğin, Irak Savaşı, belli bir siyasi lider ya da terör saldırıları gibi başka unsurlarla bir haber akışında yan yana görülebilmektedir. Söz konusu unsurların ilişkilendirilerek bir haber akışında birlikte yer almaları kamunun zihninde de birlikte yer almalarının önünü açabilmektedir. Bu anlamda, ağ analizine başvurularak geleneksel gündem belirleme yaklaşımının hiyerarşik sıralamasından öte bir ilişkiler ağı ortaya

konulabilmektedir. Böylelikle, araştırmacılar bağlantıların altında yatan anlamları çözümlayebilmektedir (Guo, 2012, s. 618).

Geleneksel gündem belirleme araştırmalarında içerik analizi ve anket gibi araştırma yöntemlerine başvurulurken üçüncü aşama gündem belirleme çalışmalarında özel teknik ve programlardan yararlanılmaktadır. Bu tekniklerden biri de ağ analizidir (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 275). Ağ analizi, medya ve kamu gündemi ağlarının karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda, ağ analizi ara bağlantıların sürdürülüp sürdürülmediğinin ortaya konulmasına ilişkin araçlar sağlamaktadır (Guo, 2012, s. 617).

Ağ analizi, özellikle son dönemlerde psikolojiden sosyolojiye, ekonomiden iletişime çok çeşitli disiplinler tarafından sıklıkla başvurulmuş bir araştırma dizisidir. Ağ analizi, bireylerin sosyal ilişkiler ve etkileşim ağlarıyla olan bağlantılarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Benzer şekilde, bireylerin birlikteliği ve etkileşimselliği sosyal bilimlerin de en güçlü fikirlerinden biridir. Bu açıdan, ağ teorisi sayısız sosyal durum için de açıklamalar getirmektedir (Borgatti ve diğerleri, 2009, s. 892).

Ağ analizi tek başına bir birey olan insanları, diğer kişilerle ilişki ağları içerisinde görme eğilimindedir. Söz konusu ilişki ağları ise toplumsal gerçekler haline gelmektedir. Örneğin, aile, iş grupları, mahalleler hatta toplumlar kendi içlerinde sosyal varlıklardır ve diğer sosyal varlıklarla bağ kurabilmektedirler (Hanneman ve Riddle, 2005).³ Ağlar çeşitli öge ya da konular arasındaki bağlara işaret etmektedir.

Sosyal ağ kavramı aktörler arasındaki bir sosyal yapıya işaret etmektedir. Bununla birlikte, bir sosyal ağ rastgele tanıdıklardan yakın tanıdıklara kadar uzanabilen bağlar arasındaki etkileşime dikkat çekmektedir. Kişiler arasındaki sosyal alışkanlıklarla bağlantı kurma yollarını göstermektedir. Bu çerçevede, ağ analizini sosyal ağların haritalanması şeklinde tanımlamak mümkündür (Jamali ve Abolhassani, 2006, s. 66). Ağ analizi, çeşitli kalıp türlerini ortaya çıkararak çözümlenmektedir. Ayrıca, bu kalıplarının hangi koşullar altında ortaya çıktığının çözümleneceği konusu da önem kazanmaktadır (Freeman, 2004, s. 2). Başka bir ifadeyle, temeli haritalandırmaya dayanan ağ analizi farklı gruplar arasındaki etkileşimi ele almaktadır.

³ <http://faculty.ucr.edu/~hanneman/nettext/> (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2022).

Geleneksel gündem belirleme çalışmaları, medyanın bireylerin ne hakkında düşüneceğini, ikinci aşama gündem belirleme çalışmaları ise daha çok algısal süreçlere işaret ederek nasıl düşüneceklerini belirlediğine vurguda bulunmaktadır. Bu anlamda, üçüncü aşama gündem belirleme çalışmalarının ise daha bütüncül bir bakış açısı yakalamaya çalıştıklarını söylemek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Öte yandan, literatürde üçüncü aşama gündem belirleme ya da gündem belirleme ağı olarak nitelendirilen çalışmalarının henüz oldukça yeni olması sebebiyle çok fazla çalışmaya erişim sağlanamamaktadır. Dolayısıyla, üçüncü aşama gündem belirleme çalışmalarına ilişkin bir araştırma geleneğinden söz etmek için erkendir (Yüksel ve Dingin, 2020, s. 275). Bu anlamda, üçüncü aşama gündem belirleme yaklaşımının zamanla daha da zenginleşerek geliştirileceği ise açıktır.

Özetle, haber içeriklerinde anlatı biçimleriyle inşa edilen Türk-Amerikan ilişkileri ve ABD temsilinin inşasına basılı gazetelerin katılım biçimlerini ortaya koymak amacıyla gündem belirleme ve çerçeveleme yaklaşımlarının düşünsel temelleri ve tarihsel gelişim süreçleri değerlendirilmiş, bir nesne ya da konuyu bellek ağındaki diğer öğelerle birleştirerek bağlantı kuran ve görece yeni bir adım olan üçüncü aşama gündem belirleme çalışmalarına değinilmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın da teorik temellerini oluşturan gündem belirleme ve haber çerçeveleme tartışmaları ekseninde çalışmanın kuramsal yaklaşımını ve araştırmacının konumunu belirtmek gereklilik arz etmiştir.

2.7. Gündem Belirleme ve Haber Çerçeveleme Tartışmaları Ekseninde Çalışmanın Kuramsal Yaklaşımı

Bu çalışma, temellerini liberal-çoğulcu yaklaşım içerisinde gelişen ve bir noktada ikinci aşama gündem belirleme ile çerçevelemenin birleştiğine inanan liberal yaklaşımdan almaktadır. Bunun yanı sıra, temellerini inşacı yaklaşımdan alan ve bu yaklaşım içerisinde gelişme gösteren bir başka bakış açısı daha bulunmaktadır. Çalışmada, çerçeveleme analizine yönelik inşacı yaklaşım içerisinde gelişim gösteren bu bakış açısı reddedilmemekle beraber metodolojik olarak liberal yaklaşımının esasları benimsenmiştir. Bu noktada, gündem belirleme ile haber çerçeveleme tartışmaları ekseninde çalışmanın kuramsal yaklaşımının ve araştırmacının konumunun belirlenmesi bir gereklilik arz etmiştir. Bu sebeple, bu başlık altında liberal yaklaşımı merkeze alan

bakış açısı ile inşacı yaklaşımının çözümlene işlemlerini öncelikli duruma getiren görüşler ekseninde gündem belirleme ile haber çerçevelemeye ilişkin tartışmalara yer verilmiş ve çalışmanın kuramsal yaklaşımı ile araştırmacının konumu açıklanmıştır.

Çerçeveleme analizi 1980'li yıllardan günümüze toplum bilimlerinde başvurulan önemli yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda, medya araştırmaları alanında öne çıkan yaklaşımlardan biri olan çerçevelemeye ilişkin farklı bakış açılarını temel alan görüşler iletişim çalışmalarının tarihsel seyrinde gelişme göstermiştir. Bu açıdan bir anlam genişliğine sahip olan çerçeveleme yaklaşımını hem liberal-çoğulcu hem de eleştirel medya çalışmalarının bakış açıları ile ele almak mümkündür (Durur, 2011, s. 22).

Teorik olarak gündem belirleme ile çerçevelemenin çözümlene işlemlerini bir noktada birlikte düşünen liberal-çoğulcu yaklaşımı merkeze alan bakış açısının yanı sıra temellerini Erving Goffman'ın yaklaşımından alan ve inşacı yaklaşımın bakış açısını benimseyen bir yaklaşım daha bulunmaktadır (Narin, 2008, s. 75-76). Bu noktada, gündem belirleme ile haber çerçeveleme tartışmaları ekseninde her iki yaklaşımdan da karşılaştırmalı olarak kısaca bahsetmek çalışmanın kuramsal yaklaşımının açık bir şekilde anlaşılması açısından yerinde olacaktır.

Kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerini merkeze alan gündem belirleme yaklaşımı metodolojik bağlamda toplumun dikkatinin belli konulara yönlendirilerek sorunların görece önemini önceliklendirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Mcquail ve Windahl, 2010, s. 132) Geleneksel gündem belirleme çalışmalarında medyanın bireylere ne hakkında düşüneceklerini söylediğine ilişkin temel sav, ikinci aşama günde belirleme çalışmalarında nasıl düşüneceklerini de söyleme noktasında bir açılım sağlamaktadır sunmaktadır (Yüksel, 2007, s. 58). Böylelikle, hem öğrenme hem yorumlama hem de denetleme aşamalarında etkin rol oynayan gündem belirleme ve çerçeveleme pratikleri dünyaya ilişkin zihinlerdeki resimlerin anlaşılması bağlamında geniş bir görüngen sunmaktadır

Geleneksel gündem belirleme yaklaşımının ikinci düzeyi olan çalışmalar, medyanın gündeme taşıdığı konular üzerine bireylerin nasıl düşünmeleri gerektiği hususundaki belirleyiciliği çerçeveleme kavramıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Liberal yaklaşımın prosedürlerini merkeze alan bu bakış açısı ikinci aşama gündem

belirleme ile çerçevelemeyi birbirleriyle ilişkilendirerek basının meseleleri nasıl sunduğunu ve bu anlamda nasıl bir dünya tasvir ettiğini temel sorunsal haline getirmektedir (McCombs ve Ghanam, 2001, s. 67). Böylelikle, belli konular üzerine yoğunlaşarak gerçeğin belli bir resminin sunulduğu söylenebilir.

Gündem belirleme ve çerçevelemeyi birbirleriyle ilişkilendiren ve hatta birbirlerinin bir uzantısı olarak gören Maxwell McCombs iki yaklaşımı bütüncül bir açıyla değerlendirmektedir. Bu anlamda, gündem belirleme ile haber çerçevelemenin haber metinlerinde konuların nasıl resmedildiği ve mesajın sahip olduğu niteliklerle ilgilendiğinin altını çizmektedir (2005, s. 546). Dolayısıyla, iki yaklaşımı ilişkilendirerek nesnelere niteliklerinin algılanma biçimlerine vurguda bulunmaktadır (Golan ve Wanta, 2001, s. 248).

Öte yandan, gündem belirleme ile haber çerçeveleme ekseninde yürütülen tartışmalarda iki yaklaşım arasındaki ince çizgiye işaret edilmektedir. İki yaklaşım arasındaki temel farkın yorumlayıcı şemaların işlenebilirliği hakkında olduğuna vurguda bulunan bakış açıları bulunmaktadır. Bu anlamda çerçeveleme pratiği belli bir konunun belli yönlerine vurguda bulunarak ya da geri planda bırakıp görmezden gelerek o konu ya da olay hakkındaki düşünceleri belirleme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Ardèvol-Abreu, 2015, s. 427).

Bu çerçevede, liberal yaklaşımı merkeze alan çalışmalarda genel eğilimin metodolojik olarak belli bir standart yakalanmasına dayandığını söylenebilir. Bu anlamda, gündem belirleme araştırmalarında yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan içerik çözümlemesinin geçerlilik ve güvenilirlik ilkelerini yerine getirmesi beklenmektedir. Güvenirlilik ilkesi temel olarak bulguların tekrarlanır olup olmadığıyla ilgilidir. Dolayısıyla, bulguların yinelenebilirliğinin önemine işaret eden bu ilkeyi sağlamanın temel yollarından biri olarak kodlama süreci gösterilebilir. Ayrıca, içerik çözümlenmesinde anlam üzerinde genel bir uzlaşıya ulaşılan içeriklerin çalışmaya dahil edilmesi ölçütü gözetilmektedir (Gökçe, 2019, s. 85). Bu çalışmada da yöntem bilimsel olarak belli bir standart yakalayabilmek adına kodlama cetveli ve yönergesi oluşturulmakla birlikte çözümleme aşamasında ikinci bir kodlayıcı tarafından kodlama test edilmektedir.

Özetle, bu çalışmada gündem belirleme ile çerçeveleme yaklaşımları arasındaki benzerlikler göz önünde bulundurulmuş ancak birbirlerinin bir uzantısı olmadıkları düşüncesi (Weaver, 2007, s. 146) de merkezde tutulmuştur. Bunun yanı sıra çalışmanın itici gücünü liberal-çoğulcu damardan kopmadan eleştirel bir tutum benimsenmesi oluşturmuştur. Çalışmada, metodolojik olarak gündem belirleme yaklaşımına bağlı kalınmakta ve sistematik bir bakış açısı sunulmaya çalışılmaktadır. Çalışmada inşacı yaklaşıma karşı bir tutum benimsenmemekle ve hatta eleştirel tutum izlenmesine yönelik iddia inşacı yaklaşımının bakış açısından esinlenmekle birlikte temelde liberal yaklaşımının kuramsal prosedürleri takip edilmektedir.

3. SOĞUK SAVAŞ VE SONRASI DÖNEMDE BASILI GAZETELERDEKİ ABD TEMSİLİNİN KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLENMESİ

Bu bölümde, ilk olarak çözümleme aşamasına geçilmeden önce Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve bu doğrultuda inşa edilen ABD temsiline ilişkin lisansüstü düzeyde gerçekleştirilen çalışmalar; amaçları, bulguları ve yöntemleri doğrultusunda incelenmiştir. Bunun yanı sıra, anlatı yoluyla oluşturulan haber çerçevelerine yönelik çalışmalar da sorunsalları ve amaçları doğrultusunda değerlendirmeye alınmıştır. Gerçekleştirilen değerlendirmenin ardından çalışmanın yöntemi açıklanmıştır. Veri toplama aracı ve sürecine değinildikten sonra içerik çözümlemesinin omurgasını oluşturan kodlama sisteminin nasıl oluşturulduğuna değinilmiştir. Ayrıca, çalışmanın geçerlilik ve güvenilirlik ilkelerini nasıl yerine getirdiğine ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur.

Çalışma üç aşamada çözümlenmiştir. İlk olarak, araştırma nesnesi olan basılı gazetelerde mikro düzeyde ABD temsilinin nasıl inşa edildiğini ortaya koymak üzere nicel içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, geliştirilen kodlama sistemi doğrultusunda belirlenen dört tematik başlık altında Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve ABD temsilinin inşasına yönelik elde edilen bulgular yorumlanmıştır. İkinci aşamada ise Türk-Amerikan ilişkilerinin basında nasıl çerçvelendiği karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise bütüncül bir bakış açısıyla, nitel içerik çözümlemesine ilişkin bulgular yorumlanmıştır.

3.1. Alanyazındaki İlgili Çalışmaların Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde, çözümlemeye geçilmeden önce alanyazındaki ilgili çalışmalar, tezler, makaleler ve yabancı eserler şeklinde olmak üzere üç ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen bu değerlendirmedeki temel amaç ilgili çalışmaları eleştirmek değil, bu çalışmayla diğer çalışmalar arasındaki izdüşümlere ve farklılıklara vurguda bulunmaktır. Bu anlamda, çalışmaya konu olan alana ilişkin alanyazına kazandırılan tezler, makaleler ve yabancı eserler incelenmiştir.

3.1.1. Tezler

Bu bölümde, çalışmanın genel bağlamı ve sorunsalından hareketle alanyazında çalışmayla paralellik gösteren tezler incelenmiştir. Bu anlamda, 1 doktora ve 4 yüksek lisans tezi ele alınmıştır. Tezlere⁴ Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK)'nun tez arşivinden erişim sağlanmıştır.

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda 2008 yılında İbrahim Bozkurt tarafından yazılan “Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980)” başlıklı doktora tezi, doğrudan iletişim çalışmalarıyla ilgili olmamakla birlikte Türk-Amerikan ilişkileri ve kamuoyu arasında bağlantı kurduğu için bu çalışma kapsamında önemlidir.

Çalışmada, Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkileri tarihsel bağlamda ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Bu anlamda, Türk-Amerikan yakınlaşmasına kaynaklık eden olaylara vurguda bulunulmuştur. Çalışma, İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini takip eden dönemden 1980 yılına kadar geçen sürede, Türk-Amerikan ilişkileri ekseninde kamuoyunun gündeminde yer alan siyasal, ekonomik ve kültürel olayları irdelemeyi ve bu olayların toplumda bıraktığı izleri saptamayı amaçlamaktadır. Çalışma kronolojik bir sıralamayı izlemektedir. Belirtilen başlıkların altında, ABD'ye ilişkin görüşlerin Türk kamuoyunda tarihsel geçişine yer verilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, 1945 yılından 1980'e kadar olan tarihsel süreçte Türk-Amerikan ilişkilerini ayrıntılı bir şekilde değerlendirmesi bağlamında önemlidir.

Bu doğrultuda, çalışmanın giriş bölümünde 19. yüzyıldan Türk-Amerikan ilişkilerinin günümüzdeki anlamıyla başladığı 1945 yılına kadar geçen süreçte Türk-Amerikan ilişkilerinin genel seyri özetlenmiştir. Daha sonra, bölümler halinde İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan yakınlaşmasının sebepleri, Truman Doktrini ve Marshall Planı üzerine değerlendirmeler, Türkiye'nin NATO'ya girişi, ikili anlaşmalar, Küba füze krizi, Johnson Mektubu, 1964 öncesi ve sonrası Türk- Amerikan ilişkileri üzerine değerlendirmeler, Altıncı filo ziyaretleri ve haşhaş sorunu tarihsel bir izlenim takip edilerek tüm ayrıntılarıyla irdelenmiştir.

⁴Amerika imgesi, ABD imgesi, ABD imajı, Amerika imajı, Amerikan imgesi, Türk-Amerikan ilişkileri anahtar kelimeleriyle tezler aratılmıştır.

Çalışmada araştırma nesnesi olarak basın tercih edilmiştir. Tarihsel izlencenin takip edildiği başlıklar altında basından değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu çerçevede, İkili ilişkilerin irdelendiği başlıkların altında Akis, Forum, Yankı, Yön, Büyük Doğu, Yarın, Milli Işık ve Kızılelma gibi dergilerde yer alan köşe yazıları, makaleler ve karikatürler ele alınmıştır. Çalışmanın bir bölümü içerisinde de mizahi türde plakalara başvurulmuştur.

Özetle, çalışmada 1945-1980 arası dönemde kronolojik bir sıra takip edilerek Türk- Amerikan ilişkileri irdelenmiştir. Buna ek olarak, her bölüm altında ABD'ye ilişkin görüşlere, basında çıkan haberlere yer verilerek tarihsel geçiş ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışmada, Türk kamuoyundaki ABD imgesi ele alınırken, 1964 öncesi ve sonrası şeklinde bir bölümlenme gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, Johnson Mektubu öncesi ve sonrasında kamuoyundaki algılama değişikliklerine ilişkin belirlemelerde bulunulmuştur.

Bahar İzmir'in "Türk-Amerikan İlişkileri Bağlamında Türk Kamuoyunda John F. Kennedy Algısı (1961-1963)" başlıklı yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü tarafından 2015 yılında kabul edilmiştir. Çalışmada, iki kutuplu Soğuk Savaş döneminde daha ılımlı ve barışçıl söylemler benimsediğine inanılan John F. Kennedy dönemi ve kamuoyuna yansımaları ele alınmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın birinci bölümünde Kennedy'nin yaşamına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, Kennedy'nin başkanlık serüveni ve basına yansımaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde 1961-1963 yılları arasına denk gelen Kennedy dönemi ve Türk-Amerikan ilişkileri irdelenmiştir. Son olarak, dördüncü bölümde ise Kennedy suikastı ve basına yönelik yansımalarına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Basının, Kennedy'ye yönelik tutumunun Türkiye-ABD ittifakının Türkiye açısından algılanma biçiminde etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Şükrü Mucuk 'un yazmış olduğu "Johnson Mektubu ve Türk Kamuoyu" başlıklı yüksek lisans tezi 2013 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü tarafından kabul edilmiştir. Çalışmada, Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olan Johnson Mektubuna odaklanılmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Türk-Amerikan ilişkilerinde Johnson Mektubunun etkisi ve Türkiye'deki yankılarının ortaya konulması olarak tanımlanmıştır. Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm, Türk-Amerikan ilişkilerinde Johnson Mektubunun tarihsel

ve siyasal bağlamına odaklanmaktadır. Üçüncü bölümde ise Johnson Mektubu sonrası Türkiye’de ABD’ye yönelik oluşan kırınglığa değinilmektedir. Dördüncü bölümde ABD ürünlerine ve 6. Filoya olan tepkiler ele alınmıştır. Son bölümse ise Türk dış politikasında yeni arayışlar işlenmiştir.

Nesrin Ersin’in “Gazete Haber ve Karikatürlerine Göre Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1952)” başlıklı yüksek lisans tezi 2021 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı’nda kabul edilmiştir. Çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. İlk olarak, İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden süreçte, dünyanın değışen dinamiklerinin etkisi altında Türk-Amerikan ilişkileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, Truman Doktrini ve Marshall Planının Türk-Amerikan ilişkilerine etkisi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye’nin NATO’ya dahil olma süreci ayrıntılarıyla irdelenmiştir.

Çalışma Akşam, Cumhuriyet, Son Posta, Tanin, Tan, Ulus, Yeni İstanbul, Hakikat, Milliyet, Vakit gibi gazetelerin yanı sıra The New York Times, The Times, The Evening Star gibi yabancı basından da gazetelere başvurulmuştur. Ayrıca, 1939-1952 yılları arasında hem Türkiye hem de yabancı basında yer alan karikatürler de ele alınmıştır. Alt başlıkların içerisinde ise gazetelerde yer alan köşe yazısı ve makalelere değinilmiştir.

Atakan Yılmaz tarafından kaleme alınan “Erken Savaş Sonrası Dönemde Amerikan İmgesi Tasviri: Türk Süreli Yayınlarında Amerikanlaşma ve Anti-Amerikanlaşma (1946: 1950)” başlıklı yüksek lisans tezi Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı tarafından 2021 yılında kabul edilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, 1946-1950 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan süreli yayınlardaki Amerikan imgesinin ideolojik ve kültürel bağlamlarda nasıl betimlendiğini ortaya koymak şeklinde açıklanmaktadır. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen Türk-Amerikan ilişkilerinin süreli yayınlarda hem sosyal hem de kültürel anlamda birtakım yansımaları olduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan çalışmada, sol politik mizahın bu dönemde Türk-Amerikan ilişkilerini, Amerikanlaşmayı bir eleştiri aracı olarak ön plana çıkardığına da dikkat çekilmektedir.

Çalışmanın argümanları arasında Soğuk Savaş döneminde basının Amerika'yı betimlerken dilinin de büyük ölçüde Amerikanlaştığı ve basında Sovyetler Birliği'nin belli stereotiplerle temsil edilmesinin kamuoyu nezdinde Soğuk Savaş algısının şekillenmesinde etkili olduğu varsayımları yer almaktadır. Öte yandan, sol politik mizahın Türk-Amerikan ittifakına karşıt bir söylem oluşturduğuna işaret edilmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada Ulus ve Vatan gazeteleriyle, Markopaşa ve Nuh'un Gemisi adlı süreli yayınlara çözümleme nesnesi olarak başvurulmuştur. Seçilen yayınlar üzerinden 1945-1950 yılları arasında Amerika imgesinin ne şekilde tasvir edildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öte yandan, çalışmanın üçüncü bölümünde ise politik mizahın oluşturduğu karşıt alternatif söylem değerlendirilmiştir.

3.1.2. Makaleler

Bu bölümde, tezler başlıklı bölümle benzer şekilde çalışmanın sorunsalı ve genel bağlamı çerçevesinde değerlendirilebilecek olan makaleler ele alınmıştır. Buradaki temel amaç, değerlendirilen makalelerin bu çalışmayla benzer ve farklı yanlarına vurguda bulunarak çalışmanın alana sağlayacağı katkıyı ortaya koymaktır.

Filiz Erdemir Göze'nin 2018 yılında yazmış olduğu "Türk-Amerikan İlişkilerinin Türk Sinemasındaki Seyri" başlıklı makale, iletişim çalışmaları çatısı altında gazetecilik çalışmalarından farklı bir alanda yer alsa da gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında önemlidir.

Göze, araştırma kapsamında sinema filmlerindeki ABD imgesini analiz etmiştir. 1950'li ve 2000'li yıllarda Türkiye'de vizyona giren bazı sinema filmlerini ele almıştır. Filmlerde ABD imgesinin seyirciye nasıl sunulduğu ve dış politikaya bağlı olarak değişim gösterip göstermediğini irdelemiştir. Bununla birlikte, ikili ilişkilerin döneme bağlı olarak sinema filmlerine ne şekilde yansıdığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma kapsamında 1950'li yıllarda yayınlanan Kore'de Türk Süngüsü ve Şimal Yıldızı filmleriyle, 2000'li yıllarda yayınlanan Kurtlar Vadisi-Irak, Amerikalılar Karadeniz'de, Osmanlı Cumhuriyeti ve Vali filmleri araştırmaya konu olmuştur.

Gerçekleştirilen çözümleme sonucu, ABD imgesinin sunumunun dönemin ikili ilişkilerine göre değişkenlik gösterdiği, bazen dost bazen de düşman olarak betimlendiği ortaya konulmuştur. Ayrıca, 1950'li yıllarda Kore Savaşı, NATO üyeliği gibi dış

politikaya ilişkin dinamiklere bağı olarak olumlu bir ABD imgesi betimlenirken 2000’li yıllardaki filmlerde Amerikan karşıtlığının yükseldiğine dikkat çekilmiştir. Çalışmada sonuç olarak, dış politikanın değişen dinamiklerinin sinema filmlerinde de etkisini gösterdiği, filmlerdeki ABD tasvirinin dış politikadaki dinamiklerle eşgüdümlü ilerlediği belirlenmiştir.

Sonuç olarak, ABD imgesinin dönüşümün filmler üzerinden çözümlendiği bu çalışmada dış politikadaki dinamiklerin de etkisiyle 1950’li ve 2000’li yıllarda yayınlanan filmlerde betimlenen ABD imajının birbirlerinden farklılık gösterdiği saptanmıştır. Dolayısıyla bu durum dış politikaya ilişkin dinamiklerin sinema filmlerine de yansıdığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu anlamda, çalışma çözümleme nesnesi ve yöntemi anlamında bu çalışmadan farklı olmakla birlikte temel sorunsalı ve bağlamı kapsamında önem taşımaktadır.

Murat Erdem tarafından kaleme alınan “11 Eylül Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri ve Karikatüre Yansımaları” başlıklı makale 2015 yılında İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi’nde yayımlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, 11 Eylül saldırıları sonrası Türk kamuoyundaki Amerikan imgesini ve karikatürlere yansımalarını ortaya koymaktır. Bu anlamda, ağırlıklı olarak siyasi karikatürler araştırmaya konu edilmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin karikatüre yansıyan boyutu irdelenirken tarihsel izlenice takip edilmiştir. Bu anlamda, araştırmaya konu olan olaylar; 11 Eylül saldırıları, 2. Körfez Savaşı, 1 Mart Tezkeresi ve Çuval olayı, Büyük Orta Doğu Projesi şeklinde belirlenmiştir. Karikatürler tematik olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmanın yöntemi ise göstergebilimsel çözümlerdir. Araştırma nesnelere olarak Lemman ve Penguen dergileri ile Milliyet, Hürriyet, Sabah, Radikal ve Zaman gazeteleri seçilmiştir. Çalışmanın kuramsal bir değerlendirme ve tartışmayı amaçlamadığının altı çizilmektedir.

Çalışmada, ağırlıklı olarak siyasi karikatürlere başvurulmuştur. Bu anlamda, karikatürlerin siyasi gündeme ayna tuttuğuna dikkat çekilmiştir. Çalışmanın yönteminin göstergebilime dayalı bir yöntem olduğu belirtilmiştir. Çalışmada sonuç olarak, karikatürlerin ikili ilişkileri kamuoyuna yansıttığı ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra, karikatürlerin Türk-Amerikan ilişkileri hakkında belli bir dönemin görüş ve eğilimlerini kamuoyuna yansıttığına vurguda bulunulmuştur. Karikatürlerin Türk-Amerikan

ilişkileri özelinde de eleştirel, otoriteye başkaldıran yayınlar olduğu sonucuna varılmıştır.

Özetle, Murat Erdem tarafından kaleme alınan çalışmada, belirli bir olay sonrası ABD imgesi ve Türk-Amerikan ilişkilerinin yansımaları karikatür özelinde değerlendirilmiştir. Buna göre, karikatürlerin Türk-Amerikan ilişkilerinde dış politikaya ilişkin süreçleri kamuoyuna yansıttığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, ABD'nin hegemonik bir güç olarak ön plana çıktığı ve ikili ilişkilere yön veren bir devlet olduğuna vurguda bulunulmuştur.

Mahmut Fevzi Cengiz ve Onur Şen tarafından kaleme alınan “Ülke İmajı Bağlamında Türkiye’de Amerika Birleşik Devletleri İmajı Üzerine Bir Analiz” başlıklı çalışma 2021 yılında İletişim ve Diplomasi dergisinde yayımlanmıştır. Çalışmanın temel amacı Türkiye’deki ABD imajını ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda, çalışmada nicel veri temel alınarak anket tekniğine başvurulmuştur. Basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle belirlenen 514 katılımcıdan 1 Mart-21 Ekim 2021 tarihleri arasında veriler toplanmıştır. Anket formlarının çevrimiçi arayüz kullanılarak katılımcılara ulaştırılmıştır. Çalışmada ilk olarak, algı ve imaj kavramlarının tanımlamalarına yer verilmiştir. Ülke imajı kavramının genel çerçevesi çizilmiştir. Ülke imajının o ülkenin vatandaşlarının davranış ve tutumları, içerisinde bulunduğu coğrafya, ülkenin tarihi, politik yapısı, sahip olduğu kültür ve sanat unsurları, izlediği dış politika ve arz edilen mallar gibi birçok farklı unsurların ışığı altında olduğuna vurguda bulunulmuştur. Daha sonra, kısaca Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel serüvenine değinilmiştir.

Katılımcılara 4 soru yöneltilmiştir. İlk olarak, ABD'nin katılımcılarda nasıl bir imaja sahip olduğu sorusu sorulmuştur. Daha sonra, ABD'nin bir tehdit olarak görülüp görülmediği sorusu yöneltilmiştir. Üçüncü olarak, katılımcıların ABD yapımı dizi ve filmleri izleme düzeyleri ölçülmüştür. Son olarak ise izlenen filmler ışığında ABD imajına ilişkin olumlu bir değişim gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmuştur.

Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye’den katılımcılara ABD ve ABD halkı temelli sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların ABD’ye yönelik tutumları, ABD’de bulunmaya yönelik istekleri, Amerikalılarla birlikte bir toplumsal hayat sürdürme ve çalışma yönünde istekleri olup olmadığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Daha sonra,

ABD yapımı dizi ve filmleri izleyip izlemedikleri yönünde bir soru yöneltilmiştir. Bu anlamda, dizi ve film izleme düzeyleri ve düzenleri sorulmuştur. Çalışmada, katılımcıların ABD’de yaşama ve ABD’li komşu istekleri ile film ve dizi izleme düzeyleri arasında ilişki kurulmuştur.

Katılımcıların Türkiye’ye yönelik tehdit algılarını ölçmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, katılımcılara ABD’yi kendi ülkelerine yönelik bir tehdit olarak görüp görmedikleri sorulmuştur. Ayrıca, en büyük tehdidin hangi ülkeden geldiğini düşündüklerine ilişkin bir soru da yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 50,4’ü Türkiye’ye yönelik en büyük tehdidin ABD’den geldiği yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur. Diğer bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların ABD’ye yönelik sahip oldukları olumsuz imajın ABD’nin kültürüne ya da turistik değerlerine değil, küresel politikalarına yönelik olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmada sonuç olarak, birer medya ürünü olarak dizi ve filmlerin ABD imajı üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, ABD yapımı dizi ve filmlerin ABD ve Amerikalılara ilişkin oluşan imaj üzerinde büyük oranda etkili olduğuna dikkat çekilmiştir.

Özetle, Türk-Amerikan ilişkileri ve ABD temsilinin sunumunu ele alan tez ve makale çalışmaları Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin ve basında ABD temsilinin bir görünümü sunma noktasında kuşkusuz bu çalışmada yol gösterici olmuş ve bir zenginlik sağlamıştır.

3.1.3. Yabancı eserler

Basında ABD temsilinin inşa edilmiş biçimi, Türkiye ile benzer şekilde diğer ülkelerde de dikkat çeken bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, anlatı yoluyla inşa edilen çerçeveler aracılığıyla ABD temsili dışında başka bir ülke değerlendirmeye alınsa da sorunsalı ve bağlamı noktasında bu çalışmayla örtüşmesi durumunda incelemeye değer görülmüştür. Dolayısıyla, çalışmada her ne kadar Türkiye’deki yaygın basının ABD temsilinin inşa edilmiş biçimine katılımı ele alınsa da yurtdışında gerçekleştirilen çalışmalar da belli bir noktada önem taşımaktadır. Bu bağlamda, yabancı eserler başlıklı bu alt bölümde çalışmanın bağlamı ve sorunsalı ile ilintili olarak 4 çalışma ele alınmıştır.

Zhou He, Chen Xianhong ve Wu Xing tarafından 2012 yılında yayımlanan makale, “Çin Medyasında Amerika Birleşik Devletleri İmajı: Çerçevelemenin Değerlendirici Bileşeninin İncelenmesi” başlığını taşımaktadır. Makalede, Çin’de yayınlanan beş gazetede yer alan 874 haber metnindeki ABD temsilinin sunumu çerçeveleme bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmada, iki temel yöntem kullanılmıştır. Bunlardan ilki, nicel içerik çözümlemesidir. Nicel içerik çözümlemesine ABD’nin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel imajlarının bir görünümünü ortaya koymak için başvurulmuştur. İkinci olarak ise içerik çözümlemesi ile elde edilen bulguların daha bütünsel bir görünümü sunmak amacıyla yorumlayıcı analiz tercih edilmiştir.

Bu bağlamda, Çin basınında ABD temsilinin belirlenmesine yönelik içerik çözümlemesiyle değerlendirilen haber metinlerinin ağırlıklı olarak siyaset ve ekonomi dolaylı haberler oldukları dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, Çin basınının ABD’nin siyasi imajını olumlu ve olumsuz nitelikleri uyumlayarak nispeten dengeli bir şekilde sunduğu sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde, ABD’nin Çin basınındaki ekonomik, sosyal ve kültürel imajlarının da çelişkili nitelikleri bünyesinde barındırarak yine dengeli bir bakış açısıyla sunulduğu sonucuna varılmıştır.

Ashraf Galal, Mahmoud Galander v e Philip J. Auter tarafından 2008 yılında “Dokuzuncu Uluslararası Çevrimiçi Gazetecilik Sempozyumu’nda” sunulan bildiri “Arap Dünyası Çevrimiçi Gazeteciliğinde Tasvir Edilen ABD İmajı” başlığını taşımaktadır. Bu anlamda, çalışmanın temel amacı Arap dünyası çevrimiçi habercilik pratiğinde betimlenen ABD imajının taşıdığı ön yargıları belirlemektir. Çalışmada, Arap medyasının ABD imajını ağırlıklı olarak olumsuz bağlamda yansıttığına inanıldığı ancak bu durumun konunun türüne göre değişebileceğine inanıldığına işaret edilmektedir. Çalışmanın yöntemi içerik çözümlemesidir. Çalışmada elde edilen veriler değerlendirildiğinde ise ABD’nin Arap medyasında olumsuz bir imaja sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Ariane Knüsel tarafından kaleme alınan ve 2012’de yayımlanan “*Framing China: Media Images and Political Debates in Britain, the USA and Switzerland, 1900-1950*” (“Çin’i Çerçevelemek: İngiltere, ABD ve İsviçre’deki Medya Görüntüleri ve Siyasi Tartışmalar, 1900- 1950”) başlığını taşıyan çalışma sorunsalı bağlamında

gerçekleştirilen bu çalışma açısından önem taşımaktadır. Çalışmada, temel olarak Batı'nın Çin ile olan ilişkileri ve anlatı biçimleriyle oluşturulan Çin'e ilişkin algıları ele alınmıştır. Bu anlamda, yirminci yüzyılın ilk yarısına denk gelen dönemde Çin'in nasıl resmedildiği çalışmanın temel sorunsalını oluşturmuştur. Çalışmada, ulusal çıkarların ve endişelerin Çin'in çerçevelenme biçimleri üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur. Başka bir ifadeyle, öne çıkarma ya da önemsizleştirme gibi pratiklerle algısal süreçler üzerinde etkin rol oynayan çerçeveleme faaliyetlerinin Çin'in de farklı şekillerde betimlenmesine yol açtığı ileri sürülmüştür.

Bu doğrultuda, Knüsel tarafından kaleme alınan bu çalışmada Çin'in farklı ülkelerde nasıl resmedildiğini ele alması açısından gerçekleştirilen bu tez çalışmasının sorunsalı ile aynı uğrak noktasından hareket etmektedir. Ancak, ABD temsilinin farklı tarihsel dönemlerde farklı siyasi temsil biçimlerine sahip basılı gazetelerde nasıl inşa edildiğini ele alan bu çalışma kolektif bir temsilin nasıl ve neden tasarmlandığına odaklanırken aynı zamanda çerçevelerin gündem belirleme üzerindeki etkilerine de değinmesi açısından farklılık göstermektedir.

Daniela Dimitrova ve Jesper Strömbäck tarafından kaleme alınan "*Foreign Policy and the Framing of the 2003 Iraq War in Elite Swedish and US Newspapers*" (Seçkin İsveç ve ABD gazetelerinde dış politika ve 2003 Irak Savaşı'nın Çerçevesi) başlıklı makalede 20 Mart 2003'ten 1 Mayıs 2003'e kadar olan resmi savaş döneminde Irak Savaşı'nın çerçevesi değerlendirilmiştir. Bu anlamda, askeri çatışma çerçevesi, sorumluluk çerçevesi, savaş karşıtı protesto çerçevesi ve prognostic çerçeve doğrultusunda bir çözümleme gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, gerçekleştirilen çerçeveleme analizi sonucu dış politikanın savaş çerçevesi üzerinde kısıtlayıcı bir etkisi olduğu sonucu ortaya konulmuştur. Ayrıca, savaşın çerçevesinde hem haber kaynaklarının hem de çerçevelerin kullanımları açısından birtakım farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Bu farklılıkların ise ülkelerin dış politikaları ve ulusal siyasi ortamlarıyla tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Alanyazındaki ilgili çalışmalarının değerlendirilmesi sonucu Türk-Amerikan ilişkilerinin siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, tarih, iletişim gibi çeşitli disiplinlerin ilgi alanına girdiği ve farklı boyutlarıyla ele alındığı görülmüştür. Bu çalışmada ise Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi özelinde basılı gazetelerde ABD temsilinin inşası makro ve mikro düzeyde karşılaştırmalı olarak çözümlenmiş, basılı gazetelerde Türk-

Amerikan ilişkilerinin çerçevesi biçimleri belirlenmiştir. Çalışma ikinci aşama gündem belirleme yaklaşımı ve çerçevelemeyi ilişkilendirerek liberal yaklaşımı merkeze alan anlayış ile kökenlerini inşacı yaklaşımdan alan çerçeve analizi arasındaki çizgiyi gözeterek tasarlanmıştır. Kuramsal anlamda, liberal damardan kopmadan eleştirel bir tutum izlenmesi ise çalışmanın itici gücünü oluşturmuştur. Buna ek olarak, çalışmada çerçevelemenin gündem belirleme süreci üzerindeki etkisine de değinilmesi çalışmayı gerçekleştirilen diğer çerçeveleme çalışmalarından farklı kılmıştır.

Bu anlamda, bu çalışma alanyazın taraması sonucu değerlendirilen diğer çalışmalardan hem benimsenen kuramsal yaklaşıma yönelik sahip olunan tutum hem de haber çerçeveleri kodlama sistemi kapsamında tümevarım esasına dayalı olarak geliştirilen haber çerçeveleriyle farklılaştığı söylenebilir. Bu anlamda geliştirilen “atıl duruma getirme çerçevesi”, “çekim alanında tutma çerçevesi” , “aktörü protesto çerçevesi” ve “karikatürize etme çerçevesi” sadece Türk-Amerikan ilişkileri ve bu doğrultuda inşa edilen ABD temsili konusunda değil aynı zamanda uluslararası arenada diğer ilişkilerin basına yansılarında da başvurulabilecek haber çerçeveleridir. Kaldı ki, bu çerçevelere ulusal ya da uluslararası herhangi bir aktörün basında çerçevesi de başvurmak olasıdır.

3.2. Çalışmanın Yöntemi

Sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen çalışmaların araştırma tasarımı tanımlanırken yaygın olarak araştırmalar benimsedikleri yöntem açısından sınıflandırılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 98). Bu anlamda, çalışmanın yöntemini belirleme aşaması aynı zamanda nicel, nitel ya da karma model şeklinde olmak üzere araştırma deseninin de belirlendiği aşama olarak kabul edilmektedir (Boz, 2022, s. 119). Bu çalışmada ise klasik (nicel) ve nitel içerik çözümlemesinin sinerjisinden yararlanılmıştır. Nicel bulgulardan elde edilen verilere nitel sonuçların değerlendirilmesi aşamasında destekleyici olarak başvurulmuştur.

Bu çalışmada, Türk-Amerikan ilişkileri ve Türkiye’deki basılı gazetelerde ABD temsilinin sunumu, Soğuk Savaş dönemi sınırları içerisinde gerçekleşen Johnson Mektubu ve Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde meydana gelen 1 Mart Tezkeresi özelinde karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Çalışmanın çözümleme nesnelere olarak

basılı gazetelerden Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazeteleri belirlenmiştir. Gazetelerin belirlenmesinde farklı siyasi ve ideolojik temsil biçimlerine sahip olmaları ve buna bağlı olarak toplumun farklı kesimlerini temsil etme kabiliyetini ellerinde tutmaları etkili olmuştur.

Çalışmada, tam olarak ortaya konulmak istenilen basınının ABD temsilini nasıl algıladığı ve işlediğidir. Bununla birlikte, bu temsilin dönemsel olarak bir değişiklik gösterip göstermediği ve göstermesi durumunda ne yönde ve nasıl bir değişiklik gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Türk-Amerikan ilişkileri özelinde basınında ABD temsilinin nasıl inşa edildiği ve toplumun farklı kesimlerine seslenen gazetelerin ulusal meseleler söz konusu olunca, meselelere ilişkin tutumlarındaki benzerliklerin ya da farklılıkların belirlenmesi ortaya koyulmak istenilen bulgular arasında yer almaktadır. Ayrıca, farklı dünya düzenlerine işaret eden Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde basılı gazetelerdeki ABD temsilinde ve gazetelerin tutumlarında bir değişiklik gerçekleşip gerçekleşmediğinin sorgulanması amaçlanmıştır. Bu temel amaçlar doğrultusunda, sözü edilen çözümleme nesnelere ilgili konulara ilişkin yer alan haber metinleri nicel ve nitel içerik çözümlemesi yöntemi ile çözümlenmiştir.

Medyanın belirli kişi, grup ya da olayları ne şekilde sunduğuna yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda başvurulan temel yöntemlerden biri içerik çözümlemesidir. Basının bir olay ya da olguyu resmetme ya da temsil etme niteliğini ölçmeye yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda ağırlıklı olarak başvurulan yöntemlerden biri olarak içerik çözümlemesi ön plana çıkmaktadır (Yıldırım, 2015, s. 125). Bu çalışmada da basında ABD temsilinin sunumu ve ulusal meseleler söz konusu olunca farklı temsil biçimlerine sahip basın kuruluşlarının tutumlarının belirlenmesi noktasında içerik çözümlemesine başvurulmuştur. Bununla birlikte, çalışmanın kuramsal çerçevesi liberal çoğulcu paradigma içerisinde gelişim gösteren ikinci aşama gündem belirleme ve çerçeveleme ilişkisinden temel aldığı için çalışmanın kuramsal doğasına ve amacına uygun olarak da içerik çözümlemesine başvurmanın sağlıklı bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür.

Tarihi oldukça eskiye dayanan bir yöntem olan içerik çözümlemesi 20. yüzyılın başlarından itibaren kullanılan geleneksel bir yöntemdir (Yıldırım, 2015, s. 106). İçerik çözümlemesinin temelleri ABD’de atılmıştır. Tarihsel süreçte içerik çözümlemesi

gazetecilik, siyasal bilimler, edebiyat, tarih, psikoloji gibi farklı disiplinler tarafından başvuru olan bir araştırma yöntemi olmuştur (Öğülmüş, 2019, s. 213). İçerik çözümlemesi temel olarak gazete ve televizyon haberleri ile programları, diziler, sinema filmleri ve radyo programları gibi iletişimin içeriğine konu olan her türlü araştırma nesnesinin önceden belirlenmiş kategoriler doğrultusunda sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanımaktadır. Başka bir ifadeyle, omurgası kodlama sistemine dayanan içerik çözümlemesi yöntemi sistemli bir şekilde araştırmaya konu olan olay ya da olguların çözümlenmesinde yaygın olarak başvuru olan bir araştırma yöntemi olarak dikkat çekmektedir (Geray, 2017, s. 145).

Bu anlamda, klasik içerik çözümlemesi kayıtlı her türlü içeriğin kullanıldığı bağlama ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar oluşturmada başvuru olan bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Alanyazında içerik çözümlemesinin temel olarak üç tanımı yapılmaktadır. Bu tanımlardan ilki incelemeye konu olan içeriğin bir metne içkin olduğu yönündeki tanımdır. İkincisi metnin kaynağına işaret ederken üçüncü tanım ise metni siyasi, toplumsal ya da ekonomik bir bağlama yerleştirerek incelemeye konu olan olayın arka planıyla birlikte değerlendirilmesine vurguda bulunmaktadır. Bu tanımlamaların her biri içeriğin belli bir sistemi takip ederek kavramsallaştırılmasına işaret etmektedir (Krippendorff, 2004, s. 18-19).

İçerik çözümlemesinin ağırlıklı olarak nicel boyutunu kapsayan kavramsal çerçevesi 1952 yılında Bernard Berelson tarafından çizilmiştir. Bu anlamda, liberal çoğulcu paradigma içerisinde gelişim gösteren içerik çözümlemesi şeffaflık ve yansızlık gibi olgular etrafında şekillenmiştir. Erken dönemde gerçekleştirilen bu çalışmalar hem bir yöntem olarak içerik çözümlemesinin hem de iletişim çalışmaları alanının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Yıldırım, 2015, s. 106-109).

Berelson tarafından ortaya konulan kavramsal çerçeveye aynı sene içerisinde Siegfried Kracauer tarafından eleştiri getirilmiştir. Bu eleştiri iletişimin içeriğinin sadece nicel verilere başvuru olarak açıklanamayacağı yönündedir. Metinlerin içerisinde üretildikleri bağlamı sadece sayısal ölçümlere dayandırılarak açıklamanın mümkün olmadığı yönünde yöntem eleştiriler almıştır. Kracauer'ın vurgusu iletişimin içeriğinin sadece görünen içerik üzerinden değil, incelemeye konu olan içeriğin içerisinde yer aldığı toplumun tarihi, siyasi, ya da ekonomik arka planı ve sosyolojik olarak sahip olduğu refleksler ile değerlendirilmesinin gerekliliği üzerinedir. Böylelikle, ilk bakışta

görülmeven örtük anlamların da belirlenebileceğine dikkat çekmiştir. Nicel içerik çözümlemesine kıyasla yorum ve eleştirinin önünü açan bu değerlendirme aynı zamanda günümüzde nicel içerik çözümlemesinin bir ileri aşamasına kabul edilen nitel boyutuna işaret etmektedir. Ayrıca, İçerik çözümlemesinin nitel bağlamda gelişme göstermesinde eleştirel iletişim kuramcılar tarafından da başvurulmuş bir yöntem haline gelmesi etkili olmuştur. Böylelikle, nitel değerlendirmenin de devreye girmesiyle birlikte içerik çözümlemesinde metin ve toplum bağının kurulabileceği yeni bir dönem başlamıştır (Yıldırım, 2015, s. 117-118; Gökçe, 2019, s. 9-10). Dolayısıyla, metnin içerisinde doğduğu kültür ve beslendiği tarihsel arka plan ile belirli bir bağlam içerisinde değerlendirilmesinin önünün açıldığını söylemek mümkündür.

İçerik çözümlemesinin temel çıkış noktasını metnin içeriğinin sayısallaştırılması oluştursa da tarihsel gelişim sürecinde nicel bir çözümleme yönteminden daha fazlası olduğu yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Bu anlamda, içerik çözümlemesinde bir ileri aşama olarak kabul edilebilecek olan nitel içerik çözümlemesi gelişme göstermiştir. Kaldı ki, nitel içerik çözümlemesi her ne kadar nicel içerik çözümlemesinin bir ileri aşaması olarak kabul edilse de her iki yöntemden de elde edilen bulguların birbirleriyle ilişkilendirilmesi kolayca mümkündür. İçerik çözümlemesinin yorumlayıcı yaklaşımını temel alan bu çözümlemede araştırmacılar yine nicel verileri göz ardı etmemekte ancak metinleri belirli bir bağlam içerisinde üretilen, toplumsal anlamı ileten ortamlar olarak değerlendirmektedir. Sistematikleştirilmiş bilgi ve belgelere anlam taşıyan öğeler olarak yaklaşılmaktadır. Dolayısıyla, sayısal verinin içerisinde var olduğu ve dolaşıma sokulduğu genel bağlama vurguda bulunmaktadır. Çözümleme sürecinde içeriğin kendisi incelenmekte ancak çalışma içerikle ya da sayısal veriyle sınırlandırılmamaktadır. Sayısal veriyle sınırlandırılmayan içerik toplumsal bir bağlama yerleştirilirken aynı zamanda içeriğin hermeneutik yönü de geliştirilmektedir (Neuman, 2017b, s. 466-467).

Böylelikle, nicel ve nitel içerik çözümlemesinin sinerjisinden yararlanılarak mesaja ilişkin hem sistemli sayısal veriler ortaya konulurken aynı zamanda da yorum sanatını devreye sokan ve daha esnek kabul edilebilecek olan bir çözümleme yöntemiyle bulgular anlamlandırılmaktadır. Ayrıca, sadece öğeler tanımlanmakla kalmayıp aynı zamanda sosyal ve toplumsal meselelere ilişkin çıkarımlarda bulunması da amaçlanmaktadır (Demirci ve Köseli, 2011, s. 333-334). Dolayısıyla, içerik

çözümlemesi metinlerin örtük anlamlarını sistematik bir şekilde, kategorilere yerleştirerek nicel ve nitel bağlamlarda çözümlenmesine işaret eden bir araştırma yöntemidir (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015, s. 332). Öte yandan, günümüzde gerçekleştirilen çalışmalarda nitel içerik çözümlemesi, klasik içerik çözümlemesinin bir ileri aşaması şeklinde görülmekte ve birbirine tepkisel iki ayrı yöntem olarak değil de birbirlerini tamamlayan bir ileri aşama olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda, içerik çözümlemesi özelinde nicel ve nitelin birlikteliğinin eklektik bir yönetime işaret etmediğini vurgulamak önemlidir. Dolayısıyla, nicel ve nitel içerik çözümlemesiyle elde edilip, yorumlanan bulgular birbirleriyle bağlantılıdır ve birlikte değerlendirilmektedir. Bu aşamada önemle altının çizilmesi gereken mesele ise nicel ve nitel yöntemle ayrı ayrı elde edilen bulguların birbirleriyle ilişkilendirmesi üzerinedir (Gökçe, 2019, s. 10). Böylelikle yaklaşımsal olarak içerisinde farklılıklar barındıran iki yöntemden elde edilen bulguların birlikte değerlendirilmesinin sağlayacağı zenginlikten yararlanmak mümkündür.

Nitel içerik çözümlemesinin omurgasını nicel içerik çözümlemesinde olduğu gibi kodlama sistemi oluşturmaktadır. Nitel içerik çözümlemesi de kodlama odaklı bir yöntemdir. Ancak, kategori sistemi yoruma dayalı bir şekilde ilerlemektedir. Temeli yoruma dayalı olan nitel içerik çözümlemesi metnin bağlam içerisinde değerlendirilebilmesi için gerektiği durumlarda ortaya çıktığı dönemin koşulları ve ortamını da yorumlamaya dahil etmektedir. Böylelikle, ilk bakışta görülmeyen metinde saklı örtük anlamların da anlaşılmasının önü açılmaktadır. Klasik içerik çözümlemesinde ise kategoriler oluşturulduktan sonra metnin içerisinde oluşturulduğu bağlam ve ortaya çıkış koşullarını hiçbir şekilde çözümlene sürecine dahil edilmemektedir. Nicel çözümlemenin nitelden ayrılan en temel farklılığı budur (Gökçe, 2019, s. 49-50). Bu çalışmanın teorik arka planında Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel seyrine yer verilmiştir. Çözümlemeye konu olan olayların ortaya çıktıkları dönemin koşulları değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, nitel çözümlene bölümünde metni bir bağlama oturtabilmek için bu bilgiler de yorumlamaya dahil edilmiştir.

Bu açıklamalardan hareketle, bu çalışmada iki farklı dünya düzenine işaret eden iki ayrı dönemin karşılaştırılması ikili ilişkilerin içerisinde gerçekleştiği dönemin koşullarıyla birlikte yorumlanmasını gerekli kılmaktadır. Metnin, dönemin koşullarından koparılarak değerlendirilmesi araştırma sorularının yanıtlanmasını

güçleştirmekte ve çalışmanın amacına ulaşması konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple, çalışma üç aşamada çözümlenmiştir. İlk olarak, araştırma nesnesi olan basılı gazetelerde mikro düzeyde ABD temsilinin nasıl inşa edildiğini ortaya koymak üzere nicel içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, geliştirilen kodlama sistemi doğrultusunda belirlenen dört tematik başlık altında Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve ABD temsilinin inşasına yönelik elde edilen bulgular yorumlanmıştır. İkinci aşamada ise Türk-Amerikan ilişkilerinin basında nasıl çerçvelendiği karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise bütüncül bir bakış açısıyla nitel içerik çözümlemesine ilişkin bulgular yorumlanmıştır.

Bu doğrultuda, bu çalışma basılı gazetelerde ABD temsilinin nasıl algılandığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaca yönelik olarak bir ana araştırma sorusu ve 6 alt araştırma sorusuna çalışmada yanıt aranmıştır. Çalışmanın temel araştırma sorusu: Basılı gazetelerde ABD temsili anlatı yoluyla nasıl inşa edilmiştir? şeklindedir. Belirlenen temel araştırma sorusundan hareketle, metinlerin sağlıklı bir şekilde çözümlenebilmesi için alt araştırma sorularına gereksinim duyulmuştur. Bu anlamda, çalışmanın alt araştırma soruları ise şu şekildedir:

- 1) Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi özelinde, farklı siyasi temsillere sahip basın kuruluşlarında ABD temsili nasıl sunulmaktadır?
- 2) Türk-Amerikan ilişkileri anlatı biçimleri temel alınarak nasıl çerçvelenmiştir? Söz konusu çerçeveleme biçimlerinin ABD temsilinin inşasındaki rolü nasıldır?
- 3) Türk-Amerikan ilişkilerinin çerçvelenişi bakımından dönemlere göre basılı gazeteler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
- 4) Araştırma nesnelerinde haber içeriklerinin kimin gözünden yazıldığı ve ilk muhataplarının kim olduğu ABD temsilinin inşası çerçevesinde nasıl yorumlanabilir?
- 5) Haber içeriklerinde başvurulan hatırlatma eylemi gözleyen bellek olarak ön plana çıkan basının inşa ettiği ABD temsili anlamında nasıl değerlendirilebilir?
- 6) Haber içeriklerinde başvurulan bir sonraki olaya gönderme pratikleri gündem belirleme ve çerçeveleme ilişkisi doğrultusunda ne yönde bir etki

yaratmaktadır? Ayrıca, haber çerçeveleri gündem belirleme sürecinde ne yönde bir etki oluşturmaktadır?

Belirtilen temel ve alt araştırma soruları çalışmanın genel amacından hareketle oluşturulmuştur. Bu araştırma soruları aynı zamanda çalışmanın yöntemini oluşturan nicel ve nitel içerik çözümlemesinde başvurulan kategorilere ve temalara ışık tutmakla birlikte aynı zamanda haber çerçevelerinin oluşturulmasında da temel başvuru kaynağı olmuştur.

Bu anlamda, bu çalışmada tümevarımsal akıl yürütme biçimini benimsemiştir. Tümevarımsal akıl yürütme sürecinde kodlar, kategoriler, temalar ve verilerden yola çıkılarak oluşturulmaktadır. Bu durum aynı zamanda nitel içerik çözümlemesinin de karakteristik bir özelliğine işaret etmektedir. Nitel içerik çözümlemesinde tümevarımsal bir yol izlenmesi aynı zamanda tema belirleme, kategori oluşturma ve kodlama sürecinin araştırmacının metinleri irdeleyerek kendi çabasıyla oluşturacağı anlamına gelmektedir (Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın, 2015, s. 341). Ayrıca, bu çalışma hipotezlerden değil, sorulardan hareketle oluşturulmuştur. Tümdengelim akıl yürütme biçiminden değil de tümevarım akıl yürütme biçiminden yararlanılmıştır.

Bu bağlamda, çalışmanın genel ve alt araştırma soruları belirdikten sonra analiz ve araştırma birimleri saptanmış ve çalışmanın örnekleme belirlenmiştir. Çalışmanın analiz birimini gazete yayınları, kodlama/araştırma birimini ise haber metinleri oluşturmuştur. Çözümleme birimlerinin belirlenmesinden sonra örneklemin belirlenme aşamasına geçilmiştir.

Sosyal bilimler alanında yürütülen bilimsel çalışmalarda örnekleme süreci veri kaynaklarının doğru bir şekilde tespit edilmesinde ve dolayısıyla da çalışmanın başarılı bir şekilde sonuçlandırılmasında temel teşkil eden önemli bir süreç olarak kabul edilmektedir. Yürütülen bir bilimsel araştırmanın en önemli aşamalarından birisi de örneklemedir (Altunışık, 2022, s. 129). İçerik çözümlemesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarda örnekleme türleri iki temel gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, olasılığa dayalı diğeri ise olasılık dışı örnekleme türleridir. Olasılığa dayalı örnekleme türleri: Basit tesadüfi örnekleme, tabakalı örnekleme ve küme örnekleme ve sistematik örneklemedir. Olasılık dışı örnekleme türleri ise kota örnekleme, kartopu örnekleme ve amaçlı örneklemedir (Koçak ve Arun, 2013, s. 25). Olasılığa dayalı

örnekleme türleri, çalışmaya dahil edilen öge ya da kişilerin tesadüfi bir şekilde seçilmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, araştırma nesnelere içerisinden seçilecek olan öğeler rastgele yöntemle seçilmektedir. Öğelerin örnekleme yer almasında belirleyici olan unsurun şans olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, olasılığa dayalı olmayan örnekleme türlerinde ise araştırmacı çalışmaya dahil edeceği öğelerle ilgili kıstasları kendisi belirlemektedir (Böke, 2011, s. 110-122). Başka bir ifadeyle, amaçsal örneklemeyle örnek olaylar belirlenirken araştırmacı zihnindeki yargılardan hareketle belirli bir amaca yönelik olarak seçimde bulunmaktadır. Dolayısıyla, amaçsal örnekleme ile belirlenen örnek olayların geneli temsil etme kabiliyetinin olup olmadığını bilmenin rasyonel bir yolu yoktur. Bu sebeple, amaçsal örnekleme tekniğiyle seçilen örnek olaylar üzerinden yürütülen araştırmalardan genellenebilir sonuçlar elde etmek olası değildir (Neuman, 2017a, s. 322-325).

Amaçsal örnekleme tekniğinin alanyazında “yargısal örnekleme” ya da “kriter temelli örnekleme” şeklinde adlandırıldığı görülmektedir. Bu örnekleme tekniğinin en belirgin özelliği örnekleme dahil edilecek birimlerin tamamen araştırmacının kişisel yargıları doğrultusunda belirlenmesidir. Bu belirlenimde temel ölçüt ise örnekleme dahil edilen birimlerin araştırmanın amacına hizmet ediyor olmasıdır (Taylan, 2015, s. 80-81). Bu çalışmada olasılığı dayalı olmayan örnekleme türlerinden amaçsal örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Amaçsal örnekleme tekniğinin tercih edilmesinin temel sebebi belirlenen örnek olaylar özelinde derinlemesine inceleme gerçekleştirilmek istenmesidir. Amaçsal örnekleme ile araştırmacı belirlenen araştırma nesnelereinden hangi olayları örnekleme dahil edeceğine kendisi karar vermiştir. Araştırmacının yargıları ve sağduyusu çerçevesinde bir seçim gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, çalışmanın bağlamı, sorunsalı ve amaçları doğrultusunda uygun görülen birimler çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu anlamda, çalışma günümüzdeki anlamıyla ikili ilişkilerinin başladığı Soğuk Savaş ve sonrası dönemi kapsamaktadır. Farklı dünya düzenlerine işaret eden bu dönemlerde ikili ilişkilerde meydana gelen tüm gelişmeleri ele almak mümkün olmayacağından amaçsal örneklemeyle seçim gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, Soğuk Savaş dönemi gelişmelerinden Johnson Mektubu ve Soğuk Savaş sonrası dönemden 1 Mart Tezkeresi örnek olaylar olarak çalışmaya dahil edilmiştir. İki ayrı

dünya düzeninden örnek olaylar seçilmesinin sebebi ise farklı dönemlerin karşılaştırma yapmaya daha elverişli olmasına dayanmaktadır.

Johnson Mektubuna ilişkin 6-30 Haziran 1964 ve 27 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihleri ve 1 Mart Tezkeresi ile ilgili olarak da 1-20 Mart 2003 ve 21-31 Mart 2003 tarihleri arasındaki haber türündeki içerikler çözümlenmiştir. Bahse konu olan zaman aralıklarından ilki, Johnson Mektubunun ABD Başkanı Lyndon Johnson tarafından dönemin Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderildiği ve mektubun içeriğinin kamuoyu ile paylaşıldığı; ikincisi ise ABD'nin Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması şeklinde hükümetten istediği yetkinin Meclis'te oylanması ve reddedilmesi ile ABD'nin Kuzey Irak'a tek taraflı müdahaleyi başlattığı tarihten ay sonuna kadar olan gelişmeleri kapsayan dönemi ifade etmektedir. Olayların meydana geldiği tarihlerin hemen devamında incelemeye konu edilmesinin temel sebebi ise olayların sıcaklığıyla medyaya yansıyan ABD temsilinin ölçülmek istenmesidir.

Soğuk Savaş döneminden ve Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninden birer örnek olay seçilerek durulmasının sebebi ise veri doyumuna ulaşılmış olmasıdır. Bu anlamda, çalışmada bağlam ve anlam yakalanarak doyuma ulaşıldığı için iki örnek olayda durulmuştur. Buna ek olarak, örnek olaylara hem nicel hem de nitel çözümlene uygulanması sebebiyle derinlemesine çalışabilmek amacıyla da her iki dönemden birer örnek olayla sınırlandırılmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin zengin ve köklü bir tarihsel arka plana sahip olması sebebiyle ikili ilişkilerde meydana gelen tüm gelişmeleri ele almak tezin sınırlığı açısından mümkün olmadığından çalışma iki örnek olayla sınırlandırılmıştır.

Gerçekleştirilen her bilimsel çalışma birtakım sınırlıkları beraberinde getirmektedir. Sınırlıkları, araştırmacının en uygun koşulları oluşturabilmek adına araştırmasının dışında bırakmak zorunda kaldığı öğeler ya da durumlar şeklinde tanımlamak mümkündür. Sınırlıklar bazı durumlarda araştırmacının isteğiyle belirlenirken bazı durumlarda da araştırmacının kontrolü dışında zaman, maliyet ya da diğer maddi kısıtlılıklar sebebiyle bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir. Araştırmacının araştırmanın sorunsalı, amaçları, kapsamı ve yöntemi doğrultusunda sınırlıklarını belirlemesi gerekmektedir. Öte yandan, çalışmada öngörülemeyen ya da belirlenemeyen sınırlıkların ortaya çıkması da ihtimaller dahilindedir. Kaldı ki,

öngörülmesi sorunlu olan tüm unsurlara karşı da duyarlı olmak bir gereklilik olarak görülmelidir (Karasar, 2015, s. 73). Bu anlamda, çalışmada basılı gazetelerde ABD temsili belli sınırlıklar içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sınırlıkları şu şekildedir:

(1) Çalışma Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası (1991-2003) dönemde, Türk-Amerikan ilişkilerinde meydana gelen ve seçilen gelişmelerle sınırlıdır. Belirlenen dönemlerde meydana gelen tüm gelişmeleri ele almak mümkün olmayacağından çalışma Johnson Mektubu ile 1 Mart Tezkeresi ve sonrası gelişmelerle sınırlanmıştır.

(2) Basılı gazeteler arasında farklı siyasi temsillere sahip olan gazeteler araştırma nesnesi olarak belirlenmiştir. Siyasi duruşları bağlamında değerlendirildiğinde farklı kesimleri temsil etme noktasında dengeli bir dağılım sağlanması gözetilmiştir. Bu anlamda, çalışma Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde yer alan haber metinleriyle sınırlıdır.

(3) Çalışma, belirlenen süre aralıklarında yayımlanan gazete sayıları ile sınırlıdır.

(4) Belirlenen tarih aralığında gazetelerin tüm sayfaları çalışmaya dahil edilmiştir. Öte yandan, metinlerinin odak noktasının “ABD ve aktörleriyle” ile ilgili olması gözetilmiştir. Çözümlemeye konu olan olayla ilgili bir gelişme haberlerde yer alsa da içeriğin genelinde ABD ya da ABD’li aktörlerden bahsedilmemesi durumunda incelemeye dahil edilmemiştir.

(5) Bu anlamda, bir yönüyle başka bir tür bir sınırlılık olan, çalışmaya dahil edilen haber metinlerinin çalışmanın konusuyla olan ilgisinin belirlenmesinde ise iki temel ölçüt gözetilmiştir.

- Haber metinlerinin odak noktalarının Türk-Amerikan ilişkileri doğrultusunda ABD ile ilgili olması gerekmektedir. Bunun tespit edilebilmesi için haber metinlerinin ortalama 3-4 cümleden oluşan ilk paragraflarına bakılmıştır.

- Buna rağmen metinlerin Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde basılı gazetelerdeki ABD temsiliyle ilgili olup olmadığı noktasında bir ikilem yaşanması durumunda ise haberin geneline bakılarak en az 3 cümlede ABD temsiline işaret etmesi gerekmektedir. Bu ölçütün sağlanması durumunda da metinler örnekleme dahil edilmiştir.

(6) Çalışma, basılı gazetelerdeki ABD temsiliyle sınırlıdır. Başka ortamlardaki ABD temsili çalışmaya dahil edilmemiştir.

(7) Çalışma, araştırma soruları doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodlamalarla sınırlıdır. Dolayısıyla, eklerde sunulan “içerik çözümlemesi kodlama cetveli ve yönergesi” ile “haber çerçeveleri kodlama formu ve yönergesinde” yer almayan kategorilerden kaynaklanabilecek anlamlar çalışmanın dışında kalmaktadır.

Sharan B. Merriam (2018, s. 262), bir çalışmanın yöntem bölümünde araştırmacının konuya ilişkin sahip olduğu önyargıların da açık bir şekilde ortaya konulmasının gerekliliğine vurguda bulunmaktadır. Bu hususların şeffaf bir şekilde açıklanması, araştırmacının çalışmaya nasıl yaklaştığının ve ham veriyi ne şekilde yorumladığının anlaşılmasına yardımcı olacağını ifade etmektedir. Bu anlamda, bu çalışmanın başlangıç aşamasındaki en temel varsayımı ulusal bir mesele söz konusu olunca farklı siyasi temsillere sahip gazetelerin meselelere ilişkin yaklaşımlarının resmi görüşle paralellik gösterebileceği yönündedir. Bu anlamda, çalışmada oluşturulan tema ve kodlara bağlı kalınmış ve varsayımların doğrulanmasının büyümesine kapılması noktasında ise hassas davranılmıştır.

Özetle, bu çalışma kuramsal temelleri liberal çoğulcu yaklaşım çatısı altında gelişim gösteren gündem belirleme ve çerçeveleme kuramlarına dayanmaktadır. Liberal çoğulcu yaklaşım doğası gereği pozitivist damara yakındır. Öte yandan, bu çalışmanın kuramsal savlarından biri liberal çoğulcu yaklaşım içerisinde, liberal damardan kopmadan eleştirel bir tutum sergilenmesidir. Bu kuramsal savdan hareketle, klasik içerik çözümlemesinin güncel bir yaklaşımı olarak kabul edilen nitel içerik çözümlemesi ikinci aşamada tercih edilmiştir. Çözümleme aşamasında bulgular literatüre dayalı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, toplum, medya sektörü temsilcileri, politika yapıcılar ya da Türkiye’de ABD temsilinin sunumuna ilişkin konunun paydaşları açısından (Boz, 2022, s. 125) neden önemli olduğuna değinilmiş ve ileriye dönük tavsiyelere yer verilmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Süreci

Veri toplama süreci, araştırma sorularına yanıt vermek için gerekli olan ham bilginin toplanmasına vurguda bulunan bir dizi faaliyettir (Creswell, 2021, s. 148). Bu

doğrultuda, çalışma için alanyazın taraması süreci tamamlandıktan sonra ABD temsilinin basılı gazetelerdeki sunumunun planlanması aşamasına geçilmiştir. Bu anlamda, çalışmanın verileri karakterine göre hem nicel hem de nitel özelliklere sahiptir. Yayınlanmış verilerdir. Gizlilik durumuna göre ise erişilebilir verilerdir. Ancak, kopyalanma durumu sadece fotoğraf çekimi ile sınırlıdır. Kaynağına göre ise kişi ya da özel kurumlara değil devlet kütüphanelerinin gazete arşivlerine aittir (Arıkan, 2005, s. 93). Dolayısıyla, çalışmanın veri toplama süreci devlet kütüphanelerinin gazete arşivleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu doğrultuda, çalışmanın araştırma nesnelere üzerinden elde edilen veriler İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden ve Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi'nden elde edilmiştir. İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin gazete arşivi bölümünden fiş doldurularak ikişer sayı şeklinde talep oluşturulup gazeteler tedarik edilmiştir. Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi'nin dördüncü katında yer alan gazete arşivi ise açık raf şeklindedir ve mesai saatleri içerisinde kütüphanede mevcut bulunan sayılara erişim sağlamak mümkün olmuştur. Bununla birlikte, çalışmada ele alınan döneme ait gazete sayıları ağırlıklı olarak İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin gazete arşivi bölümünden elde edilmiştir. Veriler geleneksel yöntemle toplanmıştır. Her bir gazete sayısının tek tek fotoğrafları çekilmiş ve daha sonra çıktıları alınarak üzerinde çalışılmıştır.

Özetle, çalışmanın verileri İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden ve Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi'nden geleneksel yöntemle toplanmıştır. Ardından, nicel ve nitel içerik çözümlemesinin ve haber çerçevelerinin analizi aşamasına geçilmeden önce toplanan ham veriler doyuma ulaşılan kadar okunmuştur. Burada doyuma ulaşma eylemiyle ifade edilmek istenilen içerik çözümlemesi açısından alt ve üst kategorilerin, haber çerçeveleri açısından ise hem alanyazında kullanılan çerçevelerin belirlenmesi hem de yeni çerçevelerin oluşturulması bağlamında yeterli olduğuna inanılan noktaya ulaşılmasıdır. Bu kaniya varılmasının ardından kodlama sisteminin oluşturulması aşamasına geçilmiştir.

3.4. Kodlama Sisteminin Oluşturulması

İçerik çözümlemesinin temel amaçlarından biri çözümlenen veriler aracılığıyla metnin toplumsal bir bağlama oturtulması ve görünenin ötesindeki anlamı ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla, haber metinlerinde yer alan örtük anlamları toplumsal gerçeklik bağlamında anlamlı bir noktaya oturtabilmek için belli bir yönergeyi takip eden, sınırları belirlenmiş sistematik bir mekanizmaya gereksinim duyulmaktadır. İçerik çözümlemesi açısından bu durum kodlama cetvelinin ve yönergesinin oluşturulması ve devamında kodlama işleminin gerçekleştirilmesiyle mümkündür.

Besim Yıldırım içerik çözümlemesinin uygulama sürecini altı ana aşamada açıklamaktadır. Bu aşamalardan ilki, araştırma sorularının ya da çalışmanın hipotezlerinin belirlenmesi şeklindedir. Araştırma soruları ya da hipotezler belirlendikten sonra çözümlene birimleri saptanmakta ve daha sonra örneklemin belirlenmesi gerekmektedir. Devamında kategoriler oluşturulduktan sonra kodlama cetveline bağlı kalınarak kodlama gerçekleştirilmekte ve son aşamada elde edilen bulgular yorumlanmaktadır (2015, s. 126). Söz konusu uygulama süreci ağırlıklı olarak klasik içerik çözümlemesinin aşamalarına işaret etmekle birlikte nitel içerik çözümlemesinde de benzer bir süreç takip edilmektedir.

Bu bağlamda, sistematikleştirmeye, kategorileştirmeye ve sınıflandırmaya dayalı çıkarımlarda bulunmaya (Gray, 2004, s. 328) işaret eden içerik çözümlemesinin başarısı kavramların ve kategorilerin açık bir şekilde tanımlanmasına ve bunların tutarlı kullanımına bağlıdır. Öncelikli olarak içerik çözümlemesi uygulanacak olan araştırma biriminden, araştırma sorularına yanıt verebilecek ana kategoriler oluşturulması gerekmektedir. Ek olarak, temsil değişkenlerin ve kategorileri oluşturan değerlerin tanımlanması da bir gereklilik olarak belirlemektedir. Söz konusu değişkenler, değerlerden meydana gelmektedir ve değerler ile işaret edilen ise kategorilerin her bir içeriğidir (Bell, 2001, s. 14-17).

Omurgası kategorileştirmeye dayanan içerik çözümlemesinde sınıfları ve kategorileri belirlemek için izlenecek yolu Gray (2004, s. 328), üç ana aşamada açıklamaktadır. Buna göre, öncelikli olarak genel bağlamda ortak sınıfları belirlemek gerekmektedir. Daha sonra, olayları birbirinden ayırma noktasında başvurulacak olan özel sınıfların tanımlanması aşamasına geçilir. Son olarak ise verilerin çözümlenmesi

sırasında beliren bağlantı ve kalıpları çözümlenmeye yarayacak olan sınıflandırma gerçekleştirilir. Belirlenen kategorilerin elde edilen veriler ve çalışmanın seyrine göre yeniden değerlendirilebileceğini ve gerekmesi durumunda değiştirilebileceğini vurgulamak ise önemlidir. Kategorilerin belirlenmesinin ardından çözümlenmeye geçmek mümkündür. Bu anlamda, kategorilerin oluşturulması metin bazında eldeki malzemenin hacmini azaltmaya yardımcı olmaktadır.

Kategorileştirme yapmanın iki temel yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, standartlaşmış kategorilerin kullanımınıdır. İkincisi ise çalışmanın sorunsalı, amaçları ve araştırma soruları doğrultusunda yeni kategorilerin oluşturulması şeklindedir. Ayrıca, kategorilerin kodlayıcılar tarafından tereddüt edilmeden kodlanabilecek şekilde tasarlanması gerekmektedir (Yıldırım, 2015, s. 140-143). Söz konusu endişeyi ortadan kaldırmanın yollarından biri olarak ise oluşturulan kodlama cetvelini tüm ayrıntılarıyla açıklayan ve örneklendiren bir kodlama cetveli yörüngesinin oluşturulması önerilebilir

Kodlamanın sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için kategoriler ayrıntılı olmalıdır. Kategoriler birbirlerinden bağımsız olmalı ve araştırma sorularını yanıtlayacak nitelikleri taşımalıdır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015, s. 355-356). Ayrıca, kategoriler çalışmanın kuramsal yaklaşımıyla da ilintili olmalıdır. Bununla birlikte, tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesinde araştırma sorularından yola çıkılarak oluşturulan üst kategorilerden, araştırma verilerine dayalı olarak alt kategoriler üretilmektedir. Çalışma süresince tekrarlanan okumalar sırasında üst kategorileri çeşitlendirmek de mümkündür (Gökçe, 2019, s. 138).

Bu bağlamda, nicel ve nitel içerik çözümlemesinin sinerjisinden yararlanan bu çalışmada nicel içerik çözümlemesine ilişkin kodlama cetveli ve devamında çözümleme yönergesi hazırlanmıştır. Daha sonra, haber çerçeveleme kodlama sistemine yönelik bir kodlama cetveli ve yönergesi oluşturulmuştur. Devamında ise nitel içerik çözümlemesine ilişkin alt ve üst kategorilerden oluşan bir metin kodlama sistemi planlanmıştır. Amaçsal örnekleme tekniğiyle seçilen iki örnek olayda da aynı kodlama sistemine bağlı kalınmıştır.

Nicel içerik çözümlemesi kodlama cetvelinde çözümleme nesnesi olarak belirlenen basılı gazetelerdeki haber metinleri araştırma birimi olarak belirlenmiştir. İlk

olarak, araştırma birimi ve metinlerin yayımlandığı tarih kaydedilmiştir. Böylece, çalışmada kronolojik bir izlençe sağlanmıştır. Devamında, basın kuruluşları ve metnin türü kodlanmıştır. Daha sonra, metinde görsel kullanımı, metinde kullanılan görsel türleri, metinde kullanılan görsellerin haber metniyle uyumu, metinde başvuru kaynaklar, ABD temsilinin sunumu, metnin niteliği, metnin ilk muhatabı, metnin kimin gözünden yazıldığı, metinde hatırlatma, bir sonraki olaya gönderme, metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı ve ABD temsilini rasyonalizasyon biçimleri şeklinde 14 alt kategoriye ayrılmıştır.⁵ Çözümlemeye bir haber içeriğini birden fazla kategoride kodlamak mümkündür. Örneğin, “metnin kimin gözünden yazıldığına” ilişkin bir çözümleme gerçekleştirilirken haber içeriğinin aynı anda hem Türk hükümeti yetkililerinin hem de basının gözünden yazıldığı sonucuna ulaşılabilir. Ya da “ABD temsilini rasyonalizasyon biçimleri” hakkında bir değerlendirmede bulunulurken metnin hem temellendirilmiş argüman hem de neden-sonuç ilişkisi kurularak çözümlenmesi olasıdır. Bu noktada, anlam bulanıklığına yol açmamak adına her bir haber içeriğinde ağır basan seçeneğin kodlanması tercih edilmiştir.

Nicel (klasik) içerik çözümlemesini kapsayan bölümün planlanmasının ardından basında ABD temsilinin anlatı yoluyla nasıl çerçvelendiğini belirlemek için haber çerçevelerine başvurulmuştur. Haber çerçevelerinin oluşturulmasında tümevarım ve tümdengelim esasına dayalı olmak üzere iki temel yaklaşımdan yararlanılmıştır. Tümevarım esasına dayanan yaklaşım daha önce sınıanan, tanımlanan haber çerçevelerini temel alarak çözümleme gerçekleştirmekten kaçınmaktadır. Dolayısıyla, tümevarım yaklaşımını benimseyen araştırmacılar araştırmaya özgü yeni haber çerçeveleri geliştirirler. Öte yandan, tümdengelim yaklaşımında ise alanyazında deneyimlenmiş ve işlevsel duruma gelmiş haber çerçevelerine başvurulmaktadır (Vreese, 2005, s. 53). Bu çalışmada, haber çerçevelerine ilişkin kodlama sistemi oluşturulurken hem tümevarım hem de tümdengelim yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Alanyazında daha önce sınıanan ve işlevselliği kabul edilen “haber sunuluşuna ilişkin çerçeveler (konusal ya da olaysal)” daha önce gerçekleştirilen çalışmalardan hareketle çözümlenmeye dahil edilmiştir. Daha sonra, tümevarım yaklaşımından hareketle basında ABD temsilinin inşası konusunda “atıl duruma getirme çerçevesi”, “çekim alanında

⁵İçerik Çözümlemesi Kodlama Cetveli ve İçerik Çözümlemesi Kodlama Cetveli Yönergesi başlıklı Ek-1 ve Ek-2’de belirlenen kategorilere ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

tutma çerçevesi”, “aktörü protesto çerçevesi” ve “karikatürize etme çerçevesi” geliştirilmiştir.⁶

Bu anlamda, “atıl duruma getirme” ile olumsuz bir medya temsilinin inşasında taraflardan birini işlevini yerine getiremeyen, yetersiz ya da uluslararası arenada eylemine taraf bulamamış ve yalnız kalmış bir özne olarak betimleyen bir çerçeveye işaret edilmektedir. “Çekim alanında tutma çerçevesi” ise bağlamına göre olumlu bir temsil tasarımlarken açık ya da örtük olarak kodlanması durumunda bir baskı unsuru olarak belirebilmektedir. Bu çerçevenin aynı zamanda gündem belirleme üzerinde etkili olduğu da iddia edilebilir. “Aktörü protesto çerçevesi”, protesto edilen öznenin eylemlerinin onaylanmadığına vurguda bulunmaktadır. “Karikatürize etme çerçevesi” ise çözümlenmeye konu olan dönemlerde öznenin gülünç duruma düşecek şekilde araçsallaştırıldığı içerikleri ifade etmek için tercih edilmiştir.

Bu doğrultuda, nicel (klasik) içerik çözümlemesi kodlama sistemi ve yönergesinin belirlenmesinin ardından haber çerçeveleri metin kodlama sistemi ve yönergesi oluşturulmuştur. Daha sonra, nitel içerik çözümlemesine ilişkin metin kodlama sistemi planlanmıştır. Nitel içerik çözümlemesi gerçekleştirilirken bir yol haritası sunması amacıyla araştırma sorularından hareketle üst kategoriler oluşturulmuştur. Açık kodlama sistemi anlayışının benimsendiği çalışmada ham veriler oluşturuldukça yeni üst kategoriler eklenmiştir. Bu anlamda nicel metin kodlama sisteminin oluşturulmasına kıyasla daha esnek davranılmıştır. Daha sonra, üst kategorilerden hareketle alt kategoriler geliştirilmiştir. Geliştirilen üst kategoriler: (1) ABD’nin Eylemleri ve Basılı Gazetelerdeki Yansısı, (2) ABD’nin Eylem ve Sonuçlarına Yönelik Basındaki Olumsuz Aktarımlar ve (3) ABD Temsilinin İnşasına Basının Katılım Biçimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi şeklindedir.

Basındaki ABD temsilinin incelenmesi amacıyla oluşturulan kategoriler ABD temsiline ilişkin üretilen anlamları tartışabilmek adına elverişli bir zemin hazırlamıştır. Bu anlamda, hem nicel içerik çözümlemesi hem haber çerçeveleri kodlama sistemi hem de tematik yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesi için oluşturulan kategoriler araştırmacının değer yargıları, ardalın bilgisi ve yorumu çerçevesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla, yapısı gereği nitel özellik taşıyan kategorilerin, aynı örnek olaylar özelinde

⁶Haber Çerçeveleri Kodlama Formu ve Haber Çerçeveleri Kodlama Formu Yönergesi başlığı altında EK-3 ve EK-4’te belirlenen kategorilere ilişkin ayrıntılı açıklama yapılmıştır.

başka bir araştırmacı tarafından tasarılanması durumunda farklı kategorilerin oluşturulması dolayısıyla da farklı sonuçların elde edilmesi mümkündür.

Bu noktada, araştırmacının ele aldığı metnin sadece belli bir yönünü ortaya çıkarmayı amaçladığını vurgulamak önemlidir. Araştırma nesnelereinden elde edilen verilerden belirlenen kategoriler doğrultusunda geçerli çıkarımlar yapılmaktadır. Kaldı ki, içerik çözümlemesinin araştırmaya tabi tuttuğu temsil alanı teorik bağlamda önceden tanımlanmış kategoriler altında irdelenmektedir. Bu noktada, içerik çözümlemesine en sık yöneltilen eleştirilerden biri olan kategoriler dolayimli sahte bir nesnellüğün ileri sürüldüğü, özünde ölçülen değerin öznel olduğu iddiasıdır. Bununla birlikte, yönteme ilişkin bir eleştiri olan bu iddia bir yönüyle her ne kadar geçerli olsa da tersine çevrilmesi de mümkündür. Gerçekleştirilen her içerik çözümlemesi her örnek olay özelinde farklı kategorileri odak noktasına alabilmekte ve farklı sonuçlara ulaşabilmektedir. İçerik çözümlemesinin bulgularından çıkarımlarda bulunmak, belirli bir olay, grup ya da kesimin nasıl temsil edildiği, belirginliği, toplumsal önemi gibi bağlamlarda verilerin ötesine geçmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda, bulgular teorik ve metodolojik bağlamlarıyla sınırlı olmakla birlikte doğru çıkarımlar sağlamanın güvenilir yollarından biri olarak ön plana çıkmaktadır (Bell, 2001, s. 25-26).

Bu anlamda, kodlama cetvelinin ve yönergesinin tüm ayrıntılarıyla açıklanması önemlidir. Devamında, kodlama sürecinin tüm açıklığıyla ve ayrıntılarıyla aktarılması gerekmektedir. Aynı koşullar altında ve aynı ham verilerle aynı kodlama sistemine bağlı kalan başka bir araştırmacının güvenilir düzeyde bir benzerlik yakalaması beklenmektedir. Aynı zamanda, ulaşılan sonuçlarla ortaya konulmak istenilenin ne düzeyde izdüşüm sağladığı da kodlama sisteminin açık ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmasıyla mümkün kılınmaktadır. Dolayısıyla, kodlama sisteminin nasıl oluşturulduğunun tanımlanması çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanması noktasında önem taşımaktadır.

3.5. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Gerçekleştirilen bir bilimsel çalışmadan geçerlilik ve güvenilirlik ilkelerini yerine getirmesi beklenmektedir. Nicel ve nitel araştırmayla desenlenen çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirlik sağlama yolları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bununla birlikte,

hem nicel hem de nitel çalışmaların mantıksal olarak onaylanabilir olması bu ilkelerin nasıl yerine getirildiğinin açıklanmasından geçmektedir. Çalışmanın nicel ve nitel bulgularının bir meşrulaştırma sıkıntısı yaşamaması için geçerlilik ve güvenilirliğin nasıl sağlandığı bu başlık altında açıklanmaya çalışılmıştır.

Güvenirlilik test edilen sonuçların tekrar edilebilirliğiyle ilgilidir. Dolayısıyla, aynı araştırmanın aynı koşullar altında farklı kişiler tarafından yürütülmesi durumunda benzer sonuçların elde edilmesine ilişkindir. Bu anlamda, güvenilirlik çalışmadan elde edilen bulguların gerçeği yansıtıp yansıtmadığına işaret etmektedir (Ekiz, 2020, s. 43). Geçerlilik ise ölçme aracının doğru bir şekilde uygulanması, doğruyu ölçmesidir. Dolayısıyla, geçerlilik sonuçların doğruluğuna işaret etmektedir (Sığırı, 2022, s. 488-489).

Geçerlilik ve güvenilirlik birbirleriyle yakından ilişkili iki kavramdır. Güvenirlilik bilim insanları tarafından geçerliliğin bir alt sınır değeri şeklinde tanımlanmaktadır. Alt sınır koşullarının sağlanmış olması, üst sınırın kesin bir şekilde sağlanacağı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, güvenilirlik geçerliliği büyük oranda desteklemekle birlikte garanti altına almaz. Tüm bunlarla birlikte güvenilirlik ve geçerliliğin bilimsel bir çalışmanın ön koşulunu oluşturduğu ise yadsınamaz bir gerçekliktir (Şencan, 2005, s. 9). Kaldı ki, bilimsel bir araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik düzeylerinin ortaya konulması araştırmadan elde edilen sonuçların kullanılabilirliği açısından önem taşımaktadır (Ayazlar, 2015, s. 63). İster nicel ister nitel bir çalışma olsun bilimsel bir araştırmadan elde edilen sonuçların güvenilirlik ve geçerliliğin sağlanması bir ön koşul olarak önem taşımaktadır.

Geçerlilik ve güvenilirlik gerçekleştirilen bir bilimsel çalışmanın bulgularının doğruluğunu ve çalışmaya bilimsel olma niteliğini kazandıran inandırıcılığı sağlamayı hedeflemektedir. Bu anlamda, hem klasik içerik çözümlemesi hem de nitel içerik çözümlemesi geçerlilik ve güvenilirlik için uygun şartları hazırlamayı amaçlamaktadır (Gökçe, 2019, s. 85). Bu çalışmada da hem nicel hem de nitel içerik çözümlemesi için geçerlilik ve güvenilirliğin nasıl sağlandığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Klasik içerik çözümlemesinin güvenilirliğini test etmek için $R=2.(C_{1,2}) / C_1+C_2$ formülüne başvurulmaktadır. Burada “R: araştırmanın güvenilirlik katsayısı, $(C_{1,2})$: kodlayıcılarının birbirleriyle uyumlu kodlama sayısı, C_1 : birinci kodlayıcının

kodladıklarının sayısı, C₂: ikinci kodlayıcının kodladıklarının sayısı” (Gordon,1999, s. 42’den akt. Yıldırım, 2015, s. 145) anlamına gelmektedir. Güvenirlilik katsayısını; aynı kategoriye kodlanan öge sayısının, toplam kodlanan öge sayısına bölünmesi şeklinde formüle etmek de mümkündür. Bu katsayının 0 ile 1 arasında bir değere işaret etmesi gerekmektedir. 1 mükemmel güvenlik anlamına gelirken; 0,70 ve üzeri bir değer de makul kabul edilmektedir (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015, s. 367). Bu anlamda, araştırmacı ve iki katılımcının vermiş oldukları cevaplar göre gazetelere ilişkin güvenirlilik katsayısının yapılan hesaplamalar sonucunda 0,857 olarak hesaplanmıştır.

Nitel içerik çözümlemesi de klasik içerik çözümlemesinin ön şartlarından biri olan geçerlilik ve güvenirlilik ilkelerini yadsımaz. Bununla birlikte, nitel içerik çözümlemesinde geçerlilik ve güvenirlilik ilkeleri daha farklı bir bağlamda uygulanmaktadır. Nitel içerik çözümlemesi bilimsel bir çalışmanın ilkelerini yerine getirme noktasında iç geçerlilik ya da iç tutarlılık ve dış geçerlilik ya da dış tutarlılık kavramlarına başvurmaktadır (Gökçe, 2019, s. 86-87).

İç geçerlilik ya da iç inanılrlık ortaya konulmak istenilen sonuçların üzerinde çalışılan gerçekliğin ne düzeyde belirlenebildiğine vurgu yapmaktadır. Araştırma bulgularının, kavramsal kategorilerin gerçekte paylaşıp paylaşılmadığını, dış dünyada bir karşılığı olup olmadığını ortaya koyma çabasına işaret etmektedir. Araştırma sürecinin planlanmasında herhangi bir hatanın mevcut olup olmadığına ve çalışmanın amaçları doğrultusunda ölçülmek istenilenin gerçekten ölçülüp ölçülemediğine bakılmaktadır. Dolayısıyla, iç geçerlilikle araştırmadan elde edilen bulguların dış dünyadaki gerçekliğe karşılık gelip gelmediği değerlendirilmektedir. Dış geçerlilik ise araştırmadan elde edilen bulguların ayrıntılı bir şekilde betimlenmesi, benzer şartlar altında ve benzer ortamlarda olaylar ya da olgular arasında benzerlik bağıntılarının aktarabilmesine ilişkindir (Merriam, 2018, s. 203; LeCompte ve Goetz, 1982, s. 43-44 ; Sığırı, 2022, s. 489).

Nitel içerik çözümlemesinde iç geçerlik, iç tutarlılık/inanılrlık ve dış geçerlik/ dış tutarlılık ilkelerine başvurulmaktadır. Tutarlılık araştırma deseninin araştırmanın doğasına uygun olarak belirlenip belirlenmediği, yönteminin uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı ya da kendi içerisinde belli bir kuralı takip edip etmediğine işaret etmektedir. Bu anlamda, tutarlılığı araştırmacının çalışmanın tüm aşamalarını sistematik,

dikkatli ve açık bir şekilde açıklaması, söz konusu etkinlikleri yerine getirmesi şeklinde açıklamak mümkündür (Sönmez ve Alacapınar, 2019, s. 168).

Genelde nitel araştırmalarda özelden ise nitel içerik çözümlemesinde iç geçerlik ya inanılabilirlik ve dış tutarlığın sağlanıp sağlanmadığı sorunsalıyla ilgilenme noktasında üçgenleme tekniğine başvurulmaktadır. Merriam, Denzin'in 1978 yılında aktardığı ve sosyal bilimler metodolojisinde yaygın olarak bilinen üçgenleme stratejisine / tekniğine atıfta bulunmaktadır. Dört tür üçgenleme stratejisinin veri analizinin iç geçerliliğini artırmada itici güç olduğunun altını çizmektedir. Bunlar; veri toplamada en az iki yöntemle başvurulması, çoklu veri kaynaklarından verilerin elde edilmesi, birden fazla araştırmacının analiz sürecinde yer alması ve bulguları karşılaştırması ve son olarak da bulguların onaylanma aşamasında çoklu kuram değerlendirmesine başvurularak farklı bakış açılarının işe koşulmasıdır (Denzin, 1978'den akt. Merriam, 2018, s. 205-206).

Michael Quinn Patton da üçgenleme stratejisinin çalışmanın inanılabilirliğine katkıda bulunma ve daha fazla doyum elde etme noktasında başat öneme sahip olduğuna vurguda bulunmaktadır. Ona göre de nitel analizde yöntem, kaynak, analizci ve kuram/bakış açısı şeklinde olmak üzere dört tür üçgenleme mevcuttur. Yöntem üçgenlemesi farklı veri toplama yöntemlerine başvurularak geçerlik ve tutarlık sağlamakla ilişkilidir. Ayrıca, nicel ve nitel yöntemlere başvurularak toplanmış verilerin karşılaştırılması ve anlamlı bir şekilde birleştirilmesi de yöntem üçgenlemesi dahilinde kabul edilmektedir. Kaynak üçgenlemesi ise farklı veri kaynaklarından yararlanılarak tutarlığın sağlanmasına vurguda bulunmaktadır. Analizci üçgenleme, farklı araştırmacıların bulguları değerlendirmesi ve karşılaştırmalı bir şekilde denetlenmesi anlamına gelirken çoklu kurama başvurulması kuram/bakış açısı üçgenlemesine işaret etmektedir (2018, s. 555-556).

Sharan B. Merriam, iç geçerlilik ya da inanılabilirliğin sağlanmasına ilişkin uzman incelemesi ya da uzman gözden geçirmesi olarak nitelendirilen başka bir strateji daha önermektedir. Öte yandan, gerçekleştirilen tüm lisansüstü çalışmalarda gerek tez danışmanlığı gerek tez izleme komitelerinde yer alan (TİK) her bir jüri üyesinin çalışmanın tüm aşamalarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmalarıyla bu strateji kaçınılmaz olarak yerine getirilmektedir (2018, s. 210). Dolayısıyla, gerek başka bir araştırmacının çözümleme sürecini destekleyerek karşılaştırmacının mümkün kılınması gerekse lisansüstü çalışmaların doğası gereği uzman incelemesinin yer alması,

bulguların inanırılığının artırılmasında başvurulan bir stratejisi olarak ön plana çıkmaktadır.

Özetle, çalışmanın yöntem bölümünde kuram ve yöntem bağıntısı açıklanmış, araştırmacının çalışmadaki konumu belirtilmiştir. Ardından veri toplama aracı ve sürecine değinilmiştir. Bu aşamada, verilerin hangi teknikle, nereden, ne kadar bir süre aralığında, hangi ölçütler gözetilerek toplandığı ve tasnif edildiği tüm şeffaflığıyla açıklanmıştır. Daha sonra, hem nicel ve nitel çözümleme hem de haber çerçeveleri için kodlama sisteminin oluşturulmasına ilişkin planlanan aşamalar tüm ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Bu bölümde metin kodlama sisteminin ve kategorilerin nasıl oluşturulduğu, kategorilerin belirlenmesinde hangi ölçütlerin gözetildiği ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Eklerde nicel ve nitel içerik çözümlemesi için kodlama sistemi ve çözümleme yönergesi sunulmuş, nitel içerik çözümlemesi için bir kodlama formu önerilmiştir.

Nicel içerik çözümlemesinin güvenilirlik ilkesini yerine getirip getirmediği güvenilirlik katsayısının belirlenmesi ile ortaya konulurken nitel bulguların geçerlilik ve güvenilirlik ilkelerini sağlama noktasında Denzin (1978), Merriam (2018) ve Patton (2018) tarafından sınırları çizilen üçgenleme tekniğine başvurulmuştur. Böylelikle, çözümleme aşamasına geçilmeden önce çalışmada atılan bütün adımlar açıklanmıştır.

3.6. Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Basılı Gazetelerdeki ABD Temsiline İlişkin Nicel İçerik Çözümlemesiyle Elde Edilen Verilerin Yorumlanması⁷⁸

Çalışmanın bu başlığında, gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin basında nasıl çerçvelendiği ve bu anlamda inşa edilen ABD temsilinin çözümlemesine yer verilmiştir. Gözleyen bellek olarak ön plana çıkan basın hem gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinde bir aktör olarak nasıl varlık gösterdiği hem de gözlediği olayı değiştirip dönüştüren ve yeniden inşa eden bir araç olarak ikili ilişkilerdeki rolü ele alınmıştır. Gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve bu doğrultuda inşa edilen ABD temsili içerik çözümlemesi yöntemiyle alt kategorilere ayrılmış ve ABD temsilinin inşasında tek tek bu

⁷ Gereklili ölçütlerin sağlanması durumunda aynı kategoride birden fazla kodlama gerçekleştirilmiştir.

⁸ Bkz. EK-1 İçerik Çözümlemesi Kodlama Cetveli ve EK-2 İçerik Çözümlemesi Kodlama Cetveli Yönergesi

kategorilerin işlevi sorgulanmıştır. Daha sonra, haberin anlatı yoluyla inşa edildiği haber çerçeveleri çözümlenerek tek tek işlevleri analiz edilen kategorilerin bir araya geliş biçimleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, metinler içerik çözümlemesinin nicel boyutuna ilişkin hazırlanan kodlama sistemi çerçevesinde belirlenen kategoriler doğrultusunda, dört tematik başlık altında çözümlenmiştir: (1) Metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamlarının karşılaştırmalı değerlendirmesi, (2) Metinlerde olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirmesi, (3) Metinlerin tarihsel bağlamda sunumu ve (4) ABD temsiline yönelik gazetelerin anlam üretme biçimleri.

3.6.1. Metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamlarının karşılaştırmalı değerlendirmesi

Bu alt başlık altında, ilk olarak incelenen basılı gazetelerde yer alan haber metinleri, ve fotoğraf türündeki içeriklere ilişkin nicel veriler karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. Ardından, Soğuk Savaş dönemini temsil eden Johnson Mektubu ve Soğuk Savaş sonrası dönemi temsil eden 1 Mart Tezkeresi hakkındaki haber içeriklerinde görsel kullanımı, görsel türleri ve görsellerin haber içeriği ile uyumu alt kategorileri karşılaştırmalı bir şekilde irdelenmiştir.

Çalışmada, Johnson Mektubu ile ilgili incelenen içerikler, Johnson Mektubu'nun ABD başkanı Lyndon Johnson tarafından Türkiye başbakanı İsmet İnönü'ye gönderildiği tarih olan 6 Haziran 1964'ten, Mektubun kamuoyunda tartışıldığı süre olan ay sonuna kadar ki dönemle sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, ikinci dönem, Mektubun içeriğinin açıklanmasına ilişkin seslerin yükselmeye başladığı 27 Aralık 1965'ten Mektubun Hürriyet gazetesinde açıklandığı tarihi ve sonrasını kapsayacak şekilde 31 Ocak 1966'ya kadar yaşanan olay ve gelişmelerle sınırlandırılmıştır. 1 Mart Tezkeresi'nin içerikleri ise ABD'nin Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması şeklinde hükümetten istediği yetkinin mecliste oylandığı ve reddedildiği dönem ile ABD'nin Kuzey Irak'a tek taraflı müdahaleyi başlattığı günden ay sonuna kadar olan gelişmelerle sınırlandırılmıştır.

Genel bağlamda değerlendirildiğinde hem Soğuk Savaş hem de sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde gerginlik dönemlerine işaret eden Johnson Mektubu ve 1

Mart Tezkeresi ile ilgili içeriklerin ağırlıklı olarak gazetelerin birinci sayfalarında yer aldığı ve incelenen gazetelerin her iki konuya da yoğun bir ilgi gösterdikleri gözlemlenmektedir. Bu durum öncelikli olarak Türk-Amerikan ilişkilerine basının gösterdiği ilgiyi ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, her iki dönemde de ilgili konulara ilişkin en fazla içeriğin Cumhuriyet gazetesinde yer aldığı belirlenmiştir. Cumhuriyet gazetesini ise her iki dönemde de Hürriyet gazetesi takip etmiştir.

Tablo 3.1. *Araştırma nesnelindeki konuyla ilgili metinlerin genel dağılımı*

	Johnson Mektubu		1 Mart Tezkeresi	
	6-30 Haziran 1964	27 Aralık 1965-31 Ocak 1966	1 -20 Mart 2003	21-31 Mart 2003
Cumhuriyet	51 %39,23	36 % 46,15	186 % 40,35	161 %38,80
Hürriyet	48 %36,92	24 % 30,77	152 % 32,97	139 % 33,49
Tercüman	31 % 23,85	18 % 23,08	123 % 26,68	115 % 27,71
Toplam	130	78	461	415

Cumhuriyet gazetesi 6-30 Haziran 1964 aralığında yüzde 39,23 metin dağılımı bu dönemde en fazla haberin yer aldığı gazete olmuştur. Bununla birlikte, mektubun ele alınan ikinci döneminde de yüzde 46,15 metin dağılımı ile birinci dönemle benzer şekilde en fazla haber içeriği Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. Cumhuriyet gazetesini yüzde 36,92 oranla Hürriyet gazetesi takip etmiştir. İkinci dönemde de benzer şekilde Hürriyet gazetesi en fazla haber içeriğine yer veren ikinci olmuştur. Tercüman gazetesi ise her üç dönemde de ABD temsili konulu haber içeriklerinde üçüncü sırada yer almıştır.

1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin ele alındığı dönemlerde Cumhuriyet gazetesi sırasıyla yüzde 40, 35 ve yüzde 38, 80 metin dağılımı ile Türk-Amerikan ilişkilerine ve bu doğrultuda inşa edilen ABD temsiline en fazla yer veren araştırma nesnesi olarak öne çıkmıştır. Cumhuriyet gazetesini her iki dönem için sırasıyla yüzde 32, 97 ve yüzde 33, 49 metin dağılımı ile Hürriyet gazetesi takip etmiştir. Johnson Mektubuyla benzer şekilde ABD temsilini merkeze alan haber içeriklerinde Tercüman gazetesinde üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 3.2. Araştırma nesnelere konu ile ilgili haber metinlerinde görsel kullanımı

	Johnson Mektubu				1 Mart Tezkeresi			
	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1-20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok
	21	30	11	25	92	94	78	83
Cumhuriyet	% 42,00	% 37,50	% 55,00	% 43,10	% 29,87	% 61,44	% 27,86	% 61,48
Hürriyet	14	34	5	19	121	31	109	30
	% 28,00	% 42,50	% 25,00	% 32,76	% 39,29	% 20,26	% 38,93	% 22,22
Tercüman	15	16	4	14	95	28	93	22
	% 30,00	% 20,00	% 20,00	% 24,14	% 30,84	% 18,30	% 33,21	% 16,30
Toplam	50	80	20	58	308	153	280	135

İncelenen görsellerin büyük bir kısmını haber fotoğrafları oluşturmakla birlikte, haber metinlerinde görsel olarak karikatür kullanımına da yer verilmiştir. Bu anlamda, haber içeriklerinde ABD temsilinin inşası konusunda, haber içeriği kapsamında ele alınan alt kategoriler kadar görsellerin de sosyal gerçekliğin ya da ABD temsilinin inşasında etkin rol oynadığının altını çizme gerekliliği doğmaktadır.⁹

Tablo 3.3. Araştırma nesnelere kullanılan görsel türleri

	Johnson Mektubu				1 Mart Tezkeresi				Diğer
	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1-20 Mart 2003		21-31 Mart 2003		
	Fotoğraf	Karikatür	Fotoğraf	Karikatür	Fotoğraf	Karikatür	Fotoğraf	Karikatür	
Cumhuriyet	18	3	8	3	81	8	68	6	4
	% 41,86	% 42,86	% 50,00	% 75,00	% 28,42	% 50,00	% 25,47	% 66,67	% 100,00
Hürriyet	11	3	5	-	115	2	109	-	-
	% 25,58	% 42,86	% 31,25	% 0	% 40,35	% 12,50	% 40,82	% 0	% 0
Tercüman	14	1	3	1	89	6	90	3	-
	% 32,56	% 14,29	% 18,75	% 25,00	% 31,23	% 33,71	% 33,33	% 33,33	% 0
Toplam	43	7	16	4	285	16	267	9	4

⁹ “Metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamlarının karşılaştırmalı değerlendirmesi” başlıklı bu alt başlık altında, eklerde (EK-1 ve Ek-2) sunulan kodlama cetveli ve yönergesi doğrultusunda ele alınan alt kategorilerden biri de metinde kullanılan görsel türleri ve görsellerin metinle uyumudur. Ancak, bu alt başlık altında, görsel türleri ve görsellerin metinle uyumu konusunda sadece verilerin toplam sayısal dağılımına yer verilmiştir. Temsillerin görsel analiz süreci semiyotik analiz gerektirdiğinden verilerin toplam sayısal dağılımına ilişkin sonuçlar ile sınırlandırılmıştır.

Basında olumlu ya da olumsuz bir temsil oluşturulması çerçevesinde düşünüldüğünde, haber metinleriyle birlikte görsel kullanımının da en az haberin içeriği kadar önemli olduğu söylenebilir. Kaldı ki, bir temsilin inşasında bazı durumlarda haber görselleri metinlerden daha etkin rol oynayabilmektedir. Bu anlamda, olumlu kelimelere başvurarak, olumsuz bir temsil inşa etmek isteyen ileti tasarımcılara konuyla ilgisiz bir fotoğraf ya da karikatür kullanarak bu algıyı inşa edebilmektedir.

Tablo 3.4. *Johnson Mektubuna ilişkin metinlerde kullanılan görsellerin haber metniyle uyumu*

	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966	
	Uyumlu	Kısmen Uyumlu	Uyumlu	Kısmen Uyumlu
Cumhuriyet	16 %37,21	5 %71,43	10 %52,63	1 %100,00
Hürriyet	13 %30,23	1 %14,29	5 %26,32	- %0,00
Tercüman	14 %32,56	1 %14,29	4 %21,05	- %0,00
Toplam	43	7	19	1

Buradan hareketle, incelenen gazetelerde Johnson Mektubu ve etrafındaki gelişmelere ilişkin haber metinlerinde, haber içeriğiyle uyumsuz fotoğraf ya da karikatür kullanımı görülmemektedir. Öte yandan, özellikle karikatür düzeyinde kısmen uyumlu kabul edilebilecek içeriklere sayıca az da olsa yer verilmiştir. Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde metinlerde kullanılan görsellerin haber metniyle uyumuna bakıldığında ise Johnson Mektubuna ilişkin haberlerle benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.5. *1 Mart Tezkeresine ilişkin metinlerde görsellerin haber metniyle uyumu*

	1-20 Mart 2003			21-31 Mart 2003		
	Uyumlu	Uyumsuz	Kısmen Uyumlu	Uyumlu	Uyumsuz	Kısmen Uyumlu
Cumhuriyet	84 %28,77	3 %100,00	5 %38,46	69 %25,75	4 %100,00	5 %62,50
Hürriyet	118 %40,41	- %0,00	3 %23,08	108 %40,30	- %0,00	1 %12,50
Tercüman	90 %30,82	- %0,00	5 %38,46	91 %33,96	- %0,00	2 %25,00
Toplam	292	3	13	268	4	8

Bu durum, basılı gazetelerin belli bir ciddiyeti koruyarak ağırlıklı olarak haber içeriği ile uyumlu fotoğraflar kullandığı ve ileti tasarımı üzerinden bir sosyal gerçeklik ya da temsil inşa ederken; içeriklerin kapsayıcı özelliklerini önelediği şeklinde yorumlanabilir. Ne var ki, her iki dönemde de kısmen uyumlu da olsa karikatürler aracılığıyla olumsuz bir ABD temsili inşa etme çabası yine de dikkat çekicidir

3.6.2. Metinlerde olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirmesi

Çalışma kapsamında, Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi ve sonrasında ortaya çıkan gelişmelerin incelenen basılı gazetelerdeki sunum biçiminin sorgulanması, medyanın gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerine bakış açısının ve ABD temsilinin inşasına katılım biçiminin belirlenmesi anlamında önem taşımaktadır.

Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin basına yansısı ve bu anlamda inşa edilen ABD temsili yalnızca metinlerin taşıdıkları özellikler ile sınırlı kalmamakta aynı zamanda haber içeriklerinde olayın sunumuna ilişkin bir özellik olan haber metinlerinde kaynak kullanımı da inşa edilmek istenilen temsil üzerinde belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla, Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve ABD temsilinin sunumunda çok fazla potansiyel aktörün ve haber kaynağının bulunduğu konularda haberde başvuru kaynaklar çalışmanın sorunsalı hakkında anlamlı veriler sunmaktadır. Bu anlamda, çalışmada metnin birincil sağlayıcısı değerlendirilirken haberde başvuru kaynaklarla haberin inşa sürecinde yararlanılan özneler ya da gruplar ele alınmıştır.

Haber kaynakları örgütlü ya da örgütlü olmayan kişi ve gruplara işaret edebilmekte ve teorik olarak her kesimden temsil bulabilmektedir. Bununla birlikte, pratikte haber içeriklerinin dayandırıldığı kaynaklar toplumun hiyerarşi biçimi hakkında ipuçları sunmaktadır (Gans, 2009, s. 44-46). Kaldı ki, bu durumun temel bulguları ele alınan her iki dönemde de haber kaynaklarının seçim dinamiklerinde kendini göstermiştir. Haber kaynakları birbirlerinden dönemsel olarak farklılaşmakla beraber hem Johnson Mektubu hem de 1 Mart Tezkeresi sürecinde ağırlıklı olarak siyasi aktörlerden oluşmuştur. Şüphesiz ki, Türk-Amerikan ilişkilerinin doğası bunu gerektirmiştir ve bu açıktır. Bir başka deyişle, ulusal meselelerle ilgili temsillerin inşasında devlet yetkililerinin ve resmi kurumların merkezi etkiye sahip olduğu iddia

edilebilir. Öte yandan, basın kuruluşları bazı durumlarda kendi görüşlerinin açık savunucusu olmamak ya da inşa etmek istedikleri temsilin görünür yaratıcılığını sahiplenmemek için dışarıdan uzman, medyatik bir isim /popüler bir figür ya da sıradan bir vatandaşa da kaynak olarak başvurabilmektedir. Bu noktada, ulusal meseleler çerçevesinde inşa edilen politik bir ABD temsilinin sunumunda haber kaynağı olarak başvuru bir figürün ya da sıradan vatandaşın güç eksikliğini kaynağın toplumla özdeşliğinin yendiği söylenebilir.

Tablo 3.6. *Johnson Mektubuna ilişkin metinlerde başvuru kaynaklar*

	6-30 Haziran 1964			27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		
	Cumhuriyet	Hürriyet	Tercüman	Cumhuriyet	Hürriyet	Tercüman
Devlet yetkililerinin açıklamaları ve resmi kurumlar	17	15	10	10	7	4
	%33,33	%31,25	%32,26	%27,78	%29,17	%22,22
ABD’li yetkili	2	4	2	4	2	2
	%3,92	%8,33	%6,45	%11,11	%8,33	%11,11
Basın	18	22	17	14	9	8
	%35,29	%45,83	%54,84	%38,89	%37,50	%44,44
Diğer	14	7	2	8	6	4
	%27,45	%14,58	%6,45	%22,22	%25,00	%22,22
Toplam	51	48	31	36	24	18

Soğuk Savaş döneminde metinlerde başvuru birincil haber kaynağı olarak birinci sırada basın yer almıştır. Ardından devlet yetkililerinin ve resmi kurumların açıklamaları ön plana çıkmıştır. Bu durumu basının Soğuk Savaş döneminde inşa ettiği ABD temsilinin görünür savunuculuğunu üstlenmek istediğinin bir işareti olarak düşünmek mümkündür. Siyasi liderlerin demeçlerinin ve resmi kurumların açıklamalarının ön planda olması ise basının inşa ettiği ABD temsilinin resmi görüşle paralellik göstermesi ile ilişkilidir. Bu dönemde haber kaynaklarının birkaç aktör arasında dağılım göstermesi dönemin inşa edilmek istenilen ABD temsili hakkında bazı ipuçları sunmakla beraber medya-siyaset ilişkisine de işaret etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise haber kaynaklarının çeşitlendiği görülmektedir. Şüphesiz ki, bu durum üzerinde gerek tarihsel dönemin nitelikleri gerekse basın alanında meydana gelen yapısal değişiklikler ve gelişmeler etkili olmuştur. Ancak, bu durumun sadece Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle ortaya çıkan yapısal değişiklikler ya da medya alanındaki gelişmeler üzerinden açıklamak yeterli

olmayacaktır. Dolayısıyla, haberin inşa sürecinde başvuru kaynaklarının sayısının artmasıyla ABD temsilinin sunumu birlikte düşünülmelidir.

Tablo 3.7. 1 Mart Tezkeresine ilişkin metinlerde başvuru kaynakları

	1-20 Mart 2003			21-31 Mart 2003		
	Cumhuriyet	Hürriyet	Tercüman	Cumhuriyet	Hürriyet	Tercüman
Devlet yetkililerinin açıklamaları ve resmi kurumlar	17 % 9,14	22 % 14,47	13 % 10,57	12 % 7,45	8 % 5,76	11 % 9,57
ABD’li yetkili	29 % 15,59	18 % 11,84	11 % 8,94	7 % 4,35	9 % 6,47	12 % 10,43
Basın	87 % 46,77	84 % 55,26	57 % 46,34	88 % 54,66	91 % 65,47	52 % 45,22
Diğer	53 % 28,49	28 % 18,42	42 % 34,15	54 % 33,54	31 % 22,30	40 % 34,78
Toplam	186	152	123	161	139	115

Soğuk Savaş dönemiyle benzer şekilde, Soğuk Savaş sonrası dönemde de haber kaynağı seçiminin ABD temsilinin inşasında etkili olduğu açıktır. Bir önceki döneme kıyasla haber kaynağı olarak devlet yetkililerinin ve resmi kurumların açıklamaları ile ABD’li yetkililerin açıklamalarının yanı sıra diğer kategorisinde kodlanan Genel Kurmay Başkanlığı, muhalefet parti ve liderleri, sermaye grupları ve iş insanları, sivil toplum kuruluşları, uzmanlar, medyatik figürler, sıradan vatandaşlar da haberin öznesi ve kaynağı olarak haber içeriklerinde yer almaya başlamışlardır. Yeni kaynakların devreye girmesi üzerinde kuşkusuz değişen dönem ve gelişen medya sektörü etkili olmakla birlikte bu durum bir yönüyle bir temsilin inşasında tutum ve beklentilerin de değiştiğinin göstergesidir. Kaldı ki, haber kaynaklarının çeşitlenmesi inşa edilmek istenilen olumlu ya da olumsuz ABD temsilinin dayanaklarının da çeşitlendiği anlamına geldiği söylenebilir. Bir başka ifadeyle, bir temsilin inşasında dayanaklar ne kadar çeşitliyse seçme ve çarpıtmanın da o düzeyde fazlalaşma ihtimalinin olduğu söylenebilir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde sunulan ABD temsili ağırlıklı olarak siyasi liderlerin demeçlerinden ve resmi kurumların açıklamalarından yola çıkılarak inşa edilirken Soğuk Savaş sonrası dönemde sivil toplum kuruluşlarının ya da ekonomik iktidar sahiplerinin/ iş insanlarının haber kaynağı olduğu durumlarda onların bakış açısıyla seçme işlemi uygulanarak bir ABD temsilinin inşa edildiği görülmektedir.

Bu durumun bir örneği, Hürriyet gazetesinde yer alan Güneydoğu Sanayici ve İşadamları Derneği (GÜNSİAD) Başkanı Bedrettin Karaboğa'nın haber kaynaklarından biri olarak başvurulduğu haber içeriğinde görölmektedir. Örneğin, "Türkiye'nin ekonomik ve siyasi olarak kendisini ABD'den soyutlayamayacağını ve Türkiye'nin çıkarlarını korumak zorunda olduğunu anlatan Karaboğa tezkerenin TBMM'de kabul edilmemesinin Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yapısını olumsuz etkileyeceğini öne sürdü (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 9)" Şeklindeki haber içeriğiyle tezkereyi konu edinen haberlerde inşa edilen ABD temsilinin sermaye grupları ve iş insanlarının açıklamaları üzerinden yumuşatıldığı görölmektedir. Dolayısıyla, ulusal aktörlerin yanı sıra bireysel aktörlerin de haber kaynağı olarak sahneye çıktığı bu dönemde ABD temsilinin hem olumlu hem de olumsuz anlamda Şekillenmesinde etkili olan haber kaynakları da çoğalmıştır. Bu anlamda, olumlu ABD temsil inşa edilirken diğer kategorisinde kodlanan kaynaklara az sayıda da olsa başvurulmakla birlikte ağırlıklı olarak ekonomik iktidar sahiplerinin haber kaynağı olarak tercih edilme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir.

ABD temsilinin olumsuz olarak algılanması için ise toplumun genelinin benimseyeceği ulusal ya da bireysel aktörler haber kaynağı olarak tercih edilme eğilimi göstermiştir. Böylelikle toplumun herhangi kesiminden bir bireyin kendisinden bir parça bularak olumsuz temsili benimseyeceğinin düşünöldüğu ileri sürölebilir. Öte yandan, ABD temsiline ilişkin ele alınan dönem boyunca incelenen haberlerde olumlu temsilin olumsuza oranla daha öznел ve üzerinde fikir birliğine varılması daha karmaşık bir sürece işaret ettiği görölmüştür. ABD temsiline ilişkin irdelenen konular özelinde olumlu ABD temsili hangi tarafından bakıldığına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla, sermaye gruplarının/ iş insanlarının aktör olarak ön plana çıkarak olumlu anlamda inşasına katkıda buldukları ABD temsili madalyonun hangi tarafından bakıldığına bağlı olarak farklı boyutlarda yorumlanabileceği söylenebilir.

Özetle, hem Johnson Mektubu hem de 1 Mart Tezkeresi ve sonrası dönemde çeşitli potansiyel haber kaynakları arasından bir seçim gerçekeştirilmiştir. şüphesiz ki, metinde başvuru olan kaynakların seçiminde ikili ilişkilerin doğası gereği politik, ekonomik, güvenlik gibi düzeylerde temasların gerçekeşmesi bu kapsamdaki kaynakların etrafında haber içeriklerinin Őekillenmesinin yolunu ağmıştır. Ancak, görünen gerçeğin yanı sıra inşa edilmek istenilen ABD temsili doğrultusunda

başvurulan kaynakların ve bakış açılarının şekillendiğini söylemek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır.

Çalışma kapsamında ele alınan en önemli kategorilerden biri ya da en önemlisi haber içeriklerinde ABD temsilinin sunumudur. Soğuk Savaş ve sonrası süreçte yaşanan gerginlik dönemlerinde ABD ve aktörlerinin medyada temsili sorunsallaştırılırken ikili ilişkilerin basına yansımalarına ve bu çerçevede inşa edilen ABD temsilinin niteliğine bakılmıştır. Bu anlamda, haber içerikleri olumlu, olumsuz ya da dengeli olarak alt kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 3.8. *Johnson Mektubuna ilişkin metinlerde ABD temsilinin sunumu*

	6-30 Haziran 1964			27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		
	Olumlu	Olumsuz	Dengeli	Olumlu	Olumsuz	Dengeli
Cumhuriyet	2 %16,67	4 %30,77	45 %	2 %50,00	6 %40,00	28 %47,46
Hürriyet	7 %58,33	6 %46,15	35 %33,33	2 %50,00	5 %33,33	17 %28,81
Tercüman	3 %25,00	3 %23,08	25 %23,81	- %0,00	4 %26,67	14 %23,73
Toplam	12	13	105	4	15	59

ABD ve aktörlerinin doğrudan yapıcı ifadelerle betimlendiği ya da çağrışımlar yoluyla/metaforlar yoluyla olumlu olarak aktarıldığı haber içeriklerinde ABD temsili olumlu olarak kodlanmıştır. Benzer şekilde, ABD'nin ekonomik ya da siyasi bağlamda bir güç öznisi olarak kabul edildiği, dost/müttefik olarak görüldüğü bir başka ifadeyle çeşitli alanlarda Türkiye'ye desteğine vurguda bulunan haber içeriklerinde de ABD temsili olumlu olarak kabul edilmiştir.

Az sayıda haberde gözlenen olumlu ABD temsiline ilişkin içeriklerde; “Başkan Johnson, Başbakan İsmet İnönü'nün önümüzdeki pazar günü ‘mutlaka’ Washington’da bulunmasını sağlamak için kendi özel uçağını Ankara’ya gönderecek ve İnönü’ye tahsis edecektir (Hürriyet, 18 Haziran 1964, s. 1)”, “yine karşılama merasimi esnasında protokol dairesinden Barbara Holling, Mevhibe İnönü’ye kırmızı güllerden bir buket verdi (Hürriyet, 23 Haziran 1964, s. 1)” ya da “Albay Meyer şimdiye kadar üç devlet reisini taşımış fakat, diyor: İnönü’yü taşımak ayrı bir zevk olacak (Tercüman, 21 Haziran 1964, s. 1)” gibi ABD'nin Türkiye'ye yönelik dosthane tavırlarına dikkat

çeken, ABD ve aktörlerinden memnuniyete vurguda bulunan haber içeriklerinde ABD temsilinin olumlu olduğu söylenebilir. Bu şekilde bir haber kurgusuyla, Türk-Amerikan ilişkilerinin sağlamlığına ve ABD'nin Türkiye'ye verdiği öneme dikkat çekildiği açıktır. Bununla birlikte, bu yöndeki haberleri olumsuz bir ABD temsilini ya da gergin ikili ilişkiler algısını ortadan kaldırmaya yönelik içerikler olarak nitelendirmek mümkündür.

Haber içeriklerinde olumsuz olarak nitelendirilen ABD temsili ise ABD ve aktörlerini doğrudan olumsuz kelime ve ifadelerle betimleyen ya da çağrışımlar/metaforlar yoluyla olumsuz bir algı yaratan içerikler şeklinde tanımlanmıştır. Buna ek olarak, ABD'nin bir tehlike olarak görüldüğü, ikili ilişkilere ve Türkiye'ye gereken önemi vermediği şeklinde aktarımlarda bulunan, ABD'ye yönelik kırgınlık ve sitem içeren, karşı tavır alınmış içerikler de ABD temsilinin basında olumsuz aktarımı şeklinde değerlendirilmiştir.

ABD temsilinin olumsuz olarak belirlendiği haber içeriklerinde, “müttefiklerinin ortada bıraktığı Türk halkının uğramış olduğu hayal kırıklığının binde birini dahi ifade edemem (Tercüman, 29 Haziran 1964, s. 1)” ya da “Birleşik Amerika, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmasını evvelki gece bir kere daha önlemiş ve 24 saat mehil almaya muvaffak olmuştur (Hürriyet, 6 Haziran 1964, s. 1)” ya da “Erim, Amerika'nın tutumu karşısında Türk halk efkarının büyük bir hayal kırıklığı içinde bulunduğunu bildirdi (Cumhuriyet, 7 Haziran 1964, s. 1)”, “Amerika'nın en büyük tirajlı gazetesi olan iki milyonluk Daily News 'Johnson Kıbrıs taaruzunu önledi. Türkler boyun eğdi, çıkartma iptal edildi' şeklinde manşet atmıştır (Hürriyet, 9 Haziran 1964, s. 1)”. gibi aktarımlarla basında olumsuz bir ABD görünümü çizmiştir. Böylesi bir haber kurgusuyla ise hem farklı siyasi temsillere sahip üç gazetenin 1960'lı yıllarda ulusal bir mesele söz konusu olunca ortak bir payda da buluşabildiği hem de ABD'nin beklentilerin aksi yönünde tavır sergilediği durumlarsa ise Türkiye'nin de güçlü bir devlet olduğu, kamuoyunda olumsuz bir ABD temsili sunulabileceği mesajını kuvvetlendirdiği söylenebilir.

Johnson Mektubunun İnönü'ye gönderildiği ve henüz içeriğinin kamuoyuyla açıklanmadığı döneme denk gelen zaman aralığında ABD temsilinin olumlu ve olumsuz inşasının ötesinde basında ABD temsilinin en çok dengeli bir şekilde sunulduğu gözlemlenmiştir. Haber metinlerinde ABD temsilinin dengeli olarak belirlenmesinde olumlu ya da olumsuz herhangi bir aktarımda bulunulmadan, konuya beklenti içeren ek

bir yorum getirilmeden, betimleyici ifadelerden kaçınılarak içeriklerin sunumu şeklinde tanımlanmıştır.

Bu anlamda, haber metinlerinde ABD temsilinin sunumunun dengeli olarak belirlendiği haber içeriklerinde “Türkiye radyolarının yorum saatinde Kıbrıs konusunda Amerika’nın kararını beklediğiniz belirtildi (Cumhuriyet, 9 Haziran 1964, s. 1)”, “Dış İşleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ile Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare bugün 10 dakikalık bir görüşme yapmışlardır. Büyükelçinin isteği üzerine yapılan bu görüşme hakkında herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır (Cumhuriyet, 11 Haziran 1964, s. 1)”, “İnönü, Amerika’da Johnson’dan sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant ile de konuşacaktır (Hürriyet, 21 Haziran 1964, s. 1)” ya da “Amerika Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk için teşebbüse geçti. Ball, Ankara’ya geldi. Makarios Kruşçef’e mesaj gönderdi (Tercüman, 11 Haziran 1964, s. 1)” şeklinde olayı uyumlu olarak aktaran metinlerin dengeli bir ABD temsili sunduğu gözlemlenmiştir.

Bu dönemde haber metinlerinde ABD temsilinin dengeli sunumun ön plana çıkmasının temel sebebi tarihsel bağlamda Türkiye’nin bir müttefiki olarak gördüğü güçlü ABD’ye karşı belirgin bir tavır almak istememesi ve Türk hükümeti yetkililerinin ve resmi kurumların açıklamalarıyla eşgüdümlü olarak basın ABD temsili inşa etmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla, Johnson Mektubunun Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’ye gönderildiği ilk dönemde ABD temsilinin sunumunda farklı sahiplik yapılarına ve ideolojik temsillere sahip olan üç gazetenin de benzer bir tutum içerisinde olduklarını ve resmi görüşle paralel kolektif bir ABD temsili inşa ettiklerini söylemek mümkündür. Öte yandan, yaklaşık olarak iki sene sonra içeriğin paylaşılmasıyla beraber ise basılı gazetelerin kolektif ABD temsili inşa etme motivasyonlarının devam ettiği söylenebilir. Değişen hükümet ile birlikte olaya yaklaşım açısından birbirlerinden farklılaşmaya başlasalar da kolektif ABD temsili inşası konusunda ortak paydada buluştuklarını söylemek mümkündür. Çünkü, araştırma nesnelere birinci dönemle benzer şekilde haber içeriklerinde olumsuz temsil tasarımlasalar da ABD temsilinin dengeli sunumu ağırlık merkezinde yer almıştır. Bu noktada, tarihsel dönemde gözleyen bellek olarak öne çıkan basının ulusal meseleler

söz konusu olunca resmi görüşle paralel, kolektif bir temsil inşa ettiği sonucuna varılmıştır.¹⁰

Haber içeriklerinde ABD'ye yönelik sitem ya da kırgınlık gibi duygular hakim olsa da ABD'li aktörlerin sunumunda basılı gazetelerin dengeli bir tavır izlemesi dönemin yapısal özellikleri, dış politika ve Türk hükümeti yetkililerinin açıklamaları doğrultusunda düşünüldüğünde şaşırtıcı olmadığı söylenebilir.

Tablo 3.9. 1 Mart Tezkeresine ilişkin metinlerde ABD temsilinin sunumu

	1-20 Mart 2003			21-31 Mart 2003		
	Olumlu	Olumsuz	Dengeli	Olumlu	Olumsuz	Dengeli
Cumhuriyet	2 % 14,29	76 % 60,32	108 % 33,64	1 % 12,50	49 % 47,57	111 % 36,51
Hürriyet	9 % 64,29	21 % 16,67	122 % 38,01	4 % 50,00	23 % 22,33	112 % 36,84
Tercüman	3 % 21,43	29 % 23,02	91 % 28,35	3 % 37,50	31 % 30,10	81 % 26,64
Toplam	14	126	321	8	103	304

1 Mart Tezkeresine ilişkin haber içeriklerinde “Türkiye’nin İskenderun Limanı’ndan işgal edilmeye başlandığını vurgulayan Karpuz, ‘Hürriyet ve istikbalin onurlu yaşamı yerine sömürgecilerin kölesi olma onursuzluğunu asla kaldıramayız. Gizli oturumlarla vatanımızı, askerimizi, gençliğimizi ve onurumuzu satılığa çıkaranlar, gelecekte bunun bedelini mutlaka ödeyeceklerdir” (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 6)”. ya da “Küstah demeçler, çirkin gösteriler ve Kürt devleti tehdidiyle sabrı taşan Ankara, ABD’yi uyardı: Irak’ın kuzeyini karıştırma (Tercüman, 4 Mart 2003, s. 1)”, “işgalin en önemli örneğinin İskenderun’da nöbet bekleyen Türk askerine ABD’li askerlerce doğrultulan silah olduğunu vurgulayan Helvacı şöyle devam etti: ‘işgalci askerin Mehmetçiğe doğrulttuğu silahı, ulusun bağımsızlığına ve bizim yüreğimize doğrultmuş bir silah olarak algılıyoruz (Cumhuriyet, 13 Mart 2003, s. 5)”, “küstah ABD yardımı şimdi de ‘haraç’ dedi (Hürriyet, 14 Mart 2003, s. 9)” ya da “demokrasi havarisi ABD yönetimi, kadınların Beyaz Saray önünde savaş karşıtı gösterisi yapmasına tahammül edemedi. 23 kadın gözaltına alındı (Tercüman, 10 Mart 2003, s. 8)” gibi haber içerikleriyle olumsuz bir ABD temsili sunmuşlardır.

¹⁰Bknz. “Soğuk Savaş ve Sonrası Dünya Düzeni: Gerginlik Dönemlerinde Türk-Amerikan İlişkileri ve ABD Temsilinin Basılı Gazetelerde Çerçevesi”

Diğer taraftan, olumlu ABD temsilinin sunumu ise “ABD’nin 290 milyonluk nüfusu ve 10 trilyon dolarlık gayrisafi yurtiçi hasılasının ‘krizden önceki 50 Türkiye’ anlamına geldiğini dile getiren Bülent Şahinalp, artış eğilimi gösterse de Türkiye’nin ABD ile ticaretinin ‘yok denecek düzeyde’ olduğunu vurguladı (Hürriyet, 7 Mart 2003, s. 8)”, “ABD ile TCDD arasındaki bu anlaşmadan 150 ila 200 milyon dolarlık bir gelir elde edilmesi bekleniyor (Hürriyet, 6 Mart 2003, s. 20)” ya da “Bush kesenin ağzını açtı. Ek savaş bütçesinde Türkiye’ye ayrılan 1 milyon dolar kredi 8 kat arttı (Tercüman, 26 Mart 2003, s. 1)” gibi ABD’ye eleştirel yaklaşmayan, ABD’nin Türkiye için önemine ve desteğine vurguda bulunan haberlerde görülmektedir.

Dengeli olarak kabul edilebilecek olan içerikler ise “Başbakan Abdullah Gül, toplantıda, koşullar değişmeden Meclis’e yeni bir tezkere gönderilmesinin Meclis iradesine saygısızlık anlamına geleceğini belirterek ‘ABD ile görüşmeler sürüyor. Şartlarda yeni bir gelişme olursa, ancak o zaman Meclis’e yeni bir tezkere gönderebiliriz’ dedi (Cumhuriyet, 3 Mart 2003, s.8)”, “İskenderun’daki ABD askeri araçları, dün TIR’lara yüklenip, yola çıkmaya hazırlandı. Ancak tezkere geçmediği için konvoy liman kapısından çıkarılmadı (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 1)” ya da “İkinci tezkerenin Meclis’e geleceği sinyalinden sonra İskenderun Limanı’nın kapıları açıldı ve ABD’ye ait askere araçlar Mardin’e doğru yola çıktı (Hürriyet, 7 Mart 2003, s. 1)” ya da “ABD ile her alanda iş birliğinin sağlanamaması ile 6 milyar dolarlık yardımı alamayan hükümet öz kaynaklara yöneldi. Hükümet sözcüsü Çiçek, ‘gayemiz, potansiyelimizi harekete geçirmektedir’ dedi (Tercüman, 25 Mart 2003, s. 5)” gibi haber içerikleri olarak kabul edilmiştir.

Bu çerçevede, 1 Mart Tezkeresinin reddi ve sonrasındaki gelişmeler sürecinde haber metinlerinde ABD temsilinin sunumu bir bütün olarak ele alındığında her üç çözümlenme nesnesinde de birinci sırada dengeli, ikinci sırada ise olumsuz ABD temsilinin yer aldığı görülmüştür. Öte yandan, olumsuz ABD temsilinin inşasında ise birinci sırada Cumhuriyet, ikinci sırada ise Tercüman gazetesi yer almıştır. Soğuk Savaş ve sonrası dönemde haber içeriklerinde ABD temsilinin inşası olumlu, olumsuz ve dengeli bağlamlarda irdelendikten sonra metinde konunun çözümlenme biçimi eşdeyişle metinlerin niteliğine ilişkin veriler sayısallaştırılmıştır.

Tablo 3.10. Johnson Mektubuna ilişkin metinleri niteliği

	6-30 Haziran 1964				27 Aralık 1965-31 Ocak 1966			
	Bilgilendirme	Sitem/Endişe	İddia	Diğer	Bilgilendirme	Sitem/Endişe	İddia	Diğer
Cumhuriyet	34 %36,17	2 %16,67	9 %60,00	6 %66,67	19 %43,18	8 %47,06	6 %46,15	3 %75,00
Hürriyet	35 %37,23	7 %58,33	4 %26,67	2 %22,22	13 %29,55	6 %35,29	4 %30,77	1 %25,00
Tercüman	25 %26,60	3 %25,00	2 %13,33	1 %11,11	12 %27,27	3 %17,65	3 %23,08	- %0,00
Toplam	94	12	15	9	44	17	13	4

Genel bağlamda değerlendirildiğinde, metinlerin bilgilendirici bir özelliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bilgilendirici olarak kodlanan haberler, “Johnson’un İnönü’ye yazdığı mektubun, dün bir gazete tarafından yayınlanması, Meclis’te tartışma konusu olmuş, hükümet de İnönü’nün Johnson’a yazdığı -cevabi mektubu- açıklamaya karar vermiştir (Tercüman, 14 Ocak 1966, s. 1)” ya da “Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil’le Amerikalı yetkililer arasında, dün yapılan dört saat süreli bir toplantıda, Johnson-İnönü mektupları, ikili askeri meseleler ve Türk-Amerikan ilişkileri geniş bir tarzda tartışılmış ve konuşulmuştur (Cumhuriyet, 16 Ocak 1966, s. 1)” gibi temel amacı kamuoyunu bilgilendirmek olan haber içerikleri bilgilendirici metin niteliği taşımaktadır. Metnin temel karakteri olarak bilgilendirici içeriklerin ön plana çıktığı haberlerde dengeli bir ABD temsilinin sunulduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, sitem/endişe içeren metinler ise “Erim: ‘Amerika’nın tutumu karşısında Türk halkının efkarının büyük bir hayal kırıklığı içinde bulunduğunu’ bildirdi (Cumhuriyet, 7 Haziran 1964, s. 1)” şeklindedir. Bu anlamda, özellikle olumsuz bir temsil inşa edilirken sitem ve endişe gibi duyguların metnin temel niteliği haline geldiğini söylemek mümkündür. Kaldı ki, içerik çözümlemesine tabi tutulan tüm kategorilerin bütüncül bir bakış sunmasından dolayı sitem/endişe niteliğine sahip haber içeriklerine olumsuz bir ABD temsilinin inşasında başvurulduğu açık bir şekilde görülürken; bu içeriklerin de ağırlıklı olarak kamuoyunu muhatap alan haberlerde ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum en basit şekliyle, bu dönemde sitem/endişe niteliğine sahip olumsuz ABD temsili inşa eden metinlerin temelde kamuoyunu etkileme amacı taşıdığını göstermektedir.

Tablo 3.11. 1 Mart Tezkeresine ilişkin metinleri niteliği

	1-20 Mart 2003				21-31 Mart 2003			
	Bilgilendirme	Sitem/Endişe	İddia	Diğer	Bilgilendirme	Sitem/Endişe	İddia	Diğer
Cumhuriyet	96 %36,64	50 %59,52	24 %48,98	16 %24,24	79 %34,05	46 %46,00	18 %54,55	18 %36,00
Hürriyet	98 %37,40	12 %14,29	13 %26,53	29 %43,94	85 %36,64	26 %26,00	7 %21,21	21 %42,00
Tercüman	68 %25,95	22 %26,19	12 %24,49	21 %31,82	68 %29,31	28 %28,00	8 %24,24	11 %0,00
Toplam	262	84	49	66	232	100	33	50

1 Mart Tezkeresi kapsamında metinlerin temel niteliği de Johnson Mektubu ile benzerlik göstermektedir. Metinler ağırlıklı olarak bilgilendirme işlevini yerine getirmektedir. Kaldı ki, bilgilendirme işlevini yerine getiren metinler genellikle dengeli ABD temsilinin inşa edildiği metinler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, 1 Mart Tezkeresine ilişkin bilgilendirici metinler: “ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan, olası Irak savaşında iş birliği yapılması halinde ABD’den Türkiye’ye gelecek paranın 30 milyar doları bulacağını söyledi (Hürriyet, 18 Mart 2003, s. 9)” ya da “Amerikan Savunma Bakanlığı yetkililerinin Akdeniz’deki 10’dan fazla savaş gemisinin Körfez bölgesine gönderilmesinin planlandığını açıklamasından sonra bunlardan 5’inin Süveyş Kanalı’na kaydırıldığı bildirildi (Cumhuriyet, 15 Mart 2003, s. 1)” şeklinde içeriklerden meydana gelmektedir.

Bunun yanı sıra, olumsuz ABD temsilinin sunumunda metinlerin niteliği de sitem/endişe bazı durumlarda da iddia şeklinde metnin niteliği olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, “İngiliz The Observer gazetesi, ABD’nin BM Güvenlik Konseyi’nden Irak savaşına olanak veren ikinci bir karar çıkarabilmek için kirli taktiklere başvurduğunu, bunun için de Güvenlik Konseyi üyelerinin telefonlarının dinlenmesi ve e-mail mesajlarının ele geçirilmesinin planlandığını öne sürdü (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 16)” şeklinde ileri sürülen çeşitli savları içeren metinlerin temel niteliği iddiadır. Ayrıca, “ABD Irak operasyonu için geri sayarken barış yanlıları seslerini yükseltiyor: Komşu katili olmayalım (Cumhuriyet, 16 Mart 2003, s. 1)” gibi endişe taşıyan içerikler de sitem/endişe kategorisinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın genel amaçları ve sorunsalı bağlamında, Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi ve sonrası dönemde inşa edilen ABD temsilinin ele alınan basılı gazetelerde

sunum biçimlerinin irdelenmesi noktasında metnin ilk muhatabının kim olduğunun da sorgulanması gerekmektedir. Haber metninin ilk muhatabının doğrudan hangi özne olduğunun belirlenmesi hem gazetenin inşa ettiği ABD temsili ile hangi kitleyi etkilemeyi amaçladığını hem de bir aktör olarak medyanın ikili ilişkilerde kendini nereye konumlandığını belirleyebilmek açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda, konuyla ilgili haber içeriklerinin ilk muhatabı; Türk hükümeti yetkilileri ve resmi kurumlar, ABD, kamuoyu ya da diğer (muhalafet, sivil toplum örgütleri, sermaye grupları, medya, diğer ülkeler vb.) şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Basın kuruluşlarının oluşturdukları haber içerikleri ile doğrudan Türk hükümeti yetkililerini, ABD'yi ya da kamuoyunu muhatap almaları ve bu kategorilere seslenme motivasyonlarının ABD temsilinin inşasına katılım biçimleri üzerinde de belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan, bir anlam bulanıklığına yol açmamak adına, metin ile okuyucu arasında doğabilecek olası anlam farklılıklarının göz ardı edilerek kodlayıcıların değerlendirmesi sonucu haberin öznesinin haber metninde kime seslendiği/ilk muhatabının kim olduğu hakkında yorum getirildiğinin altını çizmekte fayda bulunmaktadır.

Tablo 3.12. *Johnson Mektubuna ilişkin haberlerin ilk muhatabı*

	6-30 Haziran 1964				27 Aralık 1965-31 Ocak 1966			
	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer
Cumhuriyet	6 %50,00	12 %46,15	33 %37,08	- %0,00	6 %40,00	7 %63,64	22 %44,00	1 %50,00
Hürriyet	6 %50,00	6 %23,08	35 %39,33	1 %33,33	6 %40,00	1 %9,09	16 %32,00	1 %50,00
Tercüman	- %0,00	8 %30,77	21 %23,60	2 %66,67	3 %20,00	3 %27,27	12 %24,00	- %0,00
Toplam	12	26	89	3	15	11	50	2

Metnin ilk muhatabının Türk hükümeti yetkilileri olduğu haberler ele alındığında, doğrudan devlet yetkililerinin ve resmi kurumların hedef alınarak karar alma süreçleri üzerinde etkili olunmak istenildiği ya da haberin aktörünün güç olanağını elinde tutarak devlet gücünü kullanma yetisine sahip erke çağrıda bulunduğu metinlerin ilk muhatabının Türk hükümeti yetkilileri olduğu iddia edilebilir. Bu çerçevede, haberin ilk muhatabının Türk hükümeti yetkilileri olduğu metinler; “ iktidar -muhalafet Meclis’te ve Senato’da, içeride, dışarıda her yerde açıklansın mı açıklanmasın mı diye tartışa

dursunlar, bu durum karşısında biz gazetecilerin üzerine düşen tek görev Johnson'un mektubunu tam metin halinde ele geçirmek ve onu gazetelerimize vermektir. Ben, bugün bu görevimi yapıyorum (Hürriyet, 13 Ocak 1966, s. 1)" ya da "Büyükelçi yine bu görüşme sırasında Türk kamuoyunda öteden beri tepkiler ve yankılar uyandıran bu mektubun neşrinden duydukları kırgınlığı Dışişleri Bakanına bildirmiştir (Cumhuriyet, 15 Ocak 1966, s. 1)" gibi iktidara seslenen, bildirim ya da açıklama yapan içerikler olarak dikkat çekmektedir.

Metnin ilk muhatabının ABD olduğu haber içerikleri incelendiğinde, haberin aktörünün haberde özne olarak varlık göstererek doğrudan ABD'yi muhatap aldığı gözlemlenmiştir. Haberin doğrudan ABD'ye seslendiği metinler, "Mesajda, Başbakan, Kıbrıs'a yapılacak Türk çıkarmasının gayesinin, iddia edildiği gibi bir istila veya taksimi gerçekleştirmek olmadığını, münhasıran çığnenen anayasa düzenini yeniden kurmaya matuf bulunduğunu bildirmiştir (Hürriyet, 10 Haziran 1964, s. 1)", "Erkin: 'Eğer böyle giderse bir gün Kıbrıs'a çıkartma yapmamız mukadder 'dedi (Cumhuriyet, 6 Haziran 1964, s. 1)" ya da "Böyle bir hareket tarzı yalnız dünya barışının korunması bakımından değil, aynı zamanda Amerika'nın kendi menfaatleri bakımından da zaruri idi (Cumhuriyet, 9 Haziran 1964, s. 7)" gibi haber içeriklerinde özne doğrudan ABD'ye çağrıda bulunmuştur. Bununla birlikte, haber aktörünün karar alma süreçlerinde Türkiye'nin yapabileceklerine dikkat çektiği, ABD'nin hatalı gördüğü faaliyetlerine işaret ettiği söylenebilir.

Metnin ilk muhatabının kamuoyu olduğu haber içerikleri ele alındığında ise diğer kategorilerden farklı olarak şöyle bir içerikle karşılaşılacaktır:

"Aylardır Türk kamuoyu milli bir Kıbrıs konusu ve bu konunun önemli dayanaklarından birisi olan 'Amerika Birleşik Devleti Başkanı Mr. Johnson'un mektubu' ile yakından ilgileniyor. Son Kıbrıs genel görüşmeleri vesilesiyle, bu mektup bir esrar, okunulmasından kaçınılan dehşetengiz bir vesika olarak siyasete sahnesine tekrar çıkmıştır" (Hürriyet, 13 Ocak 1966, s. 1).

Metinde olayların dramatize edilerek anlatıldığı, duyguların harekete geçirilmeye çalışıldığı ve içeriğin coşku taşıdığı gözlenmiştir. Ayrıca, "İnönü bu sabah helikopter ile 'Beyaz Saray'a gidip Johnson'la Kıbrıs meselesini müzakere edecek (Tercüman, 22 Haziran 1964, s. 1)" gibi doğrudan kamuoyunu bilgilendirme amacı güden metinlerin de ilk muhataplarının kamuoyu olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 3.13. 1 Mart Tezkeresine ilişkin haberlerin ilk muhatabı

	1-20 Mart 2003				21-31 Mart 2003			
	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer
Cumhuriyet	55 %39,01	15 %36,59	115 %41,37	1 %100,00	41 %44,09	21 %42,00	97 %37,60	2 %14,29
Hürriyet	45 %31,91	19 %46,34	88 %31,65	0 %0,00	31 %33,33	19 %38,00	83 %32,17	6 %42,86
Tercüman	41 %29,08	7 %17,07	75 %26,98	0 %0,00	21 %22,58	10 %20,00	78 %30,23	6 %0,00
Toplam	141	41	278	1	93	50	258	14

Soğuk Savaş sonrası dönemde haber metninin ilk muhatabının Türk hükümeti yetkilileri olduğu içerikler Soğuk Savaş dönemiyle niteliksel anlamda benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede, “Türkiye’nin İskenderun Limanı’ndan işgal edilmeye başladığını vurgulayan Karpuz, ‘Hürriyet ve istikbalin onurlu yaşamı yerine sömürgecilerin kölesi olma onursuzluğunu asla kaldıramayız. Gizli oturumlarla vatanımızı, askerimizi, gençliğimizi ve onurumuzu satılığa çıkaranlar, gelecekte bunun bedelini mutlaka ödeyeceklerdir’ diye konuştu (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 6)” ya da “Meclis’te tezkere görüşmeleri yapılırken, Ankara’da bir araya gelen 50 bin kişi hep bir ağızdan haykırdı: savaşa sessiz kalma, ortak olma, geçit verme (Tercüman, 2 Mart 2003, s. 9)” ya da “TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan, mevcut şartlar altında Türkiye’nin ‘tezkere’yi onaylamak durumunda olduğunu vurguladı. Özilhan, Türkiye’nin olası senaryolar içinde kendi rolünü belirlemek ve hassasiyetlerini kabul ettirmek istemesinin önemli olduğunu söyledi (Hürriyet, 1 Mart 2003, s. 9)” gibi haberler metnin ilk muhatabının Türk hükümeti yetkilileri olduğu içerikler olarak belirlenmiştir.

Haberlerin ilk muhatabının ABD olduğu metinler ise Soğuk Savaş dönemiyle benzer şekilde doğrudan ABD’ye seslenen, karar alma süreçleri üzerinde etkili olmak isteyen haber içerikleridir. Bu anlamda, “ABD uzun yıllardır müttefikimiz. Amerikalı dostlarımız da demokrasinin işlemeden memnun olmalı. Bundan sonra da ABD ile devam edeceğini, etmesi gerektiğini düşünüyorum. Müttefik olmak başka, onun her talebini yerini getirmek başka (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 20)” ya da “TBMM Başkanı Bülent Arınç, ‘bir kimsenin ismi Bush da olsa, Türkiye Cumhuriyeti’nin Başbakanı’na veya bir başka kamu görevlisine tehditvari sözler konuşamaz dedi (Tercüman, 17 Mart

2003, s. 10)” gibi ifadeler içeren metinler ABD’yi muhatap alan birimler olarak kabul edilmiştir. Öte yandan, bu dönemde metnin muhatabının iktidar olduğu metinler ise “CHP grup başkanvekilleri Mustafa Özyürek ve Oğuz Oyan, Başbakanlık tezkeresinin Meclis’te reddedilmesi nedeniyle şu anda Türkiye’de bulunan ABD askerlerinin derhal geri gönderilmesi gerektiğini bildirdiler (Cumhuriyet, 4 Mart 2003, s. 4)” ya da yine muhatabının iktidar ancak seslenme motivasyonunun farklı olduğu bir örnek ise “ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman, TBMM’nin aldığı karardan sonra Türkiye’nin yeni Irak’ın kurulması sürecine katılma fırsatını kaçırabileceğini söyledi (Hürriyet, 4 Mart 2003, s. 19)” şeklinde ifadelerle iktidara seslenmektedirler.

Metnin ilk muhatabının kamuoyu olduğu metinler Soğuk Savaş dönemiyle benzer şekilde okurun duygularını harekete geçiren, olayı dramatize eden ve coşku uyandıran metin özellikleri taşımaktadır. Bu kapsamda, “ABD’nin saldırısına tepkiler çığ gibi. Milyonlar sokağa döküldü (Tercüman, 21 Mart 2003, s. 1)” ya da “Tezkere ile ABD yardımı suya düşünce, hükümet 15.7 katrilyon liralık ağır kemer sıkma paketini açıkladı. Emlak ve motorlu taşıt vergileri artıyor, zamlar geliyor (Hürriyet, 4 Mart 2003, s. 1)” gibi doğrudan kamuoyuna hitap eden, sevinç ya da korku uyandıran metinlerin ilk muhatabı kamuoyu olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.14. *Johnson Mektubuna ilişkin metinlerin kimin gözünden yazıldığı*

	6-30 Haziran 1964				27 Aralık 1965-31 Ocak 1966			
	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer
Cumhuriyet	15 %38,46	2 %33,33	33 %39,76	1 %50,00	7 %36,84	0 %0,00	20 %50,00	9 %60,00
Hürriyet	15 %38,46	2 %33,33	30 %36,14	1 %50,00	7 %36,84	2 %50,00	12 %30,00	3 %20,00
Tercüman	9 %23,08	2 %33,33	20 %24,10	0 %0,00	5 %26,32	2 %50,00	8 %20,00	3 %0,00
Toplam	39	6	83	2	19	4	40	15

İktidarın gözünden haberler, “teminatçı devletlerin Kıbrıs konusunu çözümlmek için bir masaya oturmalarını teklif edeceğiz (Cumhuriyet, 9 Haziran 1964, s. 1)” “Türkiye’nin, antlaşmaların kendisine verdiği müdahale hakkını bugüne kadar kullanmamış olması, anlaşmazlığın bu prensipler çerçevesi içinde halledilebileceği kanaatini benimsemesinden ileri gelmiştir (Cumhuriyet, 9 Haziran 1964, s. 7)” ya da “İnönü: ‘Hükümetin kuvvetli olduğuna kanaat getirmeden vazifeye devam edemem’

dedi (Hürriyet, 18 Haziran 1964, s. 1)” gibi iktidarın gözünden yazılan haber metinleri doğrudan karar alıcılara seslenerek muhatabının anlayacağı aktarımlarda bulunmakta ya da doğrudan bir siyasi liderin demeçlerini iletmektedir. Böyle bir haber kurgusunun hâkim olduğu metinlerde temel amacın karar alma yetisi olan tarafı harekete geçirmek olduğu söylenebilir.

ABD’nin gözünden kaleme alınan haberlerde ise “Başkan Johnson, Başbakan İsmet İnönü’nün önümüzdeki pazar günü ‘mutlaka’ Washington’da bulunmasını sağlamak için, kendi özel uçağını Ankara’ya gönderecek ve İnönü’ye tahsis edecektir (Hürriyet, 18 Haziran 1964, s. 1)” ya da “diğer taraftan, Amerikan donanmasının bir numaralı yöneticisi de dün Madrid’de yaptığı bir açıklamada, Akdeniz’de görevli 6. Filonun Kıbrıs meselesinde ‘işe karışmama’ siyaseti takip ettiğini söylemiştir (Tercüman, 17 Haziran 1964, s. 7)” şeklinde oluşturulan haber içeriklerinde ABD aktörlerinin açıklamalarına ağırlıklı olarak yer verildiği, ABD’nin gözünden Türkiye kamuoyuna rahatlatıcı mesajların aktarılmaya çalışıldığı gözlenmiştir.

Basının gözünden yazılan haberlerin ise ağırlıklı olarak editöryal kadrosuna ve muhabirine özne olarak vurguda bulunduğu ya da basın kuruluşunun bakış açısını merkeze alarak haberi inşa ettiği gözlenmiştir. Bu anlamda, “Ama, tarafsız bir gazete olarak Hürriyet, böyle bir mektubu ele geçirip yayınlamak suretiyle yaptığı gazetecilik görevinden sadece, şeref duyar (Hürriyet, 13 Ocak 1966, s. 1)” ya da “Meclis’te mektup konusu görüşüldü ve Tercüman’a teşekkür edildi (Tercüman, 15 Ocak 1966, s. 1)” ya da “İnönü ile yanındakiler Johnson’un uçağıyla çok rahat bir yolculuk yaptılar. Başbakan, Başkan Johnson’un yatağında iki defa ikişer saat yatarak dinlendi (Hürriyet, 23 Haziran 1964, s. 1)” gibi haberlerin basının gözünden yazıldığı belirlenmiştir.

Tablo 3.15. *1 Mart Tezkeresine ilişkin Metinlerin kimin gözünden yazıldığı*

	1-20 Mart 2003				21-31 Mart 2003			
	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer	İktidar	ABD	Kamuoyu	Diğer
Cumhuriyet	9 %18,00	21 %39,62	119 %44,24	37 %41,57	15 %27,78	7 %25,93	104 %42,28	35 %39,77
Hürriyet	24 %48,00	22 %41,51	79 %29,37	27 %30,34	16 %29,63	14 %51,85	81 %32,93	28 %31,82
Tercüman	17 %34,00	10 %18,87	71 %26,39	25 %28,09	23 %42,59	6 %22,22	61 %24,80	25 %28,41
Toplam	50	53	269	89	54	27	246	88

Soğuk Savaş dönemiyle benzer şekilde sonrası dönemde de doğrudan egemen güçleri ya da diğer ülke liderlerini hedef alarak belli bir amaç doğrultusunda kaleme alınan ya da aynı amaçla kamuoyuna seslenen metinlerin Türk hükümeti yetkililerinin gözünden yazıldığı belirlenmiştir. Bu anlamda, “küstah demeçler, çirkin gösteriler ve Kürt devleti tehdidiyle sabrı taştan Ankara, ABD’yi uyardı: Irak’ın Kuzey’ini karıştırma (Tercüman, 4 Mart 2003, s.1)” gibi doğrudan muhatabına seslenen metinlerin iktidarın gözünden yazıldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra “AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, iktidarın Irak sorununu kucağında bulduğunu belirterek ‘Bush ile ilk görüşmemizde rica başladı. Biz o zamandan bugüne bir taahhütte bulunsaydık belki de savaş başlamıştı dedi (Cumhuriyet, 1 Mart 2003, s. 5)” ya da “Bizler Avustralya ya da Norveç’in Irak sorununa yaklaşımı ile kendimizi aynı düzlemde değerlendiremeyiz. Onlar operasyondan sonra ortaya çıkacak gelişmelerden etkilenmeyecek. Oysa biz doğrudan etkileneceğiz (Hürriyet, 5 Mart 2003, s. 1)” gibi Türk hükümeti yetkililerinin bakış açısıyla kamuoyuna seslenen metinlerin de Türk hükümeti yetkililerinin gözünden yazıldığını söylenebilir.

Buna karşın, ABD’nin gözünden kaleme alınan metinler ise ABD’nin ve aktörlerinin doğrudan açıklamalarını aktaran, onların sesi olan ya da verdikleri medya demeçleri üzerinden Türkiye’ye seslenen içerikler olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, “ABD Dışişleri Bakanı Powell’ın yanı sıra Genelkurmay Başkanı Richard Myers da, ‘Zor olur, ama Türkiyesiz de olur’ dedi (Hürriyet, 6 Mart 2003, s. 20)” ya da “Dışişleri Bakanı Powell: BM kararı olmasa da Irak’a savaşı başlatacağız (Tercüman, 6 Mart 2003, s. 8)” gibi içeriklerde desteklenmektedir.

Basının bakış açısıyla yazılan haberler ise “ABD, Irak’ı vurmak için gün sayarken, basınımız ‘evet’çiler ve ‘hayır’cılar diye ikiye bölündü. Yazarların çoğu savaşa karşı çıktı (Tercüman, 2 Mart 2003, s. 13)” gibi editöryal kadronun/muhabirin ya da basın kuruluşlarının ön plana çıkarıldığı içerikler ya da “Bush’tan alamadı halktan alacak” ve “tezkere ile ABD yardımı suya düşünce, hükümet 15.7 katrilyon liralık ağır kemer sıkma paketini açıkladı. Emlak ve motorlu taşıt vergileri artıyor, zamlar geliyor (Hürriyet, 4 Mart 2003, s. 1)” ya da “bölgede yüzbinlerce dönüm arazi dururken halkın duyarlı olduğu bir parkı kiralamak için ABD’lilerle pazarlığa oturan valilik yetkilileri, İngilizlerin Urfa’yı işgaline karşı durduğu için idam edilen Mutassarrıf Nusret Bey’in kemiklerini sızlatıyor (Cumhuriyet, 18 Mart 2003, s. 4)” ya da “Miting alanlarında

buluşan binlerce kadın ABD'nin Irak operasyonunu kınadı (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 6)” ve “binlerce üniversite ve lise öğrencisi derslere girmeyerek Bush yönetiminin savaş planlarını protesto etti (Hürriyet, 7 Mart 2003, s. 21)” gibi basının bakış açısıyla içeriği tasarılan haberlerin basının gözünden yazıldığı söylenebilir.

Metinlerde olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirildiği bu başlık altında haber kaynakları, ABD temsilinin sunumu, metinlerin niteliği, ilk muhatabı ve kimin gözünden yazıldığına ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Johnson Mektubunun ve 1 Mart Tezkeresi ve sonrası gelişmelerin sunumu üzerine gerçekleştirilen bu çözümlemenin ardından mikro düzeyde ABD temsilinin belirlenebilmesi için metinlerin tarihsel bağlamda sunumlarının da irdelenmesi önem taşımaktadır.

3.6.3. İkili ilişkiler çerçevesinde metinlerin tarihsel bağlamda sunumu

Medya, toplumlara ne hakkında ve nasıl düşünceleri gerektiğini söyleyerek çeşitli temsiller üreten bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, medya, gerçeğin üreticisi, yorumlayıcısı, dağıtıcısı ve aynı zamanda denetleyicisi olarak çeşitli temsillerin üretiminde etkili ve bir o kadar da sorunlu bir alan olarak olagelmektedir.

Bu kapsamda, medya, haber metinlerinde bir temsili tarihsel bağlama yerleştirerek inşa ederken çeşitli hatırlatma ve unutturma biçimlerine başvurabilmektedir. Dolayısıyla, ABD temsili inşa edilirken de bazen olumsuz bir durumun tarihsel dönemden referansla olumlu bir çerçeveye yerleştirildiği bazen ise olumlu bir olayın gerginlik dönemlerine işaret edilerek sunulduğu gözlemlenebilmektedir. Kaldı ki, tarihsel bağlamda hatırlatma ve unutturma pratikleri bir temsili inşa etmede itici güç olabilmektedir. Böylelikle, hakikat ile gerek siyasi gerek ise ekonomik iktidarın talepleri arasında sıkışıp kalan medya hatırlatma/unutturma pratikleri ile bir temsil yaratıp, topluma ulaştırabilmektedir.

Bu bağlamda, basın, siyasi, ekonomik ya da ideolojik çıkarlar ekseninde mevcut bir olayı maskeleyerek hatırlatabilmekte ve böylelikle karşı bir temsili inşa edip sisteme dahil olabilmektedir. Bununla birlikte, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel serüveninde geçmişe yönelik olarak hatırlatmalarda bulunabilen basın aynı zamanda bir sonraki

olaya göndermede bulunarak bir aktör olarak kendi inşa ettiği temsille sisteme dahil olabilmektedir.

İncelenen basılı gazetelerin, haber metinlerinde tarihsel hatırlatmalara hangi ölçüde yer verdiklerinin belirlenmesi bu çalışmanın bağlamı ve amaçları doğrultusunda önem taşımaktadır. Metinde hatırlatma eylemi, bir yönüyle hatırlama-unutma diyalektiğine işaret ederek toplumların tarihsel olayları nasıl anımsadığına ve unuttuğuna ilişkin veri sunmaktadır. Tarihsel olayları yeniden inşa etme pratiği toplumsal grupların hafızalarının biçimlenişinde yol gösterici bir itici güç olarak ön plana çıkabilmektedir (Connerton, 2014, s. 29-30). Bu kapsamda, tarihsel öneme sahip bir olayın hatırlanarak yeniden inşa edilebileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, bir gerçekliğin inşasında hatırlatma ve bazen de hatırlatarak unutturma pratiğiyle eşgüdümlü olarak bir temsil oluşturulabilmektedir (Assmann, 2015, s. 40).

Metinde tarihsel hatırlatmanın mevcut durumu maskeleyerek için başvurulabilecek bir eylem olabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu anlamda, Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde basında olumsuz bir temsil inşa edilirken eski bir başarı ya da başarısızlık haber metni içerisinde ön plana çıkabilmektedir. Araçsallaştırma eşdeyişle geçmişin kullanılması olarak adlandırılan bu dinamik Michael Schudson tarafından günün çıkarları doğrultusunda bellek inşasında başvuru bir refleks olarak adlandırılırken (2007, s. 184- 186) bu çalışma kapsamında ise bir temsilin inşasında günün çıkarlarına hizmet etmek amacıyla geçmişin kullanılması/araçsallaştırılması bağlamında yorumlanmıştır. Dolayısıyla, haber metinleri oluşturulurken metinde tarihsel hatırlatmalara yer verilmesi, farklı siyasi temsillere ve sahiplik yapılarına sahip gazetelerin kendi gerçekliklerini inşa etmelerine yardımcı bir unsur olarak ön plana çıkabileceği gibi aynı zamanda ABD temsiline inşa sürecinde bazı durumlarda yanıltıcı bir dinamik olma tehlikesini de beraberinde getirmektedir.

Tablo 3.16. Konuyla ilgili metinde hatırlatma

	Johnson Mektubu				1 Mart Tezkeresi			
	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1-20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	var	yok	Var	yok	var	yok	Var	yok
Cumhuriyet	8	43	13	23	42	144	37	124
	%38,10	%39,45	%41,94	%48,94	%41,58	%40,00	%42,05	%37,92
Hürriyet	8	40	11	13	37	115	27	112
	%38,10	%36,70	%35,48	%27,66	%36,63	%31,94	%30,68	%34,25
Tercüman	5	26	7	11	22	101	24	91
	%23,81	%23,85	%22,58	%23,40	%21,78	%28,06	%27,27	%27,83
Toplam	21	109	31	47	101	360	88	327

Soğuk Savaş döneminde metinde hatırlatma : “müttefiklerinin ortada bıraktığı Türk halkının uğramış olduğu hayal kırıklığının binde birini dahi ifade edemem” (Tercüman, 29 Haziran 1964, s. 1)” ya da “Birleşik Amerika, Türkiye’nin Kıbrıs’a çıkarma yapmasını evvelki gece bir kere daha önlemiş ve 24 saat mehil almağa muvaffak olmuştur (Hürriyet, 6 Haziran 1964, s. 1)” gibi aktarımlarla haberlerde görüldüğü üzere, metinde olumsuz bir ABD temsili tasvir edilirken tarihsel hatırlatmalara başvurulmuştur. Hatırlatmalardan biri tarihsel bağlamda müttefiklik ilişkisine vurguda bulunurken diğeri ise ABD’nin Türkiye açısından olumsuz olarak nitelendirilebilecek bir eylemini hatırlatmıştır. Dolayısıyla, metinde tarihsel hatırlatmanın olumlu ya da olumsuz bağlamda bir yere işaret etmesinin belirli bir matematiği bulunmamaktadır ki bu dönemde birbirine taban tabana zıt iki hatırlatma üzerinden olumsuz bir ABD temsili inşası gerçekleştirilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemden elde edilen haber içeriklerinde ABD temsilinin basında sunumu çerçevesinde metinde gerçekleştirilen hatırlatmalardan biri; “mitingde bir konuşma yapan ADD Genel Başkanı Halil İbrahim Şahin, ‘Türkiye zorlu bir süreçten geçiyor. Emperyalist devletler Kıbrıs ve Irak’ta oynadıkları oyunla Sevr’i canlandırmaya çalışıyorlar’ dedi (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 6)” ya da “durumun, Türkiye’nin egemenliği ve bağımsızlığı açısından son derece kaygı verici olduğuna dikkat çeken Hacısalihlioğlu, ‘1991 sonrasında çok daha sınırlı bir bölgede konuşlanan Çekiç Güç’ün ürettiği sıkıntı hatırlanacak olursa, bu denli geniş bir alanda gerçekleşecek olan konuşlandırmanın yaratacağı sorunların büyüklüğü artık görülmelidir’ dedi (Cumhuriyet, 1 Mart 2003, s. 6)” ya da “İstanbul Dolmabahçe

Meydanı, ABD'nin 6'ncı filosuna bağlı askerlerin, 1969 yılında üniversiteli öğrenciler tarafından denize atılmasından 34 yıl sonra yine ABD karşıtı eyleme sahne oldu (Hürriyet, 28 Mart 2003, s. 21)" ya da "Erdoğan'ın dün akşamki sözleri 39 yıl öncesini anımsatıyor. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'ın ultimatoma niteliğindeki mektubu üzerine 'yeni şartlarla yeni bir dünya kurulur. Türkiye de bu dünyada kendisine yeni ve saygın bir yer bulur' karşılığını vermişti (Hürriyet, 24 Mart 2003, s. 6)" ;"Aynı görüntüler 1991 yılında da yaşanmıştı. Türkiye'ye on binlerce mülteci akın etmişti" (Tercüman, 21 Mart 2003, s. 3)" şeklindeki aktarımlarla tarihsel serüvenden olumsuz hatırlatmalarla bugün inşa edilen olumsuz ABD temsilinin desteklendiği söylenebilir.

Öte yandan, tarihsel hatırlatmalara sadece olumsuz bir temsilin inşasında değil aynı zamanda olumlu bir temsil üretilmek istenilirken de başvurulabilmektedir. Bu anlamda, "Türkiye ile ABD'nin stratejik ortaklığı ve tarihsel derinliğe sahip ilişkileri bir günde kurulmadığı için bir günde bozulacak da değildir. İlişkilerimiz bundan sonra da tüm dinamizmi ile sürecektir" (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 19)" ya da "ABD yönetiminin el koyduğu paranın kalan 300 milyon dolarlık kısmının 1991 Körfez Savaşı'nda Irak rejiminden olumsuz etkilenen Amerikalı siviller için harcanacağı da vurgulandı" (Hürriyet, 22 Mart 2003, s. 10)" ya da "oğlu Bush, babasının 1991'de geçemediği Nasiriye'yi savaşın üçüncü gününde geçti (Hürriyet, 23 Mart 2003, s. 18)" ya da "1991 Körfez Savaşı'nın ardından da Türk ekonomisi gerilemişti. Fakat dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın ABD'ye verdiği desteğin ardından iyi niyet ilişkileri devam etmişti. Ancak şu anda Türkiye ile ABD arasındaki iyi niyet ilişkileri buharlaştı (Hürriyet, 26 Mart 2003, s. 9)" şeklindeki hatırlatmalar da olumlu bir ABD temsilinin inşasına hizmet etmektedir.

Ayrıca, Hürriyet gazetesi "En kötü dönem" başlığı ile 1 Mart Tezkeresinin Meclis'te reddedilmesiyle Türk-Amerikan ilişkilerinin yarım asırlık müttefikliğinin en zor ve kötü dönemini yaşadığının altını çizmiştir. Bu kapsamda, haber içeriğinde Johnson Mektubu ve Kıbrıs ambargosu olaylarına ilişkin hatırlatmalarda bulunmuştur (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 18). Hürriyet gazetesinin işaret ettiği tarihi krizler ve 1 Mart Tezkeresinin reddi aynı içerikte sunulurken tarihsel arka plan güncel olayın açıklanmasında araçsallaştırılmıştır. Dolayısıyla, ikili ilişkilerdeki tarihsel krizler hatırlatılarak yeni bir kriz döneminde inşa edilmek istenilen olumlu ABD temsilinin

meşrulaştırılma çabası içerisine girilmiştir. Basın hatırlattığı tarihi krizlerle korku uyandırarak ABD temsilinin olumlu inşa sürecine tarihsel arka plandan eklenmiştir.

Metinde başvuru olan hatırlatma pratikleriyle günün çıkarlarına göre hareket eden ya da inşa ettiği temsilin görünür savunuculuğunu sahiplenmek isteyen basın, Hürriyet gazetesi örneğinde olduğu gibi siyasi ya da ekonomik iktidarı desteklemek, toplumsal denetimi kolaylaştırmak gibi amaçlarla hatırlatma faaliyetinde bulunabileceği gibi kendi okur kitlesine ve ideolojisine yönelik hatırlatmalar da gerçekleştirebilmektedir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan “Cumhuriyet Parkı’nı da istiyorlar” başlığını taşıyan haberde, “Güneydoğu’da onlarca merkezde konuşlanan ABD’liler, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı’nda Urfa direnişinin önderlerinden Şehit Nusret Bey’in adını taşıyan Şanlıurfa’daki Cumhuriyet Parkı’nı üs yapmaya çalışıyor (Cumhuriyet, 18 Mart 2003, s. 4)” aktarımlarıyla İngiliz işgaline direniş gösteren Şehit Nusret Bey’in adını taşıyan parkla ABD’nin üs kurma çabası arasında bağlantı kurarak işgalci bir ABD temsili inşa etmiştir.

Metinde hatırlatma kategorisiyle benzer şekilde, bir sonraki olaya gönderme kategorisi de basında ABD temsilinin inşası noktasında önem taşımaktadır. Metinde hatırlatma kategorisi ile basının anımsatma/gündemde tutma ya da unutturma/araştırma pratiği irdelenirken bir sonraki olaya gönderme kategorisi altında basının gündem belirleme reflekslerinin altı çizilmiştir. Bu anlamda, göndermelerin baskı anlamına geldiği ön kabulünden hareketle çözümlenme gerçekleştirilmiştir. Kaldı ki, bu durum eylemsel ve demokratik bir gereksinim olarak ortaya çıkabileceği gibi belli bir temsili inşa sürecinde doğal olarak da belirebilmektedir. Tüm bu aktarımlarla birlikte, metinde tarihsel döneme / geçmişe yönelik hatırlatma ile kısa ya da uzun vadeli geleceğe yönelik bir sonraki olaya gönderme reflekslerinin onay derecelerinin benzerlik taşıdığı ileri sürülebilir.

Tablo 3.17. Konuyla ilgili bir sonraki olaya gönderme

	Johnson Mektubu				1 Mart Tezkeresi			
	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1-20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok
Cumhuriyet	43	8	28	8	148	38	113	48
	%40,19	%34,78	%50,00	%36,36	%42,05	%34,86	%46,69	%27,75
Hürriyet	38	10	18	6	111	41	63	76
	%35,51	%43,47	%32,14	%27,27	%31,53	%37,61	%26,03	%43,93
Tercüman	26	5	10	8	93	30	66	49
	%24,30	%21,73	%17,86	%36,36	%26,42	%27,52	%27,27	%28,32
Toplam	107	23	56	22	352	109	242	173

Haber içeriklerinde “bir sonraki olaya gönderme” kategorisinde olduğu belirlenen haberlerin konuyu gündemde tutarak baskı oluşturmak ve bu çerçevede bir ABD temsili inşa etmek amacıyla oldukları bazı içeriklerde gözlenmektedir. Örneğin, “Kıbrıs’taki durum değişmezse Türkiye’nin çıkartma yapacağı Stikkere bildirildi (Tercüman, 13 Haziran 1964)” , “Eğer isterlerse harbi sessizce kabul ederiz (Tercüman, 29 Haziran 1964, s. 1)” ya da “Türkiye radyolarının yorum saatinde Kıbrıs konusunda Amerika’nın kararını beklediğimiz belirtildi (Cumhuriyet, 9 Haziran 1964, s. 1)” gibi içeriklerle Johnson Mektubunun içeriğinin henüz kamuoyu ile paylaşılmadığı dönemde baskı oluşturmak ve bu anlamda bir temsil inşa etmek için bir sonraki olaya gönderme pratiğine başvurulmuştur. Mektubun içeriğinin açıklanmasından sonraki dönemde de çözümlene nesnelere bir sonraki olaya gönderme pratiklerinde bir değişiklik olmamıştır. Benzer şekilde, konuyu gündemde tutmak ve baskı oluşturmak amacıyla tercih edilmiştir. Örneğin, “CHP ileri gelenleri şimdi CHP’nin Johnson’un mektubuna İnönü’nün verdiği cevabın CHP tarafından açıklanıp açıklanmayacağı sorusuna ‘Johnson’un mektubunun neşredilmesinden sonra artık iktidara düşen vazife, İnönü’nün mektuba verdiği cevabı açıklamaktır’ diye konuşmuştur (Hürriyet, 14 Ocak 1966, s. 7)” Ardından, mektubun içeriğini açıklayan Hürriyet gazetesi, bir sonraki adımın üzerinde durarak İnönü’nün cevabının açıklanmasının takipçisi olmuştur. Daha sonra ise “böylece, bir aya yakın bir süredir açıklanmaları için beş muhalefet partisin çaba gösterdiği mektuplar, resmen kamuoyuna sunulmuş olmaktadır” ve aynı haber içeriğinde “şimdi iç politikada yeni bir mücadele başlıyor” aktarımlarıyla her iki mesajın içeriğinin de açıklanmasının ardından “iç politikada yeni bir mücadele”

dönemine göndermede bulunmuştur (Hürriyet, 16 Ocak 1966, s. 1). Böylelikle, bir anlamda “bir sonraki olaya gönderme” yapan gazete, baskı oluşturmanın yanı sıra gündemin de kendi görüşleri lehine şekillenmesini amaçlamıştır. Dolayısıyla, basılı gazetelerin Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve ABD temsilinin inşasında gerçeğin hem üreticisi hem de denetleyicisi olarak sistemdeki yerlerini korumak için bir sonraki olaya gönderme gerçekleştirdiklerini söylemek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır.

Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası dönemi temsil eden 1 Mart Tezkeresine ilişkin haber metinlerinde, sol ve liberal basının nicel verileri birbirine yakınlık göstermekle birlikte “bir sonraki olaya gönderme” reflekslerinin ve amaçlarının birbirlerinden farklılaşabildiğinin altını çizmek bir zorunluluk olarak belirmektedir. Bu bağlamda, geleneksel ve tarihsel refleksi ile kendisini savaş karşıtı olarak konumlandıran Cumhuriyet gazetesinin “bir sonraki olaya gönderme” gerçekleştirerek savaş karşıtı yönde bir baskı oluşturmayı amaçladığını söylemek mümkündür. Örneğin; “New York Times, AKP’nin içinde ABD planlarına yönelik tepkinin hala çok güçlü olduğu için, tezkerenin bir kez daha denenmesinin zorluklarına değinirken de adını açıklamayan bir Türk yetkilinin, ‘bir kez daha dener ve başarısız olurlarsa bir felaket olur’ değerlendirmesine de yer verdi (Cumhuriyet, 5 Mart 2003, s. 4)” gibi içeriklerle tezkerenin bir kez daha denenmesinin olası kötü sonuçlarına dikkat çekmek istemiştir.

Bununla birlikte, Hürriyet gazetesinin “bir sonraki olaya gönderme” refleksleri ise Cumhuriyet gazetesinden bazı haber içeriklerinde farklılık göstermektedir. Bu anlamda, ikinci tezkere sinyaline ilişkin Hürriyet gazetesinde “bir sonraki olaya gönderme” pratiği ise “AKP lideri Erdoğan, tezkerenin ikinci kez TBMM’ye geleceğinin sinyalini verdi: ‘Türkiye, kendi güvenliği ve Irak’ın toprak bütünlüğü için gelişmelere seyirci kalmayacak’” (Hürriyet, 5 Mart 2003, s. 1)” şeklinde göndermelerle Meclis’e gelebilecek olası bir ikinci tezkere ve bu çerçevede kamuoyuna yansıtacak ABD temsili için ılımlı bir ortam oluşturmayı amaçladığı söylenebilir. Ya da “Türkiye sadece bu süreçte değil, savaştan sonra da gerek Irak’ın , gerekse bölgenin çağdaş ve demokratik bir düzende kalkınması, huzur ve istikrara kavuşması için her katkıyı yapacaktır (Hürriyet, 24 Mart 2003, s. 6)” ya da “ABD askerlerinin buraya gelmesi kısa vadede çok büyük ekonomik katkı yapacak. Uzun vadede ise bölgenin geleceği belirlenecek. Irak’ta Saddam Hüseyin’in devrilmesini ve bölgenin yeniden eski

canlılığına kavuşmasını istiyoruz (Hürriyet, 5 Mart 2003, s. 13)” gibi aktarımlarla ileri aşamalara da göndermelerde bulunulmuştur. Şüphesiz aynı kategorideki bu güdülenme farklılığının temel sebebini ekonomik, toplumsal ve tarihsel yapıda aramak gerekmektedir. Dolayısıyla, basında bir temsilin inşasını ekonomik, toplumsal ve tarihsel yapıdan bağımsız düşünmek olası gözükmemektedir.

3.6.4. ABD temsiline yönelik gazetelerin anlam üretme biçimleri

Hem Johnson Mektubu hem de 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmeler özelinde ABD temsilinin basında sunumuna yönelik incelenen araştırma nesnelere anlam üretme biçimleri ve bu üretimi gerçekleştirirken hangi unsurları dikkate aldıkları, bu çalışmanın sorunsalı ve amaçları bakımından önemli veri setlerinden birini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, öncelikle incelenen basılı gazetelerde metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağına ilişkin içeriklerin nicel verileri karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir. Politik ilişki ağı belirlenirken ikili ilişkilerin basına hangi eksende yansıdığı göz önünde bulundurulmuştur. Metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı, Türk-Amerikan ilişkilerinin basına hangi eksende yansıdığını ve basında ABD temsilinin inşasına yönelik gazetelerin anlam üretme biçimlerini belirleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı, basının ikili ilişkiler çerçevesinde kamuoyunu bilgilendirmeye mi yoksa siyasal çıkarları temsil etmeye mi yönelik olduğuna ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Bu anlamda, basın, kamuoyunu bilgilendirme ve gündem oluşturma, tartışma ortamına zemin hazırlama, çeşitli temsiller inşa etme gibi yapısal yetileri ile bireylerin; toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik bağlamlarda zihinsel temsillerinin inşasında aktif rol oynayan stratejik bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Süreç içerisinde yapılandırılan temsiller üzerinden ekonomik ve siyasi iktidarlar için istenen toplum inşasına elverişli bir zemin hazırlamaktadır.

Tablo 3.18. Johnson Mektubuna ilişkin metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı

	6-30 Haziran 1964				27 Aralık 1965-31 Ocak 1966			
	Sadece ABD'den bahsediyor	Türkiye-ABD ilişkilerinden bahsediyor	Türkiye-ABD ve diğer ülkelerden bahsediyor	ABD-diğer ülkelerden bahsediyor	Sadece ABD'den bahsediyor	Türkiye-ABD ilişkilerinden bahsediyor	Türkiye-ABD ve diğer ülkelerden bahsediyor	ABD-diğer ülkelerden bahsediyor
Cumhuriyet	1 %33,33	8 %36,36	39 %38,24	3 %100,00	1 %100,00	10 %55,56	25 %42,37	0 %0,00
Hürriyet	0 %	6 %27,27	42 %41,18	0 %0,00	0 %0,00	4 %22,22	20 %33,90	0 %0,00
Tercüman	2 %66,67	8 %36,36	21 %20,59	0 %0,00	0 %0,00	4 %22,22	14 %23,73	0 %0,00
Toplam	3	22	102	3	1	18	59	0

Buradan hareketle, ikili ilişkilerin basına hangi ekseninde yansıdığını belirleyebilmek için başvurulan politik ilişki ağı Türkiye ve ABD'yi başat özne olarak kabul ederek ikili ilişkiler üzerine kurulduysa, “Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Parker T. Hart, dün saat 14'te Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile bir görüşme yaparak Hükümeti adına Başkan Johnson'un mektubunun basına intikali konusunda bilgi istemiştir (Cumhuriyet, 15 Ocak 1966, s. 1)” örneğinde de olduğu gibi haber kurgusu ABD'nin Ankara Büyükelçisi ile Türkiye'nin Dış İşleri Bakanı üzerinden inşa edildiği için politik ilişki ağı Türk-Amerikan ikili ilişkileri üzerine kurulmuştur. Öte yandan, “bugün akşamüzeri meçhul bir şahıs tarafından Amerikan Büyükelçiliği binasına iki el ateş edilmiştir (Cumhuriyet, 20 Haziran 1964, s. 1)” gibi metinlerin politik ilişki ağının ABD'yi merkeze alarak kurulduğu görülmüştür.

Johnson Mektubuna ilişkin haber içeriklerinin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı ağırlıklı olarak Türkiye-ABD ve diğer ülkelerle olan ilişkiler üzerinden inşa edilmiştir. Bu anlamda, “Türkiye ve Yunanistan kabul ederse Amerika arabuluculuk yapacak” ya da “Amerikalı idareciler, Ball'ın Türk liderleriyle de görüşmeler yapmak üzere Atina'dan sonra Ankara'ya gideceğini söylemişler (Hürriyet, 11 Haziran 1964, s. 1)” gibi metinler politik ilişki ağının Türkiye-ABD ve diğer ülkelerle olan ilişkiler üzerinden temel olarak inşa edildiğini göstermektedir. Bunun altında yatan mekanizma kuşkusuz Johnson Mektubunun sadece Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan ve sadece ikili ilişkileri ilgilendiren bir durum olmaması ve dolayısıyla dünya sahnesinden olayın taraflarının bulunmasıdır. Ancak yine de ikili ilişkilerde gerginliğe ve kırılmaya yol açan mektup hakkındaki haberlerin sitem içerse de politik ilişki ağının

doğrudan ABD ya da Türk-Amerikan ilişkileri üzerinden kurulmaması ve ABD temsilinin olumsuz sunumunun dahi diğer ülkeler üzerinden yumuşatılarak aktarılması ise yine dönemin yapısal özellikleri üzerinden düşünülebilir.

Tablo 3.19. *1 Mart Tezkeresine ilişkin metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı*

	1-20 Mart 2003				21-31 Mart 2003			
	Sadece ABD'den bahsediyor	Türkiye-ABD ilişkilerinden bahsediyor	Türkiye-ABD ve diğer ülkelerden bahsediyor	ABD-diğer ülkelerden bahsediyor	Sadece ABD'den bahsediyor	Türkiye-ABD ilişkilerinden bahsediyor	Türkiye-ABD ve diğer ülkelerden bahsediyor	ABD-diğer ülkelerden bahsediyor
Cumhuriyet	2 %10,53	27 %34,18	125 %45,96	32 %35,16	7 %31,82	32 %54,24	70 %38,67	52 %115,56
Hürriyet	10 %52,63	34 %43,04	71 %26,10	37 %40,66	9 %40,91	16 %27,12	58 %32,04	56 %36,60
Tercüman	7 %36,84	18 %22,78	76 %27,94	22 %24,18	6 %27,27	11 %18,64	53 %29,28	45 %29,41
Toplam	19	79	272	91	22	59	181	153

Politik ilişki ağının sadece ABD üzerine tasarmlandığı içerikler, “ilginç olaylar ülkesi ABD’den yine konuşulacak bir haber geldi: ABD’de bir doktor, Las Vegas’ta ABD vatandaşlarından oluşan bir silahlı milis grubu oluşturdu (Hürriyet, 12 Mart 2003, s. 18)” gibi haberde aktör olarak sadece ABD’lilerin ön plana çıkarıldığı metinlerdir. Öte yandan, haberin politik ilişki ağının temel olarak Türkiye-ABD ikili ilişkileri üzerine kurulması durumunda ise “Tezkerenin TBMM’de kabul edilmemesiyle ‘serseme dönen’ Amerikan yönetimi, harekâtın stratejisini değiştirmek için çalışmalarına başladı (Tercüman, 3 Mart 2003, s. 8)” şeklinde kamuoyuna aktarılmaktadır. Bununla birlikte, hem Soğuk Savaş hem de sonrası dönemde ele alınan haber içeriklerinde politik ilişki ağının ağırlıklı olarak Türkiye-ABD ve diğer ülkelerle olan ilişkiler üzerine kurulduğu görülmektedir. Bu anlamda, Türkiye-ABD ve diğer ülkelerle ilişkiler dolayimli politik ilişki ağı, “Türkiye, Kuzey Irak’taki gelişmeler karşısında hem ABD ile hem de Kürt gruplarla uğraşüyor (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 13)” ya da “kutlamanın ardından sözü Irak’a getiren Bush, Erdoğan’a ‘zaman yok, acele edin’ dedi (Hürriyet, 11 Mart 2003, s. 1)”. şeklindedir.

Bu bağlamda, hem Soğuk Savaş hem de sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin ve dolayısıyla ABD temsilinin basına yansımaları Türkiye-ABD ve diğer ülkelerle olan ilişkiler üzerinden gerçekleşmiştir. Şüphesiz bu durumun temel

sebeplerinden biri her iki olayın da başat olarak Türkiye-ABD dışındaki ülkeleri ve aktörleri de ilgilendirmesidir. Bu gerçek göz önünde bulundurulmakla birlikte Türkiye-ABD ilişkilerinin ve ABD temsilinin, Türkiye-ABD ve diğer ülkelerle olan politik ilişki ağı üzerinden çerçevesini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, olumsuz bir ABD temsili inşa edilirken doğrudan bir aktör olarak ABD ön plana çıkarılmamaktadır. Politik ilişki ağı olarak diğer ülkelerle olan ilişkiler bağlamında bir ABD temsili inşa edilmektedir. Bu durumun da basında inşa edilen olumsuz ABD temsilinin başka bir çerçeveden sunulması yoluyla yumuşatılmasına yol açtığı söylenebilir.

Metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağının belirlenmesinin ardından ABD temsilinin hangi yollar ile akla uygun duruma getirildiğinin açıklanması çalışmanın önemli veri setlerinden birini oluşturmaktadır. Rasyonalizasyon; bir savunma mekanizması olarak bireylerin temel olarak güdülenmelerini sağlayan asıl eylemlerini bastırarak mantıklı bir açıklama çerçevesinde davranışlarını geriye dönük olarak haklı kıldıkları refleksler (Chandler ve Munday, 2018, s. 340) şeklinde açıklamaktadır. Bu anlamda, bireylerin eylemlerini akla uygun hale getirme motivasyonlarıyla, basın kuruluşlarının inşa ettikleri haber metinlerini rasyonalize etme biçimleri arasında bir benzerlik bulunduğu söylenebilir. Bireyler gibi basın kuruluşları da bazı durumlarda asıl güdülenmelerini sağlayan temel eylemlerini bastırarak argümanlarını mantıksal çerçevelerde destekleyebilmektedir. Öte yandan, bir temsili akla uygun hale getirme biçimlerinin her durumda temel motivasyonu gizleme amacı taşımadığının da altını çizmek gerekmektedir.

Bu doğrultuda, haber metinlerinde ABD temsilinin rasyonalize edilme biçimlerini; temellendirilmiş argüman, arka plan bilgisinin sunulması, neden-sonuç ilişkisi ya da sayısal veri ve istatistik bilgisinin verilmesi şeklinde temel kategorilere ayırmak mümkündür. Buradan hareketle, Johnson Mektubu hakkındaki haberlerin akla uygun duruma getirilme biçimleriyle, 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelere ilişkin haberlerin rasyonalizasyon biçimleri arasında kayda değer bir değişiklik gözlenmemiştir.

Tablo 3.20. *Johnson Mektubuna ilişkin metinlerin rasyonalizasyon biçimleri*

	6-30 Haziran 1964				27 Aralık 1965-31 Ocak 1966			
	Temellendirilmiş Argüman	Arka Plan Bilgisi	Sebept-Sonuç İlişkisi	Sayısal Veri ve İstatistik	Temellendirilmiş Argüman	Arka Plan Bilgisi	Sebept-Sonuç İlişkisi	Sayısal Veri ve İstatistik
Cumhuriyet	23 %42,59	22 %40,00	5 %27,78	1 %33,33	16 %45,71	15 %48,39	4 %50,00	1 %50,00
Hürriyet	20 %37,04	18 %32,73	9 %50,00	1 %33,33	11 %31,43	9 %29,03	3 %37,50	1 %25,00
Tercüman	11 %20,37	15 %27,27	4 %22,22	1 %33,33	8 %22,86	7 %22,58	1 %12,50	2 %50,00
Toplam	54	55	18	3	35	31	8	4

Haber içeriklerinde ABD temsilini rasyonalizasyon biçimlerinden temellendirilmiş argüman, “Amerikan Büyük Elçiliğine İyi Niyet ile Ateş Edilmiş”, “polis, ateş edeni bulamadı. ‘Ancak kuşa nişan almışlar galiba’ dedi (Tercüman, 21 Haziran 1964, s. 1)” ya da “herkesin merak ettiği mektubu elde edip açıklamak bir gazetecilik görevidir (Hürriyet, 13 Ocak 1966, s. 1)” şeklindedir.

Neden-sonuç bilgisi sunularak ABD temsilinin akla uygun hale getirilmesi ise “Türkiye’nin, böyle bir çalışma yapmasına sebep olarak uzun bir süre önce İncirlik’ten kalkan U-2 uçağının Sovyetler tarafından düşürülmesi ile Karadeniz’de düşen B-57 tipi bir hafif bombardıman uçağının Türkiye’yi güç durumda bırakması gösterilmektedir (Cumhuriyet, 8 Ocak 1966, s. 1)” şeklinde görülmektedir. Bu dönemde arka plan bilgisi sunularak ABD temsilinin inşa sürecinin desteklenmesi ise “Gürsel için Başkan Eisenhower’ın ‘felç tedavisi’ görüp iyileştiği hastanede yer ayrılmış (Tercüman, 31 Ocak 1966, s. 1)” gibi içeriklerde görülmektedir. Belirlenen rasyonalize etme biçimlerinin yanı sıra sayısal veri ve istatistik bilgisi ise mevcut olayın ya da temsilin gerçeklik payını artırarak ikna sürecine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla, “Saat 16’da Başbakan İnönü’yü evinde ziyaret eden Dışişleri Bakanı Erkin, daha sonra Hariciye Köşküne dönmüş ve Amerika Büyükelçisini davet etmiştir. Elçi Hare, saat 16:45’te Hariciye Köşküne gelmiş ve 13 dakika kalmıştır (Hürriyet, 14 Haziran 1964, s. 1)” gibi içeriklerle desteklenmektedir. Sonuç olarak çeşitli aktörler üzerinden sunulan ABD temsili olumlu, olumsuz ya da dengeli anlamda akla uygun duruma getirilirken bahse konu olan temsilin toplumsal kabul bağlamında dolaşımının da anlam bulanıklığından arındırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Tablo 3.21. 1 Mart Tezkeresine ilişkin metinlerin rasyonalizasyon biçimleri

	1-20 Mart 2003				21-31 Mart 2003			
	Temellendirilmiş Argüman	Arka Plan Bilgisi	Sebepler-Sonuç İlişkisi	Sayısal Veri ve İstatistik	Temellendirilmiş Argüman	Arka Plan Bilgisi	Sebepler-Sonuç İlişkisi	Sayısal Veri ve İstatistik
Cumhuriyet	76 %38,38	56 %38,10	23 %35,94	31 %59,62	76 %43,18	49 %32,89	22 %33,33	14 %350,00
Hürriyet	71 %35,86	54 %36,73	17 %26,56	10 %19,23	48 %27,27	59 %39,60	26 %39,39	6 %25,00
Tercüman	51 %25,76	37 %25,17	24 %37,50	11 %21,15	52 %29,55	41 %27,52	18 %27,27	4 %16,67
Toplam	198	147	64	52	176	149	66	24

Soğuk Savaş sonrası dönemde de ABD temsili olumlu, olumsuz ya da dengeli bağlamlarda inşa edilirken Soğuk Savaş dönemi örnek olayı Johnson Mektubu ile benzer şekilde haberlerde bir ya da daha fazla akla uygun duruma getirme biçimine yer verildiği belirlenmiştir. Bu anlamda, bir haber içeriğinde birden fazla akla uygun duruma getirme yoluna başvurulsa da anlam bulanıklığına yol açmamak için haber içeriğinde hakim olan rasyonalizasyon biçimi öne çıkarılmıştır. Kaldı ki, söz konusu rasyonalizasyon biçimlerinin ABD temsilinin sunumu hususunda özelleşmiş olmadığını ve oldukça geniş bir yelpazede genellenebilir olduğu söylenebilir. Diğer yandan, sıralanan akla uygun duruma getirme biçimleri ABD temsilinin inşası konusunda bağıntılı öğeler içermektedir. Bu anlamda, Johnson Mektubuyla benzer bir analitik açıdan bakıldığında, 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmeleri içeren metinlerde ABD temsilini rasyonalizasyon biçimlerinden arka plan bilgisinin, “ABD, çöken ekonomisini kurtarmak, yitirdiği pazarları yeniden ele geçirmek istiyor, Irak yalnızca bir sahne (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 8)” ya da “IMF’nin yıllardır, kredilerle beraber uyguladığı dayatmalardan sonra, ABD’nin yardımı Irak için iş birliğine bağlanması, AB’nin de olmazsa olmaz Kıbrıs şartları, Milli Mücadele ruhunu ateşledi (Tercüman, 31 Mart 2003, s. 6)” ya da “TBMM Başkanvekili Yılmaz Ateş, dünyanın en ileri teknolojisine sahip silahlar kullanılmasına rağmen Irak’ta hala bir sonuç alınmadığını belirterek ‘ABD giderek hukuktan arınmış, tam bir eşkiyaya , tam bir çeteye dönüştü’ şeklinde konuştu (Tercüman, 27 Mart 2003, s. 8)” şeklinde metinlerde yer aldığı görülmektedir.

ABD temsilini rasyonalizasyon biçimlerinden biri olan temellendirilmiş argümana ise şu örnekler verilebilir: “Türkiye’nin ekonomik ve siyasi olarak kendisini ABD’den soyutlayamayacağını ve Türkiye’nin çıkarlarını korumak zorunda olduğunu belirten Karaboğa, tezkerenin TBMM’de kabul edilmemesinin Türkiye’nin ekonomik ve siyasi yapısını olumsuz etkileyeceğini öne sürdü (Tercüman, 3 Mart 2003, s. 5)” ya da “Irak krizinin aynı zamanda büyük güçlerin, kendi aralarındaki ve bölgesel aktörlerle ilişkileri bağlamında güçlerini bir yeniden dengeleme, belirleme ve sınama sürecine de işaret ettiğini söyleyen Özilhan, ‘Ancak Türkiye’nin barış ve istikrardan yana olması, bu bölgedeki etnik, siyasi ve askeri istikrarsızlık ve tehdit kaynaklarını ortadan kaldırmaya yetmemektedir’ diye konuştu (Tercüman, 1 Mart 2003, s. 7)”.

Olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kuran haber metinleri ise “savaşın uzaması sadece ABD değil, dünya ekonomisini de büyük bir çöküşe sürükleyecek (Tercüman, 23 Mart 2003, s. 6)”, “tezkereyi cepte gören piyasa, ABD’den gelecek kaynağın beklentisiyle hafta sonuna rahat girdi (Hürriyet, 1 Mart 2003, s. 8)” ya da “Türkiye ile ABD’nin stratejik ortaklığı ve tarihsel derinliğe sahip ilişkileri bir günde kurulmadığı için bir günde bozulacak da değildir (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 19)” ya da “ikinci tezkerenin Meclis’e geleceği sinyalinden sonra İskenderun Limanı’nın kapıları açıldı ve ABD’ye ait askeri araçlar Mardin’e doğru yola çıktı (Hürriyet, 7 Mart 2003, s. 1)” şeklindedir.

Sayısal veri ve istatistik de bir temsilin sunumunda inandırıcılığı artırma, bir gerçeği somutlaştırarak akla uygun hale getirme konusunda başvurulan bir durumdur. ABD temsilini rasyonalizasyon biçimlerinden sayısal veri ve istatistik, “Sait Bozoğlu (konfeksiyon):Satışlar savaş söylentilerinin başlamasıyla yarının da altına düştü. Eskiden 300 milyon liralık satış yaptığımız günler olurdu, şimdi 70 milyonun altına indi (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 15)” ya da “Tezkere ile ABD yardımı suya düşünce, hükümet 15.7 katrilyon liralık ağır kemer sıkma paketini açıkladı. Emlak ve motorlu taşıt vergileri artıyor, zamlar geliyor (Hürriyet, 4 Mart 2003, s. 1)” gibi sayısal veriler sunularak inşa edilmek istenilen ABD temsilinin inandırıcılığının artırıldığı söylenebilir.

Özetle, çözümleme nesnesi olan basılı gazetelerde mikro düzeyde ABD temsilinin nasıl inşa edildiğini ortaya koymak amacıyla nicel içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen metin kodlama sistemi doğrultusunda belirlenen dört tematik başlık altında Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansmaları ve ABD temsilinin

inşasına yönelik elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamalarının karşılaştırmalı değerlendirildiği birinci tematik başlık altında; haber metinlerinin genel dağılımına, konuyla ilgili metinlerde görsel kullanımına, görsel türlerine ve görsellerin haber metniyle uyumuna ilişkin sayısal verilere yer verilmiştir. Ardından, metinlerde olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi başlığını taşıyan bölümde; metinlerde başvuru haber kaynakları, ABD temsilinin sunumu, metinlerin niteliği, metinlerin ilk muhatabı ve kimin gözünden yazıldığı irdelenmiştir. Metinlerin tarihsel bağlamda sunumlarının çözümlendiği üçüncü tematik başlık altında ise metinde hatırlatma ve bir sonraki olaya gönderme pratikleri ele alınmıştır. ABD temsiline yönelik gazetelerin anlam üretme biçimlerinin değerlendirildiği son tematik başlık altında ise metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı ve gazetelerin ABD temsilini rasyonalizasyon biçimleri belirlenmiştir. Böylelikle, basılı gazetelerin ABD temsilinin inşasına katılım biçimleri çözümlenmiştir. Mikro düzeyde ABD temsilinin çözümlenmesinin ardından anlatı biçimleriyle oluşturulan haber çerçeveleri aracılığıyla Türk-Amerikan ilişkilerinin basında nasıl çerçvelendiği konusu önem kazanmıştır.

3.7. Soğuk Savaş ve Sonrası Dünya Düzeni: Gerginlik Dönemlerinde Türk-Amerikan İlişkileri ve ABD Temsilinin Basında Çerçvelenişi

Çalışmanın bu bölümünde, Türk basınından seçilen araştırma nesnelerinde, Soğuk Savaş ve sonrası dönemi temsilen belirlenen örnek olaylar üzerinden ABD temsilinin basında çerçveleniş biçimlerine ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Öncesinde, 13 ayrı alt kategoride nicel içerik çözümlenmesiyle verilerin yorumlandığı bölüme ek olarak, haberlerin anlatı yoluyla oluşturdukları haber çerçeveleri aracılığıyla ABD temsilinin nasıl inşa edildiğine ilişkin belirlemelerde bulunulmuştur. Ayrıca, farklı temsillere sahip gazetelerde haber çerçevelerinin inşasındaki benzerliklerin ve farklılıkların neden olduğu sorunsalı da ele alınmıştır.¹¹

¹¹ Klasik (nicel) içerik çözümlenmesiyle benzer şekilde, Soğuk Savaş ve sonrası dönemden belirlenen örnek olaylar, EK-3'te yer alan çözümlenme formu ve EK-4'te yer alan çözümlenme yönergesinde belirlenen ölçütler doğrultusunda kodlanmıştır. Çalışmada belirtilen araştırma nesneleri (gazeteler) bağımsız değişkeni oluşturmaktadır. EK-3'te kodlama sisteminde belirtilen 5 çerçvelenme kategorisi ise bağımlı değişkeni oluşturmaktadır.

Haber çerçeveleri anlatı yoluyla oluşmaktadır ve anlamın hem inşasında hem de dolaşımında gündelik yaşamın sıradan doğasını aşacak güce sahiptir. Dolayısıyla, anlam inşa edilebilir bir gerçeklik olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, aynı olay alternatif bakış açılarıyla yeniden ve yeniden üretilebilmektedir. Öte yandan, bir mücadele alanı olarak ortaya çıkan bu anlamlandırma süreci inşa edilen anlamlardan bazılarını marjinalleştirerek bazılarını ise önemsizleştirerek geçerliğini kaybettirmekte ve egemen bakış açısını yeniden üretmektedir (Durur, 2011, s. 23). Buradan hareketle, Türk-Amerikan ilişkileri belli sınırlar içerisinde ve bir düzlemde basına yansısı da ABD temsilinin farklı bakış açılarıyla inşa edilebilmesi olasıdır. Gündelik sıradan işlerin boyunduruğuna koşulmamış bir gerçeklik olarak dikkat çeken ABD temsilinin anlatı yoluyla nasıl çerçvelendiği ise bu bölümde ele alınmaktadır.

Bu bağlamda, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde basında Türk-Amerikan ilişkilerinin ve ABD temsilinin çerçvelenmesinde başvurulan egemen çerçevelerden hangilerinin kullanılacağına belirlenmesi bir gereklilik olarak gündeme gelmektedir. Bu anlamda, haber çerçevelerinin oluşturulmasında tümevarım ve tümdengelim esasına dayalı iki temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Tümevarımsal yaklaşım alanyazında daha önce deneyimlenen, tanımlanan haber çerçevelerini merkeze alarak çözümlene gerçekleştirmekten kaçınır ve çözümlene süresince elde edilen veri setlerinden yeni çerçeveler ortaya çıkarır. Tümevarım yaklaşımını benimseyen araştırmacılar çalışmaya özgü yeni çerçeveler inşa eder. Öte yandan, haber çerçevelerinin benimsenmesine ilişkin ikinci yaklaşım ise tümdengelimdir. Tümdengelim esasına dayanan çalışmalar ise daha önce sınanmış ve işlevsel duruma gelmiş çerçeveler doğrultusunda hareket etmektedir (Vreese, 2005, s. 53). Farklı dönemlerde Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansılarının ve ABD temsilinin inşasının ele alındığı bu çalışmada hem tümevarım hem de tümdengelim esasına dayanan her iki yaklaşım da benimsenmiştir. Alanyazında daha önce sınanan ve işlevsel hale gelen haber çerçevelerinden “*haber sunuluşuna ilişkin çerçeveler*” önceki çalışmalardan hareketle çözümlenmeye dahil edilmiştir. Tümevarım esasına dayanarak ise , “*atıl duruma getirme*”, “*çekim alanında tutma*”, “*aktörü protesto*” ve “*karikatürize etme*” haber çerçeveleri geliştirilmiştir.

Bu kapsamda, haber içeriklerinde ABD temsilinin hangi anlatı biçimleriyle çerçvelendikleri inşa edilmek istenilen ABD temsilinin anlaşılmasında başat rol

oyunmaktadır. Dolayısıyla, ikili ilişkilerin her ne kadar güvenlik, ekonomi, stratejik ya da iç politikaya bağlı nedenlerle şekillendiği (Uslu, 2016, s. 9-10) açık olsa da bu doğrultuda inşa edilen bir ABD temsilinde basının rol oynamadığını söylemenin gerçekçi olmadığına inanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, toplumun dünyaya bakış açısını ve edinimlerini etkileyici itici gücü basın elinde tutmaktadır. Bu durumun araçlarından biri olarak ise haber çerçeveler öne çıkmaktadır.

Haberin sunuluşuna ilişkin çerçeveler konusal (thematic) ve olaysal (episodic) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu anlamda, tek tek olayları ele almak yerine genel eğilimler hakkındaki bilgileri aktaran haberler konusal çerçeveleri oluşturmaktadır. Konusal çerçeveler olayların tarihsel seyrine atıfta bulunarak geçmişle bağını kuran, eylemleri belli bir sosyolojik zemine oturtarak düşünsel boyut kazandıran ve görece emek isteyen çerçeveler olarak değerlendirilmektedir. Olaysal çerçeveler ise konusal çerçevelerin aksine daha genel geçer yargıları, kişisel deneyimleri ön plana çıkarmaktadır (Iyengar, 1990, s. 21-23). Bu anlamda, Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelere ilişkin haberler konusal ve olaysal çerçeveler şeklinde bir ayrıma gidilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 3.22. *Haberin sunuluşu hakkındaki çerçeveler (Cumhuriyet gazetesi)*

Cumhuriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1-20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	Yüzde	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	Yüzde
Konusal (thematic)	38	74,51	31	86,11	114	61,29	102	63,35
Olaysal(episodic)	13	25,49	5	13,89	72	38,71	59	36,65
Toplam	51	100,00	36	100,00	186	100,00	161	100,00

Soğuk Savaş döneminde Cumhuriyet gazetesinde eylemin temel amacının ön planda olduğu, olayın tarihsel bağlantısı kurularak belli bir zeminde sunulduğu konusal çerçevelerin nicel oranı daha genel geçer bilgilerin yer aldığı, daha anlık bilgilerin sunulduğu olaysal çerçevelere kıyasla çok daha yüksektir. Bununla birlikte, 1 Mart Tezkeresi ve sonrası dönemde de olayın neden-sonuç bağlantısının kurulduğu ve olayın temellendirildiği konusal çerçevelerin Johnson Mektubuyla benzer şekilde ağırlıkta olduğu görülmektedir. Olaysal çerçevelere kıyasla görece daha fazla emek isteyen, olayların belli bir tarihsel zemine yerleştirilerek aktarıldığı konusal çerçevelerin

ağırlıkta olması basının Türk-Amerikan ilişkilerine verdiği önem üzerinden açıklanabilir. Bu anlamda, Cumhuriyet gazetesinde Johnson Mektubunun değerlendirildiği dönemde olaysal çerçeveler, “doğrusunu söylemek gerekirse, İnönüler Washington’da kaldıkları iki gün içinde siyasi temasların dışında, adeta yakın dostlarına aile ziyaretinde bulunan sevimli bir çifti andırıyorlardı (Cumhuriyet, 26 Haziran 1964, s. 1)” ya da “İnönü Beyaz Saray’a helikopterle inecek (Cumhuriyet, 18 Haziran 1964, s. 1)” gibi içeriklerde görülmektedir.

1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı dönemde olaysal çerçeveler ise “savaşın çıkma ihtimalini düşündükçe büyük bir stres, karamsarlık yaşıyorum. Çocuğunun geleceğinden endişe ederek bir çocuk büyütme zorunda kalmak insanı bunalıma sürüklüyor (Cumhuriyet, 7 Mart 2003, s. 9)”, “ ‘ Bush’a günde 3 defa bir kepçe barış iksiri öneriyoruz’ diyen İstanbul Eczacılar Odası üyesi kadınlar, üzerinde ‘Barış İksiri’ yazılı kavanozlar taşıdılar ve havada defne yaprakları ezerek barış ilacı yaptılar (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 6)” ya da “Ayhan Kıran (gelinlik dükkanı): 2 yıl önce bir günde yaptığımız işi şimdi bir ayda yapamıyoruz. ABD’nin isteklerini karşılayacağımıza önce kendimize bakalım (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 9)”, “ yemek sırasında Türk müziğinin çalınacağı, Pearson’ın böylece milletvekilleri üzerinde ‘sempatik bir hava’ yaratmaya çalışacağı kaydediliyor (Cumhuriyet, 11 Mart 2003, s. 5)” ya da “yaklaşık 8 bin kişi, alandan 700 metre ileride bekleyen ABD’li askerleri alkış, zılgıt ve ıslıklarla protesto etti (Cumhuriyet, 16 Mart 2003, s. 1)” gibi daha yüzeysel detayların yer aldığı içerikler şeklindedir.

Tablo 3.23. Haberin Sunuluşu Hakkındaki Çerçeveler (Hürriyet gazetesi)

Hürriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1-20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	Yüzde	Haber Sayısı	Yüzde
Konusal (thematic)	29	60,42	16	66,67	95	62,50	72	51,80
Olaysal(episodic)	19	39,58	8	33,33	57	37,50	67	48,20
Toplam	48	100,00	24	100,00	152	100,00	139	100,00

Johnson Mektubunun her iki döneminde de Hürriyet gazetesinde, Cumhuriyet gazetesi ile benzer şekilde konusal çerçeveler ön planda yer almaktadır. Öte yandan, 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin değerlendirildiği zaman aralığında ise özellikle ABD’nin Irak’a tek taraflı müdahalesinin başlamasıyla birlikte daha yüzeysel

detayların yer aldığı ve anlık haber akışının sağlandığı olaysal çerçeveler ile konusal çerçeveler hemen hemen aynı yüzdeyi yakalamıştır.

Hürriyet gazetesinde Johnson Mektubunun çözümlendiği dönemde daha yüzeysel, arka plan bilgisi, neden-sonuç bağlantısı gibi derinlik istemeyen olaysal çerçevelerde, “İnönü ile yanındakiler Johnson’un uçağıyla çok rahat bir yolculuk yaptılar. Başbakan, Başkan Johnson’un yatağında iki defa ikişer saat yatarak dinlendi. Diğer yatakta da bayan İnönü istirahat etti (Hürriyet, 23 Haziran 1964, s. 1)” ya da “bayan İnönü, Londra’ya hareketinden önce dün beş torununa Amerika hediyelerini satın aldı. Torunlarından dördü, yüzme öğrenip denize açılmaya başladıklarından, Bayan İnönü kendilerine minder şeklinde birer cankurtaran simidi götürmektedir. İki yaşındaki en küçük torun Güçlü, hediye almayacak tek torun olacaktır (Hürriyet, 28 Haziran 1964, s. 1)” şeklindedir.

1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerinin yaşandığı dönemde ise olaysal çerçeveler, “Amerikan askeri konvoyunun İskenderun’dan çıkışını engelleyen yazı, limanın B kapısında beklemekte olan ABD’li komutana bisikletli bir kurye ile iletildi. ‘Haberci’ olarak tanımlanan çantalı bir Amerikan askeri, bisikletle geldiği kapıda, saatlerdir bekleyen Amerikalı komutana çantasından çıkardığı bir yazıyı verdi (Hürriyet, 3 Mart 2003, s.18)” , “Sivil plakalı araçlardan oluşan konvoyun ABD’li sürücüleri, otoyol girişinde bilet aldıktan sonra Güneydoğu yönüne doğru hareket ettiler (Hürriyet, 10 Mart 2003, s. 20)” gibi ABD’li komutana bilginin bisikletli kuryeyle iletilmesi ya da ABD’li sürücülerin bilet alarak geçmesi şeklindeki detayları aktaran, daha anlık bilgiler sunan haberler şeklinde görülmektedir. Ya da “General Franks, Oklahoma’nın güneydoğusundaki küçük bir kasabada, Wynnewood’da dünyaya geldi. Annesi ev kadını, babası da teknisyendi (Hürriyet, 21 Mart 2003, s. 2)”, “ama her savaşta olduğu gibi en büyük çileyi, çevrelerinde ne olup bittiğini anlamayan çocuklar çekiyor... (Hürriyet, 21 Mart 2003, s. 19)” ya da “kuru fasulyeyi ağzımıza götürüyorduk ki saldırı başladı. Tabakları masada bırakıp aşağı kata koştuk. Gökyüzü kıpkırmızı olmuştu. Bacaların arasından bir uçağın sarı bir füze attığına tanık olduk (Hürriyet, 23 Mart 2003, s. 16)” ya da “diğer yanda ise siperinden çıkıp da teslim olmaya fırsat bulamadan can veren Iraklı gariban asker... (Hürriyet, 23 Mart 2003, s. 19)” ya da “oğlum tamirciydi savaşmak için değil, geleceğini güvence altına almak için

orduya katıldı (Hürriyet, 25 Mart 2003, s. 14)” gibi görece daha yüzeysel detayları içeren haberler şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 3.24. *Haberin sunuluşu hakkındaki çerçeveler (Tercüman gazetesi)*

Tercüman gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1-20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	Yüzde
Konusal (thematic)	16	51,61	15	83,33	63	51,22	53	46,09
Olaysal(episodic)	15	48,39	3	16,67	60	48,78	62	53,91
Toplam	31	100,00	18	100,00	123	100,00	115	100,00

Tercüman gazetesinde Johnson Mektubu döneminde olaysal çerçeveler, “Albay John Meyer babacan bakışları ile ‘beyaz kuş’ a bir baktı ve Esenboğa Havaalanındaki bir günlük misafirliği müddetince uçağını Türk nöbetçilere terk etti (Tercüman, 21 Haziran 1964, s. 1)1, “bir ara İnönü’nün birdenbire neşesini kaybettiği görüldü. Çünkü, biraz önce elinden tuttuğu Mevhibe İnönü’yü kaybetmişti (Tercüman, 22 Haziran 1964, s. 7)” ya da “Başbakan ve Bayan İnönü’nün, Türkiye’den Amerikalı ev sahiplerine getirdikleri hediyeler meyanında, altın sim ile Türk usulü işlenmiş iki masa örtüsü bulunmaktadır (Tercüman, 26 Haziran 1964, s. 7)” gibi olayların sosyolojik zeminin kurulmadığı, daha yüzeysel çerçeveler şeklindedir.

1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı dönemde ise olaysal çerçeveler; “yıldızın bu kıyafetin Irak’ta savaşan ABD’li askerler için moral kaynağı olabileceğini düşündüğü belirtildi” (Tercüman, 23 Mart 2003, s. 2)”, “yatsı ezanı okunurken namaza hazırlanan Bağdatlılar ağır bombardıman uçaklarının attığı bombaların ve füzelerin gürültüsüyle şok oldu. Su ve elektrikler kesildi (Tercüman, 22 Mart 2003, s. 9)”, “10 otobüs dolusu asker ise görüntülerinin alınmasını engellemek için araç perdelerini kapattı” (Tercüman, 2 Mart 2003, s. 8)” ya da “ne tezkereye evet denildiğinde gelecek olan yardım ne de Türkiye’nin 73 milyar dolar dış borcu onları ilgilendirmiyor. Onların derdi bir lokma ekmek. Sabahın erken saatlerinde ucuz ekmek kuyruğuna giren vatandaşların asıl savaşı geçim...” (Tercüman, 5 Mart 2003, s. 11) gibi içeriklerde görülmektedir.

Soğuk Savaş döneminden örnek olay olarak alınan ve her üç çözümleme nesnesinde ortak olan Johnson Mektubuna ilişkin konusal çerçeveler şu şekildedir:

Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mesaj, Johnson'un İnönü'yü ABD'ye daveti, İnönü'nün Meclis'ten güvenoyu istemesi, İnönü'nün ABD'ye gidişi ve İnönü-Johnson görüşmesi, devamında mektubun içeriğinin kamuoyuna açıklanmasına ilişkin yürütülen tartışmalar, mektubun içeriğinin Hürriyet gazetesinde açıklanması ve bu içeriğe ilişkin gerçekleştirilen tartışmalar.

Bu anlamda, Soğuk Savaş döneminde haber çerçevelerinin büyük bir bölümünü konusal çerçevelerin oluşturması aslında bir yönüyle basının Türk-Amerikan ilişkilerine verdiği önemi ortaya koymaktadır. Kaldı ki, olaysal çerçeveye kıyasla daha büyük bir emek isteyen, tarihsel arka planına yer verilmesi, neden-sonuç bağlantısının kurulması gibi unsurları yerine getiren haberlere basın özen göstererek yer vermiştir. Ayrıca, ele alınan süre boyunca mektubun her iki döneminde de üç gazete konunun takipçisi olmuş ve bütüncül bir bakış açısıyla kamuoyuna sunmuştur. Dolayısıyla, inşa edilmek istenilen ABD temsili de takip edilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemi temsil eden 1 Mart Tezkeresi ve devamındaki gelişmeler hakkındaki konusal çerçeveler ise şöyledir: Türkiye'de yabancı silahlı kuvvetlerin bulunmasına ve Türk askerinin de yabancı ülkelere gönderilmesine izin veren Başbakanlık Tezkeresinin TBMM'de reddedilmesi, Tezkerenin ikinci defa TBMM'ye geleceğine ilişkin sinyaller ve tartışmalar, Kuzey Irak'a Türk askerinin gönderilmesi ve Türk hava sahasının ABD savaş uçakları tarafından kullanımına izin veren Başbakanlık Tezkeresinin TBMM'de kabulü, ABD yönetimi aldığı tek taraflı karar ile Kuzey Irak'a savaş açması ve devamındaki gelişmeler.

Basında olumsuz ABD temsilinin inşasında “*atıl duruma getirme*” çerçevesine başvurulabildiği gözlenmiştir. Bu anlamda, atıl duruma getirme çerçevesi ABD ve aktörlerinin işlevini yerine getiremeyen, yetersiz ya da uluslararası arenada yalnız gösteren çerçevelerdir. Kaldı ki, bu çerçeveler ile ABD ve aktörlerinin güçsüz kaldığı noktalara vurguda bulunularak olumsuz bir temsil inşa edilirken eşzamanlı olarak olayın diğer öznesinin yüceltilebileceği düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, atıl duruma getirme çerçevesi hem Soğuk Savaş dönemini temsilen seçilen Johnson Mektubuna ilişkin haber metinlerinde hem de 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı zaman aralığında çözümleme nesnelere başvuru haber çerçevelerinden biri olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 3.25. Atıl duruma getirme çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi)

Cumhuriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	Yüzde
Kodlama Yapılmıyor	49	96,08	29	80,56	140	75,27	99	61,49
ABD ve Aktörleri Odaklı	2	3,92	4	11,11	30	16,13	45	27,95
Diğer	0	0,00	3	8,33	16	8,60	17	10,56
Toplam	51	100,00	36	100,00	186	100,00	161	100,00

Bu anlamda, Soğuk Savaş döneminde atıl duruma getirme çerçevesine “Bugün akşamüzeri meçhul bir şahıs tarafından Amerikan Büyükelçiliği binasına iki el ateş edilmiştir” (Cumhuriyet, 20 Haziran 1964, s. 1) ya da “Gülek ağır bir dille L. B. Johnson’a çattı” (Cumhuriyet, 18 Haziran 1964) gibi haber içeriklerinde rastlanmıştır. J Bununla birlikte, 1 Mart Tezkeresi ve sonrası gelişmelerin ele alındığı dönemde ise atıl duruma getirme çerçevesi nicel olarak artarken aynı zamanda anlam inşası da sertleşmiştir. Örneğin, “Avrupa basını TBMM’nin verdiği kararı yorumlarken, Türkiye’de yapılan savaş karşıtı gösterilerin etkisine dikkat çekti. Gazeteler, Meclis’in oyunu satın aldığına inanan Bush’a küçük düşürücü bir tokat” ifadesini kullandı” (Cumhuriyet, 3 Mart 2003, s. 10) şeklindeki bir aktarımla hem ABD’li aktörleri zayıf göstermiş hem de dünya basınından yapılan bu alıntılarla ABD’nin yalnız kaldığı yönünde bir vurguda bulunulmuştur. Bunun yanı sıra “Fransa, Almanya ve Rusya dışişleri bakanlarının Irak’ın vurulmasının önünü açacak 2. tasarıya karşı çıkacakları yönündeki açıklamaya Çin de destek verdi” (Cumhuriyet, 7 Mart 2003, s. 1) gibi ifadelerle ABD’yi uluslararası arenada yalnız kalmış bir aktör olarak çerçevelemiştir.

Hürriyet gazetesinde Soğuk Savaş döneminde atıl duruma getirme çerçevesi Cumhuriyet gazetesi ile benzerlik göstermektedir. Soğuk Savaş döneminde Hürriyet gazetesi, “Başbakan, kimsenin Türkiye’den bir şey almaya gücünün yetmeyeceğini belirtti” (Hürriyet, 31 Aralık 1965, s. 1) gibi ifadelerle Türkiye’nin gücüne vurgu yaparak ABD’li ve diğer aktörleri atıl duruma getirerek haberi çerçevelemiştir.

Tablo 3.26. Atıl duruma getirme çerçevesi (Hürriyet gazetesi)

Hürriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	Haber Sayısı	Yüzde	Haber Sayısı	Yüzde	Haber Sayısı	yüzde	Haber Sayısı	Yüzde
Kodlama Yapılmıyor	37	77,08	21	87,50	118	77,63	77	55,40
ABD ve Aktörleri Odaklı	6	12,50	3	12,50	19	12,50	45	32,37
Diğer	5	10,42	0	0,00	15	9,87	17	12,23
Toplam	48	100,00	24	100,00	152	100,00	139	100,00

1 Mart Tezkeresi ve sonrası dönemde ise atıl duruma getirme çerçevesinin birkaç örneği şu şekildedir: “ABD askerlerinin Türkiye topraklarından geçerek Irak’a girişini sağlayacak tezkerenin TBMM’de reddedilmesinin ardından, dış basında kısa süre önce yayınlanan Türkiye’yi küçük düşürücü karikatürlerin yerini ABD ile dalga geçen karikatürler aldı” (Hürriyet, 4 Mart 2003, s.20) ve Fransız basınından Le Monde gazetesinden bir alıntıyla, “Türkiye’nin kararı nedeniyle ABD bir değil iki yenilginin sıkıntısını yaşıyor” (Hürriyet, 5 Mart 2003, s. 18) ya da “ABD’li askerler, kendilerini engelleyen Mehmetçiklere de karşı koymaya kalktı. Bunun üzerine Türk Binbaşı, ABD’li askerlerin tümünü yere yatırttı ve üst araması yaptırdı, silahlarını da yetkililere teslim etti” (Hürriyet, 10 Mart 2003, s. 1) ya da “ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld’in, Irak’a karşı mimarı olduğu ‘şok ve dehşet’ planının 10 günde çökmesi üzerine, şimdi suçu Merkez Kuvvetler Komutanı Orgeneral Tommy Franks’ın üzerine yıkarak ‘ellerini yıkamaya çalıştığı’ ileri sürülüyor” (Hürriyet, 31 Mart 2003, s. 14).

İki kutuplu mücadelenin hüküm sürdüğü Soğuk Savaş döneminde Tercüman gazetesinde atıl duruma getirme çerçevesi, “Türk ve İngiliz Başbakanları dün bir barut fıçısı haline gelmiş bulunan Kıbrıs krizine bir hal çaresi bulmak üzere bir araya gelmişlerdir” (Tercüman, 30 Haziran 1964, s. 1) gibi doğrudan ABD ve aktörlerini hedef almamakla birlikte başka bir ülke üzerinden ABD öznesinin gücü kırılmaya çalışılarak haberin çerçevesi söylenebilir. Bu anlamda, anlatı yoluyla inşa edilen haber çerçevelerinden biri olan atıl duruma getirme çerçevesi bazı haber metinlerinde doğrudan hedef aldığı özneyi işlevsiz hale getirerek çerçeveleyebilmektedir. Öte yandan, bazı haber içeriklerinde ise doğrudan aktörü hedef almadan anlatı yoluyla atıl bir anlam inşa edilebilmektedir.

Tablo 3.27. Atıl duruma getirme çerçevesi (Tercüman gazetesi)

Tercüman gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılamıyor	25	80,65	14	77,78	94	76,42	89	77,39
ABD ve Aktörleri Odaklı	4	12,90	4	22,22	19	15,45	21	18,26
Diğer	2	6,45	0	0,00	10	8,13	5	4,35
Toplam	31	100,00	18	100,00	123	100,00	115	100,00

Tercüman gazetesinde 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmeler özelinde atıl duruma getirme çerçevesi değerlendirildiğinde ise “İngiliz The Guardian gazetesi, tezkerenin görüşülmesinin bugüne ertelenmesiyle ABD’nin Kuzey Irak’tan cephe açma planının beklenmeyen bir darbe aldığını yazdı” (Tercüman, 1 Mart 2003, s. 11) ya da “Tezkerenin TBMM’de kabul edilmemesiyle “serseme dönen” Amerikan yönetimi, harekâtın stratejisini değiştirmek için çalışmalara başladı. TBMM’de tezkere kabul edilmeyince, Bush yönetimi alternatif savaş planlarını gözden geçirmeye başladı” (Tercüman, 3 Mart 2003, s. 8) gibi haber içerikleriyle “darbe alan, serseme dönen” bir ABD anlatısı ile haberlerin çerçvelendiği görülmektedir.

Ayrıca, “Türkiye ihracatçılar Meclisi (TİM) Başkanı Oğuz Satıcı, TBMM’nin tezkereyi kabul etmemesi nedeniyle ihracatçıların uluslararası pazarlarda bir kaybının söz konusu olmayacağını söyledi. Satıcı, ‘aksine Türkiye’nin demokrasi bilincinin yerleşmiş olduğu ve bu açıdan büyük bir prestij kazandığıyla ilgili olarak bir miktar daha avantaj kazanabiliriz’ dedi” (Tercüman, 4 Mart 2003, s. 7), “ABD, milli görüşün ne olduğunu iyi bilir, bize teklif bile edemezlerdi” (Tercüman, 17 Mart 2003, s. 11) ya da “şu bilinmeli ki Amerika Türkiyesiz bir şey yapmaz, yapamaz. Öyle veya böyle mutlak surette o kuzey hattında Türkiye’nin stratejik ortaklığına ihtiyacı var” şeklinde konuştu” (Tercüman, 20 Mart 2003, s. 5), “Türkiye, gerekli gördüğü hallerde sebebini açıklamaksızın ABD personelini ülkeyi terke davet edebilecek” (Tercüman, 11 Mart 2003, s. 8) ya da “Irak Savunma Bakanı Haşim Ahmed de ABD ordusunun Nasırıye yakınlarındaki çarpışmalarda ölen Amerikan askerlerinin cesetlerini bırakarak çekildiğini söyledi” (Tercüman, 24 Mart 2003, s. 11) gibi açıklamalarla ABD’nin örtük olarak atıl duruma getirildiği bir anlatı ile haberlerin çerçvelendiği görülmektedir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin ve ABD temsilinin inşasında ön plana çıkan bir diğer çerçeve ise “çekim alanında tutma” çerçevesidir. Bu anlamda, hem Johnson Mektubu hem de 1 Mart Tezkeresi sürecinde ABD ve aktörlerinin isteklerine uyulması, çekim alanında kalınması için açık ya da örtük olarak kodlanan iletilerin haber içeriklerinde çerçevelenışı değerlendirilmiştir. Açık anlamda çekim alanında tutma çerçevesine genelde olumlu temsil inşasında başvurulmaktadır. Örtük olarak çekim alanında tutma çerçevesi ise genelde ekonomi ağırlıklı içeriklerinde ve baskı kurularak Türkiye’nin ABD’nin çekim alanında tutulduğu çerçeveler şeklindedir.

Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi bir kırılma noktası olan ve ikili ilişkilerde gerginliğe yol açan Johnson Mektubunun Türkiye’ye gönderildiği ve daha sonra içeriğinin açıklanmasına ilişkin tartışmaların yürütüldüğü, devamında da içeriğin açıklandığı dönemlerde ve 1 Mart Tezkeresinin Meclise gönderildiği ve devamındaki süreçte ABD’nin Türkiye’yi çekim alanında tutma çabası açık ya da örtük iletilerle basında yer almıştır.

Tablo 3.28. Çekim alanında tutma çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi)

Cumhuriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	46	90,20	34	94,44	180	96,77	159	98,76
Açık	5	9,80	2	5,56	4	2,15	2	1,24
Örtük	0	0,00	0	0,00	2	1,08	0	0,00
Toplam	51	100,00	36	100,00	186	100,00	161	100,00

Cumhuriyet gazetesinde Soğuk Savaş döneminde çekim alanında tutma çerçevesi, “görüşmeler için hazırlanan plan, Başkan Johnson’un uzlaştırıcılık görevini yüklenmeye karar verdiğini açıkça göstermektedir. Hatırlanacağı gibi, Başkan Johnson, geçmişte yıllarca süren uyuşmazlıklar ve çözümü imkansız gibi görünen meselelerde uzlaştırıcı rolü ile haklı bir şöhret yapmıştı” (Cumhuriyet, 22 Haziran 1964, s. 1) ya da “doğrusunu söylemek gerekirse İnönüler Washington’da kaldıkları iki gün içinde siyasi temasların dışında, adeta yakın dostlarına aile ziyaretinde bulunan sevimli ve kibar bir çifti andırıyorlardı. Johnsonlar ve İnönüler arasındaki samimi bağlar, karşılıklı verilen hediyelerle daha da sağlam bir şekilde perçinleşmişti” (Cumhuriyet, 26 Haziran 1964, s. 1) gibi iletilerle gerginlik döneminde ABD temsilinin yumuşatılarak ABD’nin çekim

alanında tutulacak şekilde haber içeriklerinde çerçevesi gözlenmiştir. Yapıcı olmayan gelişmelerin yaşandığı bu dönemde çekim alanında tutma çerçevesine başvurulmasının temel nedeni dönemin yapısal özelliklerinden dolayı olumsuz temsilin belli bir oranda yumuşatılmak istenilmesinden kaynaklanabilir.

1 Mart Tezkeresi özelinde Cumhuriyet gazetesinde çekim alanında tutma çerçevesi değerlendirildiğinde, karakteristik olarak bu çerçevenin Soğuk Savaş döneminden oldukça farklılaştığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda, oldukça az sayıda haberle ve genel bağlamda eleştirel bir tutum izlenerek TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan, asker bulundurma ve gönderme tezkeresinin Meclis'ten geçmesi gerektiği söyledi. Bugüne dek ABD'yle müzakerelerde kararsızlığın ortadan kalkması savunan ve Türkiye'nin 'ekonomik çıkarları doğrultusunda' hareket etmesi gerektiğini belirten Özilhan, dün tavrını ilk kez net ortaya koydu" (Cumhuriyet, 1 Mart) gibi TÜSİAD'dan bir açıklama ile sermayenin baskısı altında basında yer almıştır.

Tablo 3.29. Çekim alanında tutma çerçevesi (Hürriyet gazetesi)

Hürriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	41	85,42	22	91,67	121	79,60	132	94,96
Açık	7	14,58	2	8,33	4	2,63	2	1,44
Örtük	0	0,00	0	0,00	27	17,77	5	3,60
Toplam	48	100,00	24	100,00	152	100,00	139	100,00

Johnson Mektubu özelinde Hürriyet gazetesinde çekim alanında tutma çerçevesi, "Başkan Johnson, Yunan Hükümetine ikazlarda bulunması ve B. Amerika'nın, gittikçe koyulaşan Kıbrıs buhranı karşısında duyduğu ciddi kaygıyı kendilerine anlatması için Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball'a derhal uçakla Atina'ya gitmesini emretmiştir" (Hürriyet, 11 Haziran 1964, s. 1) ya da "Johnson, İnönü'nün koluna girdi. Elli dakikalık ilk görüşmeden sonra İnönü 'memnunum' dedi" (Hürriyet, 23 Haziran 1964, s. 1) gibi aktarımlarla iki ülke liderinin yakınlığına vurguda bulunularak açık bir şekilde ABD'nin çekim alanında tutma anlatısının kurgulandığı görülmektedir.

1 Mart Tezkeresi özelinde ise Hürriyet gazetesinde yer alan çekim alanında tutma çerçevesinin Johnson Mektubunun ele alındığı zaman aralığındaki çekim alanında tutma çerçevesinden anlatı biçimiyle farklılaştığı görülmektedir. Soğuk Savaş

döneminde dostluk/müttefiklik gibi kavramlarla açık bir şekilde ABD'nin çekim alanında tutma çerçevesine başvurulurken 1 Mart Tezkeresi dolayımı haberlerde ekonomik bağlamda gerekçelendirilerek örtük şekilde haberlerin çekim alanında tutma şeklinde çerçevelendiği görülmüştür.

Bu anlamda, “yabancı asker bulundurma ve yurtdışına asker gönderme ‘tezkeresi’nin’ TBMM Genel Kurulu’na gelişi sonrasında, Irak Savaşı nedeniyle Türkiye’nin ABD’den mali destek alacağına ‘kesin’ gözüyle bakan piyasalarda, pozisyonlar mali desteğe göre alınmaya başladı ve dolar kuru son 2.5 ayın en düşük değerinden haftayı tamamladı” (Hürriyet, 1 Mart 2003, s. 8) ya da “Türkiye’nin Amerikan askerleri karşısındaki tutumunu değiştirmesi halinde yardım paketi alabileceği ve böylece borçlarını yeniden yapılandırabileceği belirtilen Financial Times, ‘Hükümet bu tutumunu değiştirsin ya da değiştirmesin, IMF programına sıkı sıkıya bağlanmalıdır’” (Hürriyet, 6 Mart 2003, s. 9) ya da “ABD yönetimi, Irak için tam destek karşılığında sunulan ekonomik yardım paketini almadığı takdirde, Türkiye’nin de ‘Arjantin gibi olacağı’ uyarısında bulundu” (Hürriyet, 15 Mart 2003, s. 9) gibi aktarımlarla bireylerin gündelik yaşamlarını doğrudan etkilemeyen Türk-Amerikan ilişkileri sıradan yaşamda karşılık bulabilecek şekilde ekonomik anlamda telaş ve korku uyandırarak çerçevelediği ve örtük olarak çekim alanında tuttuğu belirlenmiştir. Ya da “Kangas, jeopolitik gereksinimlerden dolayı Türkiye’nin rolünün artacağına inanıyoruz. ABD olarak biz Türkiye’nin NATO’daki rolünün daha da artmasını istiyoruz dedi” (Hürriyet, 14 Mart 2003, s. 20) şeklindeki ifadelerle Türkiye, ABD’nin çekim alanında tutulmak istenilen özne olarak çerçevelenmiştir. Dolayısıyla, çekim alanında tutma haber çerçevesiyle karşılıklı çıkara vurgu yapan Hürriyet gazetesi aynı zamanda gerginlik dönemi olmasına rağmen olumsuz ABD temsili algısını zayıflatarak olumlu ya da dengeli kabul edilebilecek ABD temsili maksimize etme ihtimalini açık bir şekilde artırmıştır.

Tablo 3.30. Çekim Alanında Tutma Çerçevesi (Tercüman gazetesi)

Tercüman gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	23	74,19	13	72,22	105	85,37	108	93,91
Açık	7	22,58	5	27,78	5	4,07	2	1,74
Örtük	1	3,23	0	0,00	13	10,57	5	4,35
Toplam	31	100,00	18	100,00	123	100,00	115	100,00

Soğuk Savaş döneminde Tercüman gazetesinde çekim alanında tutma çerçevesi, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleriyle benzerlik göstermektedir. Bu anlamda, “Bu arada bir soru üzerine Yunanistan Başbakanının son demecine de temas eden G. Sekreter şunları söylemiştir: ‘Nihayet onlar da işin vahametini anlamış bulunuyorlar. Biz müttefikler olarak hep bir araya gelip bu davayı halletmeliyiz’” (Tercüman, 14 Haziran 1964, s. 1) ya da “Başbakan İsmet İnönü’yü Ankara’dan Washington’a götürecek, dört dev motorlu Boeing de İnönü’yü muhafaza edecek üç kişilik FBI (Amerikan Federal Polisi Muhafızları) gelmişler. Albay Meyer, şimdiye kadar üç devlet reisini taşımış fakat, diyor: ‘İnönü’yü taşımak ayrı bir zevk olacak’” (Tercüman, 21 Haziran 1964, s. 1) türündeki içeriklerle müttefiklik/dostluk ilişkisine ya da Türkiye’nin ABD için önemine vurguda bulunularak çekim alanında tutma şeklinde çerçevelemiştir.

1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin ele alındığı zaman aralığında ise Tercüman gazetesinde yer alan çekim alanında tutma çerçevesi, “ABD’den gelecek nakit yardımı döviz piyasasında satış baskısını artırdı. Tezkere Meclis’ten geçtikten sonra doların 1 milyon 580 bin liraya kadar düşmesi bekleniyor” (Tercüman, 1 Mart 2003, s. 6), “ABD yardımını talih kuşuna benzeten Sabancı, ‘kış kış diyerek kuşu kaçırdık’ dedi” (Tercüman, 22 Mart 2003, s. 5), “ikinci tezkereyle birlikte yumuşamaya başlayan ABD ilişkileri ve 25 milyar dolarlık IMF kredi paketinin açıklanmasıyla piyasalarda önemli bir rahatlama bekleniyor” (Tercüman, 21 Mart 2003, s. 5) ya da “ABD’nin Türkiye’ye sağlayacağı yardım paketi sonrası TL enstrümanlarının değerleneceği beklentisi dolardaki düşüşte etkili oldu” (Tercüman, 1 Mart 2003, s. 6) şeklindeki haber içerikleriyle genel olarak ekonomik anlamda baskı kurularak ABD’nin çekim alanında tutma çerçevesi örtük olarak şekillenmiştir.

Benzer şekilde, “Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, ABD Başkanı George Bush ile görüşmesinin dostane bir şekilde geçtiğini belirterek, ‘Başkan Bush’un mesajında hiçbir tehdit veya buna benzer bir şey söz konusu değildir’ dedi” (Tercüman, 17 Mart 2003, s. 10) gibi aktarımlarla olumlu nitelendirmelere başvurularak açık şekilde Türkiye’nin ABD’nin çekim alanında tutulduğu söylenebilir.

Atıl duruma getirme ve çekim alanında tutma haber çerçeveleriyle beraber bir temsilin inşasında başvurulabilecek bir diğer haber çerçevesi olarak “aktörü protesto çerçevesi” düşünülmüştür. Bu anlamda, protesto edilen aktörün uygulamalarının haksızlığına ve yersizliğine işaret eden ve söz konusu aktörün eylemlerinin

onaylanmadığına vurgu yapan haber metinleri aktörü protesto çerçevesi kapsamında değerlendirilmiştir. Hem Soğuk Savaş hem de sonrası dönemden seçilen örnek olayların değerlendirildiği çalışmada Soğuk Savaş döneminde ikili ilişkilerde büyük bir kırılmaya ve kırgınlığa yol açan Johnson Mektubunun ele alındığı dönemde aktörü protesto çerçevesi kapsamında oldukça az sayıda haber metnine rastlanırken Soğuk Savaş sonrası dönemde aktörü protesto eden haber çerçevelerinin ağırlık kazandığı belirlenmiştir.

Tablo 3.31. *Aktörü protesto çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi)*

Cumhuriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	51	100,00	35	97,22	142	76,34	134	83,23
ABD ve aktörleri	0	0,00	1	2,78	42	22,58	27	16,77
Diğer	0	0,00	0	0,00	2	1,08	0	0,00
Toplam	51	100,00	36	100,00	186	100,00	161	100,00

Haberde aktör olarak ön plana çıkan öznenin eylemlerinin yersizliğine ve haksızlığına vurguda bulunan, söz konusu öznenin uygulamalarının onaylanmadığının altını çizen aktörü protesto çerçevesi 1 Mart Tezkeresi ve sonrası gelişmelerin yaşandığı dönemde şu şekildedir: “Bush’a günde 3 defa bir kepçe barış iksiri öneriyoruz” diyen İstanbul Eczacılar Odası üyesi kadınlar, üzerinde ‘barış iksiri’ yazılı kavanozlar taşıdılar ve havanda defne yaprakları ezerek barış ilacı yaptılar” (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 6) “İskenderun’da 10 siyasi parti ile 30 demokratik kitle örgütünün ortak basın açıklaması mitinge dönüştü. Türk bayrakları ve Atatürk posterleri ile Atatürk Anıtı’na yürüyerek gelen katılımcılar, ‘ABD’ye üs yok, liman yok, geçit yok’, ‘bağımsızlık benim karakterimdir’ yazılı dövizler taşıdılar” (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 6) ya da “8 Mart Kadın Platformu’nun İstanbul Abide-i Hürriyet Meydanı’nda düzenlediği mitinge katılan binlerce kadın, ABD’nin Irak’a olası operasyonunu kınayarak hep bir ağızdan barış isteklerini yineledi” (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 1) gibi içeriklerde görülmektedir.

Tablo 3.32. Aktörü protesto çerçevesi (Hürriyet gazetesi)

Hürriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	48	100,00	23	95,83	141	92,76	126	90,65
ABD ve aktörleri	0	0,00	1	4,17	11	7,24	13	9,35
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	48	100,00	24	100,00	152	100,00	139	100,00

Hürriyet gazetesinde aktörü protesto haber çerçevesi kapsamında ön plana çıkan haber metinlerinin çerçevesinin Cumhuriyet gazetesi ile benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, “İstanbul’da Beyazıt Cami’nde Cuma namazından çıkan bir grup, dışarıda bekleyen kadınlarla birlikte eylem yaptı. Slogan atarak tekbir getiren grup, Amerikan bayrağını yaktı” (Hürriyet, 1 Mart 2003, s. 19) ya da “The Times muhabirinin konuştuğu bir Türk kız öğrenci de, ‘karikatürleri gördüğümde kendimi ne kadar kötü hissettiğimi anlatamam. O kadar ağır hakaret ediyorlardı ki. ABD paralarını ve askerlerini alsın da ...’ diye küfretti” (Hürriyet, 4 Mart 2003, s. 20) ya da “Irak’a müdahale için geri sayım başlarken, önceki gün ABD’de ‘ulusal eylem günüydü’. Binlerce üniversite ve lise öğrencisi derslere girmeyerek Bush yönetiminin savaş planlarını protesto etti” (Hürriyet, 7 Mart 2003, s. 21) gibi içeriklerle ABD ve aktörlerinin yersizliğine, haksızlığına vurguda bulunan ve karşı tutum izlediğini belirten metinler aktörü protesto çerçevesi dahilinde değerlendirilmiştir.

Tablo 3.33. Aktörü protesto çerçevesi (Tercüman gazetesi)

Tercüman gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	Haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	31	100,00	17	94,44	115	93,50	101	87,83
ABD ve aktörleri	0	0,00	1	5,56	8	6,50	14	12,17
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	31	100,00	18	100,00	123	100,00	115	100,00

Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleriyle benzer şekilde Tercüman gazetesinde de aktörü protesto çerçevesi kapsamında ön plana çıkan kategori ABD ve aktörleri odaklı protesto çerçevesi olmuştur. Bu doğrultuda, “meydanda bir ATM’nin üzerine çıkan Ali

Demirci isimli işçi, ‘Savaşa Hayır’ şeklinde slogan atmaya başladı. Cebinden çıkardığı ABD dolarlarını yırtan ve ‘bunlar petrol parası mı’ diye bağırarak şahıs, karakola götürüldü” (Tercüman, 1 Mart 2003, s. 11) ya da “yürüyüş sırasında ‘Savaşa Hayır Barış Hemen Şimdi’ ve ‘ABD Defol Bu Memleket Bizim’ sloganları atıldı” (Tercüman, 2 Mart 2003, s. 9), “ABD’nin saldırısına tepkiler çıg gibi. Milyonlar sokağa döküldü” (Tercüman, 21 Mart 2003, s. 1) ya da “Irak harekatiyla dünya liderlerinden ve kamuoyundan büyük tepki alan Bush yönetimi, yeni bir cepheyle karşılaştı. Araplardan sonra Fransa da ABD mallarına karşı boykot başlattı” (Tercüman, 25 Mart 2003, s. 1) gibi haberler ABD ve aktörleri odaklı protesto çerçevesi dahilinde kodlanmıştır.

Atıl duruma getirme, çekim alanında tutma ve aktörü protesto çerçevelerinin yanı sıra gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin basılı gazetelerde inşasında başvurulabilecek bir diğer haber çerçevesi olarak “*karikatürize etme çerçevesi*” önerilebilir. Bu haber çerçevesi ile ele alınan dönemler boyunca basında hangi aktörlerin karikatürize edilerek sunulduğuna odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, karikatürize etme çerçevesi, bir özne ya da olay hakkında asıl anlatılması gereken konudan uzaklaşarak öznenin ya da olayın gülünç duruma düşecek şekilde araçsallaştırılması anlamına gelmektedir.

Tablo 3.34. *Karikatürize etme çerçevesi (Cumhuriyet gazetesi)*

Cumhuriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	51	100,00	36	100,00	182	97,85	158	98,14
ABD ve aktörleri	0	0,00	0	0,00	4	2,15	3	1,86
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	51	100,00	36	100,00	186	100,00	161	100,00

Cumhuriyet gazetesinde Johnson Mektubunun çözümlendiği dönemde ABD’li aktörlerin gülünç duruma düşürüldüğü, zayıf yanlarının vurgulandığı ve karikatürize edilerek aktarıldığı haber içeriklerine rastlanamazken 1 Mart Tezkeresi ve sonrası gelişmelerin ele döneminde, “küreselleşme, ünlü Henry Kissinger’ in deyişi ile, Amerikan çıkarlarının öteki adı. Amerika artık 2,2 trilyon dolar bütçe, 450 milyar dolar dış ticaret açığı bulunan ‘hasta adamdır’ (Cumhuriyet, 1 Mart 2003, s. 9) ya da “Doğa Savaşçıları Çevre Örgütü, olası Irak saldırısını, ABD Başkanı George Bush’ a ‘Anti-Yellenme

Yastığı' göndererek protesto etti" (Cumhuriyet, 17 Mart 2003, s. 4) gibi aktarımlarla az sayıda içerikle karikatürize ederek aktardığı görülmüştür.

Tablo 3.35. Karikatürize etme çerçevesi (Hürriyet gazetesi)

Hürriyet gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılmıyor	48	100,00	24	100,00	146	96,05	136	97,84
ABD ve aktörleri	0	0,00	0	0,00	3	1,97	1	0,72
Diğer	0	0,00	0	0,00	3	1,97	2	1,44
Toplam	48	100,00	24	100,00	152	100,00	139	100,00

Aktörü gülünç duruma düşürerek, alaycı aktarımlarla çerçevelemek anlamına gelen karikatürize etme çerçevesine, Hürriyet gazetesinde, Cumhuriyet gazetesiyle benzer şekilde Soğuk Savaş döneminde başvurulmamıştır. Soğuk Savaş döneminde ise ABD temsilinin inşasında karikatürize etme çerçevesine başvurulmamasını dönemin tarihsel yapısı ve Türkiye'nin gereksinimleri üzerinden açıklamak mümkündür. Dolayısıyla, bu dönemde Hürriyet gazetesi, Cumhuriyet gazetesiyle benzer şekilde ulusal bir meselede ortak bir tutum benimseyerek Türk hükümeti yetkililerinin açıklamalarıyla doğrusal bir temsil inşa etmiştir.

Bununla birlikte, 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelere işaret eden zaman aralığında da ABD ve aktörlerinin karikatürize edilerek aktarımı oldukça az bir oranla yer almıştır. Bu anlamda, "Liberazione (İtalya): Türk parlamentosu gerçek bir demokrasi örneği göstererek ABD'ye kendini satmadı. Bush'a iyi bir şamar indirdi" (Hürriyet, 4 Mart 2003, s. 20) gibi aktarımlarla yer almıştır.

Bu dönemde diğer kategorisinde kodlanan ABD dışında olayın tarafı olan aktörlerin karikatürize edilerek sunulduğu ve dolayısıyla da olumlu bir ABD temsilinin inşasına katkı sağlandığı söylenebilir. Bu kapsamda, "Newsweek dergisi, Irak lideri Saddam Hüseyin'in vücut dilini, psikoloğa inceletti ve ortaya Irak liderinin deli olmadığı sonucu çıktı" (Hürriyet, 1 Mart 2003, s. 16) ya da "İngiliz birliklerinin teslim olmaya gelen Irak askerlerini karşılarında görünce büyük şaşkınlık geçirdiklerini belirten gazete, Saddam'ın askerlerinin, İngiliz birliklerinin rutin atış talimlerini gerçek savaş zannettiklerini kaydetti" (Hürriyet, 10 Mart 2003, s. 21) gibi bir içerikle ABD dışındaki bir ülkenin aktörünü karikatürize ederek gülünç durumunu ön plana

çıkarmıştır. Ya da “ABD Başkanı Bush, Türkiye’nin Başbakanı Tayyip Erdoğan’ın aniden Çorum’a gitmesine şaşırılmış. Erdoğan’ın Irak kriziyle ilgili temaslar yapmak için başka bir ülkeye gittiğini sanmış ve merakla sormuş; Çorum hangi ülkede?” (Hürriyet, 21 Mart 2003, s. 20) gibi aktarımlarla haberin öznesinin karikatürize ederek aktarmıştır.

Gazetede hem ABD’li hem de diğer aktörlere ilişkin karikatürize etme çerçevesi kapsamında bir değerlendirme gerçekleştirildiğinde dikkat çeken nokta haberlerin gazetenin dış haberler servisinden çeviri haber şeklinde elde edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla, karikatürize edilerek inşa edilen olumsuz ABD temsiline ilişkin görünür yaratıcılığın gazete tarafından sahiplenilmek istenilmediği söylenebilir.

Tablo 3.36. *Karikatürize etme çerçevesi (Tercüman gazetesi)*

Tercüman gazetesi	6-30 Haziran 1964		27 Aralık 1965-31 Ocak 1966		1- 20 Mart 2003		21-31 Mart 2003	
	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde	haber sayısı	yüzde
Kodlama Yapılamıyor	31	100,00	18	100,00	119	96,75	114	99,13
ABD ve aktörleri	0	0,00	0	0,00	2	1,63	1	0,87
Diğer	0	0,00	0	0,00	2	1,63	0	0,00
Toplam	31	100,00	18	100,00	123	100,00	115	100,00

Olayın ya da aktörün karikatürize edilerek gülünç duruma düşürüldüğüne işaret eden karikatürize etme çerçevesi Tercüman gazetesinde diğer çözümleme nesnelileriyle benzer şekilde Johnson Mektubunun ele alındığı dönemde başvurulmamıştır. Bununla birlikte, yine benzer şekilde ve az sayıda içerikle 1 Mart Tezkeresinin reddi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı süreçte başvuru çerçevelerden biri olmuştur. Bu anlamda, “Zor Ölüm filminde önüne geleni öldüren Bruce Willis, Başkan Bush’tan kendisini Irak’taki savaşa göndermesini isteyince ‘yaşlısın’ yanıtını aldı” (Tercüman, 3 Mart 2003, s. 9) gibi içerikler karikatürize etme haber çerçevesi kapsamında değerlendirilmiştir. Öte yandan, Tercüman gazetesinin diğer ülkeler ya da aktörleri özelinde de karikatürize etme çerçevesine başvurduğu gözlenmiştir. Örneğin, “Gündemleri At Yarışı” başlıklı haberde, “ABD müdahalesinin her geçen gün yaklaşması, Irak halkının at yarışı tutkusunun önüne geçemedi. Al Ameriya’daki hipodromda her gün milyarlarca dolarlık bahis oynanıyor” (Tercüman, 11 Mart 2003, s. 9) gibi içeriklerde ABD dışındaki öznelerin karikatürize edilerek durumun absürtlüğüne dikkat çekildiği görülmektedir.

Bahse konu olan dönemlerde görülmüştür ki ulusal meseleler söz konusu olunca siyasi ve ideolojik temsil farklılıklarına bakılmaksızın anlatı yoluyla oluşturulan haber çerçevelerinde konuların çerçevelenış biçimlerinin büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bu anlamda, çözümlenme kapsamında ele alınan ilk çerçeve olan haberin sunuluşu hakkındaki çerçevelerden konusal çerçevelerin hem Soğuk Savaş hem de sonrası dönemde ağırlıklı olarak tercih edildiği belirlenmiştir. Daha anlık ve genel geçer aktarımlarda bulunan olaysal çerçevelere oranla konusal çerçevelerin tercih edilmesi durumunu ise basının Türk-Amerikan ilişkilerine ve ABD temsilinin inşasına verdikleri önemin bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür. Bununla birlikte, her üç gazetede de nicel oranları değişmekle birlikte atıl duruma getirme ve çekim alanında tutma haber çerçevelerinden Soğuk Savaş döneminde ABD temsilinin inşasında başvurulduğu belirlenmiştir. Öte yandan, aktörü protesto ve karikatürize etme haber çerçeveleri ise bu dönemde tercih edilmemiştir. Bu anlamda, atıl duruma getirme ve çekim alanında tutma haber çerçevelerine kıyasla ABD temsilinin inşasında daha sert bir anlatım biçimine sahip olan aktörü protesto ve karikatürize etme çerçevelerinin Soğuk Savaş döneminde tercih edilmemesinin temel sebebinin ise bu dönemin yapısal özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmüştür.

Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde başvuru alan atıl duruma getirme haber çerçeveleri, klasik (nicel) içerik çözümlenmesinden elde edilen bulgularla eşgüdömlü olarak sitem/kırgınlık niteliğine sahip olumsuz temsilin inşasını destekleyici bir haber anlatı biçimi olarak ön plana çıktığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, Soğuk Savaş döneminde ön plana çıkan bir diğer haber çerçevesi olan çekim alanında tutma çerçevesi ise açık olarak çekim alanında tutma kategorisinde kodlanarak diğer haber çerçeveleriyle benzer şekilde dönemin yapısı ve hem Türkiye'nin hem de bahse konu olan araştırma nesnelere o dönem sahip oldukları refleksten kaynaklandığı düşünülmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönemin haber çerçeveleri değerlendirildiğinde ise atıl duruma getirme, aktörü protesto ve karikatürize etme haber çerçevelerinin araştırma nesnelereindeki nicel oranları değişmekle beraber nitel anlamda anlatı biçimlerinin benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Buna karşın, sıralanan çerçevelere oranla daha çok olumlu bir temsilin inşasında başvuru alan çekim alanında tutma çerçevesi ise açık ya da örtük kodlama seçenekleriyle bu dönemde araştırma nesnelereinde farklılaşmıştır. Bu

bağlamda, araştırma nesnelere Hürriyet gazetesinde ağırlıklı olarak ekonomi haberlerinde örtük olarak vurgulanan çekim alanında tutma çerçevesi bir baskı oluşturarak kamuoyunun ABD'nin çekim alanında tutulması şeklinde çerçevelenmiştir. Bu durumun ise ABD temsilinin siyasi ve ekonomik iktidar açısından değişen işlevi üzerinden okumanın mümkün olduğu söylenebilir.

Özetle, anlatı yoluyla inşa edilen haber çerçevelerinin çözümleme aşamasına geçilmeden önce gerçekleştirilen klasik (nicel) içerik çözümlemesi kapsamında değerlendirilen metnin ilk muhatabı, kimin gözünden yazıldığı, niteliği, sunumu gibi alt kategoriler farklı siyasi temsile sahip olan gazetelerin ABD temsilinin inşasında farklı eğilimlere ve inşa biçimlerine sahip olabileceklerini mikro düzeyde ortaya koymuştur. Daha geniş bir resim sunan haber çerçeveleri ise ulusal meseleler söz konusu olunca basının inşa biçimi hakkında daha bütüncül bir bakış açısı sunmuştur. Kaldı ki, nicel ve nitel çözümlemenin sinerjisinden yararlanan bu çalışmada daha derinlikli bir bakış açısının yakalanabilmesi adına nitel içerik çözümlemesiyle değerlendirme gereksinimi doğmuştur.

3.8. Nitel İçerik Çözümlemesi İçin Verilerin Azaltılması (Downsizing)

Bu çalışmanın üzerinde çalıştığı veri setini çözümleme nesnelere yer alan haber metinleri oluşturmaktadır. Buradan hareketle, çalışmada ilk olarak nicel bölüm planlanmış ve olumsuz bir temsilin inşasına basının katılım biçimini ortaya koymak amacıyla nicel içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş döneminden ve Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini temsil eden dönemden (1991-2003) birer örnek olay seçilmiş olmasına rağmen nicel bölümde yüksek miktarda haber metni üzerinde çalışılmıştır. Büyük veri seti üzerinde nitel içerik çözümlemesinin gerçekleştirilmesi tez çalışmasının sınırlılığı açısından zorlayıcı olacağından, nicel içerik çözümlemesi gerçekleştirilen mevcut veri seti, nitel içerik çözümlemesini uygulayabilmenin mümkün olduğu bir sayıya indirgenmiştir.

Örnekleme daraltma tekniklerinin kendi içerisinde karmaşık bir sürece işaret etmektedir. Dolayısıyla, üzerinde çalışılan veri setlerinin azaltılmasına ilişkin standartlaşmış bir ölçütün olmadığını söylemek mümkündür (Efe, Pandır ve Paksoy,

2018, s. 70). Bu anlamda, ilk olarak nicel içerik çözümlemesi uygulanan veri setine nitel içerik çözümlemesi uygulanabilmesi için iki temel ölçüt öncelenmiştir:

1. Tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesi, klasik içerik çözümlemesiyle benzer şekilde kategoride sistemini esas almaktadır. Bu çerçevede, üç üst kategori oluşturulmuştur. Dolayısıyla, kategoriler arasında denge sağlayabilmek için her bir üst kategori için araştırma nesnelereinden dönemsel temsil gücüne sahip haberler seçilmiştir.

2. Çalışmada nitel içerik çözümlemesi gerçekleştirilmeden önce haberin anlatı yoluyla nasıl inşa edildiğini belirlemek için çalışmaya özgü yeni haber çerçeveleri oluşturulmuştur. Bu anlamda, birincil ölçütü belirtilen dönemsel temsil gücü ifadesinin önu açık bir kavram olması sebebiyle çerçeve analizi gerçekleştirilirken belirlenen çerçevelerde kodlanmış olan metinler seçilmiştir. Bununla birlikte, nitel çözümleme daha esnek ve yoruma olanak tanıyan bir yöntem olduğu için bağlamsal olarak güçlü metinlere gereksinim duymaktadır. Haber çerçeveleri kodlama sisteminde “atıl duruma getirme”, “aktörü protesto”, “karikatürize etme” ve “çekim alanında tutma” gibi geliştirilen çerçeveler üzerinden kodlanan metinler aynı zamanda nitel çözümleme için de sağlıklı bir zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak, verilerin azaltılması tekniğiyle metin sayısı 48 indirilmiştir.

3.9. Basılı Gazetelerdeki ABD Temsiline İlişkin Nitel İçerik Çözümlemesiyle Elde Edilen Verilerin Yorumlanması

Nicel ve nitel çözümlemenin sinerjisinden yararlanan bu çalışmada, belirlenen dönemlerde Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve bu doğrultuda ABD temsilinin inşası çözümlenmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde ön plana çıkan liberal çoğulcu damardan kopmadan eleştirel bir tutum benimsendiğine ilişkin sav nicel çözümlemeye kıyasla yoruma olanak sağlayan nitel içerik çözümlemesinin gerçekleştirildiği bu bölümde desteklenmiştir.

Bu anlamda, çalışmanın veri setini oluşturan gazete içeriklerinden yüksek miktarda haber metni elde edilmiştir. Büyük miktarda veri setinden nitel çözümleme gerçekleştirmek hem zaman hem de tezin sınırlılığı açısından mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, bahse konu olan dönemlerde tüm veri seti üzerinden nicel içerik

çözümlemesi gerçekleştirilmiştir.¹² Ardından, benzer şekilde tüm veri seti üzerinden gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin ve ABD temsilinin basılı gazetelerde çerçevelenişine yönelik haberler incelenmiştir.¹³ Devamında, halihazırdaki veri seti nitel çözümleme uygulayabilmenin mümkün olduğu bir miktara indirgenmiştir.¹⁴

Nicel içerik çözümlemesinin bir türü olan tematik yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesi, nicel içerik çözümlemesiyle benzer şekilde üst ve alt kategorilerden oluşan bir kategorileme ve kodlama sisteminden temel almaktadır. Bununla birlikte, tematik yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesinin yorum ağırlıklı olması sebebiyle esneklik sağladığını söylemek ise yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Buradan hareketle, açık kodlama sistemi anlayışının benimsendiği bu bölümde, araştırma sorularından hareketle üst kategoriler oluşturulmuş ve alt kategoriler geliştirilmiştir. Kaldı ki, alt kategorilerde veri setlerinden elde edilen bulgulara dayalı olarak geliştirilmiştir. Haber metinleri için her okumada geliştirilen mevcut alt kategori sisteminde kendisine yer bulması durumunda, halihazırda var olan kategoriye yerleştirilmiştir. Böylelikle bütüncül bir bakış açısı sağlayabilecek olan analitik kategoriler oluşturulmuştur (Gökçe, 2019, s. 138- 139).

Belirlenen temalar altında örneklem kapsamına alınan haber içeriklerinde gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkileri dolayımı inşa edilen ABD temsili araştırma nesnelerinde yayımlanan 48 haber içeriği üzerinden çözümlenmiştir.¹⁵ Bu kapsamda, belirlenen temalar altında yapılandırılan ve incelemeye dahil edilen örnek olaylar üzerinden gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve bu itkiyle ABD temsilinin inşasına basının katılım sürecinin nitel çözümlemesi gerçekleştirilmektedir. Aynı zaman tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesinin üst kategorilerini de oluşturan 3 üst kategori / tema şu şekildedir: (1) ABD'nin Eylemleri ve Türkiye'deki Yansısı, (2) ABD'nin Eylem ve Sonuçlarına Yönelik Basındaki Olumsuz Aktarımlar ve (3) İkili İlişkilerde Gerginlik Dönemlerinde Basının ABD Temsilinin İnşasına Katılım Biçimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi.

¹²Bknz: “Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Basılı Gazetelerdeki ABD Temsiline İlişkin Nicel İçerik Çözümlemesiyle Elde Edilen Verilerin Yorumlanması”

¹³Bknz: “Soğuk Savaş ve Sonrası Dünya Düzeni: Gerginlik Dönemlerinde Türkiye-ABD İlişkileri ve ABD Temsilinin Basında Çerçevesi”

¹⁴“Tematik-Yapılandırıcı Nitel İçerik Çözümlemesi için Verilerin Azaltılması (Downsizing)”

¹⁵Daha ayrıntılı açıklamalar için bknz EK-3.

3.9.1. Soğuk Savaş döneminde basılı gazetelerdeki ABD temsiline ilişkin nitel içerik çözümlemesiyle elde edilen verilerin yorumlanması

Çalışmanın bu bölümünde, Soğuk Savaş dönemini temsilen seçilen Johnson Mektubu kapsamında örnekleme alınan haber içerikleri nitel içerik çözümlemesiyle yorumlanmıştır. 6-30 Haziran 1964 ve 27 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihleri arasında iki farklı dönemde yayınlanan haber içeriklerine ilişkin çözümler 3 üst kategoride ele alınmıştır. Verilerin azaltılması (downsizing) sonucu örnekleme dahil edilen haber metinlerinde gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansısı ve bu doğrultuda inşa edilen ABD temsili çözümlenmiştir. Soğuk Savaş döneminde basılı gazetelerdeki ABD temsiline ilişkin nitel içerik çözümlemesiyle elde edilen verilerin yorumlanmasında başvurulan alt ve üst kategoriler şu şekildedir:

Tablo 3.37. *Araştırma nesnelерinde Johnson Mektubuyla ilgili haberlerin tematik kategorileri*

Kategoriler	
Alt kategoriler	Üst kategoriler
<ul style="list-style-type: none">Johnson'un İnönü'yü ABD'ye davetiİnönü'nün Meclis'ten güvenoyu istemiİnönü-Johnson görüşmesiMektubun içeriğinin açıklanmasına ilişkin tartışmalarHürriyet gazetesinde mektubun açıklanmasıMektubun içeriğine yönelik yürütülen tartışmalar	ABD'nin Eylemleri ve Türkiye'deki Yansısı
<ul style="list-style-type: none">Türkiye'nin yalnızlığıMüttefiklerinin ortada bıraktığı ülkeABD'nin dostluğundan duyulan yorgunluk	ABD'nin Eylem ve Sonuçlarına Yönelik Basındaki Olumsuz Aktarımlar
<ul style="list-style-type: none">Mektubun Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye ABD Başkanı Johnson tarafından gönderildiği ve içeriğinin kamuoyuyla henüz paylaşılmadığı dönemde ulusal meseleler karşısında basın inşa ettiği ABD temsiliMektubun içeriğinin açıklanmasına hakkında tartışmaların kamuoyu karşısında yürütüldüğü ve içeriğinin açıklandığı dönemde ulusal meseleler karşısında basın inşa ettiği ABD temsili	ABD Temsilinin İnşasına Basının Katılım Biçimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi

6 Haziran 1964 tarihinde Hürriyet gazetesinde manşetten yayımlanan haber bir gün önce ABD Başkanı Johnson'un, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği Türkiye'nin Kıbrıs çıkarması hakkındaki mesajıyla ilgilidir. Mesajın Türkiye'ye gönderilmesinden bir gün sonra gazetede yer alan bu haber değerlendirildiğinde ve bir aktör olarak basının metne hâkim olan görüşleri de değerlendirmeye katıldığında gazetenin olumsuz bir ABD temsili inşa ettiği görülmektedir. Bu anlamda, basının gözünden kamuoyuna seslenen metin, "Amerika, çıkarmamızı yine önledi" başlığını taşımaktadır. "Birleşik Amerika, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmasını evvelki gece bir kere daha önlemiş ve 24 saat mehil almağa muvaffak olmuştur" (Hürriyet, 6 Haziran 1964, s. 1) aktarımlarıyla ABD'nin Türkiye'nin karşısında duran bir müttefik olduğuna vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde, aynı tarihlerde Tercüman gazetesi de "Kıbrıs'a bir çıkarma yapmamız mukadder" başlıklı haberiyle, "Kıbrıs olayları hakkında dün Ankara'da mühim görüşmeler yapılmış, NATO Başkumandanı Lemnitzer aniden başkente gelmiştir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 'arabulucu bir çözüm yolu bulamadığını itiraf etti, eğer Rumlar hareketlerine devam ederlerse günün birinde Kıbrıs'a çıkmamız mukadderdir' demiştir" (Tercüman, 6 Haziran 1964, s. 1) ifadeleriyle Türkiye'nin alacağı kararlarda inisiyatif sahibi olduğuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, haberde bir temsilin olumlu, olumsuz ya da dengeli olarak inşasında başat rol oynayan unsurlardan birinin haberin aktörleri olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, Tercüman gazetesinde haberin baş aktörü dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'dir ve haberin genel çerçevesi Erkin'in açıklamaları doğrultusunda çizilmiştir. Benzer şekilde, Cumhuriyet gazetesi de Erkin'in açıklamalarını önceleyerek "Erkin 'eğer böyle giderse Kıbrıs'a çıkarma yapmamız mukadderdir' dedi" ve haberin devamında "Johnson'un Başbakan İnönü'ye gönderdiği mesajdan sonra NATO Başkumandanının bu beklenmedik ani ziyaretini başkent diplomatik çevreleri geç saatlerde öğrendikleri zaman hayretlerini, meraklarını ve hatta endişelerini gizleyememişlerdir. Yetkililer, Lemnitzer'in bu ziyaretini Kıbrıs'a herhangi bir müdahalede bulunulmasını önlemek için yapılmış bir ziyaret olarak kabul etmektedirler" (Cumhuriyet, 6 Haziran 1964, s. 7) aktarımlarıyla somutlaştırmaktadır. Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mesajın ertesi günü her üç gazetede de manşetten yayımlanan haberlerde dikkat çekici unsur Soğuk Savaş döneminin rekabet ve güvensizlik ortamında ulusal bir mesele söz konusu olunca ortak bir temsilin inşasında buluşmalarıdır.

Gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansuları ve anlatı yoluyla ABD temsilinin inşasına hizmet eden basın olayların meşrulaştırılmasına katkı sağlarken; merak ve heyecan uyandırarak da inşa etmek istediği olumlu, olumsuz ya da dengeli temsilin sunumuna eklenmektedir. Böylece, Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin ekonomi, güvenlik, politik gibi alanları hakkında bilgi sahibi olmayan okur da seyir yoluyla ABD temsilinin inşasına katılım gösterebilmektedir. Bir başka deyişle, gerçeğin üreticisi, yorumlayıcısı ve dağıtıcısı olan basın; merak, korku ve endişe gibi duyguları uyandırarak kendisi için makbul okuyucu temsilini mobilize ederken; siyasi iktidar için de makbul vatandaşın inşasına katkı sağlayabilmektedir.

Bu anlamda, dönemin Türkiye Başbakanı İnönü'nün ABD Başkanı Johnson'un davetini kabul edip etmeyeceğine ilişkin merak duygusunun basında vurgulandığı bu dönemde Cumhuriyet gazetesi ABD'ye karşı kamuoyunun hissettiği hayal kırıklığını dile getirirken aynı zamanda da dengeli bir habercilik örneği sergilemiştir.

Bu çerçevede, "Amerika Devlet Başkanı Konsey'de bizi destekleyeceklerini dün açıkladı. Erim, Amerika'nın tutumu karşısında Türk halkının efkarının büyük bir hayal kırıklığı içinde bulunduğunu bildirdi. Hükümete güvenilir yakın bir kaynak, Başbakan İsmet İnönü'nün Amerikan Başkanı Johnson tarafından Washington'a yapılan daveti reddettiğini açıklamıştır. Aynı kaynak, İnönü'nün bu davetinin reddine gerekçe olarak, 'Türkiye içindeki önemli siyasi gelişmelerin baskısını gösterdiğini ifade etmiştir. Öte yandan, siyasi çevrelerde belirtildiğine göre İnönü, Johnson'a Türkiye'nin Kıbrıs meselesi karşısındaki durumunu açıklamış, buna karşılık Başkan Johnson da Amerika'nın Yunanistan ve Kıbrıs hükümetleri nezdinde, buhrana bir çözüm yolu bulmak için nüfusunu kullanacağını vadetmiştir" (Cumhuriyet, 7 Haziran, 1964, s. 2).

Cumhuriyet gazetesi ABD'ye yönelik sitemi aktarırken aynı zamanda kamuoyunu da ABD'nin çekim alanından uzaklaştırmak istemeyen bir tutum sergilemiştir. Bu şekilde bir inşa biçiminin arkasında Soğuk Savaş döneminin yapısal özellikleri ve dönemin Türkiye-ABD müttefiklik ilişkisine kaynaklık eden unsurlardan kaynaklandığı açıktır.

Hürriyet gazetesinde ise bu olaydan bir gün sonra Başbakan İnönü'nün, Başkan Johnson'un davetini reddetmediği konusunda kamuoyu bilgilendirilmiştir. Haber aktörü olarak Türk siyasi yetkilisinin ön planda olduğu metinde biz vurgusu üzerinden kamuoyuna seslenilerek Kıbrıs meselesi hususunda ağızımızı sıkı tutarak, meselenin kendiliğinden açıklık kazanmasına müsaade etmeliyiz mesajı verilmiştir (Hürriyet, 8

Haziran 1964, s. 1). Türk hükümeti yetkililerinin haber aktörü olarak ön plana çıktığı bu dönemde Türkiye'nin ulusal çıkarlarının gerektirdiği doğrultuda farklı siyasi temsillere sahip olan 3 gazetenin benzer bir ABD temsili inşa ettiği söylenebilir. Bu iddiayı doğrular nitelikte bir haber içeriği de Tercüman gazetesinde yer almaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ABD'ye cevabı üzerinde duran bir metinde, "NATO Genel Sekreteri Stikker beraberinde eşi olduğu halde, özel bir Amerikan askeri uçağı ile Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir. Bu arada bir soru üzerine Yunanistan Başbakanının son demecine de temas eden genel sekreter şunları söylemiştir: 'nihayet onlar da işin vahametini anlamış bulunuyorlar. Biz müttefikler olarak hep bir araya gelip bu davayı halletmeliyiz'" (Tercüman, 14 Haziran 1964, s. 1) aktarımlarıyla kriz döneminde, ikili ilişkilerde önemli rol oynayan, güçlü bir özneyi ön plana çıkararak kamuoyu karşısında olumlu bir ABD temsilini güçlendirmeye hizmet etmiştir.

Benzer şekilde, Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazeteleri söz konusu kriz döneminde dengeli bir habercilik izleyerek İnönü'nün ABD'ye gidip gitmemesine ilişkin süreci hem Türkiye hem de ABD lehine başarıyla yürütmüşlerdir. Bu bağlamda, "İnönü, dün güvenoyu istedi" (Hürriyet, 16 Haziran 1964, s. 1), "Başbakan İnönü Meclisten dün güvenoyu talep etti" (Cumhuriyet, 16 Haziran 1964, s. 1) ve "İnönü, Meclis'ten dün güvenoyu istedi" (Tercüman, 16 Haziran 1964, s. 1) başlıklarıyla süreci kamuoyuna duyurmuşlardır. Dolayısıyla, ABD Başkanı tarafından mesajın Türkiye'ye gönderildiği tarihten İnönü'nün ABD'ye görüşmeye gideceği döneme kadar geçen sürede farklı siyasi temsillere sahip olan basın kuruluşlarının kolektif bir çabanın ürünü olarak bir ABD temsili inşa ettiği söylenebilir. Kuşkusuz ki zihinsel bir etkinliğin ürünü olan her temsil gibi basında ABD temsili de bilinçli bir itkiyle ortak bir paydadan hareketle geliştirilmiştir. Tüm bunlarla birlikte, Soğuk Savaş dönemi reflekslerinin inşa edilen ABD temsilinin inşasına engeller ve sınırlar olarak belirebileceğinin altını çizmek bir gereklilik olarak kendini hissettirmektedir.

Başbakanın Amerika'ya gidiş süreci Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan 20 Haziran 1964 tarihli bir haberde yine diğer gazetelerle benzer şekilde dengeli bir ABD temsili gözetilerek sunulmuştur. Bu çerçevede, "İsmet İnönü 4 oy farkı ile itimat aldı. Başbakan İnönü yarın Amerika'ya gidiyor" (Cumhuriyet, 20 Haziran 1964, s. 1) aktarımlarıyla dengeli bir şekilde sunulmuştur. Bu dönemde ulusal meseleler söz konusu olunca farklı siyasi temsillere sahip gazetelerin olaylara yaklaşımının ve bu

doğrultuda inşa edilen ABD temsilinin resmi görüşle paralel olduğu görülmektedir. Öte yandan, aynı haberin hemen altında “Amerikan elçiliğine ateş edildi” başlığıyla ABD’yi örtük biçimde atıl düşürecek ve endişe uyandıracak bir olaya yer verilmiştir. Bu anlamda, haber metninde, “bugün akşamüzeri meçhul bir şahıs tarafından Amerikan Büyükelçiliği binasına iki el ateş edildi. Saat 18: 45 sıralarında Kavaklıdere caddesinde bulunan Amerikan Büyükelçiliği binasının ikinci katındaki telsiz evrak odasına iki el ateş edilmiştir” (Cumhuriyet, 20 Haziran 1964, s. 1) ifadeleri dönemin atmosferini ve inşa edilen ABD temsilini anlamak açısından değerlidir. Bir başka deyişle, doğrudan Johnson Mektubuyla ilgili olmayan bu haberin çalışmanın örnekleminde yer almasının nedeni Soğuk Savaş atmosferinin rekabet ortamında ulusal meselelerde bir aktör olarak basının yer alma isteğinin anlaşılmasına kaynaklık etmesidir.

Bu bağlamda, Cumhuriyet gazetesi, Türkiye Başbakanı İnönü’nün Amerika’ya gitmesiyle başlayan Washington temaslarını “İnönü-Johnson görüşmesi 50 dakika sürdü” başlığıyla kamuoyuna duyurmuş ve haber içeriğinde dostluk ve barış vurgusunda bulunarak olumlu bir ABD temsili sunulmuştur. Metinde Türkiye Başbakanı ile ABD Başkanının siyaset dünyasındaki müttefiklik düzeyindeki ilişkilerinden öte iyi anlaşan iki dost oldukları vurgulanmıştır. Bu anlamda, “İnönü’yü Beyaz Saray avlusunda karşılayan Başkan Johnson, “görüşmelerimizde hepimizi endişelendiren meselelere beraberce bir çözüm şekli bulmaya çalışırken, dostluk ruhunun hâkim olacağına eminim demiştir. Başkan Johnson daha sonra, iki ülkenin dünya barışını korumak yolunda aynı amacı taşıdıklarını belirtmiş ve Türk-Amerikan dostluğu üzerinde durmuştur. Johnson’un konuşmasına cevap veren Başbakan İnönü de ‘Türk milletinin bu ziyareti, ülkemiz arasındaki daimi ve köklü dostluğu pekiştirecek yeni bir fırsat olarak gördüğünden şüphem yok demiştir” (Cumhuriyet, 23 Haziran 1964, s. 1) böylelikle metin üzerinden Türk-Amerikan dostluğu vurgulanarak olumlu bir ABD temsili tasvir edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde başka bir haber metninde yer alan samimiyet düzeyi bunu söylemi kanıtlar niteliktedir. Bu kapsamda, “İnönüler, Beyaz Saray’da yakın dostlarını ziyarete giden bir aile gibi idiler” başlıklı haberde, “doğrusunu söylemek gerekirse İnönüler, Washington’da kaldıkları iki gün içinde siyasi temasların dışında, adeta yakın dostlarına aile ziyaretinde bulunan samimi ve kibar bir çifti andırıyorlardı” (Cumhuriyet, 26 Haziran 1964). Bu çerçevede, Tercüman gazetesi de bu dönemde diğer süreçlerde olduğu gibi Cumhuriyet gazetesiyle benzer vurgularda bulunarak ABD temsilini kamuoyuna sunmuştur. Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi Tercüman’da da

dostluk vurgusuna dikkat çekilmiştir. Bu durum gazetede şu aktarımlarla somutlaştırılmaktadır: “Türkiye’nin tarihi eski, Amerika’nın tarihi ise yenidir. Türkiye’nin ve Amerika’nın müşterek birçok şeyleri vardır. Bizler bağımsızlığımızı azimle korumak, kanunlar çerçevesi dahilinde demokratik kıymetleri üstün tutmak, barışçı ve devamlı hâl çareleri bulmak yolunu paylaşıyoruz. Sadece iyi dost değil aynı zamanda yakın müttefikleriz. NATO içinde ortağız, CENTO’da dost olarak birlikte çalışmaktayız” (Tercüman, 23 Haziran 1964, s. 7).

Daha sonra, Washington temasları ve görüşmelerden elde edilen sonuçları çerçevelerken basının Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili olayları bir kriz haberi şeklinde sunma eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Tam anlamıyla bir kriz haberciliği kabul edilmese de sitem, endişe, hayal kırıklığı gibi soyut vurgularla olası bir krize işaret eden haberlerin ön planda olduğu görülmektedir.

Bu anlamda, Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan “Washington temasları başarısızlığa uğradı” başlığını taşıyan haberde, “güvenilir kaynakların bildirdiğine göre, Başkan Johnson Türkiye ile Yunanistan arasında doğrudan doğruya ikili müzakerelerin yapılması için Papandreu’yu ikna konusundaki çabasında başarı sağlayamadığını belirtmektedirler. Aynı çevreler, Başkan Johnson’un bu alanda gösterdiği gayret olumsuz bir şekilde sonuçlanırsa Yunanistan ile Türkiye arasında bir savaşın patlak vermesinden endişe etmektedirler” (Cumhuriyet, 26 Haziran 1964).

Olayın sıcaklığının devam ettiği günlerde ise “İnönü, bir gazetecinin Amerika’da anlaşma olmadığına göre, Londra’da ne yapacaksınız? Sualine ise Amerika’da yakın bir müttefik ve dost bir devletin liderleriyle görüştim. İngiltere’de de bunlara ilaveten garantör durumunda vazifeli olan bir devletin mesul liderleriyle görüşeceğim” diye cevap verdi (Hürriyet, 28 Haziran 1964, s. 7) şeklinde her iki gazetede de Washington temaslarına ilişkin gelişmelerin istenilen sonucu vermemesine rağmen olumsuz bir ABD temsili inşa edilerek kurgulanmadığı ve başka bir ülke üzerinden metnin politik ilişki ağının kurularak günün olumsuz ABD temsilinden ilginin uzaklaştırıldığı ileri sürülebilir.

Özetle, Soğuk Savaş dönemini temsilen seçilen Johnson Mektubu örneğinde ABD temsili inşa edilirken 6-30 Haziran tarihleri arası dönemde güvenlik, çıkar gibi olgular ekseninde ulusal bir mesele hakkında farklı siyasi temsillere sahip gazetelerin yaklaşımının benzer olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, farklı siyasi temsillere basın kuruluşlarının ele alınan birinci dönemde kolektif bir ABD temsili inşa ettikleri

söylenbilir. Bu dönemde inşa edilen ABD temsili ağırlıklı olarak Türk siyasi yetkililerinin açıklamaları üzerinden şekillenmiştir. Dolayısıyla, ulusal bir mesele etrafında şekillenen ABD temsili resmi görüşle paralel olarak kolektif bir şekilde inşa edilmiş ve topluma sunulmuştur. Mektubun ele alınan ikinci döneminde her ne kadar çözümleme nesnelere arasında farklılıklar ortaya çıksa da dengeli ABD temsilinin inşasının sürdürüldüğü söylenebilir. Böylelikle de evrensel bir temsil ulusallaştırılarak zihnin eleştireliliğine karşı da dayanıklı hâle gelmiştir. Bir başka ifadeyle, farklı siyasi temsillere sahip gazetelerin kolektif temsil yaratması temsilin eleştirel değerlendirmesinin önünü kapatarak genel bağlamda benimsenmesine ve makbul vatandaş ve okurun da aynı zaman inşa edilmesine olanak sağlamıştır. Bu sebeple, ABD temsili Türk hükümetinin çıkarlarını doğrultusunda devlet politikasını destekler nitelikte meşrulaştırılmıştır.

Mektubun Türkiye'ye gönderildiği ve içeriğinin henüz kamuoyu ile paylaşılmadığı dönemdeki ABD temsilinin irdelenmesinin ardından, çalışmada mektubun içeriğinin kamuoyuna açıklanmasına ilişkin tartışmaların sürdüğü ve içeriğin açıklandığı dönemdeki ABD temsili değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Hürriyet gazetesinde 27 Aralık 1965 tarihinde yayımlanan haber ABD'nin Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştireceği fiili müdahaleye engel olup olmadığı hakkındadır. Mektubun Türkiye'ye gönderilmesinden 6 ay sonra tekrar gazetenin gündeme taşıdığı haberde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in açıklaması haber başlığına taşınarak "Amerika, geçen sene Kıbrıs'a fiili müdahaleye mani olmadı" (Hürriyet, 27 Aralık 1965, s. 1) aktarımıyla gazete haber aktörü olarak Türk siyasi yetkilisini ön plana çıkararak dengeli ABD temsilini kamuoyu karşısında sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda, haberin devamında "Cumhurbaşkanı Türkiye'nin Adaya müdahale için kimseden izin almaya ihtiyacı olmadığını da bir soru üzerine belirttikten sonra şunları ilave etmiştir: 'Geçen defa Amerika tarafından mani olunmadı. Amerika müdahaleyi tehlikeli gösterdi. Müdahaleyi tehlikeli kabul ederseniz evet, etmezseniz hayır. Şimdi basına da siyasi partilere de tavsiye ve rica ederim ki bu meselede birbirimizi suçlamayı bırakalım'" (Hürriyet, 27 Aralık 1965, s.1) aktarımlarıyla siyasi iktidarla birlikte basın da ABD temsilinin kamuoyu gözetiminde algılanmasının temel araçlarından biri kabul edilmiştir.

Hürriyet gazetesi örneğinde olduğu gibi Tercüman gazetesi de yine bu dönemde siyasi iktidarın etkisi altında dengeli bir ABD temsili sunumuna devam etmiştir. Bu

anlamda, “Gürsel, “Amerika Kıbrıs konusunda müdahale değil, bizi ikaz etti”” başlığıyla “Gürsel, ‘müdahaleleri kimsenin kaldırmaya yetkisi yoktur. Hükümet isterse müdahale edebilir’ demiştir” (Hürriyet, 27 Aralık 1965, s. 1) ifadeleriyle kamuoyuna aktarmıştır. Böylelikle, olayın üzerinden belli bir zaman geçmesine rağmen basın olayı gündemde tutarak baskı oluşturmuş ve ABD temsilinin ve ikili ilişkilerin kamuoyu nezdinde algılanmasında güç odaklarının gereksinim duydukları desteği sunmaya devam etmiştir.

Türk-Amerikan ilişkileri hakkında bilgi ortamını şekillendirme ve sunulan ABD temsilini denetim altında tutma mücadelesinin devam ettiği Soğuk Savaş ortamında Hürriyet gazetesi 13 Ocak 1966 tarihinde Cüneyt Arcayürek imzasıyla yayımladığı “*İşte Johnson’un Mektubu*” başlıklı haberiyle mektubun içeriğini kamuoyuna duyurmuştur. Gazete mektubu yayınlaması konusunda şu açıklamaları yapmış ve devamında mektup metni yer almıştır:

Aylardır Türk kamuoyu milli bir Kıbrıs konusu ve bu konunun önemli dayanaklarından birisi olan “Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Mr. Johnson’un Mektubu ile yakından ilgileniyor. Son Kıbrıs genel görüşmeleri vesilesiyle, bu mektup, bir esrar, okunulmasından kaçınılan dehşetengiz bir vesika olarak siyaset sahnesine tekrar çıkmıştır (...) İktidar-muhalefet Meclis’te ve Senato’da, içeride, dışarıda her yerde açıklansın mı açıklanmasın mı diye tartışa dursunlar, bu durum karşısında biz gazetecilerin üzerine düşen tek görev Johnson’un mektubunu tam metin halinde ele geçirmek ve onu gazetelerimize vermektir. Ben, bugün bu görevimi yapıyorum (Hürriyet, 13 Ocak 1966, s. 1).

Bahse konu olan dönemde basının toplumu yönlendirmek için siyasi iktidarla ortaklaşa inşa ettiği ABD temsili özellikle içeriğin açıklanmasıyla birlikte farklı ABD temsillerinin kurulmasının ve dolayısıyla da farklı gerçekliklerin önünü açtığı ileri sürülebilir. Öte yandan, söz konusu durumu sadece çözümlene boyunca vurgulanan Soğuk Savaş ortamının refleksleriyle açıklamak durumu aydınlatmak hususunda yeterli olmamaktadır. Bu kapsamda, Hürriyet gazetesinin mektubu yayınlamasından bir gün sonra Cumhuriyet gazetesi şu aktarımlara yer vermiştir:

Uzun süreden beri üzerinde tartışılan Başkan Johnson’un mektubu ve o zamanki Başbakan İnönü’nün cevabı, Johnson Mektubunun açıklanmasıyla yine günün konusu haline gelmiştir. Bilindiği gibi Başkan Johnson, İnönü’ye yazdığı mektupla Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesinin durdurulmasını istemiş ve İnönü de Başkanın bu sert mektubuna cevap vermiştir (Cumhuriyet, 14 Ocak 1966).

Bu noktada, Tercüman gazetesi ise ABD temsili ekseninden uzaklaşarak dönemin resmi söylemini üretmiştir. Gazetenin 14 Ocak tarihli haberinde “Bunun yanı sıra Tabii Senatör Suphi Günsoytrak mektubun ele geçirilip yayınlanmasını “casusluk” olarak vasıflandırmış; devletin emniyeti ile ilgili haberlerin hep aynı gazetede neşredilmesi enteresandır demiştir” (Tercüman, 14 Ocak 1966, s. 1) açıklamalarına yer vermiştir. Olayın devamında da Tercüman gazetesi dikkati CHP hükümeti üzerinde toplamıştır. Tercüman gazetesinin söz konusu tutumu şu ifadelerle somutlaştırılmaktadır: “Demirel: ‘devlet sırları maalesef sızdırılıyor’ ve “devraldığımız devlet idaresi işte budur” (Tercüman, 15 Ocak 1966, s. 1) gibi ifadelerden de anlaşıldığı üzere mektubun açıklanmasından sonraki dönemde, her ne kadar dengeli bir ABD temsilinin sunumu gözetilse de çözümleme nesnelere birbirlerinden farklılık göstermeye başlamıştır.

Bu anlamda, Cumhuriyet gazetesi ABD hakkında sitem ve eleştiri niteliğine sahip haber içeriklerini üreterek dikkati ABD üzerinde tutmaya devam etmiştir. 19 Ocak 1966’da yayımlanan “Böyle Bir Görüş NATO İttifakının Temellerini Sarsar” başlıklı haberde, NATO Anlaşmasının beşinci maddesine işaret ederek Başkan Johnson’a getirilen eleştiriye ön plana çıkarmıştır.

Bu çerçevede, “böyle bir görüş ittifakın temellerini sarsar” alt başlığının devamında “Başka bir deyişle, Birleşik Amerika’nın Türkiye’yi Sovyet saldırısına karşı savunma konusunda herhangi bir kararı otomatik olmayıp şarta bağlı olacaktır. Böylece, Birleşik Amerika Türkiye’yi korumadan önce, söz konusu saldırının ne ölçüde tahrik edilmiş olduğunu tespit edilecektir. Benim bildiğime göre bir NATO üyesi paktın karşılıklı savunma mekanizmasının otomatik olarak işleme niteliğini ilk defa tartışma konusu yapmaktadır. Eğer NATO üyeleri Sovyet saldırısına kurban giden herhangi bir üyeyle ilgili durumun sağlam bir esasa dayanıp dayanmadığını incelemeye koyulursa, doğrudan doğruya ittifakın temellerini sarsılır (Cumhuriyet, 19 Ocak 1966, s. 1).

Aktarımlarıyla sorunsalın merkezinde ABD tutulmakta ve eleştirilmektedir. Dolayısıyla, olumsuz bir ABD temsili üretildiği ve güç odaklarının etkisi altında teslimiyetçi bir politika takip edilmediği söylenebilir. Bununla birlikte, Hürriyet gazetesinde de “muhalafet partilerinin uzun süredir açıklanması için gayret gösterdiği mektuplar, nihayet resmen kamuoyuna sunuldu” ve “şimdi iç politikada yeni bir mücadele başlıyor” (Hürriyet, 16 Ocak 1966, s. 1) haber içerikleriyle gündemi yönlendirmeyi önceleyen habercilik anlayışını devam ettirdiği söylenebilir.

3.9.2. Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde basılı gazetelerdeki ABD temsili hakkında tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesiyle elde edilen verilerin yorumlanması

Çalışmanın bu bölümünde, Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini temsil eden 1 Mart Tezkeresi kapsamında örnekleme alınan haber içerikleri nitel içerik çözümlemesiyle değerlendirilmiştir. ABD'nin Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması şeklinde hükümetten istediği yetkinin Meclis'te oylandığı ve reddedildiği dönemi kapsayan 1-20 Mart 2003 tarihleri ve ABD'nin Irak'a tek taraflı müdahaleyi başlattığı tarihten ay sonuna kadar olan dönemi kapsayan 21-31 Mart 2003 tarihleri arasında iki farklı dönemde yayınlanan haber içerikleri çözümlenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde basılı gazetelerdeki ABD temsiliyle ilgili nitel içerik çözümlemesiyle elde edilen verilerin yorumlanmasında başvurulan alt ve üst kategoriler şu şekildedir:

Tablo 3.38. Araştırma nesnelерinde 1 Mart Tezkeresi ve sonrası dönemde ilgili haberlerin tematik kategorileri

Alt kategoriler	Kategoriler	Üst kategoriler
<ul style="list-style-type: none">Türkiye'de yabancı silahlı kuvvetlerin bulunmasına ve Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesine izin veren Başbakanlık Tezkeresinin /1 Mart Tezkeresinin TBMM'de reddedilmesiTezkerenin ikinci defa TBMM'ye geleceğine ilişkin sinyaller ve tartışmalarKuzey Irak'a Türk askerinin gönderilmesi ve Türk hava sahasının ABD savaş uçakları tarafından kullanımına izin veren ikinci tezkerenin TBMM'de kabulüABD'nin tek taraflı olarak Irak'a müdahale sürecinin başlaması		ABD'nin Eylemleri ve Türkiye'deki Yansıları
<ul style="list-style-type: none">Kırılğan dostlukYol ayrımında TürkiyeDostlukta mutlak gerilemeEmperyalist ABDOrta Doğu'da can çekişen eski dostluk		ABD'nin Eylem ve Sonuçlarına Yönelik Basındaki Olumsuz Aktarımlar
<ul style="list-style-type: none">1 Mart tezkeresinin reddi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı süreçte ulusal meselelerde basının inşa ettiği ABD temsiliABD'nin aldığı kararlar doğrultusunda tek taraflı olarak Irak'a müdahale sürecini başlatması sırasında ulusal meseleler söz konusu oluna basının inşa ettiği ABD temsili		ABD Temsilinin İnşasına Basının Katılım Biçimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla, yaklaşık yarım asır süren iki kutuplu dünya düzeninin sonuna gelinmiş ve ABD dünyanın tek süper gücü olarak ortaya çıkmıştır (Heywood, 2021, s. 619). Türkiye ise Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası yeni düzende de tercihini ABD ile hareket etmekten yana kullanmıştır (Uslu, 2016, s. 397). Bu anlamda, Soğuk Savaş döneminde ikili ilişkilerdeki gerginlik dönemlerinde ABD temsili ağırlıklı olarak siyasi iktidarın etkisi altında kolektif bir çabanın ürünü olarak bir çok haberde araçsallaştırılmıştır. Söz konusu dönemde, basın kuruluşlarının editoryal duruşlarından çoğunlukla ayrı olarak Türk siyasi yetkililerinin demeçleri doğrultusunda ulusallaştırılmış bir ABD temsili kamuoyuna sunulmuştur. Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde ise Türk hükümeti yetkilileri ve ABD'li yetkililerin yanı sıra sivil toplum kuruluşları, sendikalar, basın kuruluşları, Türkiye ve dünya kamuoyu gibi çok çeşitli aktörler ABD temsilinin konumlandırılmasında rol oynayan başat özneler olarak haber sahnesinde yerlerini almışlardır. Dolayısıyla, bu dönemde de Soğuk Savaş dönemiyle benzer şekilde siyasi ve ekonomik iktidarların etkisi altında bir ABD temsili inşa edilirken aynı zamanda sürece katılan yeni aktörlerle birlikte ABD temsili de üretilmeye başlanmıştır.

Bu anlamda, 1 Mart 2003 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberde ABD karşıtı gösteri gerçekleştiren gruplar, kurum dışı diğer gazetelerin yazarları, öğretim üyeleri, oyuncular, tiyatro sanatçıları, usta romancılar da özne olarak ön plana çıkarılarak olumsuz ABD bir temsili inşa edilmiştir. Haberde şu ifadelerle bu durum somutlaştırılmaktadır:

“Topluluk sık sık ‘kiralık katil olmayacağız’, ‘kardeş kanı üstüne pazarlık olmaz, ‘işbirlikçi iktidar istemiyoruz’, ‘Amerikan askeri olmayacağız’ sloganı atarak konuşmayı kesti. Bu arada: ‘stratejik ortak: suç ortağı’ yazılı pankartlar açıldı (...). Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Alıcı, ABD'nin Irak'a saldırmasının Türkiye'nin sonu olabileceği uyarısında bulunarak ‘ABD zenginliğine zenginlik katmak için hiçbir gerekçe göstermeden Irak'a saldırabilir ama savaş insanlık suçudur. Bu saldırılara yandaş değil, karşı olmalıyız’ dedi (Cumhuriyet, 1 Mart 2003, s. 8).

Bununla birlikte, tezkere görüşmeleri gerçekleştirilirken aynı zamanda protesto çerçevesi kategorisine de giren “ABD'nin kölesi olmayacağız” başlıklı haberde olumsuz göndermeler şu şekilde gerekçelendirilmiştir:

İskenderun'da 10 siyasi parti ile 30 demokratik kitle örgütünün ortak basın açıklaması mitinge dönüştü. Türk bayrakları ve Atatürk posterleri ile Atatürk Anıtı'na yürüyerek gelen

katılımcılar, ‘ABD’ye üs yok, liman yok, geçit yok’, ‘bağımsızlık benim karakterimdir’ yazılı dövizler taşıdılar. CHP İskenderun 2. Başkanı Nihat Karpuz, Atatürk Anıtı önünde miting yapmak için başvurduklarında kendilerine yer olarak ‘Hayvan Pazarı’nın’ gösterildiğini belirterek ‘bize orayı layık görenler, bu meydanları savaş yanlılarına bırakıyor. Ama biz bırakmayacağız dedi’. Türkiye’nin İskenderun Limanı’ndan işgal edilmeye başlandığını vurgulayan Karpuz, ‘Hürriyet ve istikbalin onurlu yaşamı yerine sömürgecilerin kölesi olma onursuzluğunu asla kaldıramayız. Gizli oturumlarla vatanımızı, gençliğimizi ve onurumuzu satılığa çıkaranlar, gelecekte bunun bedelini mutlaka ödeyeceklerdir’ diye konuştu (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 6).

Karpuz’un demecindeki kapsayıcı tavır yalnızca olumsuz bir ABD temsili sunmakla kalmayıp aynı zamanda olumsuz bir siyasal iktidar temsiline de işaret etmektedir. Bu anlamda, haberde Türk-Amerikan ilişkilerinin ve bu doğrultudaki ABD temsilinin ele alınış biçimi değerlendirildiğinde tezkerenin Meclis’e sunulmasından itibaren özgürlük, bağımsızlık ve onurlu yaşam gibi değerler üzerinden olumsuz ABD temsiline, olumsuz siyasal iktidar görünümünün de eşlik ettiği görülmektedir.

Tercüman gazetesinde yer alan bir haberde benzer bir bakış açısıyla Türkiye-ABD ilişkileri ele alınmış ve ABD temsili protesto çerçevesi üzerinden kategorileştirilmiştir. Metin bağlam içerisinde değerlendirildiğinde Cumhuriyet’teki aynı kategori haberlerinden ayrışsa da olumsuz anlamda inşa edilen bir ABD temsili örneği sunmaktadır. Bu kapsamda, Tercüman gazetesinin 1 Mart 2003 tarihli haberi “Cuma sokağa taşı” başlığını taşımaktadır. Haberin devamında ise şu aktarımlar yer almaktadır:

Namazın ardından Beyazıt Cami’den çıkan yüzlerce kişi de meydana toplanarak muhtemel savaşı protesto etti. Grup adına konuşan Abdurrahman Dilipak, ‘cephede bir tek asker ölür de camimize gelirse o zaman kıyamet kopar. Milletle inatlaşmayın’ dedi. Meydanda bir ATM’nin üzerine çıkan Ali Demirci isimli işçi, ‘savaşa hayır’ şeklinde slogan atmaya başladı. Cebinden çıkardığı ABD dolarlarını yırtan ve ‘bunlar petrol parası mı?’ diye bağırın şahıs, karakola götürüldü (Tercüman, 1 Mart 2003).

Hatta takip eden günde yine bir protesto içeriğine yer veren Tercüman gazetesi sivil toplum kuruluşlarını, öğrencileri, vatandaşları, KESK, DİSK ve Türk Tabipler Birliği gibi grupları haber aktörü olarak önceleyerek yayımladığı haberde ABD’yi emperyalist olarak nitelendirerek kamuoyuna olumsuz ABD temsili sunmaktadır:

Türk Tabipleri Birliği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, KESK, DİSK, Ankara Savaş Karşıtı Platformu ve İstanbul’dan Irak’ta Savaşa Hayır Platformu’nun öncülüğünde

düzenlenen mitinge 50 bine yakın kişi katıldı. Mitingde Ankara dışından da 400 otobüsle gelen savaş karşıtları da yer aldı. Mitinge katılan işçi ve memur sendikaları, sivil toplum kuruluşları, bazı siyasi parti üyeleri, öğrenciler ile vatandaşlar gruplar halinde toplanma alanı olan Hipodromdan Sıhhiye Meydanı'na gelmeye başladılar. Hipodromdan binlerce kişinin Sıhhiye'ye doğru başlayan yürüyüşünde, kortejin en önünde 'halk bu savaşı durduracak' pankartı taşındı. Katılımcılar, 'savaşa evet vatana ihanettir', 'kahrolsun ABD emperyalizmi', 'yaşasın halkların kardeşliği', 'savaşa hayır' gibi sloganlar atıldı (Tercüman, 2 Mart 2003).

Hürriyet gazetesinin bu süreçte haber öznesi olarak ağırlığı sermaye gruplarına verdiği görülmektedir. Bu çerçevede, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Tuncay Özilhan'ın bu konudaki bir demecine yer veren gazetede açık şekilde ikili ilişkilerde kriz döneminde olumlu ABD temsili üretilmektedir. "Tezkereyi onaylayın bölgede aktif rol alın" başlığını taşıyan haberde Özilhan şu vurgularda bulunmaktadır:

Bundan çok daha önemlisi, Türkiye'nin Amerikan müdahalesi planlanırken, Irak'ın geleceğiyle ilgili ne tür siyasi ve askeri planlarla yola çıkıldığını ayrıntılarıyla bilmek ve bu olası senaryolar içinde kendi rolünü belirlemek ve hassasiyetlerini kabul ettirmek istemesidir. Her ne kadar Türkiye doğrudan savaşa girmiyorsa da bu hassas karar aşamasını geçtikten sonra da bölge ile ilgili tüm siyasi gelişmeleri ayrıntılarıyla takip etmek, kendi çıkarları yönünde etkilemek ve yönlendirmek için yoğun çalışmalarına devam etmek durumundadır (Hürriyet, 1 Mart 2003).

Hürriyet gazetesinde olayın ele alınış şekli değerlendirildiğinde açık bir şekilde Türkiye'nin menfaatlerine vurgu yapılarak ABD'nin çekim alanında tutulduğu ve açık şekilde olumlu ABD temsili inşa edildiği görülmektedir. Bunun haricinde, Hürriyet gazetesinde farklı bir alt kategoride değerlendirilmesi gereken bir olumlu ABD temsili sunumu örneği sergilemektedir. Bu kez olumlu ABD temsili olumsuz aktarımlarla örtük şekilde inşa edilerek Türkiye ABD'nin çekim alanında tutulmaya çalışılmaktadır.

Bu bağlamda, 3 Mart 2003 tarihinde "En Kötü Dönem" başlığıyla haberi yayımlanan gazete: "Tezkerenin reddi Washington'la ilişkileri zora soktu. Yarım asırlık stratejik ortaklığın en kötü döneminin yaşandığını belirten ABD'li yetkiler, 'desteğimizi yitiren bir hükümet 74 milyar dolarlık borcu zor öder' değerlendirmelerinde bulundu" (Hürriyet, 3 Mart 2003). Böylece ekonomik iktidarın etkisiyle korku uyandırılarak bir savunma mekanizması harekete geçirilmekte ve örtük anlamda olumlu bir ABD temsili inşa edilmektedir. Yine, Hürriyet gazetesinde manşet haber şeklinde benzer bir konu

işlenmiş ve ABD temsili ekonomik bağlama yerleştirilerek olumlanmıştır. Haberde TBMM'nin ret kararından ötürü zor durumda kalacağı ima edilmektedir. Olumsuz atıflarla olumlu temsil inşa etme yolunu tercih ederek gazete mevcut durumu şu aktarımlarla ilan etmektedir:

Tezkere ile ABD yardımı suya düşünce, hükümet 15.7 katrilyon liralık ağır kemer sıkma paketini açıkladı. Emlak ve motorlu taşıt vergileri artıyor, zamlar geliyor. TBMM'nin ret kararından sonra hafta sonunda 'Pazartesi günü piyasalarda büyük çöküntü yaşanacak' paniği başladı. Bu arada internet sitelerinde 'yabancılar hazine kağıdı satın dolar alacak' haberleri yayıldı (Hürriyet, 4 Mart 2003).

Ekonomik baskı üzerinden bahse konu olan ve ikili ilişkilerde ciddi gerginliğe sebep olan olayda olumlu ABD temsiline yönelik örnekler Tercüman gazetesinde de mevcuttur. Tezkerenin Meclis'ten geçmemesi üzerine tasarılan haber şöyle denmektedir:

Tezkerenin Meclis'e takılması en fazla para piyasalarını vuracak. Günlerdir, 'tezkere Meclis'ten kesin geçecek' beklentisini satın alan piyasaların bugün çok sert bir tepki vermesi bekleniyor. Hükümetten piyasalarda yeni bir umut oluşturacak açıklamalar gelmemesi halinde ise büyük bir kriz yaşanabileceğine dikkat çekiliyor. ABD'den yüklü nakit desteği sağlanacak beklentisiyle 1 milyon 600 bin liranın gerileyen doların, hızla yükselerek 1 milyon 700 bin sınırını zorlayabileceğine dikkat çekilirken, hazine bonusu bileşik faizlerin yüzde 58-60 aralığına çıkabileceğini vurguladı (Tercüman, 3 Mart 2003).

Öte yandan, Cumhuriyet gazetesinin başını çektiği kapsayıcı olumsuz ABD temsili inşası hakkındaki yaklaşımını ABD'yi atıl duruma getirerek yer yer de karikatürize ederek kamuoyuyla ilişkilendirmektedir. Bu anlamda, gazetede 13 Mart 2003'te yayımlanan "Bush artık yalnız bir kovboy" başlıklı haber bu durumun iyi bir örneğidir. Haberin devamında, "İngiltere'nin askeri desteği bile tartışmalı hale gelirken George Bush'un istediği karar tasarısı için gereken 9 oyu bulacağına dair inancını kaybettiği belirtiliyor"(Cumhuriyet, 14 Mart 2003). Cumhuriyet gazetesi yayımladığı başka bir haberde de olumsuz ABD temsiline yönelik tavrını sürdürmektedir. Haber metninde tarihsel arka plandan hatırlatma gerçekleştirilerek güncel olay açıklanmaktadır. Bunun ötesinde, geçmişten ödünç alınmış bir şimdi ile bir ABD temsili inşa edilmektedir. Tarihsel dönemden başarılı hatırlatmalar gerçekleştiren gazete olumsuz ABD temsilinin inşasında eşsiz bir enstrüman görünümü sunmaktadır. Bu

çerçeve, gazetede yer alan “Cumhuriyet Parkı’nı da istiyorlar” başlıklı haberde ABD’nin Türkiye’deki eylemlerinden şöyle bahsedilmektedir:

Güneydoğu’da onlarca merkezde konuşlanan ABD’liler, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı’nda Urfa direnişinin önderlerinden Şehir Nusret Bey’in adını taşıyan Şanlıurfa’daki Cumhuriyet Parkı’nı üs yapmaya çalışıyorlar. Bölgede yüzbinlerce dönüm arazi dururken, halkın duyarlı olduğu bir parkı kiralamak için ABD’lilerle pazarlığa oturan valilik yetkilileri, İngilizlerin Urfa’yı işgaline karşı durduğu için idam edilen Mutasarrıf Nusret Bey’in kemiklerini sızlatıyor (Cumhuriyet, 18 Mart 2003).

Benzer bir örnek olarak, “Oyalı ABD köyü olacak” başlıklı haberde, “ABD’nin ‘stratejik üs’ olarak kullanmayı planladığı Şırnak-Mardin sınırında ve Nusaybin petrol sahasının 1 kilometre doğusunda bulunan Oyalı köyü arazilerinin tamamına yakını kiralamak amacıyla muhtar ve köylülerle görüştüğü belirlendi” (Cumhuriyet, 18 Mart 2003) ifadeleriyle kamuoyu karşısında olumsuz ABD temsilinin pekiştirildiği görülmektedir.

ABD’nin gözünden yazılan 15 Mart 2003 tarihli bir haberde “ABD: Türkiye paramız gelmezse Arjantin’e döner” başlığı ile “üst düzey ABD yetkilisi şunları kaydetti: Hâlâ şans var. Bu destek paketi olmadan Arjantin’e dönersiniz. Bu bağlantıyı Ankara’da kavrayamadılar. Tam destek yoksa, paket de yok. Biz Irak’la savaşım, diktatörün rejimine son vereceğiz. Bizi kimse durduramaz, planlarımızı hızla uygulayacağız” (Hürriyet, 15 Mart 2003) ifadelerine yer vermiştir.

Öte yandan, 20 Mart 2003 tarihinde aldığı kararlar doğrultusunda ABD, Irak’a tek taraflı müdahale sürecini başlatmıştır. Bu dönem, 1 Mart tezkeresi kapsamında çalışmada ele alınan ikinci dönemi oluşturmaktadır. ABD’nin Irak’a II. Müdahalesi ile başlayan bu süreç Türk-Amerikan ilişkileri açısından yıkıcı kabul edilebilecek gelişmelere sahne olmuştur.

Ele alınan ikinci dönemde de Cumhuriyet gazetesinde ABD temsilini üreten haber metinleri olumsuz bir bakış açısıyla sunulmuştur. Örneğin, 22 Mart 2003’te “Amerikalılar Utanıyor” başlığıyla yayımlanan haberde basında ABD temsili hakkında şu bulguları sunmaktadır:

Başkan George Bush’un çok az sayıda müttefik bulmasına rağmen, birçok ülkeye daha da önemlisi Birleşmiş Milletlere meydan okuyarak Irak’a karşı savaş açması, ABD’lilere kendi ülkelerinden utandıklarını söyledi, bayrak yaktırdı. Philadelphia’daki göstericiler

“Amerikalı olmaktan utanç duyuyorum” diye pankart açarken, San Diego’da Bush kılığına girenler ellerini kana bulayarak sokaklarda dolaştı. Eugene’deki göstericiler Amerikan bayrağı yaktı. San Diego’da ise göstericiler “ABD’yi ABD’den kurtarın” sloganı attı” (Cumhuriyet, 22 Mart 2003).

Bu örnek üzerinde düşünüldüğünde gazete olumsuz ABD temsilini içeriden bir bakış açısıyla desteklemiştir. Böylelikle daha kapsayıcı ve kamuoyunda daha kolay kabul görebilecek bir ABD temsili potansiyeli ileride sürdüğü iddia edilebilir. Gazete benzer tutumu ilerleyen günlerde de devam etmiştir. Bu anlamda, savaş karşıtlarının tüm dünya kamuoyundan çeşitli meydanları doldurduğuna dikkat çeken gazete ABD temsili konusunda da şu aktarımlarda bulunmuştur: “New York’ta toplanan on binlerce kişi ‘petrol için kana hayır’ sloganı atarken bazı ülkelerdeki gösterilerde ABD Başkanı Hitler’e benzetildi. Türkiye’deki gösterilerde ABD’nin tüm dünyada nefret uyandırdığı vurgulandı” (Cumhuriyet, 23 Mart, 2003). Dolayısıyla da olumsuz temsil hem Türkiye hem de dünya kamuoyundan destekle sunulması temsile daha kabul edilebilir bir boyut kazandırmıştır. Protesto çerçevesi kapsamında olumsuz bir ABD temsiline benzer bir bağlamda Tercüman gazetesinde de rastlanmaktadır. Tercüman, ABD’nin saldırısına duyulan tepkileri gündeme taşıdığı haber metninde, “İnsanlık Amerika’ya Affetmeyecek” başlığı altında “ilk bombayla birlikte dünyanın dört bir yanından sokağa çıkan yüzbinlerce kişi savaşa ve bombalara hayır diye bağırды. Yunanistan’ın başkenti Atina’da yaklaşık 150 bin kişi Irak savaşını protesto etti. Atina’nın yanı sıra Selanik, Girit Adası ve Patras’ta da on binler ABD’ye duydukları öfkeyi haykırdı” (Tercüman, 23 Mart 2003). Öte yandan, diğer gazetelere oranla daha yumuşak bir aktarıma sahip olsa da Hürriyet gazetesi de ABD’ye yönelik protesto içeren metinleri gündeme taşımıştır:

Meydanlardaki kalabalık sel gibiydi. Teröre karşı tetikte bekleyen Amerikan polisi halkın öfkesine gem vurmak için seferber oldu. Washington’da 100 kadar gösterici Key Köprüsü’nü sabah kısa süreli olarak ulaşıma kapattı. Beyaz Saray yakınındaki Lafalette Parkı’nın bulunduğu sokaklarda da 100’den fazla gösterici savaşı protesto etti. ‘Barışçı yarımlar için 11 Eylül Aileleri’ adlı grup, ‘ahlaksız ve gayrimeşru savaşı’ kınadı. Grup, sloganlarında diğer masum ailelerin, aynı acıyı çekmesini istemediğini vurguladı (Hürriyet, 22 Mart 2003).

Bununla birlikte, Cumhuriyet gazetesinde olumsuz ABD temsili inşasına katılım gösteren yayın politikası sadece protesto çerçevesi üzerinden şekillenmemektedir. ABD’nin Irak’a II. Müdahalesi sonrası yapıcı olmayan gelişmelerin yaşandığı Türkiye-

ABD ikili ilişkileri belirgin bir şekilde ABD'ye karşı negatif bir tutumla sunulmuştur. Bu kapsamda, "Erhan 'stratejik önemimiz, ABD'nin Türkiye'ye ihtiyaç duymaksızın başlattığı Irak operasyonu ile tamamen yitirilmiştir. Türkiye'yi bekleyen en iyi senaryo, savaşın uzaması durumunda ABD'nin Türkiye'ye ihtiyaç duymasıyla ortaya çıkacaktır ve Türkiye böylece bölgede tekrar söz sahibi olarak Irak'ı yapılandırma konusunda katılımcı olabilecektir' dedi" (Cumhuriyet, 26 Mart 2003). Böylelikle, olumsuz bir ABD temsili çizilirken çaresiz bir Türkiye değil, atıl duruma düşürülmüş bir ABD üzerinden pek de yapıcı olmayan bir temsil inşa edildiği söylenebilir.

Hürriyet gazetesi ise tarihsel dönemden hatırlatma gerçekleştirerek geçmişini araçsallaştırmakta ve ABD'nin Türkiye'ye karşı ilgisizliğine vurgu yapmaktadır. Gazetenin çözümlenen bir önceki dönemde sergilediği tutum da göz önünde bulundurulduğunda kendi amaçları sebebiyle geçmişini araçsallaştırdığı haber şu şekildedir:

Başkan Bush harekât başlamadan önce ve sonra Ankara'yı arayamadı. Ankara bombardımanı Florida ve Katar'daki Türk irtibat subaylarından haber aldı (...) ABD Başkanı Bush dün sabah 04:33'te başlayan Irak bombardımanından Ankara'yı haberdar etmedi. Oysa 1991'deki Körfez Savaşı'nda babası George Bush, harekâtın başlamasından bir saat önce Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı telefonla aramıştı (Hürriyet, 21 Mart 2003).

Bir diğer haberde de yine geçmişin günün şartlarına göre hatırlatma eylemiyle araçsallaştırılarak bir ABD temsili sunulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Hürriyet gazetesinde 23 Mart 2003'te yayımlanan haber "Babasının durduğu Nasıriye'yi geçti" başlığını taşımaktadır. Haberde 1991 Körfez Savaşı ile kıyaslamadan şöyle bahsedilmektedir: "Bağdat yolu üzerindeki en büyük yerleşim merkezi, Fırat'ın önemli geçiş noktalarından Nasıriye düştü. Baba Bush, 1991 Körfez Savaşı'nda kendi kuşatan ABD kuvvetlerine dur emri vermişti" (Hürriyet, 23 Mart 2003) ve haberin devamında "Oğlu Bush, babasının 1991'de geçemediği Nasıriye'yi, savaşın üçüncü gününde geçti. Böylece Bağdat yolu açıldı (Hürriyet, 23 Mart 2003)" aktarımlarına yer vererek olumlu ve güçlü bir ABD tasvir etmiştir.

Öte yandan, Hürriyet gazetesi 1 Mart Tezkeresi hakkında çözümlenen birinci bölümde ekonomi temelli haberleri örtük olarak ABD'nin çekim alanında tutma çerçevesinde kamuoyuna sunup olumlu ABD'ye yönelik olumlu bir bakış açısını desteklerken çözümlenmeye konu olan ikinci dönemde de daha sitemkar bir yaklaşım

benimsemiştir. Bu anlamda, İsrail'in ABD'den 10 milyar dolar aldığına, Türkiye'nin ise 1 dolar dahi alamadığına vurgu yapan gazete, "ABD yönetimi İsrail'e 9 milyar doları kredi garantisi, 1 milyar doları özel askeri yardım olmak üzere 10 milyar dolarlık mali yardımı onayladı (Hürriyet, 21 Mart 2003)" şeklinde aktarmıştır. Bu anlamda, Hürriyet gazetesinin Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-ABD ilişkilerini ve ABD temsilini ekonomik destek üzerinden açıklama eğilimi sergilediği söylenebilir. Bu duruma bir diğer örnek ise müttefiklik ilişkilerinin ve ekonomik bağlamın bir arada sunulduğu bir başka haberdir. "TÜSİAD: 50 yıl geriye gideriz" başlığını taşıyan metin TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan'ın açıklamalarına yer vererek "Özilhan, 50 yıllık müttefik ABD'yle ilişkilerin onarılması güç bir noktaya geldiğini belirtti ve sert uyarıları bulundu (Hürriyet, 27 Mart 2003)" aktarımlarında bulunarak ABD aleyhtar bir politika izlediği belirtilebilir. Bununla birlikte, Hürriyet gazetesinin ekonomi eksenli olumlu ABD temsili inşa etme güdüsü ABD'nin Irak'a tek taraflı müdahalesinin henüz başlamadığı 1-20 Mart tarihleri arasında daha belirgindir.

Hürriyet gazetesi tarafından ekonomik iktidar ekseninde inşa edilen olumlu ABD temsiline karşı olumsuz ABD vurgusu Cumhuriyet gazetesinde daha belirgindir. Bu kapsamda, 27 Mart 2003 tarihli "Bush'un yeni baskı aracı" başlığını taşıyan haber bu durumun başarılı bir örneğidir. Haberde, ABD yardımının askıya alınabileceği, koşulların sağlanmaması durumunda Bush'un hibenin etkisiz hale getirilmesi için talimat verebileceğine dikkat çekilmektedir (Cumhuriyet, 27 Mart 2003). Türkiye-ABD ilişkilerinin yardım boyutu hakkındaki haberlerin Tercüman gazetesinde ise olumlu ve olumsuz yaklaşımın her ikisinin de sınırlarında gezerek inşa edildiği iddia edilebilir. Bu doğrultuda, özne olarak iş insanlarını merkeze aldığı haberde Tercüman gazetesi şu aktarımlara yer vermiştir: "ASO Başkanı Zafer Çağlayan , iç piyasada ve yurtdışında satılacak tahvillerin, ABD kaynağının yerini alabileceğini söyledi. ABD yardımını talih kuşuna benzeten Sabancı, 'kış kış diyerek kuşu kaçırdık' dedi (Tercüman, 22 Mart 2003). Böylelikle gazete "talih kuşu" benzetmesine yer vererek hem Türkiye'yi ABD'nin çekim alanında tutmuş hem de ABD kaynağının yerine alabilecek bir alternatif sunmuştur. Dolayısıyla, dengeli bir temsilin inşa edildiği söylenebilir.

Özetle, ABD'nin dünyanın tek süper gücü haline geldiği Soğuk Savaş sonrası dönemde, Soğuk Savaş dönemiyle benzer şekilde yine bir gerginlik döneminde ikili ilişkilerin basında nasıl çerçvelendiği ve bu doğrultuda nasıl bir ABD temsili

yansıtıldığı toplumsal açıdan önemlidir. Bu anlamda, gerçeği üretme ve dağıtma refleksine sahip olan basının izlediği politika önem taşımaktadır.

Cumhuriyet gazetesi Soğuk Savaş sonrası dönemi temsilen çözümlenen her iki dönemde de nicel olarak bakıldığında her ne kadar dengeli bir ABD temsili gözetse de olumsuz ABD temsilinin inşasına katılım gösteren nesnelere biri olarak ön plana çıkmıştır. Bu desteğini ise çoğunlukla sivil toplum kuruluşları, sendikalar, öğrenci grupları, sıradan vatandaşlar gibi özne ve grupları merkeze alarak gerçekleştirmiştir. Kendisini savaş karşıtı olarak konumlandırılan gazete, siyasi ve ekonomik iktidarların savunma refleksi içerisinde kamuoyuna sunmak istediği temsili eritmemiştir.

Hürriyet gazetesi ise ağırlıklı çözümlenen birinci dönemde olmak üzere ekonomik bağlam çerçevesinde olumlu ya da dengeli bir ABD temsili inşa etme eğilimi içerisinde olmuştur. Gazetenin olumlu temsil inşa etmek istediği metinlerde sıklıkla tarihsel hatırlatmalara başvurduğu gözlemlenmiş ve geçmişten ödünç alınan bugün ile bir temsil inşa edilmiştir. Genel bir bakış açısıyla tezkere dönemi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı süreçte gazetenin dengeli bir temsil kurduğu söylenebilir.

Tercüman gazetesinin tezkere dönemi ve sonrasındaki gelişmelerin ele alındığı dönemde diğer gazetelere kıyasla konumu ve inşa ettiği temsili belirlemek daha zorlayıcı olmuştur. Gazete savaşa karşı hassasiyetleri gözetirken siyasal iktidarın çekim alanından da ayrılamamıştır. Dolayısıyla, inşa ettiği ABD temsilini mobilize ederken temkinli olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışma, Türk-Amerikan ilişkilerinde yapıcı gelişmelerin yaşanmadığı dönemlerde, gözleyen bellek olarak öne çıkan ve gözlediği olayı değiştirip dönüştürme yetisine sahip olan basının ABD temsilinin inşasındaki rol ve işlevinin sorgulanmasına dayanmaktadır. Genel anlamda, gerek siyasi gerekse ekonomik iktidarın politika ve eylemlerine meşruiyet kazandırmak için başvurdukları araçlardan biri olan basının, rızaya dayalı bir düzenin inşasında kamuoyunun düşünce ve kanaatlerini şekillendirmek için tasarlanmış iletiler sundukları bilinen bir gerçektir. Bu doğrultuda, basında anlatı yoluyla haberlerin nasıl çerçevelendiği ve farklı siyasi temsil biçimlerine sahip olan basın kuruluşlarının inşa ettikleri ABD temsilindeki benzerliklerin ve farklılıkların sorgulanması çalışmanın önemli uğrak noktalarından birini oluşturmuştur.

Gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinin basılı gazetelerde nasıl çerçevelendiğini ve bu anlamda farklı dönemlerde ABD temsilinin nasıl inşa edildiğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın kuramsal çerçevesi birinci ve ikinci bölümde ele alınmıştır. İlk olarak, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel arka planına ilişkin genel bir çerçeve sunulmuştur. Köklü tarihsel geçmişe sahip Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel gelişim süreci Osmanlı Devleti-ABD ilişkilerinden başlatılarak Türk-Amerikan ilişkilerinin günümüzdeki temellerinin atıldığı erken dönem ABD ile ilişkilerle devam ettirilmiştir. Daha sonra, yaklaşık yarım yüzyıl süren Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin genel çerçevesi çizilmiştir. Bu aşamada, ikili ilişkilerde beliren olumlu ve olumsuz gelişmelere yer verilmiştir. Son olarak, 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin küresel egemen bir süper güç olarak ortaya çıktığı Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ile olan ilişkiler 2003 yılına kadar olan gelişmelerle sınırlandırılarak ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk olarak temsil kavramı ile medya ilişkisi açıklanmıştır. Ardından, medya etki araştırmalarına, gündem belirleme çalışmalarının gelişimi ile geleneksel gündem belirleme yaklaşımına değinilmiş ve medya, siyaset ve kamu gündemlerinin oluşturulması ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Basılı gazetelerde inşa edilen ABD temsilinin haber çerçeveleme yaklaşımıyla bağlantısını kurmak adına, ikinci aşama gündem belirleme yaklaşımı ile haber inşasında çerçeveleme konuları ele alınmıştır. Devamında, zihindeki bir nesnenin bellek ağındaki diğer nesnelere birleştirildiğini ileri süren üçüncü aşama gündem belirleme pratiklerine

kısaca değinilmiştir. Son olarak, bu bölümde çözümlene aşamasına geçilmeden önce gündem belirleme ile haber çerçeveleme tartışmaları ekseninde çalışmanın kuramsal yaklaşımı açıklanmıştır. Bu aşamada, liberal yaklaşımı merkeze alan bakış açısı ile inşacı yaklaşımın çözümlene işlemlerinden biri olan diğer yaklaşım açıklanarak çalışmanın kuramsal yaklaşımı belirtilmiştir. Çalışma temellerini liberal yaklaşımdan almaktadır. Ancak, liberal damardan kopmadan eleştirel bir tutum izlenmesi çalışmanın itici gücünü oluşturmuştur. Çalışmada böyle bir tutumun altının çizilmesi ise gündelik yaşam pratiklerinin uğrak noktasında yer almayan, ağırlıklı olarak siyasi ve ekonomik iktidarın etkisi altında olan ABD temsilinin basılı gazetelerdeki yerinin sorgulanmak istenilmesinden kaynaklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türk-Amerikan ilişkilerinde yapıcı olmayan gelişmelerin yaşandığı dönemlerde ABD temsilinin inşası ve Türk-Amerikan ilişkilerinin çerçevesi biçimleri Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi örnekleri üzerinden Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde metin düzeyinde çözümlenmiştir. İlk olarak, araştırma nesnelerinde inşa edilen ABD temsili klasik (nicel) içerik çözümlenmesinden elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirilmiştir. Ardından, haber çerçevelerine yönelik oluşturulan kodlama sistemi takip edilerek incelemeye konu olan içeriklerde başvurulan haber çerçeveleri çözümlenmiştir. Daha sonra, liberal çoğulcu yaklaşımın temel esaslarından uzaklaşmadan eleştirel bir tutum izlenmesine yönelik iddiayı desteklemek amacıyla nitel içerik çözümlenmesiyle basılı gazetelerdeki ABD temsili değerlendirilmiştir. Çalışmanın çözümlene bölümü, nicel içerik çözümlenmesi ve haber çerçeveleri için belirlenen zaman aralığı ve seçilen basılı gazetelerle sınırlandırılmıştır. Nitel çözümlene için ise verilerin azaltılması tekniğiyle elde edilen veri miktarıyla sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın çözümlene bölümünde ilk olarak nicel içerik çözümlenmesiyle elde edilen bulgular hazırlanan kodlama sistemi çerçevesinde belirlenen kategoriler doğrultusunda; metinlerin taşıdıkları özelliklere göre kapsamalarının karşılaştırmalı değerlendirilmesi, olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi, metinlerin tarihsel bağlamda sunumu ve ABD temsiline yönelik gazetelerin anlam üretme biçimleri şeklinde tematik kategorilere ayrılarak çözümlenmiştir.

Metinlerin tarihsel bağlamda sunumunun değerlendirildiği tematik başlık altında iki alt kategori oluşturulmuştur. Bunlardan ilki, mevcut olayı maskeleyen, unutturmak

ya da inşa edilen temsili güçlendirmek amacıyla başvurulabilen metinde hatırlatma kategorisi olmuştur. Bu aşamada, ilgili haber içeriğinde hatırlatma eyleminin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği konusu ele alınmıştır. Tarihsel dönemde gözleyen bellek olarak öne çıkan basının gözlediği olayı değiştirip dönüştürme yetisine ilişkin değerlendirmeler ise yine bu alt kategori altında yorumlanmıştır. Bu tematik başlık altında ikinci olarak ise bir sonraki olaya gönderme pratikleri açıklanmıştır. Ayrıca, basının bir sonraki olaya gönderme refleksiyle gündem belirleme faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirmeye de yine bu alt kategori kapsamında değinilmiştir.

Bu anlamda, toplumların tarihsel olayları nasıl anımsadığına ya da unuttuğuna ilişkin veri sunan “*metinde hatırlatma*” alt kategorisine Johnson Mektubu özelinde araştırma nesnelere ağırlıklı olarak ABD’ye yönelik sitem ve kırgınlık gibi duyguları aktarmak için başvurulmuştur. Bu dönemde olumsuz ABD temsilinin inşasında hem olumlu bir duruma işaret eden müttefiklik ilişkisi hatırlatılarak sitem edilmiş hem de bu durum araçsallaştırılarak olumsuz temsil inşasına hizmet ettirilmiştir. Ayrıca, bu dönemde farklı siyasi temsillere sahip gazetelerin metinde hatırlatma pratiklerinin birbirleriyle benzer doğrultuda ilerlediği gözlenmiştir.

Buna karşın, 1 Mart Tezkeresi ve devamındaki gelişmelerinin ele alındığı zaman aralığında ise metinde hatırlatma eyleminin temel amacının ABD temsilinin inşası özelinde araştırma nesnelere farklılaşabildiği gözlemlenmiştir. Bu anlamda, Johnson Mektubunun ele alındığı dönemden farklı olarak hem olumlu hem de olumsuz ABD temsilini inşasında metinde hatırlatma eylemine başvurulmuştur. Hürriyet gazetesi 1 Mart Tezkeresinin ele alınan ilk dönemde gerçekleştirdiği hatırlatmalarla ikili ilişkilerin gerildiği bu dönemde ağırlıklı olarak olumsuz ABD temsilini yumuşatma amacı gütmüştür. Kaldı ki, Hürriyet gazetesi dönem dönem farklı tarihsel krizleri hatırlatarak söz konusu krizleri deneyimlememiş olan gazete okurunu sürece dahil etmiş ve korku uyandırarak olumlu ABD temsilinin inşasına ekleme çabası içerisine girmiştir. Bu anlamda, Hürriyet gazetesinin ele alınan dönemin tamamında olmasa da aralıklarla tarihsel hatırlatmalarla geçmişi araçsallaştırarak günün çıkarlarına göre kullandığı iddia edilebilir. Öte yandan, Hürriyet gazetesinin metinde hatırlatma eylemleri ele alınan ikinci dönemde diğer araştırma nesnelere benzerlik göstermiştir.

Ayrıca, incelenen süre boyunca görülmüştür ki metinde hatırlatma eylemi geçmişi araçsallaştırmanın yanı sıra siyasi ya da ekonomik iktidarı desteklemek, toplumsal

denetimi kolaylaştırmak gibi amaçlarla da tercih edilmiştir. Öte yandan, kurgulanan temsilin görünür savunuculuğunu yapmak gibi reflekslerle de başvurulan metinde hatırlatma eylemine Cumhuriyet gazetesi, kendisini konumlandırđı siyasi ve ideolojik duruşuna ve okur kitlesine yönelik hatırlatmalarla ağırlıklı olarak olumsuz ABD temsilinin inşasında başvurmuştur.

ABD temsilinin inşası konusunda önem taşıyan bir diğer alt kategori ise “*bir sonraki olaya gönderme*” alt kategorisi olmuştur. Bir sonraki olaya gönderme alt kategorisi Johnson Mektubu hakkındaki içeriklerde her üç araştırma nesnesinde de benzer reflekslerle kullanılmıştır. Göndermelerin baskı anlamına geldiği ön kabulünden hareketle oluşturulan bu kategoride üç araştırma nesnesinin de gündem belirleme pratiklerden hareketle göndermelerde buldukları belirlenmiştir. Eşzamanlı olarak bu durumun eylemsel ve demokratik bir gereksinim olarak belirmiş olabileceği de göz önünde bulundurulmuştur.

Buna karşın, 1 Mart Tezkeresi özelinde ise Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinin bir sonraki olaya gönderme pratiklerine ilişkin nicel veriler birbirine yakınlık göstermekle birlikte onay derecelerinin bazı haber içeriklerinde farklılaşabildiği saptanmıştır. Basın kuruluşlarının bir sonraki aşamaya gönderme yaparak gündemi kendi görüşleri doğrultusunda şekillendirmeyi amaçladıkları ve inşa ettikleri temsilin hem denetleyicisi hem de dağıtıcısı olarak sistemdeki yerlerini korumaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır. Araştırma nesneleri arasındaki güdülenme farklılığının ise tarihsel reflekslerden, siyasi ve ekonomik iktidarlarla olan ilişkilerden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

ABD temsiline yönelik basılı gazetelerin anlam üretme biçimlerinin değerlendirildiği tematik kategoride ise metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı ve ABD temsilini rasyonalizasyon biçimleri değerlendirilmiştir. Bu anlamda, “*metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı*” irdelenirken Türk-Amerikan ilişkilerinin basına hangi ekseninde yansıdığı göz önünde bulundurulmuştur. Bu çerçevede, Johnson Mektubuna ilişkin metinlerin üzerine kurulduğu politik ağı incelendiğinde her üç araştırma nesnesinde de politik ilişki ağının ağırlıklı olarak “Türkiye-ABD ve diğer ülkelerle olan ilişkiler” üzerine inşa edildiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra 1 Mart Tezkeresinin ve devamındaki gelişmelerin ele alındığı her iki dönemde de Johnson Mektubuyla benzer şekilde politik ilişki ağının her üç araştırma nesnesinde de “Türkiye-

ABD ve diğer ülkelerle” olan ilişkilerden üzerine tasarımılandığı görülmüştür. Bu durumun temel sebebi kuşkusuzdur ki hem Johnson Mektubunun hem de 1 Mart Tezkeresinin ve devamındaki gelişmelerin sadece Türk-Amerikan ilişkilerini ilgilendirmemesi ve olayların taraflarının bulunmasıdır. Bu durumun yanı sıra ABD temsilinin inşası anlamında politik ilişki ağı değerlendirildiğinde ise politik ilişki ağının merkezi olarak doğrudan ABD ya da Türk-Amerikan ilişkileri üzerine kurulmayarak başka bir özne üzerinde yumuşatıldığı düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bir başka deyişle, olumsuz ABD temsilinin merkeze alındığı içeriklerde başka bir aktör üzerinden sunularak yumuşatıldığı iddia edilebilir.

Gazetelerin anlam üretme biçimlerinin değerlendirildiği tematik başlık altında ele alınan bir diğer kategori ise “*ABD temsilini rasyonalizasyon biçimleri*” olmuştur. Bu çerçevede, hem Johnson Mektubu hem de 1 Mart Tezkeresi özelinde metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı ile benzer şekilde tüm araştırma nesnelerinde; temellendirilmiş argüman, arka plan bilgisi, sebep-sonuç ilişkisi ve sayısal veri /istatistik alt kategorilerinde dağılım göstermiştir. Her iki örnek olayın akla uygun getirilme biçimleri ortak bir paydada bulunduğu belirlenirken aralarında olumlu ya da olumsuz bağlamda inşa ettikleri ABD temsilini rasyonalize etme biçimleri açısından belirgin bir farklılık tanımlanmamıştır.

Basının gerginlik dönemlerinde Türk-Amerikan ilişkilerine bakış açısının ve ABD temsilinin inşasına katılım biçimlerinin ele alınmasında belirlenen tematik başlıklardan bir diğer ise olayın sunumuna ilişkin özelliklerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi olmuştur. Bu başlık altında; haberin kaynağı, ABD temsilinin olumlu, olumsuz ya da dengeli şeklinde olmak üzere sunumu, metinlerin niteliği, ilk muhatabı, kimin gözünden yazıldığı her iki örnek olay kapsamında çözümlenmiştir.

Çeşitli kişi ya da gruplardan oluşabilen haber kaynakları değerlendirildiğinde ise hem Johnson Mektubu hem de 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin Türk-Amerikan ilişkilerinin doğası gereği basına birincil kaynak olarak başvurdukları gözlenmiştir. Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası dönemde haber kaynaklarının çeşitlendiği görülerek sivil toplum kuruluşlarının, sıradan vatandaşların, sermaye gruplarının, iş insanlarının da haberin birincil tanığı olarak ön plana çıktıkları belirlenmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde aktörlerin çeşitlenmesiyle birlikte ABD temsilinin inşasında siyasi iktidarın yanı sıra ekonomik iktidarın ve hatta sıradan

vatandaşların da rol almaya başladığı şeklinde yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra haber kaynaklarının dolayısıyla haber aktörlerinin çeşitlenmesi ABD temsilinin inşasında seçme ya da çarpıtma pratiklerinin uygulanmasını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Johnson Mektubuna ilişkin metinlerde, “*ABD temsilinin sunumu*” değerlendirildiğinde; Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde her iki dönemde de yaşanan tüm gerginliğe rağmen “*dengeli bir ABD temsili*” merkezde yer almıştır. Johnson Mektubunun incelemeye konu alan dönemde basın kuruluşlarının siyasi farklılıkları merkeze çekilmeden Türk-Amerikan ilişkilerinde bir kırılma noktası olmasına rağmen dengeli bir tavır sergilenmiştir. Bu dönemde dengeli bir tavır sergilenmesinde Soğuk Savaş döneminin yapısal özellikleri ve dönemin koşullarından dolayı siyasi iktidarla gazetelerin benzer çizgide ilerleyerek kolektif bir temsil inşa etmeleri etkili olmuştur. Öte yandan, az sayıda da olsa olumsuz ABD temsiline ilişkin sesler sitem ve kırgınlık gibi duygular ekseninde yükselmiştir.

Johnson Mektubu döneminde ABD temsilinin olumsuz inşasında doğrudan olumsuz kelimeler ya da betimlemeler şeklinde değil de kırgınlık / sitem gibi aktarımlarla olumsuz temsilin tasarımı yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda, Johnson Mektubu ile ilgili olumsuz içerikler “müttefiklerinin ortada bıraktığı, hayal kırıklığına uğrattığı, engellediği Türk halkının kırgınlığı” temelinde kurgulanmıştır. Dolayısıyla, haber içeriklerinin sunumunda merkeze dengeli bir ABD temsilinin çekilmesi ancak olumsuz inşa ile de yer yer sesin yükseltilmesi 1960’lı yıllarda ulusal bir mesele söz konusu olunca basının ortak paydada buluşabildiği ancak ABD’nin Türkiye’nin çıkarlarının aksi yönünde hareket etmesi durumunda ise Türkiye’nin güçlü bir devlet olduğuna vurguda bulunarak kamuoyu karşısında kolektif olumsuz bir ABD temsili inşa edilebileceği düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, ele alınan ikinci dönemde araştırma nesnelere siyasi iktidarın etkisiyle birbirlerinden farklılaşmaya başlamıştır. Ancak, bu farklılığın kolektif ABD temsiline karşı bir karşı temsil kurgulanması şeklinde olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu anlamda, dengeli ABD temsilinin inşası sürdürülmüştür.

Öte yandan, 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmeler doğrultusunda ABD temsilinin sunumu değerlendirildiğinde ise Johnson Mektubuna kıyasla olumsuz ABD temsilinin nicel bağlamda arttığı görülmüştür. Özellikle Cumhuriyet gazetesi 1 Mart Tezkeresi ve sonrasında yaşanan gelişmelere karşı savaş karşıtı bir tutum sergileyerek

olumsuz ABD temsilinin inşasında birincil konumda olmuştur. Buna karşın, çözümlene nesnelere bu dönemde de ağırlıklı olarak dengeli bir ABD temsilini öncelikledikleri söylenebilir. Ayrıca, bu dönemde siyasi iktidarın yanı sıra askeri ve ekonomik iktidarların da ABD temsilinin inşasına katılım gösterdikleri belirlenmiştir.

Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi özelinde metinlerde “*olayın çözümlenme biçimine*” bakıldığında ise “bilgilendirme” niteliğinin ön planda yer aldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra sitem / endişe, iddia gibi niteliklerin ön plana çıktığı haber içerikleri de kodlanmıştır. Çözümlenen diğer kategorilerin yanı sıra ele alınan her iki örnek olay için ABD temsilinin inşa sürecini ve geçirdiği dönüşümü ortaya koyabilmek adına “*metnin ilk muhatabının*” ve “*metnin kimin gözünden yazıldığı*” sorgulanması gereklilik arz etmiştir. Metnin ilk muhatabı; Türk hükümeti yetkilisi, ABD ya da kamuoyu gibi bir özne olarak belirlenmiştir. Metinlerin ilk muhataplarının kim ya da kimler olduğunun belirlenmesi hem gazetenin inşa ettiği ABD temsilini anlamak hem de Türk-Amerikan ilişkilerinde hem bir aktör hem de bir araç olarak basının nereye konumlandığı belirlemek açısından önem taşımıştır.

Bu anlamda, Johnson Mektubu özelinde ABD temsili konusunda ele alınan her iki dönemde de “*metnin ilk muhatabı*” olarak kamuoyu öznesi birinci sırada yer almıştır. Haber içeriğinin ilk muhatabının kamuoyu olduğu metinlerde olayların dramatize edilerek anlatıldığı, duyguların harekete geçirilmeye çalışıldığı ya da içeriğin kamuoyunu bilgilendirme amacı güttüğü düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bu dönemde Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinin her üçünde de metinlerin ilk muhatabı olarak kamuoyu öznesinin ön plana çıkması bu dönemde basının kolektif ABD temsili inşa ederek kamuoyunun düşünce ve kanaatlerini siyasi iktidarla eşgüdümlü olarak şekillendirmeye yardımcı olmak istemesini doğrular nitelikte veri sunduğu söylenebilir. İlk muhatabın kamuoyu olduğu metinlerin yanı sıra metnin ilk muhatabının Türk hükümeti yetkilileri olduğu haber içerikleri ise siyasi yetkilileri hedef alarak Türk-Amerikan ilişkileri konusunda karar alma süreçleri üzerinde etkili olma ya da gücü kullanma yetisine sahip olan özneye çağrıda bulunarak harekete geçirmek amacına sahip metinler olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan, niteliksel olarak ABD’li aktörlere seslenen metinler ise haber aktörünün haberde özne olarak varlık göstererek doğrudan ABD’yi muhatap aldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, medya demeçleri üzerinden

doğrudan ABD'ye çağrıda bulunarak Türkiye'yi temsilen ABD'ye seslenen ve mobilize etmeye çalışan haber içerikleri olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde 1 Mart Tezkeresiyle ilgili haberlerde de Johnson Mektubuyla benzer şekilde metinlerin ilk muhatabının kamuoyu öznesi olduğu saptanmıştır. Çözümleme nesnelerinde 1 Mart Tezkeresi özelinde Türk-Amerikan ilişkilerinde metnin ilk muhatabı olarak yine kamuoyu öznesinin ön plana çıkması ABD temsilinin inşasında üzerinde etki kurulmak istenilen başat öznenin kamuoyu olduğu düşüncesini güçlenmiştir. Bu noktada, gündelik işlerin boyunduruğuna koşulmamış ve doğrudan toplumsal yaşam üzerinde etkili olmayan ABD temsili konusunda her iki dönemde de kamuoyunun ağırlıklı olarak ilk muhatap kabul edilmesi siyasi ya da ekonomik iktidarın rızaya dayalı düzenin inşasında basını araçsallaştırma eğilimini ortaya koyduğu söylenebilir.

Johnson Mektubuna ilişkin metinlerin “*kimin gözünden yazıldığına*” ilişkin bir değerlendirme gerçekleştirildiğinde araştırma nesnelerinin ağırlıklı olarak birinci sırada basının gözünden metinleri kaleme aldıkları belirlenmiştir. İkinci sırada Türk Hükümeti yetkilileri, üçüncü sırada ise ABD'li yetkililer yer almıştır. Johnson Mektubu kapsamında metinlerin kimin gözünden kaleme alındığının belirlenmesinin ardından 1 Mart Tezkeresiyle ilgili haberlerin kimin gözünden yazıldığına ilişkin bir değerlendirme gerçekleştirildiğinde ise her üç araştırma nesnesinin de özne olarak kendisini merkeze alarak basının gözünden Türk-Amerikan ilişkilerini kamuoyuna aktardığı ve bir ABD temsili tasarımıyla belirlenmiştir.

Basılı gazetelerde Türk-Amerikan ilişkilerinin sunumu ve bu anlamda inşa edilen ABD temsiline yönelik nicel içerik çözümlemesinin gerçekleştirilmesinin ardından Türk-Amerikan ilişkileri ve ABD temsilinin basında çerçevesi biçimlerine yönelik yapılan değerlendirmelerde anlatı yoluyla bir gerçeklik inşa edebilen haber çerçevelerinin neler olduğu ve farklı temsil biçimlerine sahip basılı gazetelerdeki haber çerçevelerinin benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda, tündengelim esasına dayalı olarak alanyazında daha önce sınınan ve işlevsel duruma gelen çerçevelerden “*haber sunuluşuna ilişkin çerçevelere*” başvurulmuştur. Haberin sunuluşuna ilişkin çerçeveler konusal (thematic) ve olaysal (episodic) olarak ikiye ayrılmaktadır (Iyengar, 1990, s. 21- 23). Bu anlamda, Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresi kapsamında Cumhuriyet gazetesinde haberin sunuluşuna ilişkin çerçeveler ele

alındığında, her iki olayda da konusal çerçevelerin ağırlıkta olduğu sonucuna varılmıştır. Konusal çerçeveler eylemin temel amacının merkezde olduğu, olayın tarihsel bağlantısının ya da buna benzer türde bir ilişkinin kurulduğu belli bir zeminde sunulan görece emek isteyen haber içeriklerinden oluşmaktadır. Bu doğrultuda, her iki örnek olayda da Cumhuriyet gazetesinde konusal çerçevelerin ağırlıkta olmasının temel nedeninin Cumhuriyet gazetesinin Türk-Amerikan ilişkilerine verdiği önemden kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte, Hürriyet gazetesinde de Cumhuriyet gazetesiyse benzer şekilde her iki örnek olayda da haberler konusal olarak çerçevelenmiştir. Ancak, ABD'nin Irak'a tek taraflı müdahalesinin başlamasıyla birlikte Hürriyet gazetesinde daha duygulara hitap eden, anlık bilgilerin aktarıldığı olaysal çerçevelerin yüzdesel olarak artarak konusal çerçevelere yaklaştığı belirlenmiştir. Tercüman gazetesi de Hürriyet gazetesi ile benzer bulgulara sahiptir.

Çalışmada, alanyazında sınıanan ve işlevsel duruma gelen haber çerçevelerinin yanı sıra tümevarım esasına dayalı olarak yeni haber çerçeveleri inşa edilmiştir. Bu kapsamda, *“atıl duruma getirme”*, *“çekim alanında tutma”*, *“aktörü protesto”* *“karikatürize etme”* haber çerçeveleri oluşturulmuştur.

Basılı gazetelerde olumsuz ABD temsilinin inşasında başvurulan haber çerçevelerinden biri atıl duruma getirme çerçevesidir. Bu haber çerçevesi ile ABD ve aktörlerinin işlevini yerine getiremeyen, yetersiz ya da uluslararası arenada yalnız gösteren haber çerçevesine işaret edilmiştir. Kaldı ki, atıl duruma getirme çerçevesi ile ABD ve aktörlerinin güçsüz kaldığı noktalara vurguda bulunarak olumsuz ABD temsili inşa edilirken olayın karşı aktörünün yüceltilebildiği düşüncesi de ön plana çıkmıştır.

Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde atıl duruma getirme çerçevesi kapsamında kodlanan haberler değerlendirildiğinde Johnson Mektubu döneminde Cumhuriyet gazetesiyse benzer şekilde haberlerin çerçevelendiği görülmüştür. Bu doğrultuda, hem Hürriyet hem de Tercüman gazetelerinde Türkiye'nin gücüne vurgu yapıldığı ya da bir aktör olarak ABD'nin iktidarının zayıflatılarak bu çerçevede haberlerin inşa edildiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte, 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmeler doğrultusunda hem Hürriyet hem de Tercüman gazetesinde haberler atıl duruma getirme dahilinde benzerlik göstererek çerçevelenmiştir.

Basında bir temsilin inşasında önerilen bir diğer haber çerçevesi ise “çekim alanında tutma çerçevesi” olmuştur. Çekim alanında tutma çerçevesi bu çalışma kapsamında inşa edilen diğer çerçevelerden farklı olarak anlatı biçimiyle hem olumlu hem de olumsuz temsil inşa etme niteliğine sahiptir. Bu doğrultuda, Cumhuriyet gazetesinde çekim alanında tutma çerçevesi Johnson Mektubu döneminde olumlu temsil inşasında tercih edilirken; Soğuk Savaş sonrası Cumhuriyet gazetesinde bu çerçevenin ağırlığı azalmıştır. Tercih edildiği haber içeriklerinde ise ekonomik iktidar öznelerinin demeçlerini aktararak ekonomik çıkarlar doğrultusunda bir zorunluluğun altı çizilmiştir.

Hürriyet gazetesinde çekim alanında tutma çerçevesi Johnson Mektubunun ele alınan her iki döneminde de açık şekilde kodlanarak olumlu ABD temsilinin inşasında tercih edilmiştir. Öte yandan, Hürriyet gazetesinde 1 Mart Tezkeresi özelinde çekim alanında tutma çerçevesinin anlatı biçiminin Johnson Mektubu dönemindeki anlatı biçiminden oldukça farklılaştığı söylenebilir. Bu doğrultuda, 1 Mart Tezkeresinin ağırlıklı olarak ele alınan birinci dönemde olmak üzere örtük kodlama ile ABD’nin çekim alanında tutma anlatısının haber içeriğinde merkezileştirildiği gözlenmiştir. Bu dönemde Hürriyet gazetesi yaptığı aktarımlarla Türkiye’nin ABD’nin yanında yer almaması durumunda ekonomik anlamda zor durumda kalacağına vurguda bulunarak ekonomik destek alamama korkusu üzerinden örtük kodlama ile olumsuz ABD temsili algısını zayıflattığı söylenebilir.

Tercüman gazetesinin Johnson Mektubu döneminde başvurduğu çekim alanında tutma çerçevesine başvuru biçimi mektubun ele alınan birinci döneminde Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleriyle benzerlik göstererek açık şekilde haber metinlerinde kodlanmıştır. 1 Mart Tezkeresi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı dönemlerde ise diğer araştırma nesnelileriyle benzer şekilde ekonomik çıkarlar doğrultusunda bu haber çerçevesine başvurulmuştur.

Anlatı yoluyla ABD temsilinin olumsuz bağlamda kurgulanmasında ön plana çıkan bir diğer haber çerçevesi ise aktörü protesto çerçevesi olmuştur. Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde Johnson Mektubunun birinci döneminde ABD ve aktörlerinin eylem ve uygulamalarının yersizliğine işaret eden, söz konusu aktörün eylemini onaylamadığına vurguda bulunarak belirgin bir şekilde karşısında yer alan bir haber çerçevesi olan aktörü protesto çerçevesine başvurulmamıştır. Bu dönemde siyasi ve ideolojik temsil biçimleri fark etmeden zarara uğrama tehlikesi ve atıl duruma

getirme çerçevelerinden daha katı bir tutuma sahip olan aktörü protesto çerçevesi basılı gazetelerde ön planda yer almamıştır.

1 Mart Tezkeresi ve sonrasında yaşanan gelişmelerin değerlendirildiği zaman aralığında aktörü protesto çerçevesi değerlendirildiğinde ise Cumhuriyet gazetesinde ABD’li aktörleri merkeze alan protesto çerçevesinin hem nicel olarak arttığı hem de nitel anlamda söylemin şiddetinin arttığı belirlenmiştir. Bu durum üzerinde Johnson Mektubuna kıyasla olaya dahil olan aktörlerin ve haber kaynaklarının sayıca artması etkili olmuştur. Bu dönemde Hürriyet gazetesinde aktörü protesto çerçevesine bakıldığında ise Cumhuriyet gazetesine kıyasla daha az sayıda haber içeriğinde de olsa aktörü protesto eden haber çerçevesine başvurduğu görülmüştür. Hürriyet gazetesinin ABD’li aktörleri protesto eden bu çerçeveye başvurduğunda ise eylemlerin haksızlığına dikkat çektiği ve bunları diğer aktör ya da basın kuruluşlarından alıntılar şeklinde yürüttüğü görülmüştür. Dolayısıyla, gazetenin ABD’li aktörleri protesto eden bir temsilin görünür savunuculuğunu üstlenmek istemediğini söylemek mümkündür.

Çalışmada, atıl duruma getirme, aktörü protesto ve çekim alanında tutma haber çerçeveleriyle birlikte basında olumsuz bir temsilin inşasında başvurulabilecek bir diğer haber çerçevesi olarak karikatürize etme haber çerçevesi önerilmiştir. Bu haber çerçevesi ile olay ya da özne hakkında asıl anlatılan konudan uzaklaşarak olayın / aktörün gülünç kabul edilebilecek şekilde araçsallaştırıldığı durumlar vurgulanmıştır. Bu anlamda, karikatürize etme haber çerçevesine Johnson Mektubu özelinde Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde ABD’li ya da diğer aktörleri kapsayacak şekilde bir haber içeriğinde rastlanmamıştır. Bu dönemde basılı gazetelerde karikatürize etme çerçevesine başvurulmamasının temel nedeni ise Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminde izlediği politika doğrultusunda ABD ile olan müttefiklik ilişkisinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Dolayısıyla, ulusal bir mesele olan Johnson Mektubunun bu dönemde araştırma nesnelерinde Türk hükümetinin demeçleri doğrultusunda çerçevesiyle söylenebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise nicel bağlamda fazla olmasa da karikatürize etme çerçevesi basında görünür hale gelmiştir.

Nitekim, metinde görsel kullanımı, türü ve görsellerin haber metniyle uyumu, metnin kaynağı, ABD temsiline olumlu, olumsuz ya da dengeli bağlamda sunumu, metnin niteliği, metnin ilk muhatabı, metnin kimin gözünden yazıldığı, metinde hatırlatma, bir sonraki olaya gönderme, metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağı ve

ABD temsilini rasyonalizasyon biçimleri gibi kategoriler kapsamında içerik çözümlemesi yöntemiyle farklı siyasi temsillere sahip basın kuruluşlarının ABD temsilinin inşasında sahip oldukları eğilimler mikro düzeyde değerlendirilmiştir. Buna karşın, anlatı yoluyla gerçekliği inşa eden ve daha bütüncül bir bakış açısı sunan haber çerçeveleri de karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu aşamada, basılı gazetelerde Türk-Amerikan ilişkilerinin çerçevesi; haberin sunuluşuna ilişkin çerçeveler, atıl duruma getirme çerçevesi, çekim alanında tutma çerçevesi, aktörü protesto çerçevesi ve karikatürize etme çerçevesi bağlamında değerlendirilmiştir. Çözümlemenin son aşamasında ise eleştireliliğe ve yoruma daha fazla olanak tanıyan nitel içerik çözümlemesiyle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

ABD temsilinin inşasına basılı gazetelerin katılım biçimlerini sorgulamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma metin düzeyinde üç aşamada çözümlenmesi bakımından geniş bir çalışma niteliğindedir. Bununla birlikte, Türk-Amerikan ilişkileri ve bu doğrultuda basılı gazetelerdeki ABD temsiline yönelik yeni haber çerçeveleri oluşturulması ya da içerik çözümlemesinin nicel boyutuna ilişkin kodlama cetveli oluşturulurken bu çalışma özelinde geliştirilen ve yorumlanan bazı alt kategoriler ile bu alanda gerçekleştirilecek olan diğer çalışmalara da yol gösterici olması amaçlanmıştır. Bu anlamda, “Türk-Amerikan ilişkileri ve basın” alanında gerçekleştirilecek olan çalışmalara yönelik öneriler alanyazına katkı sağlaması açısından önemlidir. Dolayısıyla, bu çalışma sonrası yapılacak olan araştırmalara yönelik şu önerilerde bulunulabilir:

- ABD temsilinin siyasi, ekonomik ve kültürel iktidarlar için değişen işlevi ele alınabilir.

- Türk-Amerikan ilişkilerinin basında inşasının yanı sıra Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ile basının kolektif temsil ya da karşı temsil kurgulamaya yönelik tutumu hakkında farklı bakış açıları sunabilir.

- Son olarak, gerçekleştirilen çözümleme sonucu görülmüştür ki Türk-Amerikan ilişkilerinin basına yansılarında hatırlatma eylemi araçsallaştırılarak bir çarpıtma dinamiği olarak bazı metinlerde yer almıştır. Bu anlamda, Türk-Amerikan ilişkilerinin toplumsal hafızadaki yeri farklı tarihsel dönemlerle karşılaştırmalı incelenerek toplumsal hafızada ABD temsilinin konumu çözümlenebilir. Buna ek olarak, kolektif

hafızadaki ABD temsiline karşın kamuoyunun bir karşı temsil geliştirip geliştiremediği konusu ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- A Ardèvol-Abreu. (2015). Framing theory in communication research in Spain. Origins, development and current situation. *Revista Latina de Comunicación Social*, 70 (1), 423-450.
- Akalın, C. (2003). *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar- Belgeler (1945- 1952)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akalın, C. (2011). *ABD ve Türkiye- 2 Yumuşama Yılları (1961-1989)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akçay, E. (2019). Ak Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri. S. Demir ve A. Eminoğlu (Editör), *Türk-Amerikan İlişkileri İki Yüzyıllık Süreç içinde* (s.187-215). Ankara: Barış Kitap.
- Akıner, N. (2004). *Düşman Değiliz 11 Eylül'ün Ardından Amerikan Milliyetçiliği*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Akman, H. (2012). Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964). *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (22), 65-98.
- Akşin, S. (2019). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alemdar, K. (1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Altun, A. (2019). *Demokrat Parti'nin Son Döneminde Türkiye'nin ABD Politikası 1957-1960*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Altunışık, R. (2022). Örneklem ve Örneklem Süreci. R. Altunışık, H. Boz, E. Gegez, E. Koç, Ü. Sığı, E. Yıldız, A. Yüksel (Editör), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektifler içinde* (s. 129-185). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- American Foreign Policy Basic Documents 1977-1980. (1983). Department of State Washington. Publication Number: 9330.
- Arıkan, R. (2005). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Ankara: Asil Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2019). *Türk Amerikan İlişkileri 1919- 1997*. İstanbul: Kronik Kitap.

- Armaoğlu, F. (2020). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914- 1995)*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Armaoğlu, F. (2021). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Arsan, D. E. (2004). Medya-Güç- İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu. (Der: Ç. Dursun). *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* içinde. Ankara: Elips Kitap.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. (Çev: A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atabek, N. (1998). Gündem Belirleme Yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0 (7), 155- 174.
- Atabek, N. ve Uztuğ, F. (1998). Haberlerde Çerçeveleme ve Öne Çıkarma. *Kurgu Dergisi*, 15 (15), 96-105.
- Ayazlar, A. R. (2015). Araştırmalarda Güvenirlik ve Geçerlik. A. Yüksel, A. Yanık ve R. A. Ayazlar (Editörler), *Bilimsel Araştırma Yöntemler Kavramlar-Analizler-Araştırmalar* içinde. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, M. (2014). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye. B. Oran (Editör), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2017). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Babacan, A. (2018). AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (51), 21-38.
- Bell, F. (2001). Content Analysis of Visual Images. T. V. Leeuwen ve C. Jewitt (Editörler), *The Handbook of Visual Analysis* içinde. (s. 10-34). London: SAGE.
- Biçer, S. (2019). Küresel/Bölgesel Terör Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri. S. Demir ve A. Eminoğlu (Editörler), *Türk-Amerikan İlişkileri İki Yüzyıllık Süreç ve Ötesi* içinde (421-435). Ankara: Barış Kitap.
- Borgatti, P. S., Mehra, A., Brass, J. D. ve Labianca, G. (2009). Network Analysis in the Social Sciences. www.sciencemag.org (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2022).
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Bourse, M. Ve Yücel, H. (2012). *İletişim Bilimlerinin Serüveni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boz, H. (2022). Sosyal Bilimlerde Bilimsel Araştırma Süreci. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektifler* içinde. Ankara: Seçkin.
- Bozkurt, İ. (2008). *Türk Kamuoyunda ABD İmgesi (1945-1980)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü.
- Bozkurt, İ. (2017). Soğuk Savaş Döneminde Amerika Birleşik Devletleri Türkiye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Küba Bunalımı. *The Journal Of Academic Social Science*, 5(57), 221-239.
- Böke, K. (2011). Örneklem. K. Böke (Editör), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde. İstanbul: Alfa.
- Bölükbaşı, D. (2008). *1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bulduklu, Y. ve Karaçor, S. (2019). *Kitle İletişim Kuramları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bulut, S. (2010). *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bush, G. H. W. (1990). Toward a New World Order. Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit. [Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#)
- Cengiz, F. M. ve Şen, O. (2021). Ülke İmajı Bağlamında Amerika Birleşik Devletleri İmajı Üzerine Bir Analiz. *İletişim ve Diplomasi*, (6), 3-27.
- Chandler, D. ve Munday, R. (2018). *Medya ve İletişim Sözlüğü*. (Çev: B. Taşdemir). İstanbul: İletişim Yayınları
- Cheng, Y. (2016). The Third-Level Agenda-Setting Study: An examination of Media, implicit, and explicit public agendas in China. *Asian Journal of Communication*, DOI:10.1080/01292986.2015.1130159

- Cheng, Y. ve Chan, M., C. (2015). The Third Level of Agenda Setting in Contemporary China: Tracking Descriptions of Moral and National Education in Media Coverage and People's Mind. *International Journal of Communication*, (9), 1090-1107.
- Coleman, C. L., Hartley, H. ve Kennamer, J. D. (2006). Examining Claimsmakers' Frames in News Coverage of Direct-to-Consumer Advertising. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 83(3), 547-562.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* (Çev: A. Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Creswell, W., J. (2021). Veri Toplama (Çev: T. Özsevgeç). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni içinde*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelikaslan, N. M. (2021). Türk-Amerikan İlişkileri 1 Mart Tezkeresi Gerilimi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4 (3), 670-678.
- D'Angelo, P. (2002). News Framing as a Multiparadigmatic Research Program: A Response to Entman. *Journal of Communication*, 52 (4), 870- 888.
- Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Demirci, S. ve Köseli, M. (2011). İkincil Veri ve İçerik Analizi. K. Böke (Editör), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde*. İstanbul: Alfa.
- Druckman, N., J. (2001). The Implications of Framing Effects for Citizen Competence. *Political Behavior*, (23), 225-256.
- Dursun, Ç. (2004). "Haberde Gerçekliğin İnşa Edilmesi Ne Demektir?" *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi içinde*. (Der: Ç. Dursun). Ankara: Elips.
- Durur, K., E. (2011). İnşacı Yaklaşım İçinde Çerçeveleme Kuramı ve Haberin Çerçevesi. *Atatürk İletişim Dergisi*, (2), 21-32.

- Efe, İ., Pandır, M. ve Paksoy, F. A. (2018). *Algılar ve Gerçekler Arasında Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar*. Ankara: Nobel.
- Ekiz, D. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Entman, M., R. (1993). Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), 51-58.
- Erdem, M. (2015). 11 Eylül Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri ve Karikatüre Yansıması, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (40), 291- 314.
- Erdemir Göze, F. (2018). Türk-Amerikan İlişkilerinin Türk Sinemasındaki Seyri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2022 (47), 209-228.
- Erdoğan, İ. (2011). Gündem Koyma ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma Geleneği ve Tasarımı Olarak Çerçeveleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(1), 48-62.
- Erdoğan, İ. (2014). Haber Çerçeveleme: Kuram ve Tipoloji. *Marmara İletişim Dergisi*, 13 (13), 35-52.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). *Öteki Kuram Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erhan, Ç. (2010). *Türk Dış Politikası'nın Güncel Sorunları*. Ankara: İmaj Kitabevi.
- Erhan, Ç. (2014). ABD ve NATO ile İlişkiler. B. Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erhan, Ç. (2015). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erhan, Ç. (2018). *Beyaz Savaş Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*. Ankara: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Erol, M. (1976). *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*. Ankara: Bilgi Basımevi.

- Ersin, N. (2021). *Gazete Haber ve Karikatürlerine Göre Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1952)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertekin, A. B. (2005). *Amerika'nın Küreselleşen Hakimiyeti ve Saldırı Planı*. İstanbul: I Q Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Fırat, M. (2014). Yunanistan'la İlişkiler. B. Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt I: 1919-1980* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 576-614.
- Freeman, C., L. (2004). *The Development of Social Network Analysis A Study in the Sociology and Science*. Vancaouver: Empirical Press.
- Gamson, A., W. ve Modigliani, A. (1989). Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach, *American Journal of Sociology*, 95(1), 1-37.
- Gans, J., H. (2009). Haber Kararı. (Çev: A. Rigel). *Matriksi Şimşek Olan Metinler* içinde. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Geray, H. (2017). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gitlin, T. (2003). *The Whole World Is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. University of California Press.
- Goffman, E. (1974). *An Essay on the Organization of Experience Frame Analysis*. Boston: Northeastern Press.
- Golan, G. ve Wanta, W. (2001). Second-Level Agenda Setting in the New Hampshire Primary. A Comparison of Coverage in Three Newspaper and Public Perceptions of Candidates. *Journalism Mass Communication Quarterly*, 78(2), 247-259.
- Gordon, M. R. ve Trainor, B. E. (2006). *Cobra II The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*. New York: Pantheon Books.
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve Nitel İçerik Analizi Felsefe, Yöntem, Uygulama*. Konya: Çizgi: Kitabevi.

- Gönlübol, M. ve Ülman, H, A, (2014). 1945-1965 Dönemi /A-Genel Durum. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* içinde. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Gönlübol, M. Ve Ülman, H., A., (1966). Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945- 1965. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 21 (01), 143-182.
- Gray, E, D. (2004). *Doing Research in the Real World*. London: Sage Publications.
- Guo, L. (2012). The Application of Social Network Analysis in Agenda Setting Research: A Methodological Exploration, *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 56 (4), 616-631.
- Guo, L., Vu, T., H. ve McCombs, M. (2012). An Expanded Perspective on Agenda - Setting Effects. Exploring the Third Level of Agenda Setting.
- Güler, A., Halıcıoğlu, B., M. ve Taşğın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Teorik Çerçeve- Pratik Öneriler 7 Farklı Nitel Araştırma Yaklaşımı- Kalite ve Etik Hususlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güler, Y. (2005). Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914). *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 227-240.
- Güngör, H. (2018). ABD Büyükelçisi Joseph C. Grew'un Karadeniz Seyahati ve Gözlemleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 579-586.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güz, N., Hazar, M., Ç., ve Topbaş, H. (2018). Kitle İletişimin Sosyolojik Fonksiyonu: Medyanın Gündem Kurma Etkisi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (46), 1-19.
- Hanneman, R., A. ve Riddle, M. (2005). Introduction to Social Network Methods. Published in digital form at <http://faculty.ucr.edu/~hanneman/>)
- Harris, S. G. (2002). ABD-Türkiye İlişkileri. A. Makovsky ve S. Sayarı (Editörler). *Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri* içinde (255-275). İstanbul: Alfa Yayınları.

- He, Z. Xianhong, C. ve Xing, W. (2012). The image of the United States in the Chinese media: An examination of the evaluative component of Framing. *Public Relations Review*, 38 (5), 676-683.
- Heywood, A. (2016). *Küresel Siyaset*. (Çev: N. Uslu ve H. Özdemir). Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2021). *Siyaset*. (Çev: F. Bakırcı). Ankara: Felix Kitap.
- Hook, W., S., ve Spanier, J. (2021). *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*. (Çev: Ö. Zihnioğlu). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Işıklı, A. (2010). 27 Mayıs'ın Anımsattıkları. *Mülkiye Dergisi*, 34 (267), 193-209.
- Iyengar, S. (1990). Framing Responsibility for Political Issues: The case of Poverty, *Political Behavior*, 12 (1), 19-40.
- Iyengar, S. (2014). Siyasette Erişim Yanlılığı: Televizyon Haberleri ve Kamuoyu. (Der: S. İrvan). *Medya Kültür Siyaset* içinde. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- İlhan, M. (2015). Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974). *Türkiyat Mecmuası*, 25 (2), 255-280.
- İzmir, B. (2015). *Türk-Amerikan İlişkileri Bağlamında Türk Kamuoyunda John F. Kennedy Algısı (1961-1963)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- İzmir, B. (2017). İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi. *Humanitas – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 177-192.
- Jamali, M. ve Abolhassani, H. (2006). Different Aspects of Social Network Analysis. *International Conference on Web Intelligence*, 66-72.
- Kaçmazoğlu, B. (2013). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kepplinger, H. M. (2003). Etki Kavramının Sınırları. (Çev: M. S. Çebi). *Medya Etki Araştırmaları*. Ankara. Alternatif Yayınları.

- Kiousis, S., Bantimaroudis, P. ve Ban, H. (1999). Candidate Image Attributes: Experiments on the Substantive Dimension of Second Level Agenda Setting. *Communication Research*, 26 (4), 414-428.
- Kim, H., S., Scheufele, D. ve Shanahan, J. (2002). Think About It This Way: Attribute Agenda-Setting Function of the Press and the Public's Evaluation of a Local Issue. *Journalism&Mass Communication Quarterly*, 79 (1), 7-25.
- Kirişçi, K. (2000). Türk-Amerikan İlişkileri Belirsizlikten Yakınlaşmaya: Türk-Amerikan İlişkileri: Reelpolitik Ötesi Genişlemesi. *Avrasya Dosyası*, (Çev: T. Görgün). 68-89.
- Kissinger, H. (2014). *Diplomasi*. (Çev: İ. H. Kurt). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kişman, Z. ve Aydın, H. (2017). Soğuk Savaş Sonrasında Orta Doğu Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 37-63.
- Knüsel, A. (2012). Framing China: Media Images and Political Debates in Britain, the USA and Switzerland, 1900-1950.
- Kocamaz, S. (2019). NATO Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri. S. Demir ve A. Eminoğlu (Editör). *Türk-Amerikan İlişkileri İki Yüzyıllık Süreç ve Ötesi* içinde (395-421). Ankara: Barış Kitap.
- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2013). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk İletişim*, 4 (3), 21-28.
- Korkmaz, G. (2015). *Çerçeveleme Kuramı Açısından Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye İmajı (The New York Times Örnek Olayı: 2001-2005)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, K. (2019). *Zoraki Birliktelik: Soğuk Savaş Sonrası Türk-Amerikan İlişkilerinin Niteliğine Yönelik Bir İçerik Analizi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kosicki, M., G., (1993). Problems and Opportunities in Agenda- Setting Research. *Journal of Communication*, 43 (2), 100-127.

- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis An Introduction to Its Methodology*. United States of America: Sage Publications.
- Küçükşabanoğlu, Z. (2019). *Türkiye-ABD İlişkilerinde Özal'lı Yıllar*. İstanbul: Motto Yayınları.
- Lazar, J. (2009). *İletişim Bilimi*. (Çev: C. Amık). Ankara: Vadi Yayınları.
- LeCompte, D., M., ve Goetz, P., J., (1982). Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research. *Review of Educational Research*, 52 (1), 31-60.
- Lippmann, W. (2020). *Kamuoyu*. (Çev. Ed: O. D. Yılmaz). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Littlejohn, S. W. ve Foss, K. A. (2009). *Encyclopedia of Communication Theory*. SAGE Publications.
- Maigret, E. (2016). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (Çev: H. Yücel). İstanbul: İletişim Yayınları.
- McCombs, M. (2005). A Look at Agenda-Setting: Past, Present and Future. *Journalism Studies*, 6 (4), 543-557.
- McCombs, M. ve Estrada, G. The News Media and the Pictures in Our Heads. file:///D:/KAYNAKÇA2/Kaynak/McCombsEstrada-News_Media_Pictures_in_Heads.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023).
- McCombs, M. ve Guo, L. (2014). Agenda-Setting Influence of the Media in the Public Sphere . R. S. Fortner ve P. M. Fackler (Editörler). *The Handbook of Media and Mass Communication Theory* içinde. John Wiley & Sons.
- McCombs, M. ve Shaw, D. (1972). The Agenda Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*, (36), 176-187.
- McCombs, M. ve Shaw, D. (1993). The Evaluation of Agenda-Setting Research: Twenty-Five Years in the Marketplace of Ideas. *Journal of Communication*, 43 (2), 58-67.
- McCombs, M., Llamas JP, Lopez-Escobar E, Rey, F. (1997). Candidate Images in Spanish Elections: Second- Level Agenda-Setting Effects. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 74 (4), 703-717.

- McLeod, J. M. ve vd. (2003). Medya Etkilerinin Anlaşılması ve Yanlış Anlaşılması. (Çev: M. S. Çebi). *Medya Etki Araştırmaları*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Mcquail, D. (1979). *Mass Communication ve Society*. J. Curran, M. Gurevitch ve J. Woolacott (Editörler). Sage Publication.
- Mcquail, D. ve Windahl, S. (1997). *Kitle İletişim Modelleri*. (Çev: K. Yumlu). Ankara: İmge Kitabevi.
- Mcquail, D. Ve Windahl, S. (2010). *İletişim Modelleri- Kitle İletişim Çalışmalarında*. (Çev: K. Yumlu). Ankara: İmge Kitabevi.
- Merriam, B., S. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. (Çev. Ed: S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Milburn, M. (1998). *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*. (Çev: A. Dönmez ve V. Duyan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD- NATO İlişkileri. *Journal of Management and Economics Research*, 7 (11), 29-45.
- Mucuk, Ş. (2013). *Johnson Mektubu ve Türk Kamuoyu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Mutlu, E. (2017). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Narin, F. B. (2008). *Küresel terör saldırılarına yönelik haberlerin Türk basınında çerçevelenişi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Neuman, L., W. (2017a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*. (Çev: S. Özge). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Neuman, L., W. (2017b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar II*. (Çev: S. Özge). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Nye, S., J. (2016). *Amerikan Yüzyılı Bitti mi?* (Çev: B. Beşgül). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

- Oba, E., A. (t.y.). Yeni Belgeler Işığında Cumhuriyetin İlk Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri (1929-1932).
- Oran, B. (2014). 27 Mayıs ve ABD. B. Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2017). 11 Eylül 2001 (9/11) Olayı, Etkileri, Sonuçları. B. Oran (Editör). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III 3: 2001-2012* içinde (s. 16-50). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öğülmüş, S. (2019). İçerik Çözümlemesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 24 (1), 213- 228.
- Örmeci, O. (2021). *Türk- Amerikan İlişkileri*. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Özarslan, H. Ve Güran, S. M. (2015). İletişim Araştırmalarında Çerçeveleme Paradigması: Son Döneme Ait Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*, 8 (4), 32-48.
- Özata, M. (2017). *Türk-Amerikan İlişkileri (1971- 1984). Amerikan Belgeleriyle Stratejik Müttefikliğin Buhran Yılları*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar, Modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özer, Ö. (2013). Medyanın Etkilerine Yönelik Yaklaşımlar. E. Yüksel (Editör), *İletişim Kuramları* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özer, U. (2019). 1990-2002 Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri. S. Demir ve A. Eminoglu (Editörler). *Türk-Amerikan İlişkileri* içinde (159-187). Ankara: Barış Kitap.
- Özkan, F. (2019). Irak Özelinde Türk-Amerikan İlişkileri. S. Demir ve A. Eminoglu (Editörler), *Türk-Amerikan İlişkileri İki Yüzyıllık Süreç ve Ötesi* içinde. Ankara: Barış Kitap.
- Özkan, M. (2020). Siyasal Temsil: Bir Kavramın Dönüşümü, *Felsefe Dünyası Dergisi*, (71), 232-263.

- Öztürk, O., M. (1999). Kıbrıs'ın Türkiye Bakımından Stratejik Önemi ve Füze Krizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 138-152.
- Pan, Z. ve Kosicki, G. (1993). Framing Analysis: An Approach to News Discourse, *Political Communication*, (10), 55-75.
- Patton, Q., M. (2018). Nitel Analiz ve Yorumlama. (Bölüm Çevirisi: A. Çekiç ve A. Bakla). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* içinde. Ankara: PEGEM.
- Patton, Q., M. (2018). Nitel Analizin Kalitesinin ve İnanılabilirliğinin Artırılması (Bölüm Çevirisi: S. Çelik ve F. Ö. Karataş). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* içinde. Ankara: PEGEM.
- Pehlivanoglu, Ö., A. (2003). *Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Pitkin, H. F. (2014). Temsil Kavramı. (Çev: Seda Erkoç). Ankara: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Price, V. ve Tewksbury, D. (1997). News Values and public opinion: A Theoretical Account of Media Priming and Framing. G. A. Barnett ve F. J. Boster (Editörler), *Progress in the Communication Sciences* içinde (173-212). New York: Ablex.
- Rigel, N. ve Çağlar, Ş. (2010). *Kanatlı Kelimeler Örneklerle Haber Tasarımı*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Rogers, E., M. ve Dearing, J., W. (1988). Agenda Setting Research: Where has It Been, Where Is It Going? *Communication Yearbook*, (11), 555-594.
- Sander, O. (2016). *Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Saray, M. (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Schudson, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri, Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız, (50), 179-196.

- Sever, A. (1997). Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52(01), 647-660.
- Severin, J. W. ve Tankard, W. J. (2021). *İletişim Teorileri Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*. (Çev: A. A. Bir ve K. Z. Meral). İstanbul: The Kitap.
- Shoemaker, P. ve Reese, D., S. (2014). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi. S. İrvan (editör), *Medya Kültür Siyaset* içinde. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Sığrı, Ü. (2022). Nitel Araştırma Yöntemleri. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektifler* içinde. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, G., F. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945- 1991*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şahbenderoğlu, V. (2019). *1 Mart Tezkeresi Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Şahin, H. (2019). *Johnson Mektubu*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Geçerlilik ve Güvenirlilik*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Şener, B. (2013). 1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (205), 103- 136.
- Taylan, A. (2015). Nitel ve Nicel Araştırmalarda Evren ve Örneklem Seçimi ve Sorunlar. B. Yıldırım (Editör), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle içinde*. Konya: Literatürk.
- Tekinalp, Ş. ve Uzun, R. (2019). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. İstanbul: Beta.
- Terkan, B. (2007). Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(17), 561-584.

- Tokgöz, O. (2012). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Turam, E. (1994). *Medyanın Siyasi Hayata Etkileri*. İstanbul: İrfan Yayınları.
- Türkmen, F. (2012). *Kırılğan İttifaktan Model Ortaklığa Türkiye- ABD İlişkileri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uslu, N. (2000a). *Türk- Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Uslu, N. (2000b). *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Uslu, N. (2006). *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Uslu, N. (2016). *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Uzgel, İ. (2018). ABD ve NATO ile İlişkiler. B. Oran (Editör), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt II: 1980-2001 içinde* (s.34-82). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vargo, J. C., Guo, L., McCombs, M., ve Shaw, D., L., (2014). Network Issue Agendas on Twitter During the 2012 U.S. Presidential Election. *Journal of Communication*, 64 (2), 296- 316.
- Vatansever, M. (2010). Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (özel sayı), 1487- 1530.
- Vreese, C. (2005). News Framing: Theory and Typology. *Information Design Journal*, 13 (1), 51-62.
- Walgrave, S. ve Aelst, V., P. (2016). Political Agenda Setting and the Mass Media. W. R. Thompson (Editör), *Political Agenda Setting and the Mass Media içinde*. Oxford: Oxford University Press.
- Wanta, W. ve Alkazemi, F. M. (2017). Agenda-Setting: History and Research Tradition. P. Rössler (Editör), *The International Encyclopedia of Media Effects içinde*. John Wiley & Sons, Inc.
- Weaver, H., D. (2007). Thoughts on Agenda Setting, Framing, and Priming. *Journal of Communication*, 57 (1), 142-147.

- Webb, J. (2008). *Understanding Representation*. London: Sage.
- Yaşın, C., Aksel, Y.C. S., Cengiz, C. (2018). Medyalar Arası Gündem Belirleme Araştırmalarında Yöntem ve Kuram. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (47), 20-42.
- Yaylagül, L. (2017). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşım*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları B. Yıldırım (Editör), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle* içinde. Konya: Literatürk Academia.
- Yılmaz, A. (2021). *The Depiction of the American Image in Post-War Turkey: Americanization and Anti-Americanization in Turkish Periodicals (1946-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yumlu, K. (1990). *Kitle İletişim Araştırmaları*. İzmir: Neşa Yayıncılık.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yüksel, E. (2004). Medya Güvenlik Kurulu “28 Şubat Sürecinde Medya, MGK ve Siyaset Bağlantısı” e-kitap. (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021).
- Yüksel, E. (2007). Kamuoyu Oluşturma ve Gündem Belirleme Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 571-586.
- Yüksel, E. ve Dingin, E. A. (2020). *Medya, Kamuoyu ve Siyaset Gündeminde Köşe Kapmaca Gelenekselden Günümüze Gündem Belirleme Araştırmaları*. Konya: Literatürk.
- Zürcher, J., E. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1 İçerik Çözümlemesi Kodlama Cetveli¹⁶

Çalışmada kullanılan asıl verinin elde edilme aşamasına geçilmeden önce çalışmanın sorunsalından, amaçlarından ve araştırma sorularından hareketle oluşturulan kodlama sistemi doğrultusunda bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen pilot çalışma sonunda nicel ve nitel içerik çözümlemesinin birlikte kullanımının gerekliliği saptanmıştır. İlk olarak, nicel veriler toplanıp, işlendikten sonra nitel bölüm planlanmıştır. İlk aşamada, nicel içerik çözümlemesine ilişkin kodlama cetveli ve devamında çözümleme yönergesi sunulmuştur. Güvenirliğin sağlanması ölçütünün yerine getirilmesi amacıyla kodlama iki kodlayıcı tarafından yapılmıştır. Kodlayıcılar arasında objektifliğin sağlanabilmesi adına metinlerin kodlanmasında dikkate alınan hususlar da EK-2’de yer alan “İçerik Çözümlemesi Kodlama Cetveli Yönergesinde” belirtilmiştir. Her bir haber metni için birden fazla kategoride kodlama gerçekleştirilebilmenin mümkün olduğu görülmüştür ancak anlam bulanıklığına yol açmamak adına haber içeriğinde baskın olduğu düşünülen kategorinin kodlanmasına karar verilmiştir. Çalışmanın nicel içerik çözümlemesine ilişkin kodlama sistemi şu şekildedir:

- 1. Araştırma Birimi Numarası/Haber No:**
- 2. Haber Metninin ve Köşe Yazısının Yayın Tarihi:**
- 3. Basın Kuruluşu:**
(1) Cumhuriyet (2) Hürriyet (3) Tercüman
- 4. Metnin Türü:**
(1) Haber İçeriği (2) Köşe Yazısı (3) Diğer
- 5. Metinde Görsel Kullanımı:**
(1) Var (2) Yok
- 6. Metinde Kullanılan Görsel Türleri:**
(1) Fotoğraf (2) Karikatür (3) Diğer
- 7. Metinde Kullanılan Görsellerin Haber Metniyle Uyumu:**
(1) Uyumlu (2) Uyumsuz (3) Kısmen Uyumlu
- 8. Metinde Başvurulan Kaynaklar:**

¹⁶Çalışmada, iki ayrı örnek olay çözümlenmektedir. EK-1’de sunulan “İçerik Çözümlemesi Kodlama Cetveline” ve EK-2’de sunulan kodlama sistemine ilişkin çözümleme yönergesine her iki örnek olayın çözümlenmesinde bağlı kalmıştır.

- (1) Türk hükümeti yetkililerinin ve resmi kurumların açıklamaları (2) ABD'li yetkililerin açıklamaları (3) Kurumun muhabiri/editöryal/Ajanslar (4) Diğer

9. ABD Temsilinin Sunumu:

- (1) Olumlu (2) Olumsuz (3) Dengeli

10. Metnin Niteliği:

- (1) Bilgilendirici (2) Sitem/endişe (3) İddia (4) Diğer

11. Metnin İlk Muhatabı:

- (1) Türk Hükümeti Yetkilileri (2) ABD (3) Kamuoyu (4) Diğer

12. Metnin Kimin Gözünden Yazıldığı:

- (1) Türk Hükümeti Yetkilileri (2) ABD (3) Basın (4) Diğer

13. Metinde Hatırlatma:

- (1) Var (2) Yok

14. Bir Sonraki Olaya Gönderme:

- (1)Var (2) Yok

15. Metnin Üzerine Kurulduğu Politik İlişki Ağı:

- (1) Sadece ABD'den bahsediyor (2) Türkiye-ABD ikili ilişkilerinden bahsediyor (3) Türkiye-ABD ve diğer ülke/ülkeler ile ilişkilerden bahsediyor (4) ABD-diğer ülkelerle ilişkilerden bahsediyor

16. ABD Temsilini Rasyonalizasyon Biçimleri

- (1) Temellendirilmiş argüman (2) Arka plan bilgisi (3) Neden-sonuç ilişkisi (4) Sayısal veri ve istatistik

EK-2 İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ KODLAMA CETVELİ YÖNERGESİ

Çalışmanın nicel bulgularının çözümlenmesi ilişkin kodlama cetveli doğrultusunda kodlama gerçekleştirebilmek için aşağıdaki açıklamalar dikkate alınmıştır.

- 1. Araştırma Birimi Numarası/Haber No:** Çalışmada araştırma nesnesi olarak belirlenen gazetelerden, Johnson Mektubu ve 1 Mart Tezkeresini temsilen seçilen haber metinleri araştırma birimi olarak tanımlanmıştır. Kodlama cetveline işlenecek olan haber metinleri sıra numarası verilerek kodlanacaktır.
- 2. Haber Metninin ve Köşe Yazısının Yayın Tarihi:** Haber içerikleri gün/ay/yıl şeklinde olmak üzere sıralı olarak kodlanacaktır.
- 3. Basın Kuruluşu:** Çalışma kapsamında elde edilen veri setlerinin hangi gazetelerden elde edildiği kodlanacaktır.
- 4. Metnin Türü:** Gazetelerde ABD temsiline ilişkin farklı türlerde içerikler yer alabilmektedir. (1) haber metinleri (2) köşe yazıları ve (3) diğer türde içerikler için kodlanacaktır.
- 5. Metinde Görsel Kullanımı:** Metinler herhangi bir tür görselle birlikte sunulmuşsa (1) var, sadece yazıdan oluşması durumunda ise (2) yok seçeneği kodlanacaktır.
- 6. Metinde Kullanılan Görsel Türleri:** Görselle birlikte kullanıldığı belirlenen metinler için (1) fotoğraf, (2) karikatür, diğer tür bir görsel kullanımı durumunda ise (3) diğer seçeneği kodlanacaktır.
- 7. Metinde Kullanılan Görsellerin Haber Metniyle Uyumu:** Metnin içeriğiyle ilgili metinde kullanılan görselin uyumu ABD temsilinin çözümlenmesi açısından belirleyici bir öğe olarak ön plana çıkmaktadır. Bazı durumlarda ABD temsiline ilişkin olumlu bir içeriğin olumsuz bir görselle birlikte sunulması ihtimal dahilindedir. Görselin haber içeriğiyle uyumlu olması durumunda (1) uyumlu, uyumsuz olması durumunda (2) uyumsuz ve kısmen uyumlu olması durumunda ise (3) kısmen uyumlu seçeneği kodlanacaktır.
- 8. Metinde Başvurulan Kaynaklar:** Haber içeriklerinin dayandırıldığı kaynaklar kodlanacaktır. Bu kapsamda, devlet yetkililerinin ve resmi kurumlarının açıklamaları için (1), ABD’li yetkililerin açıklamaları için (2), kurumun muhabiri, ajanslar ya da editöryal olarak oluşturulan ve başka bir kaynak belirtilmeyen haber içerikleri için (3), sermaye, sivil toplum kuruluşları, sıradan

vatandaşlar, popüler figürler/ medyatik isimler ya da uzmanlar gibi grupların haber kaynağı olması durumunda ise (54 diğer seçeneği kodlanacaktır.

- 9. ABD Temsilinin Sunumu:** Metinde ABD'yi temsil eden aktörlerin dolayısıyla da ABD'nin sunumu (1) olumlu, (2) olumsuz ve (3) dengeli şeklinde olmak üzere kodlanacaktır. Metinlerin ABD'ye bakış açılarının olumlu, olumsuz ya da dengeli olduğunun belirlenmesinde şu ölçütler dikkate alınmıştır:

Metinlerin olumlu olarak nitelendirilmeleri için taşımaları gereken özellikler:

- İkili ilişkiler çerçevesinde meydana gelen olayları aktarırken olayın öznesi olarak ABD'yi doğrudan olumlu kelimeler ve yapıcı ifadelerle betimleyen,
- ABD temsilini çağrışımlar yoluyla olumlu olarak tanımlayan,
- ABD'yi bir güç öznesi ya da dost/müttefik devlet olarak gören,
- ABD'nin Türkiye'ye ekonomi, güvenlik gibi alanlarda desteğine vurgu yapan,
- ABD'nin olumsuz ifadelerle sunumu eleştiren haberler olumlu metinler olarak kodlanmıştır.

Örneğin; “Albay Meyer şimdiye kadar üç devlet reisini taşımış fakat, diyor: İnönü'yü taşımak ayrı bir zevk olacak” (Tercüman, 21 Haziran 1964, s.1) gibi Türkiye-ABD ilişkilerinde dostluğa ve eş güdümlü olarak ABD ve aktörlerden duyulan memnuniyete vurgu yapan haberler olumlu olarak kodlanacaktır.

Metinlerin olumsuz olarak nitelendirmeleri için taşımaları gereken özellikler:

- İkili ilişkiler çerçevesinde meydana gelen olayları aktarırken olayın öznesi olarak ABD'yi doğrudan olumsuz kelime ve ifadelerle betimleyen,
- ABD temsilini çağrışımlar aracılığıyla olumsuz olarak tanımlayan,
- ABD'yi Türkiye'yi yalnız bırakan bir ülke, ulusal ya da küresel bir tehdit olarak gören,
- ABD'ye yönelik olumlu tutum ve ifadeleri kınayan metinler ise olumsuz olarak kodlanmıştır.

Örneğin; “Müttefiklerinin ortada bıraktığı Türk halkının uğramış olduğu hayal kırıklığının binde birini dahi ifade edemem” (Tercüman, 29 Haziran 1964, s. 1) ya da

“Tezkere görüşülürken alanlarda toplanan yurttaşlar hükümeti protesto etti: ABD’nin kölesi olmayacağız” (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 6) gibi sitem/endişe ya da doğrudan olumsuz aktarımlar olumsuz ABD temsili kategorisinde kodlanacaktır.

Metinlerin dengeli olarak nitelendirilmeleri için taşınmaları gereken özellikler:

- a. Olayı tarafsız bir bakış açısıyla sunan,
- b. Beklenti içeren ek bir yorum getirilmeden bilgi aktarımında bulunan,
- c. Betimleyici ifadelerden kaçınan,
- d. Duygulara yer vermeyen,
- e. Olumlu ya da olumsuz bir kelime ya da ifade kullanmayan metinler dengeli olarak kodlanmıştır.

Örneğin; “Amerika Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk için teşebbüse geçti. Ball, Ankara’ya geldi. Makarios Kruşçef’e mesaj gönderdi” (Tercüman, 11 Haziran 1964, s. 1). Ya da “İskenderun’daki ABD askeri araçları, dün TIR’lara yüklenip, yola çıkmaya hazırlandı. Ancak tezkere geçmediği için konvoy liman kapısından çıkarılmadı” (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 1). Şeklindeki olayları görece tarafsız bir bakış açısıyla sunan, duyguların ve beklentilerin yer almadığı haberler dengeli kategorisinde konumlandırılacaktır.

10. Metnin Niteliği: Resmi bilgilerin, durum ve gelişmelerin yorumsuz olarak aktarıldığı metinler için (1) bilgilendirici, ABD temsilinin olumsuz kelime ve ifadelerle aktarımı durumunda (2) sitem / endişe, varsayımlara yer verilmesi durumunda (4) iddia ve sıralanan niteliklerden farklı özelliklere sahip olması durumunda (5) diğer seçeneği kodlanacaktır.

11. Metnin İlk Muhatabı: Bu kategoride, haber içeriğinin hedef kitle olarak kime ya da kimlere seslendiğine ilişkin kodlama gerçekleştirilmektedir. Birden fazla kategoride kodlama yapmak mümkündür. Haber metninin aktörü aktif rol alarak karar alma süreçleri üzerinde etkili olan kişi ve kurumlara sesleniyorsa (1) Türk hükümeti yetkilileri kategorisi tercih edilecektir. Benzer şekilde, haberin öznesi ABD ya da onu temsil eden aktörlere çağrıda bulunuyor, uyarıyor ya da karar alma süreçleri üzerinde etkili olmak istiyorsa (2) ABD kategorisi işaretlenecektir. Haberin Türkiye ya da dünya kamuoyuna hitap etmesi, çağrıda

bulunması durumunda ise (3) kamuoyu kodlanacaktır. Diğer kategorisinde ise muhalefet parti ve liderleri, sivil toplum kuruluşları, sermaye grupları / ekonomi/ iş insanları, diğer ülkelerin devlet yetkilileri ve resmi kurumları, basın kuruluşları/ muhabirler vb. grupları doğrudan ya da dolaylı olarak muhatap alınması durumunda ise (4) diğer seçeneği kodlanacaktır. Metnin muhatabına ilişkin belirlemelerde bulunulabilmesi için aşağıdaki açıklamak dikkate alınmıştır.

Türk hükümeti yetkililerine seslenen metinler:

- a. Doğrudan Türk hükümeti yetkililerini ve resmi kurumları hedef alan, karar alma süreçleri üzerinde etkili olmak isteyen,
- b. Haberin aktörünü etken bir özne olarak konumlandırarak devlet gücünü kullanma yetisine sahip güce çağrıda bulunan metinler iktidarı muhatap alan içerikler şeklinde kodlanmıştır.

Örneğin; “Türkiye’nin İskenderun Limanı’ndan işgal edilmeye başlandığını vurgulayan Karpuz, ‘Hürriyet ve istikbalin onurlu yaşamı yerine sömürgecilerin kölesi olma onursuzluğunu asla kaldıramayız. Gizli oturumlarla vatanımızı, askerimizi, gençliğimizi ve onurumuzu satılığa çıkaranlar, gelecekte bunun bedelini mutlaka ödeyeceklerdir’ diye konuştu” (Cumhuriyet, 2 Mart 2003, s. 6). Ya da “TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan, mevcut şartlar altında Türkiye’nin ‘tezkere’yi onaylamak durumunda olduğunu vurguladı. Özilhan, Türkiye’nin olası senaryolar içinde kendi rolünü belirlemek ve hassasiyetlerini kabul ettirmek istemesinin önemli olduğunu söyledi” (Hürriyet, 1 Mart 2003, s. 9).

ABD’ye seslenen metinler:

- a. Doğrudan ABD’ye ve onu temsil eden aktörlere seslenen metinler, karar alma süreçleri üzerinde etkili olmak isteyen, talepte ya da doğrudan göndermelerde bulunan,
- b. Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde ABD ile olan müttefiklik ilişkisinin altını çizen, tarihsel süreçte hatırlatmalar yapan metinler,
- c. Türkiye’nin ABD için önemine vurguda bulunan metinler ABD ve aktörlerini muhatap almıştır şeklinde kodlanmıştır.

Örneğin; “Böyle bir hareket tarzı yalnız dünya barışının korunması bakımından değil, aynı zamanda Amerika’nın kendi menfaatleri bakımından da zaruri idi” (Cumhuriyet, 9 Haziran 1964, s.1) ya da “ABD uzun yıllardır müttefikimiz. Amerikalı dostlarımız da demokrasinin işlemeden memnun olmalı. Bundan sonra da ABD ile devam edeceğini, etmesi gerektiğini düşünüyorum. Müttefik olmak başka, onun her talebini yerine getirmek başka” (Hürriyet, 3 Mart 2003, s. 20) gibi metinlerin ilk muhatabı ABD olarak kodlanacaktır.

Kamuoyuna seslenen metinler:

- a. Olayları dramatize eden, okurun duygularının harekete geçirilmeye çalışıldığı, coşku içeren,
- b. Ortalama yetişkin bir okurun eğitim, yaşam ve sosyo-kültürel standartlarını göz önünde bulunduran metinler muhatabı okurdur şeklinde kodlanacaktır.

Örneğin; “Aylardır Türk kamuoyu milli bir Kıbrıs konusu ve bu konunun önemli dayanaklarından birisi olan ‘Amerika Birleşik Devleti Başkanı Mr. Johnson’un mektubu’ ile yakından ilgileniyor. Son Kıbrıs genel görüşmeleri vesilesiyle, bu mektup bir esrar, okunulmasından kaçınılan dehşetengiz bir vesika olarak siyasete sahnesine tekrar çıkmıştır” (Hürriyet, 13 Ocak 1966, s. 1) ya da “ABD’nin saldırısına tepkiler çıg gibi. Milyonlar sokağa döküldü” (Tercüman, 21 Mart 2003, s. 1) gibi haberler, metnin ilk muhatabının kamuoyu olduğu içerikler olarak kodlanacaktır.

12. Metnin Kimin Gözünden Kaleme Alındığı: Metnin kimin gözünden yazıldığı metnin muhatabından farklı bir noktaya dikkat çekmektedir. Bu aşamada, metnin kime seslendiği/ilk muhatabı değil, kimin bakış açısıyla kaleme alındığı kodlanacaktır. Türk hükümeti yetkililerinin, ABD’nin, kamuoyunun ya da basının bakış açısının belirlenmesinde şu ölçütler dikkate alınacaktır:

Türk hükümeti yetkililerinin Gözünden:

- a. Doğrudan ABD ve aktörlerini ya da diğer ülke liderlerini/karar alıcıları hedef alarak belli bir amaç doğrultusunda kaleme alınan,
- b. Türkiye kamuoyunu ikna etmeye yönelik haberler iktidarın gözünden yazılmıştır şeklinde kodlanacaktır.

Örneğin; “Türkiye’nin, anlaşmaların kendisine verdiği müdahale hakkını bugüne kadar kullanmamış olması, anlaşmazlığın bu prensipler çerçevesi içinde halledilebileceği kanaatini benimsemesinden ileri gelmiştir” (Cumhuriyet, 9 Haziran 1964, s. 7) ya da “küstah demeçler, çirkin gösteriler ve Kürt devleti tehdidiyle sabrı taştan Ankara, ABD’yi uyardı: Irak’ın Kuzey’ini karıştırma” (Tercüman, 4 Mart 2003, s. 1) şeklindeki haberler Türk hükümetinin gözünden yazılmıştır kategorisinde yer alacaktır.

ABD’nin Gözünden:

- a. ABD’nin ve aktörlerinin doğrudan açıklamalarını aktaran, sesleri olan,
- b. ABD ve aktörlerinin verdiği medya demeçleri aracılığıyla karar vericilere hitap eden haber içerikleri ABD’nin gözünden yazılmıştır şeklinde kodlanacaktır.

Örneğin; “diğer taraftan, Amerikan donanmasının bir numaralı yöneticisi de dün Madrid’de yaptığı bir açıklamada, Akdeniz’de görevli 6. Filonun Kıbrıs meselesinde ‘işe karışmama’ siyaseti takip ettiğini söylemiştir” (Tercüman, 17 Haziran 1964, s. 7) ve “ABD Dışişleri Bakanı Powell’ın yanı sıra Genelkurmayı Başkanı Richard Myers da ‘Zor olur ama Türkiyesiz de olur’ dedi” (Hürriyet, 6 Mart 2003, s. 20) gibi haberlerin ABD’nin gözünden yazıldığı belirlenmiştir.

Kamuoyunun Gözünden:

- a. Duygulara yer veren, olayları dramatize eden,
- b. Araştırma nesnesinin ait olduğu basın kuruluşunun okur kitlesinin eğitim, yaşam ve sosyo-kültürel standartlarını göz önünde bulundurarak yapılandırılmış haber içerikleri ise kamuoyunun/okurun gözünden kaleme alınmıştır şeklinde kodlanacaktır.

Örneğin; “binlerce üniversite ve lise öğrencisi derslere girmeyerek Bush yönetiminin savaş planlarını protesto etti” (Hürriyet, 7 Mart 2003, s. 21) ekindeki haberler kamuoyunun gözünden kaleme alınmıştır kategorisinde kodlanacaktır.

Basının Gözünden:

- a. Kendi gerçeğini aktarma çabası içerisinde olan,
- b. Editöryal kadrosuna vurguda bulunan, haberin öznesi olarak muhabirini ön plana çıkaran,
- c. Stratejik uzman ya da medyatik isim olarak nitelendirilen gazete dışından kişilerin görüşlerine yer vererek örtük olarak kendi gerçeğini aktaran haber içerikleri ise medyanın gözünden yazılmıştır şeklinde kodlanacaktır.

Örneğin; “tarafsız bir gazete olarak Hürriyet, böyle bir mektubu ele geçirip yayınlamak suretiyle yaptığı gazetecilik görevinden sadece şeref duyar” (Hürriyet,13 Ocak 1966, s. 1). ya da “Meclis’te mektup konusu görüşüldü ve Tercüman’a teşekkür edildi.” (Tercüman, 15 Ocak 1966, s. 1). gibi haberler basının gözünden kaleme alınmıştır şeklinde kodlanacaktır.

13. Metinde Hatırlatma: Metinde hatırlatmalara yer verilip verilmediği çözümlenme açısından önem taşımaktadır. Metinde hatırlatma eylemi yakın geçmişten bir olaya işaret edebileceği gibi Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel seyrinden bir hatırlatma şeklinde de kendini gösterebilmektedir. Kaldı ki, metinde hatırlatma eylemi aynı zamanda mevcut olayı maskelemek ya da unutturmak için başvurulan bir eylem olarak da belirebilmektedir. Bu doğrultuda haber içeriğinde tarihsel bir başarı ya da başarısızlık, konu dışı ya da dahili ancak mevcut olayı maskelemeye yönelik tarihsel bir hatırlatma yer alıyorsa (1) var, söz konusu unsurların haber içeriğinde bulunmaması durumunda ise (2) yok seçeneği kodlanacaktır.

Örneğin; “müttefiklerinin ortada bıraktığı Türk halkının uğramış olduğu hayal kırıklığı” (Tercüman, 29 Haziran 1964, s. 1) ya da “(...) dikkat çeken Hacısalihlioğlu, ‘1991 sonrasında çok daha sınırlı bir bölgede konuşlanan Çekiç Güç’ün ürettiği sıkıntı hatırlanacak olursa, bu denli geniş bir alanda gerçekleşecek olan konuşlandırmanın yaratacağı sorunların büyüklüğü artık görülmelidir’ dedi” (Cumhuriyet, 1 Mart 2003, s. 6) gibi haberler bu kategoride kodlanacaktır.

14. Bir Sonraki Olaya Gönderme: Metinde konu devamlılığı sağlanıyor, olayın devamlılığı açısından merak uyandırılıyorsa ve söz konusu bu devamlılık ya da

merak duygusu bir baskı unsuru oluşturacak şekilde kullanılıyorsa (1) var, haber içeriğinde bu unsurların yer almaması durumunda ise (2) yok seçeneği kodlanacaktır.

Örneğin; “muhalefet partilerinin uzun süredir açıklanması için gayret gösterdiği mektuplar, nihayet resmen kamuoyuna sunuldu” ve “şimdi iç politikada yeni bir mücadele başlıyor (Hürriyet, 16 Ocak 1966, s. 1) şeklindeki haberler bir sonraki olaya gönderme bulunmaktadır şeklinde kodlanacaktır.

15. Metnin Üzerine Kurulduğu Politik / Siyasal İlişki Ağı: Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin basına nasıl ve hangi ekseninde yansıdığını belirleyebilmek için metnin üzerine kurulduğu politik ilişki ağının çözümlenmesi önemlidir. Bu çerçevede, haberin üzerine kurulduğu politik ilişki sadece ABD ve aktörlerinden bahsediyorsa (1) sadece ABD’den bahsediyor seçeneği işaretlenecektir. Metnin politik/siyasal ilişki ağı Türk-Amerikan ilişkileri üzerinden temellendiriliyorsa (2) kodlanacaktır. Haber içeriğinin Türk-Amerikan ilişkileri ve diğer ülkelerin siyasi temsilcilerinin/resmi kurumlarının açıklamaları üzerinden tasarılanması durumunda ise (3) Türkiye-ABD ve diğer ülkeler kategorisinde kodlama gerçekleştirilecektir. ABD-Diğer ülke ilişkileri üzerinden aktarılması durumunda ise (4) kategorisinde kodlama gerçekleştirilecektir.

16. ABD Temsilini Rasyonalizasyon Biçimleri: ABD temsilinin sunumun yapılan açıklamalar doğrultusunda (1) olumlu, (2) olumsuz ya da (3) dengeli olarak inşa edildiğinin belirlenmesinin ardından bu nitelendirmelerin hangi yollarla olumlu, olumsuz ya da dengeli olarak akla uygun bir biçimde sunulduğu çözümlenecektir. Bu kapsamda, (1) temellendirilmiş argüman, (2) arka plan bilgisi, (3) neden-sonuç ilişkisi, (4) sayısal veri ve istatistik ya da (5) diğer seçeneklerinden biri kodlanacaktır.

EK-3 Haber Çerçeveleri Kodlama Formu¹⁷

Haber çerçeveleri aşağıdaki kategoriler göz önünde bulundurularak kodlanacaktır.

- 1. Araştırma Birimi Numarası/Haber No:**
- 2. Haberin Yayın Tarihi:** (Gün/Ay/Yıl)
- 3. Basın Kuruluşu:**
- 4. Haberin Sunuluşuna İlişkin Çerçeveler:**
 - a. Kodlama Yapılamıyor
 - b. Konusal (Thematic)
 - c. Olaysal (Episodic)
- 5. Atıl Duruma Getirme Çerçevesi:**
 - a. Kodlama Yapılamıyor
 - b. ABD ve Aktörleri Odaklı
 - c. Diğer Ülkeler Odaklı
- 6. Çekim Alanında Tutma Çerçevesi:**
 - a. Kodlama Yapılamıyor
 - b. Açık
 - c. Örtük
- 7. Aktörü Protesto Çerçevesi:**
 - a. Kodlama yapılamıyor
 - b. ABD ve aktörleri
 - c. Diğer
- 8. Karikatürize Etme Çerçevesi:**
 - a. Kodlama yapılamıyor
 - b. ABD’li aktörler
 - c. Diğer

¹⁷Çalışmada, iki ayrı örnek olay çözümlenmektedir. EK-3’te sunulan “Haber Çerçeveleri Kodlama Formu” ve EK-4’te sunulan “Haber Çerçeveleri Çözümleme Kodlama Formu Yönergesine” her iki örnek olayın çözümlenmesinde bağlı kalmıştır.

EK-4 Haber Çerçeveleri Kodlama Formu Yönergesi

Haber çerçevelerine ilişkin çözümleme formu aşağıdaki açıklamalar dikkate alınarak doldurulacaktır.

- 1. Araştırma Birimi Numarası /Haber No:** Araştırma nesnelereinden seçilen haber metinleri araştırma birimi şeklinde tanımlanmıştır. Kodlama formuna işlenecek olan haberler sıra numarası verilerek kodlanacaktır.
- 2. Haber Metninin Yayın Tarihi:** Araştırma birimi olarak kodlanacak olan haber metni gün/ay/yıl şeklinde kodlanacaktır.
- 3. Basın Kuruluşu:** Araştırma nesnesi olarak belirlenen basın kuruluşu kodlanacaktır.
- 4. Haberin Sunuluşuna İlişkin Çerçeveler:** Bu başlıkta, haberin sunum biçimine ilişkin çerçeveler belirlenecektir. Bu anlamda, **konusal (thematic):** Konusal çerçevede tek tek olayları ele almak yerine genel eğilimlere ilişkin bilgiler aktarmakta ya da kamu politikaları hakkındaki konulara vurguda bulunmaktadır. Bu çerçeve dahilinde olayların tarihsel arka planına, sosyolojik zeminine, düşünsel temellerine yer verilmektedir. **Olaysal (episodic):** ise konusal çerçevenin aksine kişisel deneyimleri ön plana çıkarmaktadır. Konusal çerçevede eylemin başat amacı ön plandayken olaysal çerçevede ise ağırlıklı olarak daha genel geçer bilgiler yer almaktadır (Iyengar, 1990, s. 21-23). Örneğin, “bayan İnönü, Londra’ya hareketinden önce dün beş torununa Amerika hediyelerini satın aldı” (Hürriyet, 28 Haziran 1964, s.1) gibi içerikler olaysal (episodic) olarak kodlanacaktır.
- 5. Atıl Duruma Getirme Çerçevesi:** Olumsuz bir temsilin inşasında taraflardan birini işlevini yerine getiremeyen, yetersiz ya da uluslararası arenada tek başına olarak gösteren çerçevelerdir. Bu anlamda, söz konusu yetersizlik ya da yalnızlık ABD temsili üzerinden çerçeveleniyorsa ABD ve aktörleri kodlanacaktır. Buna karşılık, ABD dışında olayın diğer taraflarının/ aktörlerinin zayıf ve güçsüz olarak çerçevelenmesi durumunda ise diğer seçeneği kodlanacaktır. Örneğin; “Gazeteler, ‘Meclis’in oyunu satın aldığına inanan Bush’a küçük düşürücü bir tokat’ ifadesini kullandı”(Cumhuriyet, 3 Mart 2003, s. 10) şeklindeki haber metinleri atıl duruma getirme çerçevesi kapsamında değerlendirilecektir.

6. **Çekim Alanında Tutma Çerçevesi:** Çekim alanında tutma çerçevesi Türkiye üzerinde ABD etkisine işaret eden çerçevelerdir. Bu anlamda, çekim alanında tutma çerçevesi açık ya da örtük anlamda kodlanabilmektedir. Açık olarak çekim alanında tutma çerçevesine genelde olumlu temsil inşasında başvurulmaktadır. Örtük anlamda başvuru alanındaki tutma çerçevesi ise üstü kapalı bir biçimde ve genelde baskı kurularak Türkiye'nin ABD'nin çekim alanında tutulduğu çerçevelerdir. Açık olarak çekim alanında tutma çerçevesi şu şekildedir:

“doğrusunu söylemek gerekirse İnönüler Washington'da kaldıkları iki gün içinde siyasi temasların dışında, adeta yakın dostlarına aile ziyaretinde bulunan sevimli ve kibar bir çifti andırıyorlardı. Johnsonlar ve İnönüler arasındaki samimi bağlar, karşılıklı verilen hediyelerle daha da sağlam bir şekilde perçinleşmişti” (Cumhuriyet, 26 Haziran 1964, s. 1). Örtük anlamda çekim alanında tutma çerçevesinin görünümü ise şöyledir: “Güneydoğu'da umutlarını Amerikan askerine bağlayan işadamı ve esnaf tezkere şoku yaşıyor. Bölgenin ekonomisinin canlanması için yabancı askeri bekleyen iş çevreleri hayal kırıklığı yaşarken Mardin'in Nusaybin ilçesinde 154 işyeri kapasiteli küçük sanayi sitesinin depo, yine Nusaybin'deki Nezirhan Oteli'nin ABD komutanlara otel olarak kiralanması belirsizliğe bürünen projelerden bazıları oldu” (Hürriyet, 5 Mart 2003, s.13).

7. **Aktörü Protesto Çerçevesi:** Protesto edilen aktörün uygulamalarının haksızlığına ve yersizliğine işaret eden ve söz konusu aktörün eylemlerinin onaylanmadığına vurgu yapan metinleri aktörü protesto çerçevesi kapsamında değerlendirilmiştir. Örneğin; “ ‘Bush’a günde 3 defa bir kepçe barış iksiri öneriyoruz’ diyen İstanbul Eczacılar Odası üyesi kadınlar, üzerinde ‘barış iksiri’ yazılı kavanozlar taşıdılar ve havanda defne yaprakları ezerek barış ilacı yaptılar” (Cumhuriyet, 9 Mart 2003, s. 6) şeklindedir.

8. **Karikatürize Etme Çerçevesi:** Bahse konu olan dönemlerde öznenin gülünç hale düşecek şekilde araçsallaştırıldığı haber metinleri karikatürize etme çerçevesi kapsamında kodlanacaktır. Örneğin; “‘Doğa Savaşçıları Çevre Örgütü, olası Irak saldırısını, ABD Başkanı George Bush’ a ‘Anti-Yellenme Yastığı’ göndererek protesto etti (Cumhuriyet, 17 Mart 2003, s. 4) ya da “Tatbikatı savaş zannedip, beyaz bayrak çektiler” başlığı ile haberi kaleme alan Hürriyet gazetesi,

“Daha sonra da ülkelerine geri dönmeleri istenen Iraklı askerler sınırı geçerek tekrar topraklarına döndüler. İngiliz birliklerinin teslim olmaya gelen Irak askerlerini karşılarında görünce büyük şaşkınlık geçirdiklerini belirten gazete, Saddam’ın askerlerinin, İngiliz birliklerinin rutin atış talimlerini gerçek savaş zannettiklerini kaydetti” (Hürriyet, 10 Mart 2003, s. 21).

EK-5 Nitel İçerik Çözümlemesi Metin Kodlama Sistemi¹⁸

İlk olarak, klasik (nicel) içerik çözümlemesi için kodlama sistemi oluşturulduktan sonra tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesi aşaması planlanmıştır. Bu metin kodlama sistemi çalışmada uygulanacak olan tematik-yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesinin yol haritasını göstermektedir. Çalışmanın araştırma sorularından hareketle üst kategoriler oluşturulmuştur. Çözümlemede açık kodlama sistemi anlayışı benimsenmiş ve işlenmemiş veriler okundukça yeni üst kategoriler oluşturulmuştur. Üst kategorilerin belirlenmesinin ardından alt kategoriler geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, tematik yapılandırıcı nitel içerik çözümlemesi kodlama sistemi çerçevesinde geliştirilen üst ve alt kategoriler şu şekildedir:

Kategoriler	
Alt kategoriler	Üst kategoriler
<ul style="list-style-type: none">• Johnson'un İnönü'yü ABD'ye daveti• İnönü'nün Meclis'ten güvenoyu istemi• İnönü-Johnson görüşmesi• Mektubun içeriğinin açıklanmasına ilişkin tartışmalar• Hürriyet gazetesinde mektubun açıklanması• Mektubun içeriğine yönelik yürütülen tartışmalar	ABD'nin Eylemleri ve Türkiye'deki Yansısı
<ul style="list-style-type: none">• Türkiye'nin yalnızlığı• Müttefiklerinin ortada bıraktığı ülke• ABD'nin dostluğundan duyulan yorgunluk	ABD'nin Eylem ve Sonuçlarına Yönelik Basındaki Olumsuz Aktarımlar
<ul style="list-style-type: none">• Mektubun Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye ABD Başkanı Johnson tarafından gönderildiği ve içeriğinin kamuoyuyla henüz paylaşılmadığı dönemde ulusal meseleler karşısında basın inşaa ettiği ABD temsili• Mektubun içeriğinin açıklanmasına hakkında tartışmaların kamuoyu karşısında yürütüldüğü ve içeriğinin açıklandığı dönemde ulusal meseleler karşısında basın inşaa ettiği ABD temsili	ABD Temsilinin İnşasına Basının Katılım Biçimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi

¹⁸Çalışmada iki ayrı örnek olay çözümlenmektedir. Her iki örnek olay için belirlenen 3 üst kategoriye bağlı kalmıştır. Alt kategoriler örnek olaylar özelinde ve gereksinim doğrultusunda çeşitlendirilmiştir.

Kategoriler	
Alt kategoriler	Üst kategoriler
<ul style="list-style-type: none">• Türkiye’de yabancı silahlı kuvvetlerin bulunmasına ve Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesine izin veren Başbakanlık Tezkeresinin /1 Mart Tezkeresinin TBMM’de reddedilmesi• Tezkerenin ikinci defa TBMM’ye geleceğine ilişkin sinyaller ve tartışmalar• Kuzey Irak’a Türk askerinin gönderilmesi ve Türk hava sahasının ABD savaş uçakları tarafından kullanımına izin veren ikinci tezkerenin TBMM’de kabulü• ABD’nin tek taraflı olarak Irak’a müdahale sürecinin başlaması	ABD’nin Eylemleri ve Türkiye’deki Yansuları
<ul style="list-style-type: none">• Kırılğan dostluk• Yol ayrımında Türkiye• Dostlukta mutlak gerileme• Emperyalist ABD• Orta Doğu’da can çekişen eski dostluk	ABD’nin Eylem ve Sonuçlarına Yönelik Basındaki Olumsuz Aktarımlar
<ul style="list-style-type: none">• 1 Mart tezkeresinin reddi ve sonrasındaki gelişmelerin yaşandığı süreçte ulusal meselelerde basının inşa ettiği ABD temsili• ABD’nin aldığı kararlar doğrultusunda tek taraflı olarak Irak’a müdahale sürecini başlatması sırasında ulusal meseleler söz konusu oluna basının inşa ettiği ABD temsili	ABD Temsilinin İnşasına Basının Katılım Biçimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: İdil İPEK

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim ve Mesleki Geçmiş:

- 2014, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
- 2018, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik, Tezli YL.
- 2024, Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basın ve Yayın DR.

Yayımları ve Bilimsel Faaliyetleri:

- Dağtaş, E. ve İpek, İ., (2020). Türkiye’de Radikal Alternatif Medyanın Küçük Ölçekli Basın Üzerinden Değerlendirilmesi. *Toplumsal Hareketler ve Medya. Kavramlar, Kuramlar ve Tartışmalar* (167-194), Konya: Literatürk Yayınevi.
- Yıldırım, O. ve İpek, İ. (2020). Yeni Koronavirüs Salgını Dolayısıyla Gündeme Gelen Sosyal İzolasyon ve Gönüllü Karantina Döneminde İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, 2020 (52), 69- 94.
- İpek, İ. (2019). “Toplumsal Belleğin Yeniden İnşası: Yazılı Basında 27 Mayıs’ı Hatırlatma ve Unutturma”, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(46), 5594-5607